

חלק ה' – תוכן הענינים

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת	ב
--- סיי שכ"ח – דיני חולה בשבת ---	ב
--- סיי שכ"ט – דיני פיקוח נפש ---	פה
--- סיי ש"ל – דיני יולדת בשבת ---	צו
מלאכות קוצר זורע וחורש	קי
--- סיי של"ו – דיני עשבים ואילן בשבת ---	קי
--- סיי של"ז – דיני חורש וקרקע בשבת ---	קמג
--- סיי של"ח – דיני השמעת קול ושאר שבותים ---	קנב
--- סיי של"ט – דינים פרטיים שונים ---	קסד
אושא מילתא	קעו
מוליד ריחא	קפ
סו"ס שד"מ – אבות מלאכות שונות	קפג

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת

--- סי' שכ"ח – דיני חולה בשבת ---

הקדמה כללית, וסעי' א' - שחיקת סממנים

(א) אודות חשיבות הענין של חילול שבת עבור החולה שיש בו סכנה [חשיב"ס], ע' באוה"ח הק' בפ' כי תשא שכ' דאין זו חילול, אדרבה זהו שמירה, וע"ע מ"ב בסי' של"ד סקע"ח, שהוא דנהגו הנשים להתענות אחרי שהדליקו נר ליולדת, 'הוא הוללות וסכלות'. ושאלו לרש"ז^א, מהי ההרגשה הראויה שיהיה לאדם כשחילל שבת במקום פיקו"נ, והשיב שישאלו למוהל אחר שמל בשבת.

(ב) והטעם שמחללין שבת לפיקו"נ, הוא משום קרא של 'וחי בהם', ואינו אלא משום 'חלל שבת א' כדי שימור שבתות הרבה'. ולכן מחללין גם על מי שלא יחיה עוד הרבה זמן, ואפ' אינו בהכרה, ואפ' בטוח שלא יתעורר. וכן מחללין על מי שאינו שומר תו"מ.

(ג) וכן מחללין על עובר. כך נקטו הפוסקים, אפ' אם הפמ"ג מסתפק בזה, עיי"ש.

(ד) מבואר משו"ע סעי' ט"ו, דאפ' אם חילל שבת ולבסוף נתברר שלא היה צורך, כגון שחשב שהוא מצב של פיקו"נ ולבסוף לא היה, או מישהו אחר היגיע קודם, או שמת, כולם יש להם היתר זאת, וכ' שו"ע 'ויש להם שכר טוב מאת ה'.

(ה) ובסעי' י"ב מבואר דעדיף ע"י יהודי מא"י, ועדיף ישראלים גדולים בני דעת מנשים וקטנים.

(ו) ובסעי' ב' מבואר, שמצוה לחלל עליו השבת, והזריז הרי"ז משובח.

(ז) בהל' רפואה, ישנם ה' דרגות שונות, ודינם שונה זו מזו. ואלו הן, מהחמור אל הקל: פיקו"נ/סכנת נפשות, סכנת אבר, חולה כל גופו/חולה שאין בו סכנה, מקצת חולי, מיחוש בעלמא^ב.

(ח) השו"ע אינו הולך כסדר הזו, אלא מתחיל במיחוש, ואח"כ ישר לפיקו"נ, ואח"כ קופץ מזה לזה. והעיקר לגבי חולה שאין בו סכנה [חשאיב"ס] נמצא בסעי' י"ז.

(ט) ונבאר כאן קצת הדינים של ה' דרגות אלו, ובעז"ה נאריך בכל א' במקומו.

(י) **מיחוש:** [סעי' א'] היינו מי שהולך כבריא, ומתפקד כרגיל, אך יש חלק בגופו שאינו נוח, כגון שיש Chapped Hands, Mild Itch, כאב ראש קצת, וכדו'. [זה צער פחות ממקצת חולי, וע' לקמיה מש"נ בשם שבה"ל].

(יא) ודינו, לא מיבעיא שלא היתירו מפני זה שום איסור מאיסורי שבת, בין דאורייתא בין דרבנן, אלא אפ' הוסיפו איסור של רפואה, ואסור לעשות שום רפואה, וכלשון המ"ב^ב 'כל מילי דרפואה', גזירה משום שחיקת סממנים, ואפ' רפואה ע"י גוי אסורה, ולא אמרי' שהוא רק שבות דשבות, דאי"ז חולי כמו מקצת חולי בהמשך, דרך שם אמרי' שבות דשבות.

^א ע' שו"ש שכ"ח ב' ד' ג'.

^ב ההבדל בין הני תלות, ע' רש"י שבת י"א., חולי מתמשך, כאב הולך ובא, ומיחש הוא חשש קל לפי שעה.

^ג סקס"ד, ושכ"א ע'.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(יב) וגזירה זו משום שחיקת סממנים, הוא גזירה אטו מלאכת טוחן, שחוששין שיבא לטחון העשבים וסממנים כדי לעשות התרופה. והטעם שכאן חוששים יותר, מבואר ממ"ב סקפ"ו, הוא משום שאנשים בהול כשנוגע לבריאותם^י. ועמ"כ בהמשך בשם האג"מ לגבי גזירת שחיקת סממנים.

(יג) קשה, הא במלאכת טוחן יש שי' הרשב"א שמתיר טוחן סמוך לסעודה, וא"כ למה חששו כאן, הא הוא טוחן לאלתר. ומשום זה, הוכיחו האג"ט ופמ"ג, שהיתירו של הרשב"א קאי רק אאוכל, אבל דבר שאינו אוכל, בזה יודה הרשב"א שאין היתר לאלתר.

(יד) עכ"פ, מפני חשש זה, חז"ל אסרו כל רפואה שיש תרופה הנותנת תוצאה דומה; כגון, אסרו לדחוק כרסו של תינוק שיש לו כאבי בטן, כיון שיש רפואות לכאבי בטן. אבל רפואה שאין לו תרופה בכלל, בזה מותר, הואיל וליכא למיגזר שיבא להכין התרופה, כיון שאינו!

(טו) יתבאר בהמשך, שיש היתר של 'דרך/מאכל בריאים', והוא דבר שדרך אנשים בלי שום מיחושים לעשות, מותר לעשות גם אם יש לו מיחוש, כגון לשטוף ידיו גם אם נכווה ידו. וכן מי שלא מרגיש טוב, יכול לאכול מרק עוף, אע"פ שמרפה אותו, כיון שהוא מאכל בריאים. ואופן שהיתירו בו הקדמונים הוא לסוך ידיו בשמן, למי שיש יבשות בעורו. והיתר זה אינה קיימת בזמננו, הואיל ואין הבריאים סכין ידם בשמן כלל.

(טז) מי שאין לו מיחוש, מותר לקחת תרופות אם רוצה, ונרחיב בהמשך בעז"ה אם לוקח כדי למנוע מיחוש שמגיע בהמשך. נמצא, מי שבריא לגמרי, יכול לקחת Strepsils אם רוצה, אבל מי שיש לו מיחוש בגרונו, אסור.

(יז) ידועים דברי הקצות השולחן^{יז} שטוען דבזמננו אין אנו עושים התרופות מעצמנו, אלא כולם קונים מבתי מרקחת, ואין מייצרים אותם אלא בבתי מפעל, וא"כ לא שייך למיגזר כל גזירה הזאת.

(יח) ודן שם באריכות בכמה מקומות בהלכה, שלפעמים אומרים נתבטל הטעם ולכן נתבטל הגזירה, ופעמים אומרים הואיל ותיקנו תיקנו, ואין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין. ומוכיח, דהיכא שחז"ל בעת התקנה היתירו היכא שלא שייך למיגזר, אז אנו ג"כ מקילין היכא שלא שייך, דזה כאילו נכלל בגזירה להתיר היכא דלא שייך, אבל אם חז"ל גזרו ואסרו בכל אופן, אין לנו רשות להקל כלל.

(יט) ומוכיח, דברפואה יש מקומות שמתירים אם לא שייך הגזירה של שחיקת סממנים, ולכן טוען להקל לגמרי בזמננו. ודן האם אומרים שהיה לחז"ל יותר סיבות לאסור מה שגילה לנו, ודוחה את זה מפני שהיתירו באופנים הנ"ל.

(כ) להלכה, אינו נוקט כן למעשה, אלא לצרף לשאר ספיקות ומחלוקות, או למי שלבו נוקפו דאולי אין לו היתר לקחת תרופות, שיסמוך על זה.

(כא) ושאר הפוסקים לא נקטו דבריו אפ' כצירוף, ולא התייחסו אליו כלום.

(כב) והטעם שאין חוששין כלל לדברי הקצוהש"ח, שהוא עצמו כ' שאם יש מקום א' בעולם שעושים תרופות בעצמם היינו מחמירים, כיון שהחשש עדיין קיימת – ואפ' אם זה חידוש,

^י ולכן לבהמתו, שאינו בהול, מותר, כדמבואר של"ב ה', עיי"ש.
^{יז} קל"ד, עמ' 19 ואילך.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

שהרי בשאר מקומות בהלכה אנו הולכים בתר כל מקום לחודיה, מ"מ בזמננו יודעים שבסין או באפריקה עושים תרופות כימי הקדמונים, וא"כ גם הקצוהש"ח יסכים לאסור.

(ג) ועוד, הק' הציץ אליעזר^י דגם בשכונותינו [ירושלים] ישנם יחידים שעושים תרופות בעצמם.

(ד) ועוד, הקצוהש"ח עצמו באמצע נימוקו כ' ככל שהעולם הרפואה מתחדש, שחיקת סממנים הולך ובטל מן העולם – דהיינו, אנו בדרך שיהיה בלתי מצוי לעשות תרופות בעצמו.

(ה) אולם, בדורנו, שנתפרסם ונפרץ 'רפואה טבעי' ו'רפואה סיני', ואנשים וקבוצות עושים תרופות משלהם ע"י טחינת עשבים ושאר חומרים, ואדרבה, הרבה אנשים הולכים עם מהלך כזו, ונתגדל מידי יום, ודאי גם הקצוהש"ח היה מסכים לאסור, דלא היתיר אלא מחמת שהולך ובטל מן העולם, ובזמננו הולך וגודל כל יום!

(ו) ועוד, האג"מ^י כשהוא באמצע לדבר על ענין צדדי לגמרי כ' שאסרו רפואה גזירה אטו טוחן או לש או בישול או הוצאה, וכן מבואר בחו"ש^י – דהיינו, אפ' אם צדקו דברי הקצוהש"ח לענין טוחן, עדיין יש שאר המלאכות שאסרו בגללם. [וגר"ז כ' טוחן, ואולי אינו דווקא.]

(ז) [כוונתם, דרפואה שאין בו טוחן אך יש בו לש, או יש בו בישול, הוא בכלל גזירת שחיקת סממנים, דשחיקה לאו דווקא, ה"ה לישת ובישול סממנים. אך יל"ע, הרי כ' חו"ש 'וכיוצ' ב', ואג"מ כ' הוצאה – וא"כ כל דבר שאין בו תרופה דמבואר בהמשך דאין בו גזירה, אם יש בו בישול ולש ניחוש. ועוד, כל דבר שייך ביה הוצאה א"כ ניחוש לזה. ובשלמא הא דסכין על חבורה, י"ל דליכא למיחש להוצאה כיון דכל א' יש לו כבר בביתו, אבל כוס על הטבור מאי איכא למימר. ועוד, החו"ש עצמו בעמ' ק"נ כ' דמכשיר אדים מותר לנשום ממנו, הואיל ואין תרופה לזה. ומלבד דצ"ע כי יש תרופות לזה, מדוע לא ניחוש שידליק ויכבה, ויגביר וינמיך, דגם אלו הם מלאכות הכרוכות בזה. וצ"ע.]

(ח) היוצא מדברינו, דאין לסמוך על הקצוהש"ח אפ' לצירוף בעלמא, וכך נקט החזו"א, ר' משה, רש"ז, ר' אלישיב, וכו'.

(ט) גזירת שחיקת סממנים שייך גם ביו"ט, שרפואה אינו שווה לכל נפש, אפ' אם טוחן הוא אוכל נפש. וע' סי' תצ"ו. ביו"ט שני מותר.

(ל) יש מי שאומר, דגזירת שחיקת סממנים קאי על רפואת החולי, אבל על הסרת הכאב בלבד אין איסור חז"ל. ומסעי' ל"ב ומ"ב ק"ב מבואר דלא כזה. [אינו פירכא, אולי התם הוא מסיר כל הדלקת וכדו'. וא"כ מנלן לדחות דעה זו.]

(לא) **מקצת חולי:** הוא יותר חזק ממיחוש בעלמא, אך אינו חולה כל גופו, ויש מקום ממוקד בגופו שכואב לו, כגון ראשו או אוזן וכדו'. ודינו, מבואר בסי' ש"ז סעי' ה', דמותר לעשות מלאכה דרבנן ע"י גוי, שבות דשבות במקום מקצת חולי^ט.

(לב) [הק' שבה"ל ח' ס"ט בשם בית מאיר, מי איכא מידי דשייך מיחוש בלי צער. עיי"ש באריכות, ומסק' להתיר שבות דשבות היכא שאינו ברור ואינו יכול להכריע אי ה"ל מיחוש או מקצת חולי. וזו היתר גדול.]

^י ח' ט"ו ט"ו.

^י ג' נ"ג ונ"ד.

^ה ד' קמ"ט.

^ט ואפ' אם הגוי צריך לעבור ולהוציא דרך רשה"ר, מ"מ אפשר לו ללכת מרה"י לרה"י דרך רשה"ר בלי לעצור - בית הלוי, כשאר דיני אמירה לעכו"ם, דאם יש ב' אפשרויות, עיי"ש באריכות.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(לג) דוגמא לזה יהיה, למי שיש לו Sunburn רגיל שאינו בצער חזק, אלא כאב, ומתפקד, יהא מותר לבקש מגוי למרוח משיחה שיש בו איסור ממרח מדרבנן.

(לד) וכ"ת, למה זה מותרת, אה"נ המריחה עושה הגוי, אבל האיסור רפואה הוא על הישראל, ואיך מותר לרפאות עצמו. והתירוץ, רפואה הוא איסור על הישראל לעשותו, אבל אם נעשה לו, אין זה בעיה. כגון אסור לו לבלוע כדורים, אפ' אם הגוי היניחו בפיו, אבל אם גוי תוחבו עד שאינו חוזרת, אין זה איסור רפואה.

(לה) ולעשות רפואה לגוי, ע"פ הנתבאר דעשיית הרפואה הוא האיסור ולא הקבלה, ה"ל לאסור. וע' שו"ש ב' ב' דמתיר. לכאז' משום דבזה א"א לומר דבהול.

(לו) וכן אם צריך טיפות אוזן באזנו, הגוי יהיה יכול להטיפם.

(לז) היכא שאינו מסייע, בודאי הדין הוא כמש"כ, אבל היכא שמסייע, יל"ע, מה דינו.

(לח) והמ"ב ס"ק י"א מסיק דמסייע אין בו ממש. אך אין זו ראיה, דאה"נ מסייע אין בו ממש מדאורייתא, אבל מדרבנן אולי יש בו ממש, ולא היתיר התם אלא משום שמדובר על חולה כל גופו, אבל אם אינו כן, אפשר דלא התירו.

(לט) אולם, הגר"ז¹ מחלק תומר שיש ב' סוגי מסייע – יש מסייע, דאם הישראל לא היה מסייע לא היה אפשר, בזו מסייע יש בו ממש. ויש עוד מסייע, והוא שגם אם לא היה מסייע וגם לא היה נעכב, היה יכול הגוי לעשותו. ובזה, שהיה אפשר בלא סיוע, אמרי' כאן מסייע אין בו ממש ומותר. ואע"פ דבשאר מקומות אמרי' מסייע אסור מדרבנן, גם היכא שאשר בלעדו, מ"מ כאן כשם שהיתירו שבות דשבות, היתירו גם את זה, כיון שע"י כך הרפואה נעשה יותר בטוב, ולא היצריכו חכמים להטיל כל המלאכה על הנכרי ושלא יעשהו מי שהדבר שייך לו.

(מ) נמצא, אם הוא סיוע שאפשר בלעדו, ומותר לבקש מגוי, ויש צורך בסיוע של הישראל, מותר בכל אופן, אפ' אינו חולה כל גופו, אלא מקצת חולי – אבל במיחוש בעלמא, חוזרים אל ה'עיקר הדין', ומסייע אסור אפ' שייך בלעדו.

(מא) והנה, מהגר"ז² כאן אינו מגלה כלום לגבי דין מסייע כשאינו חולה כל גופו, רק לקמן באות כ' וכ"א. וכאן, מחלק דיני מסייע לשנים, ומתיר אחת ואוסר אחת, ולקמן באות כ' וכ"א השווה מקצת חולי לחלה כל גופו, ולא היתיר למיחוש בעלמא כלום. נמצא, למ"ב שלא חילק כלל בדיני מסייע, אלא כללם כולם בחדא מחתא, משמע דכל סיוע מותר בחולה כל גופו, ומהכ"ת שנחלק בין חולה כל גופו למקצת חולי בזה, דהא רואים והגר"ז³ דהשווה אותם. ועיין.

(מב) חולה שאין בו סכנה/חולה כל גופו: חולי זו מקומה הוא בסעי' י"ז, ואי' שם שנפל למשכב מחמת חליו. ומבואר דכל גופו אינו מתפקד, ומרגיש החולי בכל גופו.

(מג) ויש שם ג' שיטות. י"א, מותר לומר לא"י לעשות כל דבר, אפ' מלאכה דאורייתא. י"א, אפ' ע"י ישראל מותר כל איסור דרבנן. י"א, שמותר איסור דרבנן ע"י ישראל בשנוי.

¹ ג' וכ' וכ"א.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

מד) והדעה הראשונה שמתיר הכל ע"י גוי, כו"ע מודים בהא ולית מאן דפליג. ועל מח' השנייה, אם איסורי דרבנן ע"י ישראל צריך שנוי, כ' שו"ע שדברי סברא שלישית שמצריך שנוי, נראין.

מה) והא דמותר איסור דרבנן בשנוי, אינו דווקא ע"י החולה בעצמו, אלא ה"ה מישהו אחר. (מו) והשאלה הוא, אם איסור דרבנן מותר רק ע"י שנוי, איך מותר לו לקחת תרופות או שאר רפואה, [שמבואר בסעי' ל"ז שמותר], הא זה איסור דרבנן ועושה בלי שנוי. (מז) וע' ביה"ל^{יא} שם סעי' ל"ז שהאריך ליישב, ויסודו הוא שדרבנן זו הוא קיל^{יב}, ולכן אין למחות ביד המיקל, וכן נוהגין. ועיי"ש מש"נ בזה.

מח) וגר"ז יישב, דהא דמשנין לחולה כל גופו, היינו היכא דאפשר, אבל היכא שא"א כגון הא, עושין איסורי דרבנן אפ' בלי שנוי, דהיינו, בדיעבד סומכין על הי"א שמתיר איסורי דרבנן ע"י ישראל אפ' בלי שנוי. וזו יסוד גדול, ומובא אפ' במ"ב סק"ב, רק צ"ע, למה לא יישב המ"ב עפ"י^ז.

מט) **סכנת אבר**: היינו שלא יהא למשך חייו^{יג} שימוש המלאה מאבר הזו, כ"כ קצוהש"ח^{יד} וחו"ש^{טו}. ודינו הוא שמותר לעשות כל איסור דרבנן אפ' ע"י ישראל, ואפ' בלי שנוי, ואפ' מלשאצל^{טז}. וכ"ש מותר לחלל ע"י גוי.

נ) ויל"ע, מי שיש לו חולי, שאם לא יחלל שבת באיסורי דאורייתא, כגון לעשות ניתוח בשבת, לא יהא לו שימוש באבר שלם שלו, כגון אשה [עם או בלי בעל] שאם לא תעבור ניתוח לא יהא לה אפשרות ללדת בחייה [עם או בלי ילדים], אך אינו סכנת נפשות כלל, מה עליהם לעשות.

נא) כדאי לדעת שי' המאירי^{יז} שיש שי' יחדאה שמחללין שבת באיסורי דאורייתא עבור סכנת אבר. ואם תרצה לסמוך על שי' יחדאה הזו^{יח}, מסתמא צריך לכה"פ להחמיר מה נקרא סכנת אבר. וצ"ע למעשה.

נב) וע' ש"ך יו"ד קנ"ז ג', שדן אם אבר הוא בגדר יהרג ואל יעבור, עיי"ש, וע' אג"מ שחילק בין הצלת אבר שאינו נחשב כנפשות, ובין השחתת אבר הבריא שחמור טפי, ונחשב כנפשות.

נג) ילד שהיכניס אקנומיקה לתוך עינו, ופשוט שזה נקרא סכנת אבר, וכן אמר הרופא. ונראה בהמשך בעז"ה, לגבי חולי העין שחז"ל אומרים שתלוי הוא בלב, מה הדין אם רפא חולק.

נד) מי שיש לו מכה באיזה מקום בגופו, ואם משאירו לרפאות מאליה ישאר Scar לעולם, ואם יעשה תפירות יהיה יפה למראה, ישנם אופנים שנחשב כסכנת אבר, כגון באשה, בפניה, אם הוא עמוק וכו', אבל לגבר, ברגלו, ודאי לא, וצריך שאלת חכם מתי אומרים כו ומתי לא.

^{יא} וכ"ה במ"ב ס"ק קכ"א.

^{יב} ואני העניי הייתי אומר, שאינו משום שזה קיל, ויהא אפשר ללמוד מכאן לשאר אופנים שזה רבנן הקיל, אלא שבות זו הוא נכלל בהיתר של חולה כל גופו, וכי היכי שהיתירו שאר רבנן בשנוי, היתירו זאת בלי שנוי. ועיי"ש במ"ב היטיב, דתחילת דבריו כ' שהוא קיל, ואח"כ כ' דבחולה לא גזור. ועיין.

^{יג} ואם לכמה חודשים לא יהא שימוש באבר שלו, האם זה סכנת אבר, או רק עולמית. ועשר שנים?

^{יד} קל"ח י"ח.

^{טו} עמ' קצ"ט.

^{טז} רש"ז.

^{יז} ע"ז כ"ח.

^{יח} שהמגיה שם כ' שלא מצא לו חבר, וע' בסעי' י"ז שהביא חברים.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

נה)מה נקרא אבר לענין זו, אינו ברור כלל כמו שיתבאר במקומו.

נו) **צער גדול:** יש דרגא שמובא לגבי גונח, וכן לענין יולדת בסי' ש"ל סעי' ח', שאע"פ שאין סכנה לשום אבר, מותר לעשות איסור דאורייתא אם עושה באופן של תרי דרבנן אם הוא מקום של צער גדול – דהתם הוא איסור דאורייתא של מפרק כלאחר יד מלשאצל"ג. וכ"ת, הא בסעי' י"ז לא היתירו זה אפ' אם מצטער הרבה, י"ל שצער גדול הוא חזק יותר ממצטער הרבה.

נז) **פיקוח נפש/סכנת נפשות:** בגמ' יש כמה סברות ומקורות להא דמחללין שבת במקום פיקו"נ, כגון 'חלל שבת אחת כדי שישמרו שבתות הרבה' וכו', ולמסק' לומדין מקרא, 'וחי בהם' ולא שיממות בהם, ומחללין כל מצוות שבתורה, חוץ מג' עבירות חמורות, כדי להציל נפש בישראל.

נח)ועפ"ז, מחללין כדי שיחיה, אפ' אם הוא זמן מועט, ולא כדי שישמור שבת או שאר מצוות, כך הוכיח הביה"ל בסי' שכ"ט, מהא דמצילין ספק יהודי.

נט)מה נכלל בפיקו"נ? כל אופן שאילו היה ביום חול היה קורא מיד להצלה או לאמבולנס, גם בשבת יעשה כן, ואילו לא היה מצלצל ביום חול, שבת אינו יותר מזה. ובעז"ה יתלבן בהמשך.

ס) היתר גדול מפורסם מרש"ז מובא בשו"ש בסעי' שלנו, דאה"נ מי שיש לו מיחוש אסור לעשות רפואה, מ"מ אם 'עלול בקל' הוא שיחלה אם לא יעשה רפואה עכשיו, מותר גם מעכשיו, דלמה להמתין עד שיחלה ואז יהיה מותר אם נוכל למנעו מלבא בכלל.

סא) ועיי"ש שמק' מרדב"ז, וחילק בין ספק שיחלה, להיכא ש'ידוע ברור' שיחלה. [צ"ע למה לא חילק בין היכא שיחלה בשבת ובין היכא שיחלה אחר השבת, ואולי משום דהרדב"ז איירי בכל אופן]. ואעפ"כ התיר שם כש'עלול בקל' ולא כשהוא 'ידוע ברור'. והנפק"מ למעשה גדול מאוד, מתי נוכל לסמוך על היתר זה, כמה שכיח חייב להיות.

סב) וע"ע סעי' י"ז לגבי אם עושה רפואה בשבת עבור חולי למוצ"ש, וע"ע שו"ש כאן בהע'.

סג) ממשיך רש"ז ומתיר בגלל זה לקיחת ויטאמינים למי שצריך בהם בכל יום.

סד) וע"כ אינו דמיון גמור, דמי שלוקח ויטאמינים בכל יום, ויום אחת אינו לוקח אינו אפ' 'עלול' להיות חולה עבור זה. וע"כ הוא רק דמיון דמתירים עכשיו כדי לימנע דבר יותר חמור – וכשיש מיחוש מותר אם יהיה חולה, וכשאינו מיחוש מותר אם הוא לימנע חולשה דאולי יקרה [לכאו' למי שהוא לחזק מזוג]. וע"ע לגבי מאכל בריאים

סה) עיי"ש עוד, דמדמה ספק סכנת אבר לספק פיקו"נ, ובשניהם אמרי' ספק כודאי.

סו) ע' ספר שבת היום לגבי תרופות למי שלא זכה עדיין לזש"ק, ודן להתיר משום דאין מחלה לפנינו, וכמי שאין לו מיחוש. ויש לדון בזה, אם מצאו בעיה ובא לתקן הבעיה, דבזה יש חולי. מאידך, אינו מרגיש הצער הגופני, א"כ אינו מיחוש של צער, דאולי רק בזה חששו חז"ל לבהילות. ודן עוד להתיר היכא שהוא ע"פ דרך סגולה.

(א) כ' שו"ע, בסכנת נפשות, מצוה לחלל את השבת כדי לרפאתו, והזריז^י הרי זה משובח וכ"ה ברמ"א סו"ס של"ד, והשואל הרי זה שופך דמים. דהיינו, לא ילך לשאול שאלות, כי מסכן החולה אם ממתין, ושבת נדחית מפני פיקו"נ, ד'משפטי התורה הם רחמים וחסד ושלוש' כ"כ ערוה"ש סק"א.

(ב) ומ"ב מביא מירושלמי, דהנשאל, דהיינו הרב, הוא מגונה, דה"ל לדרוש ברבים שלא ישאלו, אלא יעסקו ויחללו מיד. ובערוה"ש מביא גירסא דהרב הוא שופך דמים.

(ג) וכל מה שנלמוד בדיני פיקו"נ, פשוט הוא דספק פיקו"נ כפיקו"נ דמי.

(ד) קשה, מבואר בהמשך הסימן שיש אופנים שמתיעצים עם רופא או בקי, וכן אומדים כמה צריך לאכול, הא למה מתייעץ, יחלל כדי שלא יהא כשופך דמים, כמו שנתבאר.

(ה) ות"י הערוה"ש סק"ב, ומביא כן בשם ראשונים, דהא דקיי"ל שהוא מגונה וכשופך דמים, היינו לחולה שזמנו בהול, ואם מתייעץ יכול להסתכן, אבל מי שאינו דחוף לדקות אלו, ויש זמן לשאול, וודאי שום דבר יקרה, אזי מותר לישאל. והגדר בזו, אם בחול ישאל או יתקשר או יתייעץ, או ילך למרפאה, בזה אינו מגונה אם שואל, אבל אם מתקשר מיד בלי לחשוב, זה זמנו בהול, והשואל הוא שופך דמים ומגונה.

(ו) ואם אינו יודע אם זמנו בהול או לא, ספק זמנו בהול כבהול דמי. [ולכא' כן יהיה הנהגתו גם בימות חול].

(ז) וע' שבה"ל^{כא}, ואינו ברור אם למד כהנ"ל, ומ"מ העיקר הוא כמ"כ, ומסיים הערוה"ש דכן הוא מנהג העולם.

(ח) דע, דלא כל חולים שווין, וישנם אנשים הצועקים 'הצלה' בכל כאב, ויש אנשים שאם אומרים דאולי כדאי לשאול משהו, זה פיקו"נ, וזמנו בהול; וצריך לקחת בחשבון עם מי מתעסקים, 'עשה כחכמתיך'.

(ט) היכא שיש מצב של פיקו"נ שאינו בהול שהחולה צריך לנסוע לבי"ח, וחבירו הרואה אינו רוצה לקחת אותו, האם מותר חבירו לומר להחולה לקרוא להצלה לקחת אותו, או שצריך לקחת אותו בעצמו כדי למעט בחילול שבת, וכן כה"ג טובא, יש הרבה ציורים. רש"י^{כב} ס"ל שמותר לומר לו שיחלל יותר כיון שיש לו היתר, ואינו חייב לקחת לו בעצמו. מאידך, החו"ש^{כג} חולק עליו בתוקף. ובדרך שיחה^{כד} מביאים מרח"ק פשרה, שחייב החולה לבקש מחברו, אך חבירו יכול לסרב. ויש לדון מה יאמר רח"ק ב3 לפנות בוקר.

(י) וכ' חו"ש, דהחולה חייב לשלם לחבירו אם היה לו איזה הוצאה כספי מזה.

^ט ע' חו"ש ח"ד פרק פ"ט, דמאריך בכללות בפיקו"נ, ורפואה, עיי"ש.

^כ היינו, שהמצב לא יגרע בלי הזרירות, אבל היכא שדחוף לבהילת, אינו רק משובח אלא חייב לזרז, מדין לא תעמוד על דם רעך. וע"ע בס' שבת בשבתו דמאריך לבאר הנוסח של 'הרי זה משובח'.

^{כא} ג' ל"ו.

^{כב} מנח"ש א' ז'.

^{כג} עמ' קנ"ט עד קס"ג. ועיי"ש, דלא כל אופן שווה, ומסכים דאינו חייב לשמור על הגורם לפיקו"נ, היכא שע"י יתר חילול יכול לתקנו, כגון בנפל חוט חשמל וכו'. וכן חולה שרוצה אמבולמנס דווקא מחמת צוות הרפואי, בזה אין חבירו חייב לקחתו. עיי"ש. וסברתו, דמוכיח דחייב לא תעמוד על דם רעך הוא על גופו זמנו וממונו, וא"כ כי היכי שמחוייב להציל ה"ה דחייב לטרוח וכו', ובכה"ג לא הותרה מלאכה בפיקו"נ, דבעצם אי"צ לחילול [בצורה גדולה כזו].

^{כד} עמ' 275.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(יא) כ' חו"ש^{כה}, חולה שיב"ס, והוא בטיפול צוות רפואי, ורואה אותם [ישראלים] מחללים שבת ועושים מלאכות הרבה יותר ממה שמוכרחים לעשות, ואין להם היתר כלל, אי"צ למחות ואין לומר להם למעט איסורים ע"י עצות שונות, ואין להתערב עמהם. ונימוקו, משמע לי שכל זה נכלל בפיקו"נ, דאם יתערב בהם לא יעשה כלום, א"כ 'כל זה אכניס'. ועוד, אם ידקדק בהם, הדבר יכול להביא לידי זילזול בטיפול החולים, 'והיו דברים מעולם'.

(יב) והבנתו מובן מאוד, והמושג ברור, אך לא כל אופן וציור שווה, כגון היכא שיכול לעשות ב'שכל', ושאר ציורים, א"כ 'עשה כחכמתיך'.

(יג) עוד כ' שם בהע' ק', דאין להעמיס על הצוות לעשות דברים שאינם הכרחיים, כדי שיוכלו לטפל בפיקו"נ כראוי, גם אם הדבר ימעט בחילולי שבת, וכ"ש להסיר דברים המפריעים אותם. עיי"ש מעשה שהיה, ועיי"ש תחילת דבריו.

(יד) מבואר ממ"ב בסעי' י"ג, תינוק [איזה גיל?] שנעול בחדר, לבד, בלי חלון לדבר איתו, מותר לשבור הדלת, ונחשב פיקו"נ. ועדיין צריך עיון מתי אומרים את זה.

(טו) מ"ב סק"ו בסופו מביא שאם א' רוצה להחמיר על עצמו ולא לחלל שבת כדי להציל נפשו, כופין עצמו ומדברים על ליבו שזה חסידות של שטות. יל"ע למה לא כ' מכין אותו. ואולי משום שהוא חולה. וע' בס' אוצר הלכות הע' ט"ז דהרגיש בזה, וכ' משום חשש שמא יטרוף דעתו, ולכן ידבר רק בנחת. והרבותא הוא, שבשאר איסורים יש מח' אם מותר למסור נפשו עליו, ומבואר מכאן דאסור למסור נפשו עבור השבת. כופין החולה גם בספק אם יתרפא, ואין למדין מהמעשה לומר ברי ושמא, ע"ע בס' שבת בשבתו^{כז}. וע"ע שבה"ל ח' סו"ס רנ"א, במי שמסרב מחמת ביטחונו החזק בהקב"ה, אי כופין או לא. וע' בהמשך הסימן דלפעמים מקשיבים לחולה, והיינו כשאומר דברי לו דרפואה זו אינו עובד וכו'.

(טז) וכופין גם באופן שע"י הכפייה נעשה חילול יותר, כגון שהחולה אינו רוצה לקחת כדור, נותנים לו התרופה ע"י זריקה. חו"ש.

(יז) [ע' חו"ש^{כח} דמביא סיפור מזמנו של הח"ח, דמפעל של גוים העסיק כשלש מאות יהודים, ופתאום החליטו דכולם חייבים לעבוד ביום שב"ק, ודן הח"ח להתיר לכולם כי ודאי יש ביניהם מישהו שיהיה פיקו"נ למשפחתו אם לא יעבוד, אך לא היה ברור להתיר, כיון דזה עקירת שבת לגמרי, ואה"נ שבת נידחית מפני פיקו"נ, אבל אינו נעקר לגמרי! עיי"ש, וגם בהערה כ"ט. ועמש"נ בזה בסעי' ה.].

(יח) אף דפיקו"נ דוחה שבת, מ"מ אינו הותרה לגמרי, ואין לחלל שבת אלא א"כ אינו יכול להציל בלי לעבור איסור או לעבור על איסור יותר קל, או היכא שיכול להמתין למוצ"ש ימתין, כזמבואר בסעי' ד' – אבל היכא שאינו יכול, או אינו יכול להמתין, או אינו יכול לדקדק מחמת הבהילות, פיקו"נ דוחה שבת. ע' ערוה"ש דמאריך לדון אם שבת דחוייה או הותרה, וע' גם בהמשך הסימן שנדון בזה, וכ' דכמעט ואין נפק"מ למעשה בעניננו.

(יט) ולכן יכין מבעו"י מה שיכול להכין^{כח} [כגון צוות הצלה יכינו פלסטרים חתוכים, כדי שבשבת לא יחייב לקורע, מכה בפטיש, וכו'].]

^{כה} עמ' קנ"ז.

^{כו} עמ' מ'.

^{כז} עמ' קמ"ו.

^{כח} ע"ע חו"ש הע' ק'.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(ב) מ"ב סק"ה מציין ליו"ד קנ"ה, דכדי לחלל שבת בעינן שהרפואה יהיה ידועה לאנשים או ע"פ מומחה. ובסק"י מתיר איסור דרבנן לרפואה אינו ידועה^{כט}. וקשה, דידעינן דמחללין שבת על ספק ספיקא של הצלת נפשות, וא"כ אפ' אינו רפואה ידועה, מ"מ מידי ספיקא לא נפקא, וא"כ נחלל שבת עליו, שאולי זה יציל אותו.

(כא) והפמ"ג^ל כ' דמיירי בחולה שאיב"ס, אבל חולה שיב"ס, מחללין אפ' רפואה אינו ידועה. אך, להמ"ב דמבואר להדיא דלא כזה, עדיין קשה.

(כב) וערוה"ש סו"ס שכ"ט כ' וז"ל: ודע דכל מין ספק בנפשות מחללין שבת כגון שצריכין להביא רפואה ממקום רחוק לחולה שיש בו סכנה וספק אם יש שם הרפואה וגם ספק אם היא מרפא מחללין את השבת ואפשר דבספק אם מרפא אין מחללין וכן נראה ממשנה דיומא דדוקא כשהרפואה ברורה מחללין ואף שיש בעניין זה כמה ספקות מ"מ כיון דהרפואה ברורה צותה עלינו התורה לחלל ולא במקום שעצם הרפואה אינה ברורה, עכ"ד.

(כג) ותמוה, הרי זה ספק סכנת נפשות וא"כ מדוע לא נחלל. וכדי להבין דברי הערוה"ש והמ"ב, אנו צריכין לעיין לציונם ביומא פג:, ושם אי' דמי שנשכו כלב שוטה, אין מאכילין אותו מכבד שלו. ופירש"י, אע"פ שנוהגין הרופאים ברפואה זו, אינו רפואה גמורה להתיר איסור אכילת בהמה טמאה. וא"כ, יש לנו מקור מפורשת שאין אנו מתירין רפואה שאינו גמורה. אבל באמת קשה גם על זה כמו שהיה קשה לעיל, למה באמת לא.

(כד) ורמב"ם בפיה"מ כ' שאכילת הכבד של הכלב הוא רפואה 'סגולי' ולא רפואה טבעי, ולכן אין נותנים לו. והוכיח מזה ר' שלמה קלוגער שאין עוברים שום איסור עבור רפואה סגולי, וצועק על מעשה שהיה שאדמו"ר אחת [בעל"ז] שכתב קמיע לחולה מסוכן בשבת, שהרי ממשנה זו אליבא להרמב"ם הוא מפורש שאסורה.

(כה) עכ"פ, לפי הבנת הרמב"ם כאן, אין לנו מקור להמ"ב וערוה"ש, ששאני כאן שהוא סגולי, אבל דבר טבעי עושים אפ' אינו ברורה. וא"כ, אין להמ"ב וערוה"ש הכרח מהמשנה כדברם, וממילא עדיין קשה קושייתנו.

(כו) ולפני שניישוב את זה, יש לנו ליישב הרמב"ם ור"ש קלוגער, למה באמת סגולי אין עושים בשבת, הא אם הוא עובד, זה פיקו"נ, ונחלל שבת עובורו, כדכתי' וחי בהם.

(כז) ובאמת, נחלקו עליו החת"ס, וחיד"א בשם ראשונים^{לא}, שמחללין גם עבור רפואה סגולי.

(כח) רש"ק מוכיח כדבריו מהא דדוד המלך שביקש ראייה למחיקת השם להציל העולם מלטבוע, ודחה ראייתו הערול"נ, ששאני חילול שם שמים, שיש בו ג"כ יהרג ואל יעבור.

(כט) ולהלכה, הציץ אליעזר^{לב} מחמיר ברפואה סגולי, וכ' שלכו"ע, גם המתירים, בזמננו יהיה אסור. והאג"מ^{לג} ג"כ. שו"ש^{לד} כ' לא יקל. שבט הלילה^{לה} אסר. ר' אלישיב אסר. וע"ע מנח"י^{לו}.

^{כט} ודרשו אות 5 מביאים ממהרי"ל דיסקין, והישמיטו מ"ב!

^ל על הפמ"ג גופא יל"ע הא הוא ספיקא דרבנן וכו', וע' אגל"ט שיש לחלק בין איתחזק איסורא או לא וכו' וכו'.

^{לא} רשב"א ד' קמ"ד. רש"י.

^{לב} ד' י"ז, ח' ט"ו, י"ב י"ב.

^{לג} ה' י"ח על ש"א כ"ה.

^{לד} ש"א כ"ג.

^{לה} ה' נ"ה.

^{לו} י' ל"א ט"ז.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(ל) הילקוט יוסף כ' דאם הרפואה סגולי הוא לאתובי דעתו, ודאי יש להקל כמו שאר דברים של יישוב הדעת. ועפי"ז, אין שאלה זו כנוגע כ"כ למעשה.

(לא) טעמם של הפוסקים הנ"ל להחמיר הוא משום בזמננו אין ברפואה סגולי כלום, וא"כ כל המח' אינו נוגע.

(לב) ברם, עדיין צ"ע, למה היחמיר רש"ק עצמו בזה, הא לכה"פ הוא ספק פיקו"נ. ולכאו' ע"כ צ"ל, וכן צ"ל בדעת הרמב"ם, שגם הם לא האמינו כלל וכלל ברפואות הסגוליות האלו, וחשבו שהכל 'לאקשין', וא"כ לא היתירו שום איסור עבורם^{לז}. אך זה קשה, דא"כ מה מוכיח מדוד המלך, הא התם ודאי עובד, וגם עבד! ועל כן צ"ע למה החמיר, ולמעשה בזמננו ודאי צריך להחמיר, כיון שכבר פסקו הפוסקים שאין בהם ממש.

(לג) ויש לנו נפק"מ אחת בזמננו, האם מותר לחלל שבת כדי לשאול גדול בתורה – כמו החזו"א – חוות דעתו על חולה שיש בו סכנה, כגון אם לנתח או לא, איזה ניתוח, ואיך וכו' וכו', שהרי ידיעותיו הם ע"פ סגולה, והיינו תורתנו הקדושה, ואינו מדרכי הטבע. ולכאו' יש מקום לומר, שאין זה סגולה, דעכשיו, יהיה איך שיהיה, הגדול יודע מה לעשות, וזה טבע ששואלים למי שיש לו ידע רפואי מה לעשות^{לח}, ודומה למי שלמד כל מדע הרפואה עם 'שם' וכדו', עכשיו אין זה סגולי אלא טבעי. ור' אלישיב הורה להחמיר בזה. וחתנו, ר"י זילברשטיין בתורת היולדת מיקל בזה^{לט}.

(לד) ולהלכה, ספק נפשות להקל. וגם, אין אנו יודעים למה נאסור רפואה סגולי.

(לה) נחזור לענינו, מה הפשט בהמ"ב וערוה"ש ומג"א שרק היתירו לחלל אם הוא רפואה ידוע – אפ' אינו ידוע, לכה"פ הוא ספק, ומחללין על שאר ספיקות פיקו"נ.

(לו) ורנ"ק כ', שאפ' לדעת המ"ב, אינו אסור אלא אם הוא שאלה אם הוא רפואה בכלל לחולי זו, אבל אם ידוע שהוא רפואה, אך אין אנו יודעים אם זה יעזור באופן הפרטי הזו, בזה מחללין לכו"ע [וכן משמע בערוה"ש הנ"ל]. והשש"כ מביא בשם הדעת תורה, שאם הרופאים מציעים את זה, בודאי מותר לעשות, וכאן המ"ב היחמיר רק היכא שאין שום רופא המייעץ, ואין שום נסיון בזה כלל.

(לז) ועם כל זה עדיין קשה, אפ' אין רופא או שאר מקצוען המייעץ, ואפ' אינו ידוע אם זה יעזור לחולי זו כלל, עדיין ספק הוא, וספק הצלת נפשות, נחלל שבת עבורו?

(לח) והיישוב, הוא ע"פ שדי חמד^מ, דאם הוא ספק תרופה, חז"ל החמירו בדבר, והוא גזירה חדשה, וטעמם הוא, שאם לא אוסרים כן, כל טיפיש ושוטה שבעולם יבא עם עצות שבדה מליבו, ואין להם שום סברא או מחקר כלל, וברורים שלא עובדים, ונמצא אנו מחללים

^{לז} עיינתי בפיה"מ בפנים, וז"ל "דברים המרפאים בטבע והוא דבר אמיתי הוציאו הדעת והנסיון הקרוב לאמת אבל להתרפאות בדברים המרפאים בסגולתן אסור כי כוחם חלש אינו מצד הדעת ונסיונו רחוק והיא טענה חלושה מן הטועה. וזה העיקר, דעה וזכרהו כי הוא עיקר גדול עכ"ל – וידוע, דהרמב"ם היה רופא, ולכן מובן אם לא הסכים לדברים הללו בכלל, דחשבהו ללאקשין בעלמא – ולכן מובן למה אין מחללין עבור זה.

^{לח} ומותר לחלל שבת לייעץ עם מי שידוע עניני רפואה, Second Opinion, חו"ש עמ' קס"ח, ומותר גם אם אין לו צדדים ברורים לכאן ולכאן, עיי"ש.

^{לט} זו היתה אחרי מעשה שהיה, שהיו מסופקים אם לנתח ר' אלישיב, ונסעו ר' יצחק יחד עם העסקן בני פישר לב"ב לשאול רח"ק. ור' אלישיב אמר לא טוב עשו. אומרים שנסעו ע"י גוי, והיה שאלה של תחומין, וכו'. ויש עוד פרטים שצריכין בירור. ויש כמה גירסאות שונות לסיפור זה.

^מ ערך יו"כ, ג' כ"ד, בשם רדב"ז.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

שבת הרבה פעמים כי כל צרוע וכל זב בדה מלבו רפואות שאין בהם ממש, וא"כ חז"ל היגבילו ואמרו, רק רפואות ידועות.

(לט) דגומא לדבר, רואים משהו שוכב, ואין אנו יודעים אם צריך זריקה של משהו, או שיש דבר תקוע בגרונו או שעבר התקפת לב, ויש Defibrillator, ואין שם מומחה, ואין דרך אחרת לברר מהו חליו, ואו אינו עושה כלום וודאי ימות, או לכה"פ הוא משתמש בזה, ועל הצד שהוא התקפת לב יצילו, בודאי יעשה כן כדיני ספק פיקו"נ. אבל אסור לחלל שבת לעשות רפואה שאינו ידועה כלל או שודאי אין לו חולי זו. ולדוגמא, אם יודעים שמישהו עבר התקפת לב, אין מחללין שבת להביא לו תרופות של חולי סרטן, דזה רפואה שאינו ידועה. [ולכאו' גם רנ"ק מובא באות ל"ג מסכים לזו.]

(מ) והשבט הלוי שם מבאר, שרפואה ידועה אינו תלוי איך עובד, אלא תלוי אם יש מציאות ונסיון ומחקרים להוכיח שועבד, ואם אין לו דברים הללו, נחשב רפואה אינו ידועה – ולא משנה אם הוא Conventional או Homeopathic.

(מא) ועיי"ש שדן, בזמננו, שיוודעים שיש מושג של Antibodies, וידוע ע"פ רפואה הטבעי שאם לוקחים מכבד כלב שוטה, זהו מרפאהו בגלל זה, האם זה נחשב כסגולי או רפואי, שהרי בזמננו מבינים מדוע ואיך עובד.

(מב) כ' חו"ש^{מא}, שיש היתר לשימוש חשמל במיוצר באיסור בבי"ח, דכי היכי דמחללין שבת, ה"ה מתירין מעשה שבת. ומתיר שם אף לבריא בבי"ח, ואף לביהכנ"ס תוך הבי"ח, אבל לא מחוץ לבי"ח, דנר לא' נר למאה.

(מג) ידוע הנידון דאין מחללין שבת לסכנה אלא בסכנה קרובה, אבל סכנה רחוקה, כגון לבנות בי"ח, אין עושין כן בשבת. וע' לקמן סעי' ה' מש"נ בזה.

(מד) שו"ש ג'. חוס גבוה ואינו יודע מדוע, ומרגיש רעה מאוד, נחשב כספק פיקו"נ. [ולכאו' היינו רק אם בימות החול יחלל.]

(מה) דן השו"ש, יש רפואה המספקת לאחת, ויש ב' חולים, איה מהם קודם, עיי"ש שיתחשב עם ספק נגד ודאי, וסיכויים, אבל ח"ו להתחשב בגיל. ודן לאסור להעביר מכשיר הנשמה מחולה שסיכוייו לחולה שסיכוייו גדולים, כי כבר 'זכה' בו.

(מו) ע"ע שם ד' ב' וכן בה', למה אין מלין בשבת בסוף היום כדי למעט בחילולים אחרי המילה.

(מז) שם ד' ד', שבת דחוייה מפני פיקו"נ, ה"ה לפני עור, כגון שגורם להרופא לעשן. ועדיף שיצלצל למונית שלא ימשיך לנסוע ממונית חילונית, אבל כשבהול אין לעשות חשבונות הללו. וה"ה היכא שכקורא למכבי אש במקום פיקו"נ, יבואו גם המשטרה שאינו פיקו"נ, ואעפ"כ מותר לקרוא למכבי אש – שש"כ מ"א ב'.

(מח) שם ד' ז'. כשיש ברירה בין חילול שבת לחילול יו"ט, יו"ט קיל משבת. וע' לקמן סעי' ה' מש"נ בזה.

(מט) שם ד' ח'. הכנסת בטריה למכשיר הוא איסור דרבנן או איסור תורה.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

סעי' ג' – מכה של חלל, שיניים^{מב}

- (א) כ' שו"ע, מכה של חלל, דהיינו מן השניים ובפנים, ושניים בכלל, מחללין עליה שבת דנכלל בסכנת נפשות, ודווקא מכה וכיוצא בה אבל לא מיחוש בעלמא.
- (ב) וכ' מ"ב בשיניים גם אם לא קיבלו מכה, אבל כאיב ליה טובא עד כדי שחלה ממנו כל גופו, אין דינו כמיחוש אלא כמכה, ומחללין עליה את השבת.
- (ג) וביה"ל דן אם דינו כן גם בשאר איברים פנימיים או דווקא שיניים. ומאריך בזה וכ' דצ"ע^{מג}, ואח"כ כ' דאם כאיב ליה טובא ומסופק שמא נתקלקל אבר פנימי, מותר לחלל שבת, כדין שאר ספק לחולה. [[אולי זה נכלל בכוונת שו"ע, 'מוכה או בועה וכיוצא בזה'.]
- (ד) וצ"ע מהו המשא ומתן, אם יודע שלא נתקלקל אבר פנימי, אין היתר לחלל, ואם יודע שנתקלקל, ודאי יחלל, ואם מסופק, ג"כ ודאי יחלל^{מד}, וא"כ מהו הנידון כאן. ואולי במציאות זו נכון, ורק דן מצד הכלל, אם האי כלל שייך גם בשאר איברים. ועכ"ז צ"ע.
- (ה) כאיב ליה טובא אינו היתר מחמת צער, אלא כסימן שיש איזה חולי בפנים, נפק"מ, אסור לחלל להביא תרופות לצער ולא לחולי.
- (ו) אגב, הביה"ל כ' דמחללין כדי לשאול רופא, אלמא יש אופנים ששואלים, כמו שהארכנו בסעי' הקודם.
- (ז) ובזמננו, כל כאב חזק מתוך גופו, דנינן כאילו נתקלקל אבר פנימי. אבל עם 'שכל', כמובן^{מה}, ולא יהא קיל יותר מימות החול.
- (ח) ולכן, מי שהיה בתאונה או החליק בקרח^{מו}, והוא בכאב, שולחים אותו לבי"ח, כמו שאר ימות החול.
- (ט) ואם אינו בכאב, והיה אופן שהיה אמור להרגיש כאב, אם הוא אשה או תינוק או מבוגר, שולחים לבי"ח, לבדוק שהכל באמת תקין. ואם היה איש חזק, ואומר שהכל בסדר, אם יש לו 'תירוצים' למה אינו בכאב, כגון שהיה משהו שהיפסיק הנפילה, או נגע תחילה בידו וכדו', לכאו' אי"צ ללכת, ולכה"פ ישאל ל' EMT או רופא, אבל אם אינו יודע למה אינו בכאב, ילך לבי"ח, כי ל"ע שמענו סיפורים על אנשים שהיה דימום פנימי ולא ידעו מזה, והלכו לעולמם כמה ימים אחרי תאונה וכדו', ל"ע.
- (י) אם מישוהו התעלה, ילך לבי"ח, כי אנשים בריאים לא מתעלפים – חוץ אם יש לו טעם טוב למה התעלה, והעיר מיד, אבל בלי סיבה, ו/או היה קשה להעירו, הולכין לבי"ח.
- (יא) היה לו מכה על בטנו, או שאר מקום בגופו, ואח"כ רואה דם במי רגליים, ילך לבי"ח, כמו שהיה עושה ביום חול. אבל אם לא היה ע"י מכה, בחול היה ממתין עד שיהיה תור ברופא, וה"ה כאן.
- (יב) כ' רמ"א, מי שחושש בשינו [וכאיב ליה טובא דדינו כמכה], אומר לא"י להוציאו. ומסביר המ"ב, דאע"פ שאמרנו דכאיב ליה טובא הוא כמכה, ושיניים נחשב כשל חלל, וא"כ ה"ל לחלל ע"י

^{מב} כל נידון האי סעי' הוא לענין לחלל שבת, אבל לענין עשיית רפואה בעלמא, הכללים כשאר דברים.

^{מג} ע' חו"ש שעה"צ ק"ע איך שביאר הצ"ע.

^{מד} וכ"פ שבה"ל ח' ע' ה', דכאבים גדולים באיברים פנימיים הם לכה"פ ספק פיקו"נ.

^{מה} כמש"כ חו"ש עמ' קע"ב דאינם מתרפאים עם תרופות רגילות. וכ"ש היכא שיש גם חום גבוה.

^{מו} רציני, כמובן, והכל לפי הענין והגיל והמכה וכו'.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

ישראל, מ"מ כאן ע"י ישראל אסור, כיון שאינה רפואה ידועה. אגב, מבואר כאן, דרפואה אינה ידועה מותר ע"י גוי. וממשיך, שאינו רפואה ידועה, ואדרבה, לפעמים יש חשש סכנתא בזה.

(יג) ופשוט, דזה קאי על מציאות שלהם, משא"כ בזמננו, הוא רפואה ידועה ואינו חשש סכנתא, כ"כ נשמת אברהם וציץ אליעזר וחזו"ש^{מז} ושו"ש. [וכן דן שבה"ל^{מח}, ושש"כ בשם רש"ז].

(יד) ולכן בזמננו, אם יש כאב חזק בשניים, ויש שם דלקת, ורופא אמר שצריך להוציאו, ויש בזה חשש פיקו"נ, מוציאים גם ע"י יהודי. כפי ששמעתי, אינו מצוי כלל שפתאום בשבת יתחיל כאב שניים חזק, וצריך להוציאו מחמת פיקו"נ. שוב שמעתי, כאב בדרך כלל אינו פיקו"נ, ויכול להיות שנפיחות יכול להיות פיקו"נ, וע' בהמשך בשם שבה"ל.

(טו) פסק שבה"ל^{מט}, מי שיש לו חור בלבד בהשן, ואינו צריך רק סתימה, הוא כמכה של חלל דהרופאים אמרו שאין בו פיקו"נ [מ"ב סק"ח], ודינו כבסעי' ל"ב.

(טז) ואם יש נפיחות [לכאנ' כוונתו להרבה נפיחות] או הרבה מוגלא, מותר לחלל, מלבד אם הרופא אומר ודאי אי"צ. וה"ה כשחלה העצב [Nerve] או שהוא מגולה, דמחללין, אך מקשיבין לרופא. [ולכאנ' או ילמד מכאן גם איך יתנהג בימות החול, או מי שאינו עושה כן בימות החול לא יעשה כן בשבת.]

(יז) ופסק דומה לזו פסק בחזו"ש^י.

(יח) מ"ב לקמן סק"ק צ"ע, דהתם הוא רפואה למיחוש של שיניים, ואעפ"כ אסר רפואה גם ע"י גוי – מדוע אינו מכה שלל חלל – וגם אם אינו ע"י מכה, מ"מ נתיר כשחלה ממנו כל גופו.

(יט) –דיני חיבור השן– מעשה שהיה, בילדה ששחקה עם חברותיה, ונפלה, ויצאה שינה [לא היה השניים הראשונים, אלא אחרונים]. וידוע ע"פ רופא שניים מומחים, שאם מחזיר השן למקומה תוך 3-6 שעות, הוא יכול להציל את השן, אבל אח"כ, א"א לחבר אותה. והשאלה הוא, האם יכול להחזירו למקומו בשבת.

(כ) וקודם כל אנו צריכין לדון מהו דרגת הצלת שן, ועפי"ז נדע מה מותרת, ואח"ז נדון איזה מלאכות כרוך בהחזרת השן.

(כא) הפסד שן ודאי אינו סכנת נפשות, אך יש לדון אולי זה סכנת אבר.

(כב) ובהל' אהלות, אבר נגדר ע"פ גידין עצמות ובשר, ולכן שן בודאי אינו נכלל בזה, אבל פשוט שאין הל' שבת דומה לאהלות בזה, דא"כ כליות וכבד וכו' לא יהיו נכלל בסכנת אבר.

(כג) ובהקדמה לסימן זו הבאנו בשם קצוה"ש^ח דכל שאין שימוש מלאה מאבר זו נקרא סכנת אבר. וכאן, הרי יכול לאכול ולדבר כרגיל, וא"כ אינו מפסיד שימוש בהפסדת השן.

(כד) [א.ה. אם ע"י הפסד שן זו, דיבורו נשמע מוזר, או אם הוא שן פנימי וניכר מאוד, או שהיה כמה שניים ביחד, בזה יש מקום לומר שנקרא סכנת אבר.]

^{מז} עמ' קע"ג. עיי"ש דמחלק בין הא דמ"ב להא דניתוח, וכן בשו"ש שם.

^{מח} ח' ע' ד'.

^{מט} ח' ע' ב'.

^י עמ' קע"ב.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

כה) ונצי"ב^{נא} מוכיח שאין הפסד משמעותי אם חסר שן אחת, ולכן אינו נקרא סכנת אבר. וכך נפסק השבט הלוי^{נב} דאינו נקרא סכנת אבר, ובפרט בזמננו שיש Implants, שמ'מלאים מקום' השן.

כו) ועפי"ז, כיון שאינו סכנת אבר, אסור לעשות מלאכה דאורייתא אפ' ע"י גוי, ואפ' אם הוא הפסד גדול, ואינו חולה שאיב"ס, כיון שהגוף הוא בסדר גמור!

כז) ולכן אנו צריכין לבאר אם הוא איסור דאורייתא להחזירו, ואז אסור אפ' ע"י גוי, או שהוא איסור דרבנן, ואז יהיה מותר ע"פ גוי, כדין שבות דשבות במקום הפסד מרובה.

כח) ורצ"פ בספרו טל הרים^{נג} כ' דבנין באדם לשעה אינו בונה – אלמא אם היה לעולם, יהיה מלאכת בונה. ור' משה^{נד} מתיר הכנסת שניים תותבות באדם כיון שאינו נעשית ממש חלק מן האדם. משמע מאלו, דיש באופן שלנו איסור תורה, וא"כ נאסור גם ע"י גוי. וכן מבואר מספר' מלכים אומניין לר"י זילברשטיין ששאל חמיו ר' אלישיב לגבי Filling שאינו מונח נכון אם הוא סותר להסירו, והיתיר כיון שלא נעשה חלק מהגוף. וזה משמע דבאופן שלנו שנעשית חלק מהגוף, יהיה בעיה. וכ"פ שבה"ל שם.

כט) אולם, לפי המציאות שלנו היה מקום להתיר, שהרי ביארו לנו הרופאי שניים, שאין השן יכול להתקיים ע"י הכנסתו לשם בלבד, אלא ההכנסה מתחיל הרפואה, ומונע השורשים מלמות, ואח"כ כשמגיע להרופא, הוא טח אותו בטיט כדי לחברו בטוב.

ל) נמצא, שיש כאן מקסימום בנין לשעה, שהוא איסור דרבנן, ואם הגוי מחזירו הוא שבות דשבות במקום הפסד מרובה, ואח"כ הישראל יאחזו שם במקומו עד מוצ"ש. כי מה שעושה הרופא שניים אח"כ ודאי אסור מן התורה.

לא) וע' שו"ש שכ' דמותר להחזירו ע"י גוי, כיון שנתחבר יחד ע"י פלא הבריאה. וצע"ג כוונתו. ואולי כוונתו למש"כ בעניני תופר בשם רש"ז משש"כ, שתופר בגוף האדם אינו מה"ת כיון שהוא רק אוחזו במקומו, והטבע שהוא הקב"ה מרפא הגוף מעצמו. אך אין הנידון דומה לראיה, דבתופר האיסור היא האיחוד משא"כ כאן האיסור הוא החיבור. – ע"כ –

לב) מתי מקשיבים לחז"ל ומתי מקשיבים לרופאים, נשתנו הטבעים. כ' מ"ב סק"ח לענין צפידנא, שהוא חולי שמתחלת בפה ומסיים בבני מעיים, מחללין עליה שבת כיון שמקובל בידי חז"ל שזהו סכנה, ואפ' הרופא והחולה אומרים שאין כאן סכנה, אין שומעים להם [כ' פמ"ג שהם דוברי שקר]^{נה}.

לג) פשוט, אם הרופא אומר שבעיניו אין כאן חולי כלל, ואיני יודע מה לעשות דלדידיה אין חולי, פשוט שאין מחללין לעשות כלום. אך אם הרופא אומר שיש רפואה אך אינו סכנה ויכול להמתין, וחז"ל אומרים שהוא דחוף, מבואר ממ"ב הזו דמקשיבין לחז"ל.

לד) אך קשה, דבסי' קע"ג שעה"צ ג' לגבי אכילת בשר ודגים יחד שהוא סכנה, כ' דאפשר בזמננו נשתנו הטבעים – ולמה לא אמר כן גם הכא, שאין כאן מח' חז"ל ורופאים אלא דנתנו

^{נא} ע"ז.

^{נב} ח' צ"ב.

^{נג} עמ' 283.

^{נד} ב' פ"א.

^{נה} ע"ע שו"ת הרשב"א א' צ"ח בענין בהמה טריפה שחיה י"ב חודש.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

הטבעים. וכן לענין מים אחרונים בסי' קע"ט/י"ח כ' שנשתנו הטבעים. וכן לענין מים חמים אחר המילה, של"א/ל"א.

לה) ובאמת, השש"כ^נ, שבה"ל^נ, וחז"ש^י, כולם אמרו שאם הרופא חולק על חז"ל אמרי' שנשתנו הטבעים. וא"כ יל"ע, מתי אומרים נשתנו הטבעים ומתי אומרים שדובר שקר.

לו) ושאל ר' שרגא מרן ר' אלישיב, ואמר^נ שאם רופא א' בודד חולק עם חז"ל, אין מקשיבים לו, אך אם דעת כל קהילת הרפואה הוא נגד חז"ל, בזה אומרים שנשתנו הטבעים.

לז) ובאמת כן מדויק מ"ב שכ' 'רופא' ולא 'רופאים'. ואין להקשות על יסוד זה מבשר ודגים שאינו ברור שאומרים נשתנו הטבעים, דהתם הוא רוחני.

לח) אך יסוד זה עדיין קשה מאוד, דהא לכו"ע, אפ' אחרונים הנ"ל מסכימים שעושים מציצה בשבת משום סכנה – ובזה הרופאים אומרים בפה אחת שאינם יודעים מה זה, ועדיין אנו מחללים שבת לזה, של"א/ב', וק' על ר' אלישיב, וכ"ש להאחרונים הנ"ל. ומיניה וביה ברחיצה לאחר המילה, אין אנו מחללין כיון שנשתנו הטבעים, ואמאי לא אמרי' כן במציצה, וצע"ג.

לט) ואולי, שאני מציצה, דקים להם חז"ל שזה רפואה, ומעולם לא הבינו את זה אלא קיבלו אותו כחוק, משא"כ שאר דברים שנשתנו הטבעים, בזמנו היו מבינים את זה, כגון המונע עצמו מלהשתין ראו שעושה אותם עקר, ובזמננו רואים שבעיה הזאת אינו קיימת, וכן רחיצה, ראו שיש איזה תועלת בזה, ואחר זמן נשתנה הטבע עד שראו שאין בזה תועלת, וכהנה וכהנה, ולכן מציצה אנו ממשיכים אפ' נגד כל הרופאים.

מ) ואולי מציצה שאני, שהוא רק דרבנן, דנחשב ככלאחר יד, שאין זו דרך חובל [אפ' אם הוא דרך מציצה], בין כשעושה מציצה בפה, בין כשעושה ע"י שפופרת. אך מ"ב משמע שהוא חובל מה"ת.

מא) א"נ, [שו"ש] במילה עושים הכל במסורה ממוהל למוהל מימות חז"ל ולא משנין מידי ולא שואלין שאלות, רק אח"כ ברפואת האבר אחר המילה שואלים שאלות, כגון רחיצה במים חמים, אבל במילה גופיה לא שואלין ולא משנין.

מב) א"נ, בצפידנא אמור חז"ל שהוא סכנה וגם אמרו להדיא דאין מקשיבין לרופא. משא"כ שאר דברים. רק ק' ממציצה.

מג) וע"ע בנין ציון כ"ג כ"ד בענין מציצה בימי חול, שאין להימנע מזה מחששות שונות של דלקות וכדו'.

מד) י"א, שהיכא שחז"ל אמרו שדבר מה הוא סכנה, אין מקשיבים לרופאים בכל אופן, דמי יודע אם זה מקצר חייו בדקות ספורות, ורק חז"ל יודעים את זה ולא הרופאים. אך פשוט, שאין זה נכון, כדחזינן מרחיצה אחר מילה וכו'.

מה) יסוד גדול בהא דנשתנו הטבעיים, כ' בספר נשמת אברהם, דכל מקום שכל רופאי זמננו אומרים שאיזה דבר אינו סכנה, וחז"ל אמרו שהוא כן סכנה, לפני שאנו אומרים נשתנו הטבעיים, צ"ל שאין כאן מחלוקת כלל, וחז"ל לא דיברו על אופן כזה, אלא דיברו על חולי

^נ ל"ב מ"ג.

^נ ח' ע"ב ז'.

^נ עמ' 174.

^נ וכ"ה בשמירת הגוף והנפש בשמו א מבוא פ"ו.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

מסויים, וחוששין שמא כל חולי באבר הזה הוא החולי שחז"ל דיברו עליו, ואם הרופאים אומרים בודאית שאינו סכנה, אז ידעין שאין חולי זה הוא מה שדיברו עליה חז"ל. ויסוד כזו גם אמר לנו הר"ר פאלק. היסוד מובן, אך קשה לדעת מתי לאומרו ומתי לא.

(מו) לגבי חולי צפידנא בזמננו, היכא שיש חולי בבשר השיניים, ע' שבה"ל^ס דצל"ע אם מחללים עבורו, דאה"נ חולי גמור הוא אך לא שמענו מעולם שיהיה סכנת נפשות. וחז"ש כ' דכל דבר שיש ספק אי נשתנה הטבע, ספק כסנת נפשות דוחה שבת.

(מו) ולמעשה, לא יהא שבת קיל מימי חול, דבימות החול אם יש איזה דלקת בבשר שיניו אינו הולך לבי"ח בבהילות, רק אם נשאר כמה ימים אז חושב אולי לצלצל לרופא, ואינו בהול בזה, וא"כ שבת לא מחללין בציוור כזו.

(מח) עוד כ' חז"ש^{סא}, חולי שחז"ל אמרו הוא פיקו"נ, ובזמננו מצאו לה תרופה, מידי פיקו"נ לא נפקא, ועדיין פיקוח נפש הוא לקבל בתרופה ואינו נשתנה הטבע בגלל שמצאו תרופה. [כגון דלקת חזקה, Bronchitis, גם כשיש אנטיביוטיקה בזמננו, מ"מ הוא חולי של סכנה].

(מט) מ"ב סקי"א, היתיר מסייע, כיון שכאן הוא חולה כל גופו, כדביארנו למעלה בהקדמה בענין מסייע.

(נ) אנשים חושבים שלהגביה התינוק ליד הכפתור של התאורה הוא מסייע ואין בו ממש, וזה ודאי אינו, דאין זה אפ' מסייע אלא עוזרו ממש, וכ"כ הא"א בושטאטש סו"ס ש"ט. אמנם במק"א ר' שרגא אמר להיפך והתיר בציורים שונים, עמש"כ באמירה לעכו"ם לגבי אמירה לקטן.

(נא) מ"ב סקי"ב, כשאוסר הוצאת השן ע"י ישראל בשבת למי שחלה ממנו כל גופו^{סב}, ומתיר רק ע"י א"י, כ' בשעה"צ י' שזה אפ' לדעת המתירין בסעי' י"ז שמתירין שבות ע"י ישראל לחולה כל גופו.

(נב) וכבר ביארנו למעלה בהקדמה אות מ', שאנן לא קיי"ל כן, אלא מתירין שבות ע"י שנוי, וא"כ קשה, למה השעה"צ טרח להסביר לנו שזה אסור לדידם, הא לא קיי"ל כזה, וא"כ לא איכפ"ל.

(נג) והביאור הוא, שהבמ"ב ס"ק ק"ב מביא בשם חיי"א, דהיכא דכאיב ליה טובא, וא"א לעשות בלי שנוי, מותר לישראל לעשות איסור דרבנן בלי שנוי – דהיינו היכא דא"א, סמכינן אדעה ראשונה שמתיר לישראל בלי שנוי. וכן מבואר מאג"מ, דהיכא שא"א לעשות האיסור דרבנן עם שנוי כדעה שלישית, מותר להקל כדעה ראשונה ומור גם בלי שנוי.

(נד) וא"כ, נמצינו למדין, דתחומין מדרבנן [יותר מאלפיים, פחות מי"ב מיל], שאין שייך שנוי בזה, יהיה מותר לחולה כל גופו. וכן לענין להחזיר אבר שdislocated שהוא מדרבנן, יהיה מותר כיון דלא שייך שנוי.

(נה) שם במ"ב כ' דע"י ישראל אסור להוציאו כיון שהוא מלאכה דאורייתא של חובל לרפואה, ומביא [מג"א] בסוגריים. ובביה"ל מק' עליו דהא החבלה והוצאת הדם הוא פס"ר דלא

^ס ח"ח ע'.

^{סא} קע"ג – קע"ד.

^{סב} בביה"ל מצוין לגר"ז להתיר אף בלא חלה כל גופו. ועיינתי חיפשתי, ולא מצאתי רמז לזה חוץ ממש"כ דאם אינו חולה כל גופו אבל מצטער טובא מותר שבות דשבות. וכאן הנידון הוא להתיר דאורייתא ע"י גוי. רצ"ע.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

ניח"ל, ויהיה דינו כמקלקל בחבורה שפטור, ומסיק, דאה"נ יש לאסור ע"י ישראל, אבל ע"י עכו"ם אפשר שיש להקל גם באינו חולה כל גופו [כדין שבות דשבות במקום חולי].

(נו) אגב – זה א' מהמקומות שבמ"ב מביא דין סתם בשם משהו [הגם בסגריים], ובביה"ל מסיק להלכה שונה ממה שפסק במ"ב.

(נז) ואחר שיחה עם רופא שניים נתבאר, שבזמננו יש נחותא במה שיוצא הדם, שזה מוציא כל החולי, ומנקה האיזור מכל חיידקים. וא"כ להלכה יש להחמיר בזה כיון שזהו מציאות זמננו, וכן פסק במ"ב נגד מש"כ בביה"ל [וגם' אינו מציין להביה"ל]^{סג}.

(נח) אך מה שאנו כן רואים מהביה"ל הזו, דאנן קיי"ל מקלקל בחבורה פטור^{סה}. וזהו פשט במ"ב פ"ח לגבי הוצאת קוץ שהוא איסור דרבנן, ובשעה"צ ס"ג כ' דאם א"א בענין אחר, מותר להוציאו אפ' אם הוא פס"ר שיוצא דם, כיון שהוי מקלקל בחבורה במקום צער כשאינן ברירה. וע' ביה"ל ש"ח סעי' י"א, דכמדומני שכ' דלא כזה.

(נט) ולכן, מי שסובל Hemorrhoids מותר ללכת לשירותים, אפ' אם הוא פס"ר שיוצא דם. וכן לענין ליתן זריקה היכא שהוא פס"ר של הוצאת דם, במקום צער, כשאינן ברירה.

(ס) הוצאת דם, לחולי סכרת, הוא מלאכה דאורייתא, דהא רוצה הדם כדי לבדקו, אבל מותר כיון שיש בו חשש פיקו"נ, אבל ימעט ככל האפשר, בהסכמת הרופא. ע"ע שבת בשבתו דמאריך בדיני דם כאן. ולהכניס נוזלים לחולה כל גופו, גם אם יש פס"ר דיוצא דם, שהוא רק איסור דרבנן של מקלקל, ולא שייך שנוי, וכנ"ל. [יזהר מסחיטה כשמחטא המקום].

(סא) לתלוש שן התלוי כחוט השערה, ע' סעי' ל"א, וע"ע שבה"ל ח' ע' ו', וח"ה ל"ט ד'.

(סב) לתרום אבר, ע' חו"ש^{סה} בשם רדב"ז דהיכא שאין צד סכנה לדידיה יש מידת חסידות לתת לחבירו. והתרמת דם אין בו סכנה ויתרים אם אפשר.

(סג) וע"ע שם דכ' מאוד יש ליזהר בסוף חולי דהיכא שמרגיש החולה 'בסדר', שעדיין בעצם הוא חולה שיב"ס, ואם יפסיק הרפואה עכשיו, יחלה שוב, עוד יותר חמור מבראשונה, ושצריך לברר אצל הרופאים מתי יצא מכלל סכנה, ולברר מצבו.

(סד) ע' שו"ש כאן לגבי טיפול בכאבי חולה גם היכא שאינו מרפאהו, ומסיק להתיר כיון שכאבים חזקים עלולים לסכן מצבו יותר. ומחללין שבת עבור חיי שעה. [ובמק"א דיברנו לגבי חילול שבת לטיפול בכאבים היכא שלא יחמיר מצבו, ואדרבה יש סיכויים שיכול להחמיר מצבו, כגון עישון דברים קשים לחולי סרטן].

(סה) ע"ע שו"ש דמסביר מדוע אין לאסור הוצאת השן מטעם גוזה ועוקר דבר מגידולו.

(סו) נתבאר ממחברי זמננו, אבן כליות יש לחוש לפיקו"נ, מלבד היכא שיש הוראה מבעל מקצוע.

(סז) Hernia אינו פיקו"נ – בתנאי שידוע בודאי שזהו זה, אבל לא כשיש מקום למיחש לשאר חולי.

(סח) ע' חו"ש אפיוה באוזן מקרי של חלל.

^{סג} ואולי היה מקום לומר, שפסק במ"ב לבעלי בתים, ולאילו שלומדים ביה"ל יש יותר מקום להקל.
^{סד} תלוי במח' ראשונים, אם הוצאת דם הוא משום מפרק תולדה דדש, או נטילת נשמה, או צביעה, ונפק"מ כשלנח"ל.
וע"ע שבת בשבתו.
^{סה} קע"ד.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(ט) בלע חפץ. בס' שבת בשבתו^{טו} כ' בשם רופא, בלע חפץ קשה קטן, אינו סכנה אם אינו בצער, ואינו מרגיש קושי הנשימה, אבל אין צריך להמתין עד שיתברר דברים הללו, אלא אם בלע דבר מה וחושש לסכנה יצלצל להצלה, כימי חול. אך אם יותר גדול מ2.5 ס"מ, או בטריה או דבר מסוכן כגון אקנומיקה או דבר חדר, הוא סכנה בכל אופן.

(ע) בלע כדורים, במשככי כאבבים תלוי בכמות הכדורים ומשקל הבולע. שאר תרופות, וכדורי שינה, גם במעט יכול להיות סכנה.

(עא) חלל הגוף אינו כולל הגוף עצמו, דהיינו העור והעצמות והבשר, דאל"ה כל חתך בעלמא יהיה חלל הגוף. שבת בשבתו.

סעי' ד' – א"צ אומד, כל שריגלים

(א) פסק שו"ע בריש הסעי' דמכה של חלל אי"צ אומד מבקי או החולה לדעת אם שייך להמתין עליו או לא, אלא מחללין עליו, ועושים 'כל שריגלים לעשות לו בחול'. אבל כשיוודעים בבירור שלא יכבד חליו ואינו מסוכן לשעתו, לא מחללין כלל.

(ב) וכוונת השו"ע 'כל שריגלים' הוא למש"כ הרמב"ן ומגיד משנה, דלחולה שיש בו סכנה לא מיבעיא דמחללין להציל חיו, אלא גם מחללין בדברים שאינו מסוכן לגבי אותו דבר, כמו שרגיל לטפל בו בחול. לדוגמא, אם בחול אומרים שטוב לו לשתות חמין כל שעה, אך אינו לעיכובא, גם בשבת מחללין להחם לו מים.

(ג) ומשבה^{לסז} וחור^{שסח} מבואר, וכ"ה פשוט, דגם ראשונים האלו מסכימים שיש גבול לזה, ולא קונים לו פרחים כדי לשמחו, בטענה שהוא כל שריגלים, אלא היתירו דבר שהוא מסדרי הרפואה אע"פ שאינו מוכרחת, או צרכיו הצריכים לו באמת, כגון לשמור חומו ולהסיר כאבו [וזהו כוונת המ"ב 'צורך קצת'].

(ד) והמ"ב סקי"ד כ' שיעיין בביה"ל שהבאנו כמה פוסקים דס"ל שאין מחללים אלא בדבר שיש לחוש שאם לא יעשהו יכבד עליו החולי ויוכל להסתכן, אבל היכא דברור שלא יכול להסתכן, אע"פ שהוא צורך ורגילין, אין עושין לו.

(ה) ובביה"ל מאריך בזה, ומביא כמה ראשונים דחולקין עליו, דרק עושים מה שהוא להעביר הסכנה ולא כל מה שהוא 'טוב ויפה לו'. וכ' דאולי כוונת הרמב"ן הוא רק משום דהוא ספק סכנה.

(ו) אולם, המקילין הם השו"ע, הרמ"א שלא חלק, מג"א וט"ז שלא חלקו, החיי"א שהביא סעי' זו כפשוטו, וכן קיצשו"ע. גר"ז מביא ב' שיטות, ומ"ב מחמיר. ערוה"ש היחמיר. שבט הלוי כ' שדעת השו"ע יש לו מקום גדול בהלכה, ובעל נפש יחמיר על עצמו.

(ז) ואפ' אם אנן תלמידי המ"ב צריכין להחמיר בדבריו, הרי המ"ב נתן לנו ג' קולות גדולות.

(ח) הראשון הוא שכ' במ"ב ובביה"ל שיש להחמיר בשל תורה – משמע, דשל דרבנן אין להחמיר. נמצא, איסור דרבנן של כל שריגלין מותר לגמרי, אפ' ע"י ישראל, וכ"ש ע"י גוי. וודאי יש מעלה דכשישראל עושה, שיעשה בשנוי. דלא כשש"כ שהיקיל בדרבנן רק בשנוי.

^{טו} עמ' ע"ד.
^{טז} ח' ע"א.
^{טז} עמ' קע"ח.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

ט) השני, בשעה"צ י"א מבואר דאם הוא צורך גדול, מותר לכו"ע, ולא נחלקו אלא בצורך קצת. ונבאר בהמשך טעם היתר זו. ור' אלישיב אמר שצער גדול נקרא צורך גדול, ולכן היקיל לחלל עבור Epidural.

י) השלישי, אפ' היכא שאינו צורך וצער גדול, אם הוא לחזקו, וע"י כך ילחם נגד החולי ביתר כח, מותר, כך מבואר בשורה אחרונה של הביה"ל. וכן מבואר מסי' רע"ח דמכבין נר לחולה כדי שיששן, והק' ביה"ל שם הא נבדוק אם יש במניעת אותו דבר חשום סבנה. ויישב, דחז"ל גילה לנו דשינה יפה הוא לחולה, ועלול הוא להרפא עי"ז, ולכן מחללין עבור זה.

יא) עד כאן הדינים. אך עכשיו צריכין אנו להבין, מה הפשט בהמקילין, הא מחלל שבת ואין לו היתר של וחי בהם.

יב) ומביה"ל מבואר שיש ג' מהלכים בראשונים^ט. התשב"ץ ס"ל דהיתירו לחלל עבור כל צרכיו כיון שזה נכלל בהיתרא של יישוב הדעת, שאם החולה טרוד בשאר צרכיו, אינו מרוכז על החולי העיקרי, ולכן מסדרין לו כל צרכיו, ואז יתיישב דעתו. א.ה. טעמו של התשב"ץ וענין חיזוק אבריו הם ב' טעמים העולים בקנה אחד, כי בשניהם התכלית הוא שהחולה ילחם בכל כוחו ועוזו נגד החולי ויצא מהסכנה, ויש לחוש שאם לא יעשה כן יתגבר חליו.

יג) והביה"ל מסכים להיסוד של יישוב הדעת, אך אינו מסכים להיתר רחב כזה.

יד) המאירי ס"ל שעושים לו הכל כדי שיתרפא ויתחזק גופו הכי מהר, ועושים כל מאמץ שיתחזק ויצא ממצב של פיקו"נ במהרה.

טו) הרדב"ז^ז ס"ל דאם אין מחללין על כל צורך החולה ונדקדק בכל דבר, יבוא גם לא לעשות דברים שיש בהם פיקו"נ, וא"כ אין מדקדקין ועושים הכל. נמצא הכל כלול בהיתר של פיקו"נ.

טז) ואפ' אם המ"ב אינו מסכים לזה באופן דידן, סברא זו עדיין קיימת להלכה^א, שאנן מתירים בתי חולים לתפקד כהרגלו, כיון שאם משנין ומחשבין כל דבר ודבר יבוא לידי פיקו"נ^ב. וכן סברא כזו מתיר הצלה ללכת לכל קריאה בשבת, כי אם הולכים רק לאלו שבדקו וחקרו מצבם יבא לידי פיקו"נ.

יז) ע' בשבה"ל שם שמבואר^ב דאין המח' כאן בין השו"ע להמ"ב מח' יסודי מהו נכלל ב'וחי בהם', וכו"ע מודי באיזה דרגא ליסודות הנ"ל, אלא המח' הוא עד כמה חוששין לפיקו"נ, והאם דואגין שאולי כל טירדא וכאב יסכנו טיפה יותר, שהשו"ע ס"ל חיישינן לכל חשש רחוק, אך המ"ב ס"ל שעושים רק המוכרח להוציאו מהסכנה, אבל חששות רחוקות לא מספקינן בהו; [ודבר שודאי לא יסכן אותו יותר, גם אם הוא צרכי חולה הרגליים, אינו עושים לו לכו"ע].

יח) למעשה, אינו מצוי דבר למעשה שיהיה תלוי במח' הנ"ל. הסרת כאבים, גם למ"ב מותר, דאולי יחלש ויכבד חליו, כמש"כ בסוף דבריו. אלא רק הסרת כאבים שידעינן שלא ישפיע על חליו – אם יודעים בבירור גם השו"ע אוסר. אלא נפק"מ חשש רחוקה.. ועיין. ע' מ"ב וביה"ל רע"ח, הדלקת נר בחדר של חולה בשעת

^ט ע' שו"ש דמצדד לדמות לציצין שאין מעכבין.

^ע ח"ד סי' ק"ל.

^א ע' שו"ש כאן.

^ב ואחרי למדתי האי ענין הייתי בבי"ח בשב"ק פ' ויקהל תשע"ט ללידת בני יואל נ"י, וראיתי בעיני, שאנשי הצוות מוכרחים לתפקד כהרגלם ולעשות כל הבדיקות הרגילות, בלי לחשוב, כי אם יחשבו, מצוי מאוד דאתי לידי קילקול, וחיובים לעבוד כפי 'PROTOCOL'.

^ע וכ"מ בחו"ש עמ' ק"פ.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

היום, תלוי במח' הנ"ל, דהמקילים חוששים לכל דבר המשפיע על מצב רוח החולה, משא"כ המקילים. שנוי מצב מטה חשמלי, לא לצורך לישון אלא סתם. ולא היכא שהוא בצער, רק שאינו נח כ"כ. אך ג"ז אינו, דבנידו"ד יכולים להקל דחשמל הוא דרבנן. אולי חימום וקירור היכא שאינם חם או קר כ"כ. ללחוץ מתג להפסיק איזה צילצול. אך ג"ז הוא רק איסור חשמל.

(ט) הביה"ל הק' על דעת השו"ע מהא דקיי"ל בסי' תרי"ח בהל' יו"כ, דחולה, אפ' אם יש בו סכנה צריך אומד, ואם יכול להתענות, מתענה, ואם יכול שיעורים, יעשה כן, ואם צריך לאכול כדרכו, יאכל. וקשה, הרי הוא חולה שיב"ס, וא"כ נאמר כל שרגילין, ויאכילו כדרכו, כמו שאומרים כאן כל שרגילין, ומדוע צריך אומד.

(כ) וקושיא זו הוא כ"כ טובה, שקשה על הביה"ל למה לא הק' בתורת סתירה בשו"ע עצמו. ועוד, זה קשה גם על מ"ב עצמו, למה אין אנו אומרים שם שזה חיזוק אבריו וצורך הרבה שהיתיר בו הביה"ל.

(כא) וידועים דברי ר' אלחנן בקוה"ע י"ט לחלק בין שבת ליו"כ, דשבת הותרה^{עד} ולכן עושים כל שרגילין, ויו"כ דחוויה ולכן צריך אומד. וע' חת"ס של"ח למה שבת יהיה הותרה.

(כב) אולם תי' זו, אפ' אם הוא יפה מאוד, מ"מ אינו מיישב, שהרי בסעי' י"ד יש שי' מהר"ם מרוטנברג שס"ל דשבת הותרה, והב"י ושאר הפוסקים דחו אותו, וקיי"ל שהוא דחוויה. וכן הרמב"ם פסק דחוויה, ועליו אמר המג"מ שעושים כל שרגילין. וא"כ, שוב א"א לחלק כן בין שבת ליו"כ.

(כג) והגרי"ז על הרמב"ם הל' שביתת עשור פ"ב בשם אביו הגר"ח יישוב, דהא דקיי"ל בהל' יו"כ שצריך אומד, היינו בחולה שאיב"ס, ואומדים אם יכנס לחולה שיב"ס, אבל היכא שהיה כבר חולה שיב"ס, אי"צ אומד ומאכילין אותו כמו שרגילין לעשות בחול. וכן היה נוקט ופוסק למעשה להשואלים אותו לגבי אכילה ביו"כ.

(כד) ואפ' אם זה מיישב הסתירה, מ"מ אינו מספיק לאנן שלא לומדין כן בהל' יו"כ, ופסקי' שגם חולה שיב"ס צריך אומד. ומוסיף רצ"פ, דאפ' אם זה היה פשט בשו"ע, עדיין ביו"כ אין אנו יכולים להקל כזה, כיון דאנן קיי"ל כמ"ב שאין היתר של כל שרגילין.

(כה) והיה מקום ליישב ע"פ דברי הרדב"ז שהבאנו לעיל דביאר היתר של כל שרגילים הוא משום דאם מחשבין על כל דבר ודבר יבא לידי פיקו"נ, היינו דווקא אצל שבת דיש כמה וכמה איסורים שונים, ויש מאות שאלות לדון בהם, משא"כ ביו"כ שמדקדקין רק לגבי אכילה, וזהו שאלה אחת ביום א' בשנה, בזה ליכא למיחש שהדקדוק יבא לידי פיקו"נ.

(כו) וגם לפי התשב"ץ יש מקום ליישב, דהוא ביאר ההיתר משום שאם מדקדקין הוא מפריע ביישוב הדעת, והיינו רק אם מדקדק הרבה, אבל לדקדק רק באכילה, זה אינו הפרעה ליישוב הדעת.

(כז) והניחה להרדב"ז והתשב"ץ, אבל לפי המאירי דהיתר משום חיזוק אבריו, מאי איכא למימר.

(כח) האבנ"ז^ע תי' בשם אביו שהחילוק בין יו"כ לשבת הוא, ששבת מיירי שכבר חללו עליו שבת, וא"כ כיון שכבר נדחה, נדחה, אבל יו"כ מיירי שעדיין לא אכל, וא"כ מצות יו"כ עדיין

^{עד} אפ' אם שבת הוא הותרה, יש בו הגבלות, ופשוט.
^ע סי' תנ"ה ואילך.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

'שלמה', ולכן מדקדקין – דהיינו מדקדקין לחלל פעם הראשונה, אבל אם כבר חיללו אין מדקדקין.

(כט) ולפי"ד, אם אכל ביו"כ כבר בהיתר, כגון שאמדוהו שצריך לאכול כרגיל, ואח"כ נשתפר מצבו, אי"צ לדקדק, ואנן לא קיי"ל כן.

(ל) והאבנ"ז עצמו יישב, דביו"כ חייב לדקדק ואי"צ לחשוש לחשש רחוק, כיון דבמה שהוא שומר יו"כ, המצוה תגן עליו, משא"כ שבת, המונע מלחלל אינו החולה עצמו אלא הרופא, וא"כ אם הרופא מונע, יש לו לעצמו הזכות, וזה לא יועיל להחולה.

(לא) ומלבד החידוש הגדול בדבריו, גם יוצא מדבריו שהחולה עצמו אין לו היתר כל שרגילין.

(לב) הגר"מ שטרנבוך יישב, דשאני שבת מיו"כ, ששבת יש לו הרבה והרבה ענינים, ולכן אפי' אם חיללו הרבה פעמים עדיין שבת נתקיים ע"י שלא חילל כל המלאכות, או ע"י שעשה קידוש, משא"כ יו"כ יש לו מצוה אחת לבדו, ואם עבר על מצוה היחיד הזו, הרי ביטל היו"כ לגמרי. וא"כ מדקדקין לא לדחות מצוה לגמרי, אבל לא מדקדקין לדחות חלק מהמצוה.

(לג) ועכשיו שאנו מבינים שקושיא הזו קשה מאוד, וצריך חידוש גדול ליישבו, היגיע הזמן להציע מהלך אחרת, והוא: מצות ועיניתם הוא מצוה שהוא שונה משאר מצות, שמצוה זו הוא נגד ונשמרתם מאוד לנפשותיכם, שהרי להתענה אינו בריא לאנשים, וודאי לזקנים, בחורי בר מצווה, נערי בת מצוה, מניקות, מעוברות, ונשים בכלל. ומצוה זו, לאומה שלמה שכלול בו חולים ואנשים שונים, הוא לכה"פ סיכון על Nationwide חשבון, והוא 'פגיעה' ו'סיכון' נגד מצות וחי בהם, שהרי פעמים רבות הוא חם מאוד, במדינות מסוימות. דהיינו מצות ועיניתם אומרת לנו לא לדקדק כ"כ במצות וחי בהם, ולעשות דברים שמגביהים הסיכון ברמה מסוימת. משא"כ שבת, ששמירתה אינו נגד מצות וחי בהם בעצם, אלא במקרים חריגים, אבל כל זקן ומינקת ומעוברת יכול לקיים שבת כהידורו בלי לפגוע בוחי בהם כלל. וא"כ, אצל יו"כ מוטל עלינו להחמיר יותר מבשבת נגד מצות וחי בהם, ולכן ביו"כ צריך אומד, משא"כ שבת עושים כל שרגילין. ודו"ק, כי יש דברים בגו.

(לד) הבאנו לעיל, שהמ"ב מיקל לעשות כל שרגילין באיסורי דרבנן, צורך הרבה, ולחזק איבריו. והבאנו מר' אלישיב שצער גדול נכלל בצורך הרבה. ושם אמרנו שבהמשך נבאר טעם ההיתר של צורך וצער הרבה.

(לה) והביאור, ע"פ מש"כ הביה"ל בסופו, דכל שהוא צורך וצער הרבה, בזה יסכים המחמירים להמקילים דמותר כין שיש בזה משום חיזוק איבריו או שיהא כלול בהיתר של יישוב הדעת – דהיינו, אם הוא כ"כ בכאב או שהוא צורך הרבה, אם אינו מסדר את זה, יטרף דעתו או יחלשו, וא"כ הוא נכלל בוחי בהם, ובזה מסכים להתשב"ץ או להטעם של חיזוק איברים.

(לו) נמצא, שההיתר של צורך גדול, אולי יהא כלול בחיזוק אבריו, או יהא נכלל בהיתר של יישוב הדעת, וא"כ יהיה היתר בפנ"ע.

(לז) צורך גדול, כ' שעה"צ כגון לחמם מים להשקותו או להברותו.

(לח) ממשיך השו"ע בסעי' ד', דאם יודעים ומכירים באותו חולי שאם ממתין עד מוצ"ש ואינו מחלל עכשיו ויודעים בבירור שלא יתגבר החולי אם ממתין, אין מחללין.

(לט) ולכאנ' זה סתירה לכל שרגילין דבריש הסעי'. [והיה מקום לומר דרישא הוא בסתמא ובסיפא הוא כשיודע בבירור, אמנם טעמי המתירים הוא דלעולם אין אנו יודעים. אך יש

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

לדחות, דודאי הם מסכימים שיש דברים שאינם מוכרחים ודאי, ויש דברים שיכול להתמים עליהם ודאי]. וי"ל, דכאן מיירי בחולה שאי"צ אפ' להתחיל בטיפול עכשיו, אלא הוא חולה שאם לא יטפל בו בימים הקרובים יכול להסתכן, אבל עכשיו אינו מסוכן לאותו דבר, וא"כ ממתינים, כך מבואר בביה"ל.

(מ) דוגמא לזה הוא חולה סרטן בשלבים הראשונים, שצריך טיפולים בשבועות הקרובות, אבל אם יאחר יום או שבוע אין לו חילוק. וכן באמת רוב דלקת Infection, אם אינו מטפל בו לעולם הוא סכנה, אך אם מטפל בימים הקרובים יהיה בסדר גמור, וא"כ אין מחללין.

(מא) וכן מי שנחתך ע"י ברזל [ע' סעי' ז'], וצריך לקבל זריקת Tetanus תוך 24 שעות, אם הוא בהתחלת שבת, מחללין, אבל אם הוא ביום השבת, אם ממתין עד מוצ"ש הוא בסדר גמור.

(מב) ובעטרת צבי"מ מחדש, דכיון שיש בתוכו כבר החולי הזו, מותר לו לעשות מלאכה ע"י גוי. ולכא' כוונתו דלכה"פ נחשב לחולי שאיב"ס, ומותר גם ע"י ישראל בשנוי.

(מג) הק' החת"ס, למה אנו מלין בשבת בבוקר, ואז צריך לעשות מציצה בשבת מפני הסכנה, יעשה המילה דקה לפני שקיעה, ואז המציצה יעשה בביהש"מ"ש, כדמבואר בסעי' הזו דאם אפשר לסדר שלא לחלל אין מחללין. ויישב, דזריזין מקדימין למצוות. צ"ע.

(מד) ועפי"ד, רש"ז^{יז} דן במי שצריך לעבור ניתוח ביום השבת, ויש אפשרות לעשותו בבקר או בצהריים, האם ימתין עד הצהריים כדי למעט בחילול שבת שצריך לעשות בשבילו אחרי הניתוח. ומביא חת"ס הזו וכ' דכיון שעכשיו יש לו מצוה לנתח, יש זריזין מקדימין, וינתח עכשיו אפ' אם יגרום ליתר חילול שבת בהמשך.

(מה) ופשוט, דאם יש אפשרות להמתין לנתח עד מוצ"ש, פשוט דדגם החת"ס יסכים דלא מחללין משום זריזין, וזהו סעי' שלנו.

(מו) ואם יש אפשרות לנתח או ביום ב' או ביום ה', ע' סי' רמ"ח דמבואר שיעשה בתחילת השבוע כדי שלא יבא לחלל בשבת או להפריע בעונג שבת, עיי"ש.

(מז) ועפי"ז היה יוצא, דמי שחייב לנתח ניתוח קיסרי [לא דחוף אלא מאורגן], יקבוע אותו בתחילת השבוע. אך בזה אמר ר' אלישיב שימתין עד התאריך הכי מאוחר שמתירין הרופאים, כי טוב לו לתינוק לישראל תוך אמו, 'וואס לנגער וואס בעסער'.

(מח) חו"ש^{עח}: כשמוכרחים לעשות ניתוח בשבת מותר גם ההרדמה. ואינו יודע מדוע הוצרך להסבר שנתן שם. ומתיר גם להשככת כאב, כי זה נכלל ביתובי דעתא וצער גדול.

(מט) שם: תפירות מותר מה שהוא לצורך פיקו"נ, ולא מה שממשיך לעשות ל'נוי'. ויש רש"ז שו"ש שדן בזה, דאולי אין תופר באדם מה"ת, והקושר חייבים לעשות בכל אופן. וגם דן להתיר כיון שי"ל דהכל הוא המשך מעשה אחת, והואיל והתחיל הכל נטפל דומיא לציצין שאינן מעכבין.

(נ) שם: לכו"ע בשבת בפיקו"נ לא יעשה ההכרחי לחוד אלא ה'יותר טוב [בתנאי שהוא] יותר מועיל'. ורק היכא שאינו מצב בהול, אבל בבהילות אין שואלים שאלות. ונותן דוגמא מתי שוקלין, כגון מי שנפל ונפצע רגלו, ויש חשש זיהום וחשש סכנת אבר, אם יכול לרפאות

^עי מובא בילק"מ על שו"ע פרידמאן אות ח'.

^עי שו"ש ה'.

^עח עמ' ק"פ.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

הזיהום בלי לנסוע לבי"ח, אין לו היתר לנסוע לשם לעשותו שם גם אם שם ירפאו גם האבר, אבל אם יעשו הטיפול של הזיהום יותר טוב בבי"ח, אז מותר לנסוע.

(נא) וכן תפירות, אם מפני פיקו"נ יועיל לעשות כאן, ומפני 'נוי' עושה בבי"ח, אין היתר לנסוע לבי"ח ע"י ישראל. וכן אם הישראל הוא יותר מקצועי מהגוי, והחילוק ביניהם הוא נוי בעלמא, אין היתר לעשות ע"י ישראל^{עט}. אמנם, במקרים רבים אם אינו עושה תפירות ע"י מומחה עלול שיהיה זיהום גם אחר התפירות.

(נב) ע' שו"ש הע' כ"ד דמשמע דכל היכא שעדיין לא טיפלו במכה שיש בו חשש סכנה, מותר לבחור איזה אפשרות שרוצה. וג"ז משום דמיון לציצין שאינם מעכבין. וצ"ע, ועוד, אם אנו נדמה מילתא, נעביד מעשה?

(נג) המדבר בטלפון בשבת במצב של פיקו"נ, האם חייב לצמצם דיבורו להכרחי. ושו"ש נוטה שאי"צ, דאז כבד נוצר הקשר ואין איסור במה שמוסיף לדבר. ועיין. ואוסר לכבות הטלפון אחר השימוש אם ליכא למיחש שצריך אותו שוב לפיקו"נ.

(נד) דין שו"ש אם מותר ליכנס או לצאת מ'תא טלפון', והתירו סופן משום תחילתן, וכ' דאינו דומה לצידת צבי כסגור דלתו, דגרע טפי, דהתם ע"י סגירת הדלת, סגר ביתו וגם סגר צבי, ושניהם הוא סגירה, משא"כ כאן הוא סגירת דלת וחיבור מעגל. ואינו פס"ר, דכן הוא דרך הדלקתו.

(נה) הנוסע בשבת לצורך פיקו"נ, ינהוג כמו שנוהג בחול, משום סכנת תאונת דרכים גם אם הוא סכוי קטן מאוד. [לכא' יש דברים שאי"צ לעשותם, כמו בחול לפעמים אינו משתמש בבלינקר, שבת יהא יותר קל מזה. בד"ר בכביש רקנית ושקיתה]. שו"ש.

סעי' ה' – ספק פיקו"נ

(א) מבואר בסעי' הזו דאם אינו מכה של חלל אין מחללין עד שיהיה ספק סכנה לרופא או לחולה, ובסתם לא חוששין לסכנה.

(ב) ולכא' בזמננו, אפ' אם הרופא או החולה אינו אומר כלום, רק שהרואה חושש שיש כאן סכנה, יחלל, כגון אם הרואה ילד שלה שנפל ואצלה הוא ספק מחללין, או שואלים אם יש שהות.

(ג) והוסיף חו"ש, הא דנשאלין בחולה היינו בחולה שיש לו דעה, ויודע המצב, ויודע איך הוא מרגיש, ויודע שהיום הוא שבת, וכו', עמש"כ סעי' ב' אות ח'.

(ד) ויל"ע, הא דנשאלין לחולה, היינו כשאומר איך הוא מרגיש, ושנראה לו שהוא מצב של פיקו"נ. ואם אומר שיודע מחמת ידיעתו דהוא סכנה, לא גרע מספק אצל רופא, ודאי לפמש"כ באות ב'.

(ה) [דהיינו ההפרש בין של חלל לאינו של חלל, דבשל חלל אמרי' סתמא הוא פיקו"נ, משא"כ כשאינו של חלל. ולמעשה בזמננו, אין חילוק כ"כ לדינא, אלא כל שבימות החול היה חושבו לפיקו"נ, ה"ה בשבת, וכן להיפך. אבל לא יחלל יותר בשבת ממה שהיה מחלל בימות החול, אך יכול ללמוד מהל' שבת איך יתנהג בימות החול. וכוונת השו"ע הוא דבסתמא של חלל חמירא מאינו של חלל.]

(ו) מבואר מסעי' הזו, דמחללין גם על ספק פיקו"נ. ומה נכלל בספק פיקו"נ.

^{עט} האם זה תלוי בסעי' י"ב, ע"י ישראל גדול או ע"י עכו"ם?

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(ז) רעק"א לגבי ריש סי' רע"ט כ' שא' מאלף אינו סכנה. ובסי' ש"ל לגבי יולדת, המגיד משנה כ' שא' מאלף הוא סכנה, ומחללין. ואפ' אי אינו מח', דשניהם דיברו כלשון בנ"א, מ"מ אנן היכי נעבוד, ומה נקרא ספק.

(ח) שש"כ^פ בשם רש"ז כ' דכל שאנשים חושבים אותו לפיקו"נ, מחללין. דוגמא לדבר, אם נגמרו המלאי של Polio Vaccine או שאר חיסון של פיקו"נ, אם יהיה סחורה חדש בשבוע הבאה, אנשים לא ימהרו לחסן אלא ימתינו. אך, אם לא יהיה במלאי לעוד חמש שנים, בזה אנשים ימהרו להיחסן. וא"כ זה יחשב לפיקו"נ, כיון שהוא סכנה בעיני בנ"א, גם אם הרופאים ס"ל דאין שכנה בדבר. וה"ה יולדת בזמננו הוא חולה שיב"ס, אפ' אם יהיה מחקרים ואחוזים שלא אומרים כן.

(ט) ורש"ז בקונטרס 'מוריה' מחדש, דדבר שאנשים בורחים ממנו הוא סכנה אפ' אם אינו לפי המציאות, כגון כותל הנוטה ליפול, ואנשים בורחים ועומדים רק מרחוק, יהא מותר לסתרו בשבת, ואי"צ לעמוד שם כל היום להזהיר אנשים. רש"ז לשיטתו.

(י) אג"מ^{פא} כ' לענין חולה שאיב"ס, שאם אינו מחלל שבת עכשיו, ישתלשלו הדברים לידי חולי אחרת שהוא פיקו"נ, מותר לחלל כבר מעכשיו, אפ' אי אין כאן חולה שיב"ס בפנינו. ומוכיח כן מסוגיא דצפידנא, שמחללין עליה, אפ' אי אינו סכנה לפנינו. והסברא מובנת מאוד, והיינו אומרים כן מעצמנו. מיירי, שאם לא יחלל עכשיו, יהיה יותר סכנה מאם היה ממתין עד שיהא סכנה גמורה, דאם לא ישנה הסיכון אם ממתין, מבואר מסעי' הקודם דממתין עד מוצ"ש. ואם לא יגביר הסיכון אם ממתין כמה שעות, ועכשיו הוא ליל שבת, האם נמתין עד שבת בבוקר, ע' בר' משה שנביא בהמשך דחייב להמתין.

(יא) וחזו"א^{פב} מסכים לדינא עם הלכה זו, אך מזהיר שיש הגבלה לזה, ובענין שייכות הגיוני בין מה שעושה עכשיו להצלת החיים. וכן באגרות חזו"א כ' שבעינן חשש לפנינו [אפ' אי אין סכנה לפנינו], דאל"ה, יעבוד בשבת, דאם לא יעבוד לא יהיה לו פרנסה, ואי אין פרנסה, אין לחם, ויש סכנת רעב וכו', וכן נפתוח מפעלים לייצר כלי זיין בשבת, וזה ודאי לא אמרי', ועוד דעקירת שבת אולי נכלל בחילול ה', וזה ביהרג ואל יעבור, אלא בעינן חשש לפנינו דמי יודע עתידות,

(יב) וכן, אם לא נגביל את זה, נבנה בתי חולים בשבת, ונבנה בתי מרקחת וכו' וכו'. וכן מצינו בנוד"ב לגבי כהן שרוצה ללמוד חכמת הרפואה, וצריך לנתח מתים, האם זה מותר כיון שבזה יציל חיי יהודי במשך חייו – וע"פ הנ"ל נאסור, כיון שאין חשש לפנינו.

(יג) אולם, אם יש חולה שיב"ס, ולא ידעי' איך לנתחו, בזה יהיה מותר לרופא כהן להתרגל על גוף מת, כיון שכאן החשש הוא לפנינו.

(יד) ובגדר מה נקרא לפנינו תלוי במצב הפרטי, ועל עיני הדיין להכריע, כגון ביצירת כלי זיין במקום שיש לחשוש למלחמה, השאת כלי זיין במקום שאין עירוב, תיקון אמבולנס שנתקלקל בשבת, ואיטום בתים מהתקפת כימיים. כ"כ חו"ש.

(טו) מתשובת ר' משה^{פג} אנו למדים הרבה מה נכלל בפיקו"נ בשבת, שדן שמה לגבי אלו שמכניסים עצמם לסכנה בשבת, וכדי שלא יעברו על האיסור להכניס עצמו למצב שיצרר

^פ ל"ב ב'.

^{פא} ג' צ"א.

^{פב} אהלות כ"ב ל"ב, מובא בחו"ש כאן.

^{פג} א' קב"ז.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

לחלל בפיקו"נ [רמ"ח], הם מסתכנין עצמם קצת – והק' ר' משה איך מותר לסכן עצמם, ויישב, שאה"נ בסכנה אמיתית אסור להחמיר, וכאן אנו מיירי שהוא מצב שאנשים שטבעם לפחד מחשיבים את זה כפיקו"נ, אבל אנשים חזקים וbrave אינם מחשיבים את זה לסכנה, וא"כ אם היכניסו עצמם לסכנה, גם הפוחדים מתחזקים עצמם, אפ' אם מעיקר הדין בדר"כ אינם חייבים לעשות כן.

טז) ולמדין מזה, שיש מצבים, שבעיני ראובן הוא מצב של פיקו"נ אבל לא בעיני שמעון, דלראובן נחשב למעשה כמצב של פיקו"נ, אבל לא לשמעון, ואי"צ שיהיה סכנה שוה בעיני כולם כדי לחלל.

יז) דוגמא לזה, כשיש 'אזעקה', ישנם אנשים שחושבים שיש מחבל תוך ד"א, ואחרים ממשיכים חייהם כאילו לא היה.

יח) מעוברת שלא מרגישה העובר שלה לכ"ד שעות, גם אחרי שתיית מיץ ענבים ואכילת שוקולד, לכאו' הוא ספק פיקו"נ.

יט) מי שנמצא במצב של פיקו"נ, כגון יולדת, וחייב לחלל שבת עבודה באיזה זמן שהיא, ויש אפשרות להמתין, כגון שיכול לקבוע ניתוח קיסרי או בשעה עשר בבוקר, או בשתיים בצהריים, וא"א להמתין יותר מזה, האם יודרו לחלל או ימתין.

כ) שי' ר' משה^{פד} דאין ממהרין לחלל שבת, אפ' אם יודע שיחייב לחלל בהמשך, אלא ממתנין עד שאין ברירה, וכ"ז שיש ברירה 'סומכין על הנס'^{פה}. ולפי"ז באופן הנ"ל, יאמר היולדת, רצוני לנתח בזמן הכי מאוחר שאינו מסכן מצבי יותר. ואין זו סתירה למה שהבאנו מ' משה למעלה, שאי"צ שיהא הפיקו"נ ממש לפננו, דהתם מיירי שלא יהיה אפשרות בהמשך, או שיכבד חליו וכדו', וכאן מיירי שאין חילוק כלל, ורק ענין של זמן.

כא) ור' משה חולק על נצי"ב שהביא, דמבואר משם דמותר לחלל גם עכשיו.

כב) מאידך, החו"ש, ורש"ז חולקים על ר' משה ומתירים לחלל כבר מעכשיו. ורש"ז מביא רש"ש ביומא שכ' דזהו פשט בהלשון 'הזריז הרי זה משובח'.

כג) ולהלכה, קשה להכריע מי צודק, ואין להקל בטענת ספק נפשות להקל, כי אינו ספק נפשות, אלא ספק בהל' שבת, ואינו מסכן החולה יותר. אבל למעשה, ברוב האופנים כדאי לנקוט כרש"ז ודעימי', כיון דקשה לשער ולהכריע שלא יסתכן ויכבד חליו בהמתנה.

כד) אשה היודעת בע"ש שצריכה לילד בשבת, פסק המקובל הוא שתלך לבי"ח כבר מבעו"י, ולא יצטרך לחלל שבת לנסוע ע"י יהודי בשבת [וה"ה שאר אופנים דומים]. והנצי"ב הנ"ל שהביא ר' משה ס"ל שהדין כן אפ' אם ע"ש הוא יו"ט. ור' משה חולק כשהוא יו"ט, ומסכים כשע"ש הוא חול, וס"ל דאם הוא בשבת גופא, תמתין עד שהוא שאין ברירה לישאר בבית.

כה) ואפ' אם הפסק המקובל הוא כמש"כ, דאם יודעת שצריכה לחלל, תלך מבעו"י, יש מקום לצדד ולומר שיכולה לישאר בביתה. והטעם, בגמ' יומא דן לגבי טומאה בציבור, האם הוא הותרה או דחוייה, ומבואר משם, אפ' על הצד שהוא הותרה, עדיין צריך לטרוח למנוע את זה, ומבואר גם, דאפ' על הצד שהוא דחוייה, אי"צ לטרוח כ"כ, ואי"צ להביא כהנים מעיר

^{פד} ג' ס"ט.

^{פה} ס"ל, וחי בהם דוחה שבת שבת כשמוכרח לחלל, אבל כל זמן שיש אפשרות להמתין, שוב אין היתר של וחי בהם.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

אחרת. והביאור לזה יהיה, שכיון שהוא טירחא כזה, אינו נקרא אפשרות לפננו בכלל, וא"כ מחללין כיון שהוא דחוייה כשאין ברירה, וזה נקרא אין ברירה.

(כו) נמצא, שאפ' אי קי"ל ששבת דחוייה אצל פיקו"נ, מ"מ אם נקבוע שאיזה דבר הוא טירחא יותר מדי, יהא נכלל ב'כהנים מעיר אחרת', שאי"צ לטרוח ולהביא אותם, ומותר לחלל.

(כז) דוגמא לזה, מי שצריך לנסוע לבי"ח בשבת, ויש ב' בתי חולים, א' קרוב וא' יותר רחוק, והקרוב אינו מקבל הביטוח שלו, והרחוק כן מקבל, אם הוא סכום אדיר [כגון עשרים אלף דולר], יש הרבה מקום לצדד ולומר שזה נקרא 'אינו אפשרות', ונדונו כאילו יש רק בי"ח א' בעיר, ויהיה מותר לנסוע להרחוק. אין זו פסק [מכמה טעמים, וביניהם דאינו מצוי כ"כ, מפני יתובי דעתא], אלא מושג.

(כח) עכ"פ בזמננו, שהסכמת כל היולדות, מילדות, ותומכות, הוא שתישאר האשה בביתה עד רגע האחרון, כדי שיהיה לה החפשות של ביתה במקום לחץ הבי"ח, ובפרט כשיש חשש שהבי"ח יעשו דברים שאינם טבעיים כדי למהרה [לטובתם, ולא לטובתה], יש לצדד ולומר שתישאר בביתה בע"ש, אפ' אם יודעת שצריכה לחלל שבת ע"י יהודי לנסוע לבי"ח בשבת, ובפרט כשיש גם משום יתובי דעתה. ואין זו פסק, אלא מושג, וכל א' ישאל שאלת חכם.

(כט) ואם בשבת יהיה האפשרות לנסוע ע"י גוי, בודאי יש להקל להישאר בביתה, מטעמי הנ"ל.

(ל) ויש לדון ע"פ הנ"ל, יולדת שנמצא בשבת בבי"ח, ואמרו לה שיש לה י"ב שעות עד שמתחילה, או False Labour, האם מותר לחזור לביתה ע"י יהודי. ע"י גוי יש להקל, ובעז"ה נאריך לקמיה.

(לא) ע' בס' שבת בשבתו מה ומתי מותרים לחלל ליישוב הדעת, ומי יכול לנסוע עם חולה או יולדת, וכו', ומתי מביאים קרובי שכיב מרע, עיי"ש באריכות.

סעי' ו' – כלב שוטה, גב היד והרגל

(א) בסעי' זה נמנה כמה דברים שנחשבים כספק פיקו"נ בסתמא, ומחללים עבורם.

(ב) א' מהם הוא אם נשכו כלב שוטה. ואם נשכו כלב שאינו שוטה, אין אנו מחזיקים כשוטה, ורק מעקבים אחריו, Monitor. ויש בע"ח שחזקתם כשוטה, כגון Rat וRaccoon. ר' באדנר כ' שאפ' כלב שוטה, יש שהות קצת, ואינו דחוף. י"א גם שריטה חתול הוא סכנה. דבורה אינו ספק סכנה בסתמא.

(ג) נשיכה מא' הזוחלי עפר שמסופק אם ממית, מחללין. ובזמננו, כל נשיכה מנחש הוא ספק ממית, כיון שאין אנו בני העיר בקיאים בענינים אלו.

(ד) מבואר מסעי' הזו, מכה שעל גב היד וגב הרגל, מחללין. וכ' ערוה"ש, שגב היינו צד הצפרניים.

(ה) ודין זו צע"ג, מה מיוחד אצל גב היד והרגל, דאילו היה אותו מכה בצד השני או במקום אחר כגון כתף וכו' לא היינו מחללין – אם הוא מכה חמורה, מחללין, ואם לא, לא, ומאי חמירא גב יד ורגל.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

- (ו) ושש"כ^פ כ' דנשתנו הטבעים, ובזמננו אינו חמירא משאר חלקי בגוף. וקשה טובא לומר דבר כזה, כי בין חייו של השש"כ [שהיה חי כבר בשעת מלחמת עולם השנייה] לבין חייו של הערוה"ש שנפטר בשנת 1908, הוא רק מעט שנים, ומערוה"ש מבואר שהבין דין זו, דבכל מקום אחר שהוא לא מבין הוא כ' שבזמננו אין לנו מציאות כזאת, וכאן לא כ"כ, וא"כ קשה לומר נשתנו הטבעיים. ואפ' אם קשה לומר דבר כזה, לכאול' להלכה כך צריך לנקוט, דלפי מציאות שלנו אינו חמירא טפי.
- (ז) וכמו שאמרנו כמה פעמים, לא יחלל שבת אם בחול אינו רץ לבי"ח, דשבת לא קילא מימות החול.
- (ח) וכ"מ בחו"ש, בסופו. והקיל גם ברסיסי ברזל או זכוכית בתוך היד. ואולי בזה, הרופאים חשים לסכנת אבר, אנן צריכין לחוש לחז"ל שאומרים שהוא פיקו"נ, ומחללים.
- (ט) חו"ש דן אם גב אצבעות דינם כגב היד. וע' ערוה"ש דמשמע שכן, וקצוה"ש דמשמע שלא.
- (י) ולגבי חיבור אבצע שנקטעה להיד, רק מותר כשיש חשש פיקו"נ, כגון איבוד דם או זיהום.
- (יא) דן החו"ש כאן מצד תופר באדם.
- (יב) עשיית גבס, יש בו איסורי דאורייתא, ומותר רק במקום פיקו"נ.
- (יג) אגב, דן לכאן מה שהבאנו למעלה בשם נשמת אברהם לגבי מתי אומרים נשתנו הטבעיים.

סעי' ז' – מכה של ברזל, קדחת

- (א) מחללין שבת על כל מכה שנעשית מחמת ברזל – כך נפסק בסעי' שלנו.
- (ב) וע' ביה"ל שמבואר דמיירי בהכאה בכח [וכן נקט הערוה"ש], ומביא ספק אם מיירי גם בחיתוך בנחת. ופסק קצוה"ש שיחמיר גם בחיתוך מספק.
- (ג) ועל דין זו קשה כמו שהיה קשה למעלה – בד"א, אם הוא חוזק, אז גם מכה ע"י אבנים או שאר חומר קשה, ואם אינו חזק, אז למה מחללין בברזל, ועוד, מה 'כל מכה', הא אפ' מכה קטנה מחללין?
- (ד) ואולי, קמ"ל סתם מכה ע"י ברזל הוא קשה טפי מבשאר חומרים, וצ"ע.
- (ה) חיתוך ע"י מתכת שיש עליו חולדה, הוא סכנה למי שלא קיבל החיסון Tetanus, ויש לו ככ"ד שעות לטפל בהחיתוך, אך יבדוק המציאות. [י"א אם עדיין לא קיבל החיסון מימיו, ירוץ לבי"ח, אבל אם צריך רק Booster, אז יש כ"ד שעות.]
- (ו) ע' חת"ס פרשת שמות לגבי מעשה של משה וציפורה במילת בנם, שדן בסוגיא שלנו.
- (ז) מי שחתך עצמו בשבת, בין ע"י מתכת, בין ע"י זכוכית, אם הדימום עוצר, אינו פיקו"נ, בתנאי שאין חשש לזיהום. ואם הוא חיתוך עמוק, יש חשש שחתך Nerve, ויאבד השימוש בידו אם אינו מתקנו מהר, וא"כ הוא כסכנת אבר.
- (ח) קדחת^פ. מחללין על מי שיש לו קדחת חם ביותר, או אם הוא עם סימור. כ"פ שו"ע. ומ"ב כ' דחם ביותר הוא הנקרא בלשון אשכנז טיפו"ס, וכדומה. ולכאול' כוונתו לTyphus. ועם סימור, היינו שהחמימות וקרירות הן בב"א, ולא רק בזה אחר זה.

^פ ע' חו"ש, וצ"ע.

^פ חום רגיל של בנ"א, הוא 37.4/98.6

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(ט) להלכה, חם ביותר הוא כ-104°F, 40°C, כ"כ שבה"ל. ולכאור' היינו רק אם אינו יורד לאחר לקיחת תרופות, אבל אם יורד, שוב לית ביה סכנתא, כ"כ חו"ש, קצוהש"ח^{פח} וציץ אליעזר^{פט}.

(י) וכ' שש"כ בשם רש"ז, דבתינוק עד ששה שבועות, כל חום הוא סכנה.

(יא) וע"פ המציאות שהבנתי, כך הם המספרים: מגיל ששה שבועות עד ג' חודשים, מחללין על חום שלא יורד מעל 38.3/101 מעלות.

(יב) מג' חודשים עד ששה חודשים, מחללין מ39.4/103. ומגיל זו ואילך, מחללין מ104/40.

(יג) ודע, גילים אלו הם משוערים, ואינו הולך לפי הלוח.

(יד) ודע עוד, בתינוקות צריכין לחוש טפי, דכיון שאין להם היכולת להגיד לנו הבעיה, יכול להיות שהוא חמור ממה שמשערינן.

(טו) ודע עוד, כל זה הוא בסתמא שאין אנו יודעים סיבת החום, אבל כשיודעים הסיבה, כגון אחרי לידה או ניתוח, שיש חשש זיהום של התפירות או זיהום פנימי, בזה חמיר טפי, ומחלינן אפ' פחות משיעורים הנ"ל.

(טז) וכגון חולי אנגינה עם חום מועטת, שמעתי שהוא סכנה כבר.

(יז) ומעוברת ומינקת ג"כ חמיר טפי, ומחללין בפחות משיעורים הללו.

(יח) ודע עוד, חום עם Streak על עורו, הוא סימן של Blood Poisoning.

(יט) ע"כ פסק המקובל.^י וע' אג"מ^{יא}, וז"ל כל התשובה: הנה בדבר קדחת חם ביותר שמחללין עליו את השבת כדאיתא באו"ח סי' שכ"ח סעי' ז' ששאל ידידי כמה היא מדת החום, הנה אין בזה דבר ברור אבל אין צריך שיהיה ברור שהוא סכנה דעל ספק נמי מחללין וכל שהאדם חושש לזה שמא הוא חם ביותר מחללין ורק מה שתופס שהוא רק מעט חום בברור, אין מחללין. וסתם בני אדם חוששין כשהוא קרוב למדת מאה ושנים [38.8] שהוא חם ביותר ולכן על מדה זו מחללין ואין רשאים להחמיר. ואם אחד חושש גם בקרוב למאה ואחד [38.3] ורוצה שיחללו עליו נמי מחללין דלא גרע ממכה שאינה של חלל שאם החולה אמר שצריך לחלול שמחללין. ובתינוק שאין שייך זה אם רואין שמצטער ביותר וכדומה לזה מה שניכר שהוא חולה אף שהחום הוא קטן רק יותר ממאה מחללין. סוף דבר אם רק לא ברור להו להחשיב שהוא מעט חום מחללין. עוד נראה לע"ד ברור שאם החום בא ממחלה שבריא או ממחלת שאר אברים פנימיים הוא מכה של חלל ומחללין אף אם הוא רק חום קטן. וכל הנידון בקדחת הוא בצינון בעלמא שלא בא מאבר מיוחד רק שזה גופיה שנצטנן הביא עליו חום או שבא החום ממחלה באבר שמבחוץ כגון מידו ורגלו צריך שיהיה חם ביותר והשיעור הוא כדבארתי. וכן הוא כשמרגיש הצינון בחוטם ואף אם הוא מהצואר אף שהוא של חלל כיון שהוא צינון המצוי אם הוא חום מעט אין מחללין וכדבארתי השיעור. עכ"ל הזהב.

(כ) נמצא, לר' משה מחללין אפ' אם הוא חום יותר נמוך ממה שביארנו למעלה. וציץ אליעזר^{יב} מביא דברי ר' משה הללו, וכ' ששאל לרופאי בי"ח שערי צדק, 'וקמחו עליו במערבא'.

^{פח} קל"ח ל"א.

^{פט} ח' ט"ו עמ' 91.

^י ע' ס' שבת בשבתו דמביא שיעורים שונים, וס"ל דילד פחות רגיש ממבוגר, עיי"ש. ומידי ספק לא נפקא.

^{יא} א קב"ט.

^{יב} ח' ט"ו ז' ג'.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(א) ולהלכה, אין 'מוחכין' על גדול הדור בשופו"א, אך מדינא מחללין כפי השיעורים שהבאנו למעלה, ודלא כר' משה, כי כן קבעו הרופאים.

(ב) ור' באדנר כ' שפסקי' כר' משה, ופשוט וברור, דמשערינן בבנ"א ולא ברופאים. ולכאוי', פשוט וברור דלא כר' באדנר, וודאי משערי' ברופאים. ודברי ר' משה הם נגד הסכמת הרופאים, וגם נגד רופאי זמנו, ולכן דבריו צע"ג, ולהלכה כמש"כ.

(ג) יש שרצו ליישב ר' משה, שמירי כשבא החום פתאום, אבל מחולי רגילה, יסכים לשיעורים הנ"ל. ומהמשך ר' משה מבואר להדיא דמירי בחולי רגילה, ואילו בא ממחלה פנימי או שאר דבר מחללין בפחות מזה. ודברי מרן צע"ג.

(ד) דע, שיעורי החום שדיברנו, היינו לענין לחלל ע"י ישראל, אבל לחלל ע"י גוי, כל שהוא חולה כל גופו וחולה שאיב"ס, מותר.

(ה) ע' חו"ש בהל' מדי-חום, מדיני צובע.

(ו) אגב, אם פלאפון שלו מצלצל בשבת, ורואה שהוא זקנו, או תלמיד וכו', ויש חשש שהוא מצב של פיקו"נ, והוא יכול לעזור, יכול לענות, ולא לתלותו לומר שזה טעות או קטן, אבל אם אין חשש, אין לענות. ור' פאלק אמר שאם יש רגליים לדבר שהוא פיקו"נ, מחללין, אבל סתם שיחה אין אומרים אולי יש פיקו"נ. ודבריו מובנים.

(ז) שברים. עוד חזון למועד אנו חייבים לעיין במציאות ודיני שבר עצמות בשבת. שבר בגוגולת או בשדרה הוא פיקו"נ. יותר מזה אנו חייבים לעיין.

(ח) תגובה אלרגית חמורה, כגון שמקשה עליו הנשימה, אם בחול היה הולך לבי"ח, ה"ה בשבת. וכן Asthma חמורה. וכן לחץ דם חמורה [ע' סעי' הבאה בשם חו"ש]. וכן דימום חזק. וכן דימום קל מאוד, שהוא סימן ל'אנימיע'. מספר אוצר הלכות.

(ט) כויות. יתכן שהוא פיקו"נ, או סכנת אבר, או חולה כל גופו, או מיחוש בעלמא; תלוי בחומר וגודל הכויה. ולענין משחות, ונתינת מקרח או תחת זרם מים, ע' לקמיה בהמשך הסימן.

(ל) התייבשות, Dehydration, יתכן ועלול שיגרום לפיקו"נ.

סעי' ח' – מי שאחזו דם

(א) סעי' זו אינו נוגע בזמננו, ואין לנו מציאות כזה.

(ב) וחו"ש כ' דנראה הכוונה ללחץ דם גבוה או נמוך.

(ג) לענין בדיקת דם, הוא מלאכה דאורייתא, דהוא צריכה לגופה. עמש"כ סעי' ב'.

(ד) והכנסת IV, אינו דאורייתא כיון שאי"צ לגופה של הדם, ויזהר מסחיטה, וכנ"ל.

סעי' ט' – החושש בעיניו

(א) החושש בעיניו, ויש בו ציר, או שאר סימנים שהביא השו"ע, מחללין עליו את השבת.

(ב) וביאר המ"ב, שחולי זו אינו רק סכנת אבר אלא העין תלוי בלב, וא"כ הוא פיקו"נ, ולכן מחללין.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

ג) ובעיקר דינא דסעי' הזו, צריכי' לשאול שאלה גדולה, האם זו כלל שכל חולי העין תלויים בהלב, או"ד חולי העין מסויימים מחללין, וע"ז דברו חז"ל. ונפק"מ, אם יש חולי העין שאינו א' מחוליים הללו; לפי הצד הא', מחללין, ולצד הב' לא מחללין. בנוסח אחר, האם העין סימן לחולי מסויים של הלב, או"ד בלי עין הוא פיקו"נ, דעין תולה בלב.

ד) דוגמא לדבר, Detached Retina הוא חולי שיש רק דקות ספורות לטפל בו, ואם לא מטפלים בו יעשה סומא בעין הזו, אל מעולם אינו קושר לחולי הלב, האם מחללין דאורייתא עבור זה.

ה) והנה, כל הרופאים מסכימים שאין חשש נפשות בחולי הזו, וא"כ יש מקום לומר שאין מח' בין חז"ל והרופאים, וחז"ל דיברו על חולי מסויים, ורופאים שאומרים Detached Retina אינו פיקו"נ, אינו החולי שעליו דיברו חז"ל. ועפי"ז, לא מחללין לזה.

ו) ואם רוצים להביא ראיה מדיוקים, יש דיוקים לכאן ולכאן, ואינו ברור.

ז) ור' שלמה קלוגר^צ כ' שסומא חשוב כמת^צ, וא"כ נחלל עבורו, ויש שי' שפטור ממצוות, וא"כ שייך לומר חלל שבת א' כדי וכו', ומסיק להתיר אם יש חשש שיסמא בשני עיניו, אבל לא בעין אחת.

ח) וכל האחרונים הישיגו עליו, ולא היתירו לחלל כדי למנוע סומא – אלמא למדו שסעי' שלנו איירי בחולי מסויים, ואינו כלל. ולפי"ז לא נקל לחלל באופן הנ"ל.

ט) מעשה שהיה, בא' ששאל הסטייפלר שאלה זו למעשה, אם לאכול ביו"כ כדי שלא יתעוור, והשיב דלא ישאל אותו, כי אין השואל רוצה לשמוע התשובה, והלך ושאל לר' אלישיב, ואסר לו לאכול. וכן אוסר השב"ח^ל.

י) נמצא, הסכמת האחרונים שחז"ל רק היתירו אופנים מסויימים ולא בכל חולי עינים. מאידך, שי' רש"ז הוא שאין אנו יכולים לדחות שום חולי עין, דסמכינ' אחז"ל שאממרו דקשור אל הלב, ובכל חולי עין, אפ' עין אחת, מחללין מספק.

יא) ור' אשר וייס שליט"א היתיר לחלל משום שמחקרים מוכיחים שעוורים מתים יותר מוקדם ממי שיש לו חוש הראיה. ולכאו', אינו מסתבר שחז"ל חשבו עם זה, ואינו נכלל בחשבונם של חכמנו, כמו שנתבאר למעלה בשם החזו"א ועוד לגבי חשש סכנה קרובה.

יב) ולהלכה, ע"י גוי בודאי מותר לחלל, וע"י ישראל יש מקום להקל ולחלל ע"פ שיטת רש"ז.

יג) בחו"ש^צ, התיר להניח שקית טה ע"ג עין שיש בו דלקת, Conjunctivitis. ואין זו היתר בישול או לש, רק היתר מצד רופאה.

יד) אקונומיקה לתוך העין, הוא ודאי סכנת אבר [ישטוף בהרבה מים], ויש לדון אם מותר לחלל שבת, ע"פ מש"כ. וחז"ל מיקל בזה, דאולי תלוי בלב – אלמא למד כרש"ז

טו) כ' חז"ל שדלקת עינים חזקה הוא פיקו"נ.

^צ חכמת שלמה מ"ו.

^צ לפי"ז, גם לעבוד בשבת מותר כדי שלא יהיה עניי החשוב כמת.

^צ עמ' 186.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

סעי' י' – רופא, מומחה, חולה

(א) מחללין כל היכא שרופא אומר לחלל. ואם הוא מחלוקת בין הרופאים, מחללין מספק. י"א, אי"צ מומחה, אלא מחללין ע"פ כל בנ"א. הג"ה: דווקא ישראלים, אבל בגוי לא מחללין אלא ע"פ מומחה קצת.

(ב) בקיצור, אם הוא מקצועי, מקשיבין לו אפ' הוא גוי, ואם אין לו ידע רפואי, מקשיבין רק במי שיודע ערכו של שבת ואעפ"כ אומר לחללו, דהיינו לא גוי ולא חילוני^צ. אם הגוי אומר שמכיר באותו חולי, כגון שהיה לו קרוב שהיה לו את זה, לכאו' עכשיו הוא בקי בענין זה, אבל אם סתם אומר שלדידיה אינו נראה טוב, בלי שום נסיון או סיבה, בזה לא מקשיבין לו כלל. וזה חידוש, שאינו אפ' ספק כלל. ולכאו', אם ביום חול היה מקשיב לגוי, ועכשיו עלה בדעתו ספק, קשה להחמיר עליו ולאסר לנסוע לבי"ח, וכפי הגדרת רש"ז בספק סכנה, דמה שאנשים חושבין שהוא סכנה, נקרא סכנה.

(ג) כשיש מח' בין הרופאים, עדיין הוא ספק ומחללין.

(ד) וכשרופא א' אומר לחלל, ורופא השני אומר שזה יזיק לו, יל"ע למי יקשיב. וגם בימות החול מה יעשה? וי"א שב ואל תעשה עדיף.

(ה) ויש לדון, הרופא שאומר שאי"צ לחלל, האם עכשיו מותר לעצמו לחלל כמו שפסק השו"ע, או"ד הוא עצמו משעובד לשיקול דעת שלו. ושאלה זו שייכת גם במה שיתבאר בהמשך לגבי מח' החולה עצמו והרופא. ונשאל לר' אלישיב, והישיב שמותר לו לחלל כשאין משיהו אחרת, דהחולה תובעו על לא תעמוד על דם רעך.

(ו) כ' ביה"ל, הא דמחללין כשיש מח' בין הרופאים, היינו רק כשהן שווין, דאז יש ספק, אבל אם א' הוא מופלג בחכמה, שומעין לדבריו בין להקל בין להחמיר, דאזלינן בתר רוב חכמה.

(ז) וערוה"ש^צ חולק, וס"ל דמידי ספיקא לא נפקא, ומחללין גם בזה. הנה, כל הסוגיא שלנו הוא רק כשאחר ששניהם אמרו שיטתם, עדיין יש מחלוקת, אבל אם אחר שרופא א' [גדול יותר] אמר דעתו, השני חזר משיטתו, בזה בכל אופן לא מחשיבין אותו כספק.

(ח) כ' חו"ש, הא דיש נידון ברופא ורופא מופלג, היינו רק היכא שיש הפלגה גדולה ביניהם, דאל"ה קשה לקבוע. ומסתברא, דאם יש לו תואר רשמי שמופלג יותר, עכ"פ בתחום זו, כבר נקבע לנו שהוא יותר מופלג.

(ט) נמצא, כשהצלה אומרים לחלל, ורופא אומר שאין לחלל, המ"ב יחמיר, והערוה"ש יקל. ואינו מוכרח, דאולי לחולי זו הצלה יותר מומחה מרופא רגיל שאינו עוסק במה שהצלה עוסקים, ואולי המתנדב של הצלה יש לו יותר נסיון מרופא זו שקיבל תעודה שלו שבוע שעבר.

(י) וכן אם רופא משפחה אומר לחלל, והמומחה לתחום הזה אומר לא לחלל, יהיה תולה על מח' הנ"ל. ג"ז אינו מוכרח, דאולי י"ל שרופאים בזמננו הם בגדר רופא מומחה דזמנם, דיש להם הרבה יותר ידע, ולא מצינו שמופלג נגד מופלג ביותר מקשיבין למופלג ביותר. אמנם לפי הביה"ל שכ' הולכין בתר רוב חכמה, גם בזה נקשיב להמומחה.

^צ כן יוצא לפי מש"כ מ"ב ס"ק כ"ט, אבל מדיוקא דלשונו משמע שתולה אם הוא מצווה אם לאו, וא"כ חילוני שהוא מצווה, נקשיב לו. וחו"ש פ' לדינא כדינו של מ"ב, ולא כדיוקו, וחילוני כגוי לענין זו.

^צ י"ד.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(יא) ור' אלישיב בתשובה, מביא הביה"ל וערוה"ש, וכן דכיון שהוא מחלוקת בין הני רבוותא, אצלנו הוא ספק, ומחללין מספק^{צח}. וכן יש לנקוט^{צט}.

(יב) רופא Intern אינו בכלל רופא, שעדיין לא נגמר לימודו, אך הוא נחשב כמומחה קצת, שאם אין א' חולק עליו, נקשיב לו אפ' הוא גוי, משא"כ Resident הוא רופא גמור, הגם בלי נסיון הרבה^פ.

(יג) כשיש מח' בין רופא למילדת, Midwife, לכאור' זה בגדר מומחה נגד מופלג, שאנן מקילין. בפרט היכא שיש לחוש דהרופא אינו אומר דווקא לטובת המטופל, משא"כ הMidwife.

(יד) ואחות נגד רופא, יש לדון אם זה בכלל המחלוקת, או שהיא כא' מן השוק, כמש"כ **אות י"ד**. לדינא קשה להחמיר שלא להקשיב לאחות לעשותו ספק פיקו"נ, דסוף סוף יש לה הרבה ידע רפואי.

(טו) עסקן, יכול להיות שיש לו דין מומחה, וכן אולי רב'.

(טז) אם הוא מח' בין מי שאינו מומחה לבין המומחה, אין הפשוט יכול להכחיש המומחה, בין לקולא ובין לחומרא, מ"ב כ"ז. ואין זו תלוי על מח' הנ"ל, שבוזה כו"ע מודים שא' מן השוק הוא כלום נגד רופא.

(יז) הא דמאמינן לכל בני אדם [ישראל] אפ' אינו מומחה, כ' הביה"ל שיש מח' בזה, ולא היתיר השו"ע אלא מחמת ספק פיקו"נ, ולכן באופן כזה ודאי עדיף לעשות ע"י גוי, דבלא"ה יש שי' בסעי' י"ב שמחללין ע"י גוי. ורואים מכאן, דאפי' אם המ"ב בסעי' י"ב לא היסכים עם שי' הזו, מ"מ מסכים שעדיף לחלל ע"י גוי, עכ"פ כשהוא ספק.

(יח) [א.ה. אחרי ככלות הכל שנתבאר למי מקשיבין כשיש חילוקי דעות, לכאור' היכא שיש לחולה (או משפחתו) עכשיו בעיניו ספק פיקו"נ, ואינו מאמין לחז"ל מי נאמן יותר, לכאור' עכשיו יש ספק נפשות ונחלל, דומיא למש"כ למעלה אות ב'. ועיין].

(יט) '**לב יודע מרת נפשו**', קא, קב. זהו המקור שמקשיבין לחולה כשאומר שצריך תרופה מיוחדת, ומקשיבין לו אפ' אם צריך לחלל עבורו, דנאמן על עצמו^{קג}.

(כ) ואם הרופא מכחישו ואומר דאי"צ, החולה נאמן נגד הרופא^{קד}. אך, אם הרופא אומר שתרופה הזו יזיק לו, אזי שומעין לרופא ולא לחולה.

(כא) בביה"ל מאריך לבאר מתי שומעין לחולה, ומסיק, דרק היכא שאומר שיש איזה חולשה, ויודע שתרופה פלונית מועיל להחולשה שלו, אז מקשיבין לו, אבל אם החולי ידועה, והרופא אומר לחולי זו אי"צ תרופה, והחולה חולק על הרופא, ואומר שצריך תרופה פלונית לחולי הזו, בזה אין סברא להקשיב להחולה כיון שהמחלה ידוע.

^{צח} וצע"ק, דמקור המ"ב הוא סי' תרי"ח, שיש שמה מח' רמ"א ומג"א, ומ"ב לא חשב את זה כספק...
^{צט} וביום חול, מה היה הח"ח עושה, האם היה חושש להרופא הפשוט, או מקשיב למומחה. ויש מקום לומר שהיה מקשיב להמומחה. והערה"ש

^פ לפי בירורים שעלו בידי, נשמע שהוא להיפך, ואולי תלוי באיזה מדינה.

^{קא} יל"ע, האם לב יודע מרת נפש בנו/בתו/אשתו – האם הוא כמומחה קצת לאנשים אלו? ועיין.

^{קב} ע' שו"ש, דנאמן גם כשיש לחוש לשיקרא, ופניו נראין בסדר, מ"מ אדם נאמן עד עצמו. ולאפוקי מחת"ס עיי"ש.

^{קג} ע' מש"כ בסעי' ה' אות ג' בשם חו"ש ושייך גם לכאן.

^{קד} ע' לעיל אות ה' ושייך גם לכאן.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(כב) ומסכים להתיר אם החולה אומר בחולי ידועה שמכיר בטבע גופו שמתרפה ע"י רפואה פלונית, דגם בזה שייך לומר לב יודע מרת נפשו. וממשיך לומר דגם ביולדת תוך שבעה דקיי"ל שמקשיבין לה, הוא ג"כ בתנאים הללו.

(כג) [בקיצור אין לו כח להחליט ולעשות כל מה שרוצה, אלא נאמן על עצמו, איך הוא מרגיש ואיך שגוף שלו עובד ומגיב, אבל אינו נעשה פתאום מומחה לכל עניני רפואה, ולכן אינו נאמן במה שטוען כ'חכם' או 'בעל ידע'. שו"ר בשו"ש דכ"כ בצורה ברורה ויפה.]

(כד) וע"ע שו"ש לגבי חולה שהרופאים אין לה רפואה גמורה, רק טיפולים שמרפאים לזמן קצר, האם מותר לה לחלל איסורים כדי לאכול ממישהו שיש לו מעצמו שיטה חדשה בענין זו. עיי"ש.

(כה) וע' בהל' יו"כ דמבואר דיש אופנים שמקשיבים לחולה להאכילו אפ' נגד דעת הרופא. וע"ע שבה"ל ח' ע"ד וא' קס"ד.

(כו) ברם, הביה"ל מיקל בכל אופן כשיש חשש שמא יטרף דעתו כשרואה שאינם מקשיבין לדבריו. וכן מצינו בסי' ש"ל סעי' א' שמחללין שבת עבור יישוב דעתה, ומדליקין נר, אפ' לסומא.

(כז) והציץ אליעזר וקצוהש"ח^ק מעוררים, דלולי דברי ביה"ל האלו, היינו אומרים שיש מושג של יישוב הדעת רק אצל יולדת, דבזה איכא למימר דרפואתה תלוי על מנוחת נפשה, אבל בשאר חולים לא, קמ"ל ביה"ל הזו ומחדש שיש מושג כזה בכל חולה.

(כח) וא"כ קשה, שהרי שנינו בסי' ש"ו סעי' ט', חולה דתקיף ליה עלמא ואמר שישלחו אחר קרוביו, ודאי שרי לשלוח עכו"ם, אבל ישראל אסור – אלמא, לא מתירין לחלל כדי שלא יטרופ דעתו, וא"כ קשה, מאי שנא כאן דמתירין. ולולי המ"ב היינו מחלקים בין יולדת לשאר חולי, אבל עכשיו א"א ליישב כן. ואין לומר דהתם לא יאריך חייו כלל, דא"כ למה מתירין אפ' ע"י גוי, אלא ע"כ יאריך חייו במקצת, וא"כ מאי שנא כאן.

(כט) ור' משה^ק מתיר להתפלל עבור החולה בשבת אם ביקש את זה, דאז יש לחוש לטירוף הדעת, אבל אם לא ביקש לא – ולא היתיר דאורייתות ליישוב הדעת, רק שבותים.

(ל) וציץ אלעזר וקצוהש"ח^ה הנ"ל חילקו ליישב^ק, דיש ב' מיני יישוב הדעת. יש יישוב הדעת דרפואה עצמו, ובזה מחללין אפ' ע"י ישראל, אבל יישוב הדעת כללי, שאינו מעצם הרפואה, אלא סתם יישוב הדעת 'מבחוץ', בזה מחללין רק ע"י עכו"ם. וזה חילוק וחידוש גדול. ביולדת, יש מקום לומר שמותר ע"י ישראל גם יישוב הדעת הכללי, ועיין.

(לא) עיי"ש, דמ"ב^ק וערוה"ש מתירין רק שבות דאמירה לעכו"ם וממצוא חפצין, ושואל ומשיב מתיר גם שאר שבותים, וכן שש"כ. ור' משה ה' י"ח על סי' ש"ו אות י"ג נשאר בצ"ע למה רק דרבנן ולא דאורייתות. וכ' לחדש דשכיב מרע הוא כ"כ חלש עד שאינו רגיש וכו', ומתיר דאורייתות אם רואים שמשתגע או שרופא אומר כן. חו"ש מחלק בין טירוף דעת של טיפול הרפואי ובין טירוף דעת בעלמא [וכנ"ל], דקים להו חז"ל דמסתמא אינו סכנה אלא טירוף הדעת של דאגה שאינו מקבל טיפול רפואי הראוי לו. ולדינא אין כ"כ נפק"מ, דאם למעשה יש חשש אמיתי לטירוף דעתו וקיצור ימיו מתירים דאורייתות גם ע"י ישראל.

^ק קל"ה.

^ק או"ח א' ק"ה.

^ק ע' ערוה"ש בסי' ש"ו שיישב, שאני התם דיש חשש שמא תטרופ דעתו, ואילו כאן מיירי שיש כבר טירוף הדעת, ולכן כאן מחללין משא"כ התם.

^ק מ"ב מבואר דמותר הקרובים לבא רק במוצ"ש – אלמא גם תחומין אסור שהוא דרבנן אסור – אך מהא ליכא למשמע מינה, דילמא איירי חוץ מי"ב מיל, כמש"כ 'כמה פרסאות'. ומבואר רק דשכירות גופיה מותר. וכמדומני גם בערוה"ש מבואר כן.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(לב) נמצא, תפילה שנוגעת לעצם רפואתו, ה"ל לר' משה להתיר גם דאורייתא, ולמה היתיר רק שבותים. ושאלו לבנו ר' ראובן, והשיב, שהחולה מאמין יותר בצרכי רפואה אמיתית שלו, ויש בו טירוף הדעת הרבה, משא"כ תפילה אינו מאמין בו באותו דרגא, ולכן אין בו כ"כ טירוף הדעת,^{קט} ולכן היתירו רק דרבנן.

(לג) ובספר קריינא דאיגרתא^{קי} מביאים סיפור בבי"ח שרצו להשכיר רופא חדש, אך רופא זה היה מנתח מתים כחלק ממלאכתו, והסטייפלר אסר להם להביאו, משום דאנשים ימנעו מללכת לבי"ח מחמת פחד שינתחו אותו אם ימות, ועוד, שיפריע ליישוב הדעת של החולים שנמצאים בבי"ח. וזה, אינו יישוב הדעת של עצם הרפואה, אלא יישוב צדדי וכללי, ועדיין אסר. ומה היה אומר הסטייפלר לעבור אדאורייתא משום יישוב הדעת הזה? אין אנו יודעים.

(לד) ואשה הנוסעת בשבת לבי"ח ללדת, ורוצה שבעלה ינסוע עמה, לכאן זה יישוב הדעת מצד עצם הרפואה, דהיא חושבת שלא יטפלו בה כראוי אם הוא אינו שם, ובאמת זה היא המציאות בזמננו, שמטפלים עם מי שיש לו קרובים שם, אבל לא עם מי שאין לה^{קיא}.

(לה) אך, ר' משה^{קיב} מפקפק להתיר הבעל לנסוע עמה, ומחלק בין הא דמדליקין נר עבור יישוב הדעת, ובין נסיעה עמה, דבנר הדרך הוא לפחד כשאין נר, משא"כ נסיעה עם בעלה. ומסיק, דאפ' אי יש לנו חילוקים, אין לנו לחלק מעצמנו כשיש חשש פיקו"נ, ולכן ישתדל הבעל להסביר לה שאין סיבה לפחד בלעדו, ואי"צ שיבא עמה, אך אם אינה מקבלת את זה, ינסוע עמה.

(לו) ואפ' אם בזמננו הפוסקים אומרים שינסוע עמה, כמש"כ למעלה, מ"מ רואים מתשובה הזו, דאי אפשר לחלק בסוגיית יישוב הדעת בלי ראייה ברורה, וא"כ ק"ק לחלק כמש"כ הקצוהש"ח וציץ אליעזר הנ"ל. ואולי יולדת שאני. עוד חזינן מכאן, דדבר שהוא משום יישוב הדעת, ישתדל לשכנע אותה שאין צורך בה. ונאריך בזה בעז"ה בסי' ש"ל, ונבאר יותר מה נכלל ביישוב הדעת, ואם יש אמה, האם הבעל יכול לנסוע ג"כ, או אם יש תומכת, או אם יש שניהם, וכו' וכו'.

(לז) עכ"פ, כל אופן צריך לדון בפנ"ע, לכל אשה כמות שהיא, כגון האם לנסוע להביא לה נועם אלימלך, או לכתוב לה קמיע, שהחיד"א בשם הרשב"א היתיר ליולדת שאמרה צריכה אני.

(לח) משעה שהיה, אשה יולדת, שבנה היתה בתאונת דרכים, ונמצא עכשיו בבי"ח אחרת, האם מותר לקשור ע"י גוי לבי"ח השני לדעת מהו שלום בנה. ור' אלישיב אסר. והנה, אפ' אי זה אינו יישוב הדעת של עצם הרפואה, מ"מ הוא רק שבות [דשבות], ועדיין אסר. ואולי משום דחשב שזה אינו באמת יישוב הדעת, וצ"ע. עכ"פ, ר' שרגא התיר באופן כזה.

(לט) היוצא לדינא, שאר חולים חוץ מיולדת, מותר לחלל ע"י גוי, ולכאן ה"ה שאר איסורי דרבנן. יולדת, מותר ע"י ישראל. דעת המ"ב, ששאר חולים ג"כ מותר [לפעמים] ע"י ישראל, ודאי כשנוגע לעצם הרפואה.

^{קט} הגם שטעה בזה.

^{קי} רנ"ו.

^{קיא} ועוד, מאוד יתכן שדברים יתגלגלו מהר, וכשהצוות מטפלים בה, הוא יזכור ויזכיר פרטים אשיים נחוצים, כגון ששכחו מנה אחרונה של אנטיביוטיקה, או אלרגיה מסויימת, וכבר היו דברים מעולם.

^{קיב} א' קל"ב.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(מ) וע"ע בס' שבת בשבתו שכ"ח ה' ליצר פרטי דיניי יישוב הדעת. וע"ע מש"כ בס' ש"ל נספח בענין יישוב הדעת ליולדת ולשאר חולה שיב"ס.

(מא) בסוף הסעי', אין מחללים שבת להציל מי שגויים רוצים לאנסו לעבור עבירה גדולה. וביאר המ"ב, משום חטא – וזה סוגיא גדולה שאין כאן מקומו להאריך בו, ותולה אם צריך לעשות דאורייתא או דרבנן, אם פשע אם לא, וכו' וכו'. עמש"כ בזה בסוגיית ממצוא חפצך ודבר דבר.

(מב) ממשיך המ"ב, אם כופין העכו"פ את ישראל לעשות א' מג' עבירות חמורות, ומשער שהישראל ימסור נפשו עליו, 'אפשר דצריך לחלל'.

(מג) וקשה, למה רק אפשר, הא נחלל ככדי להציל נפש אחת מישראל שהולך למות.

(מד) וע' אג"מ^{ק"י} שביאר, דעכשיו שיש אונס עליו, חייב למסור נפשו, ושוב אין לו היתר של וחי בהם, וא"כ אינו מחלל. ומק', דלפי"ז גם בחול לא יצילו אפ' אם יש אפשרות להצילו, ויישב, דכיון שהוא ספק אם ימסור נפשו או לא, בחול מצילו, אבל בשבת לא מחלינן בספק אם אין וחי בהם ודאי.

(מה) למעשה, מסיק ר' משה, שנחלל להצילו בכל אופן, וכן לכא' דעת המ"ב למעשה, ורק ק"ק למה נקט בלשון אפשר.

סעי' י"א – מחללין ב' שבתות, ולא ממתנינן

(א) משום דאיכא למיחש שמא יתגבר החולי. ומחללין שבת זו משום חשש שבת אחרת.

(ב) דהיינו, ביאר חו"ש, אין אומרים למה נחלל היום אם לא ימות היום ודאי, אלא ממהרין לרפאותו כדי שיצא מן הסכנה יותר מהר. ואה"נ אם יודע בוודאות שע"י המתנה ודאי לא יסתכן יותר, אין מחללין עכשיו.

(ג) ולענין לקיחת תרופות למספר ימים רצוף, עמש"נ בזה במקומו.

סעי' י"ב – ע"י גוי, ע"י שנוי

(א) פסק השו"ע, דכשמחללין לחולה שיב"ס, משתדלין שלא לעשות ע"י גוי וקטנים ונשים אלא ע"י ישראלים גדולים ובני דעת. הג"ה: וי"א אם אפשר לעשות ע"י שנוי או עכו"ם בלא איחור כלל, עושים כן, וכן נוהגים; אבל במקום דיש לחוש שיתעצל הא"י, אין לעשות ע"י א"י.

(ב) דהיינו, דעת השו"ע, דעדיף ע"י ישראל^{ק"ד}, ודעת הרמ"א דעדיף ע"י גוי, כשאינן חששות אחרות.

(ג) וטעם לשי' השו"ע דישראל עדיף, מבאר המ"ב דאם מחללין רק ע"י גוי וקטנים, זימנין לא יהיו כאן, וילכו לחפש אחר גוי או קטן, ובינתיים אתי לידי סכנה^{קט"ו}. והטעם שלא מחללין ע"י

^{ק"י} יו"ד ג' צ', בסופו.

^{ק"ד} לשון ישתדל של השו"ע אינו הישתדל של זמננו, אלא יעשה כל מאמץ האפשרי, אפ' היכא שבעצם יש פטור לא לעשות עדיין יטריח, ויותר מסתם הצעה בעלמא, וכן מצינו לענין תפילה בציבור.

^{קט"ו} ע' שו"ש דמחלק בים הא לאכילת חולה דלכו"ע אומרים קל קל קודם.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

נשים, דיאמרו הנשים ששבת אינו נדחה מפני פיקו"נ, רק ע"י נשים, ולכן יתעצלו, ויבא לידי סכנה קט"ז, וגם שמא יתעצלו הנשים גם באופ"א, ויחללו גם כשאינו פיקו"נ קי"ז.

(ד) ומ"ב מוסיף, דלא רק שעדיף ע"י גברים, אלא חכמי ישראל עדיפי משאר בנ"א כדי להורות הלכה למעשה לרבים. ופשוט, שאם ליכא חכמים, יעשו גברים, ואי אין גברים יעשו הנשים וכו' וכו'.

(ה) וטעם הרמ"א, מבאר המ"ב, דאח"כ שבת דחוייה מפני פיקו"נ, מ"מ קל קל קודם, ולכן עדיף ע"י גוי או קטן קי"ח. וע' ר' משה קיט שכ' דאין מח' הזו תולה על הותרה או דחוייה, דאפ' למ"ד דחוייה, עדיין דחוייה הוא.

(ו) ומביא המ"ב בשם הט"ז, דהמנהג שהביא הרמ"א שנוהגין כדבריו אינו מנהג טוב, ועדיף לחלל ע"י ישראל, משום שהוא יותר זריז. וגר"ז מביא טעמי השו"ע הנ"ל לומר שנהוג כהשו"ע קכ.

(ז) וכהמ"ב והגר"ז נקט גם ר' משה קכא, וכן שש"כ, וכן שאר הפוסקים, חוץ מאוח"ש שפסק כרמ"א.

(ח) ויש שדנו מהו באמת דעת המ"ב, האם הוא כדעת השו"ע כמו שהביא כאן מהט"ז, או ד"ה הוא כרמ"א, וכמו שמשמע ממ"ב ס"ק ס"ב דעדיף ע"י א"י, וסקל"ט שג"כ מציע גוי, וכן בסי' רע"ח סק"ב, ורמ"ח סק"ט, וסי' ש"ל ס"ק כ"א, וכו' וכו'.

(ט) ונראה לומר כמו שבאמת מדויק ממ"ב שלנו, דודאי ע"י ישראל עדיף היכא שיש סכנה בבירור, והיכא שמותר בבירור, אבל אי אינו ודאי סכנה, או שיש חולקים על ההיתר לחלל, בזה עדיף לנהוג כרמ"א ולהרויח דעה המחמרת או הצד שאינו סכנה.

(י) וכן מבואר מביה"ל סעי' י' שהבאנו לעיל, שאם מחללין ע"פ הדיוט, כדאי לעשות ע"י גוי, כיון שיש דעה המחמיר, כדאי לנהוג כרמ"א.

(יא) וכזה ניתן ליישב כל המ"ב שהבאנו באות ח'. ואפ' אם יהיה מ"ב שמעדיף גוי היכא שיש סכנה בבירור והיתר בבירור, עדיין יש ליישב ע"פ הערוה"ש, דשי' הערוה"ש הוא כט"ז, ואעפ"כ שכשמתיר להדליק נר לחולה, כ' שיעשה ע"י גוי. וע"כ צ"ל, דדבר שאינו בהול כלל לזמן, ויש שהות לחפש גוי, בדבר כזה כו' ע"מסכימים שעדיף לחלל ע"י גוי, אפ' השו"ע, דכיון דליכא בהלה, ליכא למיחש לתקלה. וכן נקט שש"כ.

(יב) הנה, אם הוא ענין של שניות, כגון התקפת לב, גם הרמ"א מסכים לשו"ע שאין עדיפות בגוי. כשיש שהות, כגון מכה שהלכו לשאול רופא ואמר לכאן' כדאי לבדוק בבי"ח, בזה

קט"ז באמת? וכי יחשבו שאסור לחלל שבת להציל חיים, הא אף א' לא יודע את זה.

קי"ח הק' האורל"צ, למה צריך טעמים לבאר למה מחללים ע"י ישראל, הא יש מצוה של וחי בהם, ומצוות עושים ע"י ישראלים צולא גויים. וע' מנח"ש שכ' דמצות וחי בהם אינו רק כשעושה מעשה, אלא כל שמאפשר חיות הישראל, וא"כ הקורא לא"י ג"כ מקבל מצוות וחי בהם, ובזה מיושב שאלת האורל"צ. [שו"ר בשו"ש, ואין הכוונה דהעיקר הוא שמאפשר חיות ישראל, אלא כל שהישראל חי קיים מצוה זו].

קי"ח ע' ערוה"ש ז'.

קיט ד' פ'.

קכ וט"ז וגר"ז שניהם כתבו שאם חילל ע"י גוי, יפרסם הדבר דמעיקר הדין מותר ע"י הישראל, ואי"צ להביא גוי.

קכא ה' כ"ה, עיי"ש תשובה מעניינת מאוד.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

לכו"ע עדיף ע"י גוי^{קכב}, וכן להחזיר הרכב של הצלה על הצד שיהיה עוד אירוע^{קכג}. ולא נחלקו אלא כשיש דחיפות אמצעי, ואינו בהול ממש.

(יג) וע"פ ב' יישובים אלו: ספק, ושהות; נתיישוב כל המ"ב^{קכד}.

(יד) להלכה, כל הפוסקים נקטו כדעת השו"ע, בדברך כלל עדיף ע"י ישראלים.

(טו) אך, בשבט הלוי^{קכה} כ', דאע"פ שמעיקר הדין קיי"ל כהשו"ע, מ"מ מי שצריך לחלל באופן קבוע, כגון הצלה, עדיף שיעשה ע"י גוי, אבל מעיקר הדין ודאי מותר ע"י ישראל. ומשמע לי שכוונתו הוא משום דכמו שכ' הביה"ל דבספיקא עדיף ע"י גוי, ה"ה אצלו יש ספיקא כללי בכל מה שעושה, וא"כ עדיף ע"י גוי. וכן משמע גם בתשובה בחלק ח'^{קכז}. וכן משמע בא"א בוטשאטש.

(טז) ולמעשה, מנהג העולם הוא כשבה"ל.

(יז) וחז"ש כ' דבתי חולים בא"י, מן הראוי שיהיה להם גוי שם שבת לעשת מלאכות שאינם דחופות. ומחלק בין מכשירים לטיפולים עצמם, דבזו שייך 'טעמי הנ"ל', משא"כ בזו. ולא הבנתי כוונתו.

(יח) וכ' עוד שהגוי יכתוב כל התוצאות הבדיקות ושאר כתיבות, דזו אינו בהול, אך עדיין מותר בעצם מצד פיקו"נ. ומזהיר שהישראל יבדוק שהגוי כתב כתיקונו^{קכז}. וכ"כ שו"ש. [משמע שם דאין היתר בכלל ע"י ישראל, אבל מדינא לכאו' היינו כשיש גוי ושנוי, אבל בלא"ה, מותר ע"י ישראל, כי גם זה נכלל בפיקו"נ].

(יט) וכ' דהא דמנהג העולם הוא לנסוע ע"י גוי הוא משום דאם יקחו ישראל, יחלל שבת יותר, כגון שיחזור אחר הנסיעה – והיכא שזמנו בהול אין לחוש לזה, אמנם היכא שיכול לברור, יברור הגוי ולא הישראל, דלא כט"ז, דבזה כו"ע מודי דעדיף ע"י גוי. ועוד, הרבה פעמים אינו ודאי פיקו"נ אלא ספק, כביה"ל.

(כ) דהיינו, דבר שאינו מעצם הרפואה, הגם דמוכרחים לעשות, ואינו בהול, אין מחלוקת כלל, וכו"ע עדיף ע"י גוי.

(כא) וע' אג"מ^{קכח} לענין הצלה בארה"ב, אם יקחו גויים או ישראלים, עיי"ש.

(כב) ע"כ עסקנו בענין אם גוי עדיף מישראל, ועכשיו נעסוק בדיון דומה, אך שונה לחלוטין, והוא האם כדאי לעשות ע"י שנוי, כשאפשר.

(כג) והרמ"א כאן כ', הג"ה: י"א דאם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור ע"י שינוי, עושה ע"י שינוי. והשו"ע אינו מביא את זה, שמשמע שאי"צ לעשות ע"י שנוי.

קכב מדוע? הא טעמי שו"ע שייכים גם כאן.

קכג וכ"כ חז"ש, עיי"ש עוד ציורים, כגון בדיקת דם קבוע כל יום, או זריקה או שאר מכשיר בכל יום, ושאר תכנית ברורה. קכד ובאופנים אלו שלכו"ע עדיף להשתמש בגוי, יש לדון אם חייב לפרסם שמעיקר הדין מותרת, וצ"ע. וע' מ"ב של"ד ע"ו דכ' במי שחילל שבת בפיקו"נ שלא יעשה תשובה דאו יתפרסם הדבר ויחשבו בנ"א שיש איסור בדבר, ועיי"ש בדרשו מה שמביאים בשם ר' אלישיב דהוכיח דע"כ מיירי שחילל בהפרזה, שמעיקר הדין חייב לשוב, דה"ל באופן ההיא לחשוב, לא ישוב מחמת חשש פירסום.

קכה ו' כ"ה.

קכו סי' ע"ד.

קכז ע' הע' בס' שו"ש.

קכח ד' פ', ה' כ"ה.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(כד) וביאר המ"ב טעמא דהרמ"א, דכל שיכולים למעט בחילול, ממעטין, אם אינו מסכנו יותר, ולכן אם צריך לעכב בשביל זה והוא חולה המסוכן לרגע זה, אינו משנה, ואם יש שהות ויכול לשנות, משנין.

(כה) ובמה נחלקו השו"ע והרמ"א. בגמ' איתא שכשמחללין על יולדת, עושין ע"י שנוי אם אפשר. ושי' הרמב"ן שזה כלל בכל חולה שיב"ס, ועדיף ע"י שנוי. וחולק עליו המגיד משנה, וס"ל שזה רק יולדת ולא שאר חולה שיב"ס. והטעם שיולדת שאני, יתבאר בסי' ש"ל שיולדת הוא דבר טבעי, ואם הטובע עושה עבודתו אינו בעצם סכנה.

(כו) והשו"ע פסק כהמג"מ, והרמ"א פסק כרמב"ן.

(כז) להלכה, פס"ק גר"ז^{קכט} וקיצשו"ע כהשו"ע דלא ישנה. אמנם, סתימת מ"ב משמע דבזה מסכים להרמ"א, וכן משמע ממ"ב של"א ס"ק כ"ד, אבל ע' שעה"צ שם סקי"ח. עכ"פ מכמה מקומות ומסתימת לשונו כאן משמע שישנה. וכן פסק ר' אלישיב בקובץ תשובות^{קל} כהרמ"א, וכן בשש"כ.

(כח) אגב, כ' ר' אלישיב שבאיסורי דרבנן אי"צ לשנות, דבזה לא גזרו חז"ל בכלל.

(כט) ולכאו', כל המח' הזו הוא ג"כ כמש"כ לענין עכו"ם, שאם יש הרבה זמן, לכו"ע עדיף בשנוי, ואם אין שהות כלל, ודאי אי"צ לעשות בשנוי, ונחלקו רק כשהוא דחוף אבל יש מעט זמן.

(ל) שי' ר' משה^{קלא} דבכפתורים אין שייך בהם שנוי, שהרי המלאכה נעשית בחיבור חלקי מעגל המכונה, ואפ' אם הוא לוחץ בשנוי, אין שנוי בעצם החיבור. נמצא לדידיה, בהרבה מאוד אופנים לא שייך שום שנוי, ולכאו' עדיין יעשה שנוי כדי להרוויח הרמ"א עכ"פ כפי דעת האחרונים והפוסקים שלא נקטו כר' משה, ועוד דעצם תשובתו של ר' משה קשה מאוד, עמש"כ בזה בהל' כותב מוחק.

(לא) שש"כ^{קלב} כ' דכשאינן שייך שנוי, יעשה ע"י שנים שעשו. ואה"נ שזה נכון, מ"מ ודאי עדיף לעשות ע"י שנוי.

(לב) היוצא לדינא, כדאי לעשות בשנוי, אבל לא כדאי לעשות ע"י עכו"ם [חוץ ממה שהבאנו בשם השב"ח^ל]. וכן פסק האבנ"ז, וכן באו"ז.

(לג) ולכן קשה, מאי שנא, הא אותו חשש שהיה בעכו"ם שמכשילן לעתיד לבא, ה"ה גם בשנוי נימא כן.

(לד) ואולי י"ל, דבגוי יחשבו שאי"צ למהר, ועדיף שלא לחלל, משא"כ שנוי, יבינו שמותר לחלל אך ישתדל למעט במלאכות, מכיון שעושים בעצמם. ועוד, מה שעושה בשנוי אינו ניכר כ"כ כמו בגוי.

(לה) בספר או"ח ש"כ' דכשיש בריריא בין גוי או שנוי, יעשה ע"י גוי. ומדינא זה ודאי לא נכון, אך דינו יתקיים למעשה כשאינו ברור אם יש כאן סכנה, וכדביארנו למעלה.

(לו) בספר תורת היולדת בשם גיסו הגר"ח קנייבסקי כ' דבחולה שיב"ס שצריך לחלל, ויש שנוי לעשות אך הוא קשה מאוד וטירחא גדול לעשותו, נקרא א"א לעשות בשנוי, מחמת

^{קכט} ע' קצוהש"ח קל"ה י' מש"כ אודות שי' שגר"ז.

^{קל} ב"כ"ו.

^{קלא} אה"ע ד"ע"ג.

^{קלב} ל"ב כ"ח.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

הטירחא הכרוך ביה, ומביא ראייה ממ"ב תס"ו סק"ב. ויש לעורר ע"ז, דהגמ' לגבי יולדת כ' שיביאו שמן בשערה, ואם זה א"א יקשרנו, או שיביאו תוך ידה – משמע, שצריך לעשות ככל שאפשר לעשות שנוי, אפ' אי יש בו טירחא הרבה. וא"כ, איך זה הולך עם מ"ב תס"ו, ועוד, מה נקרא טירחא גדולה, וצ"ע.

לז) **דיון גדול יש בהאחרונים**, כשיש ברירה בין שני רופאים, א' שומר שבת וא' חילוני, מה עדיף טפי, וה"ה לשאר אופנים שצריך לחלל, במי עדיף לחלל, החרדי או החילוני.

לח) **הציץ אליעזר**^{קל"ג} כ' דאם שני הרופאים שווין מצד המקצועיות, ושניהם אותו מרחק [מצד מסייעה לשם] ושווין מכל ענינים חוץ מהא דא' שומר שבת וא' לא, עדיף לילך להחרדי. וביאר, דהחרדי יעשה מה שצריכין לעשות להציל נפשו, ולא יעשה כהרגלו בחול לעבור שאר איסורים, משא"כ הרופא החילוני, יעשה כהרגלו ויחלל יותר ממה שהוצרך, וא"כ מכשילו בלפני עוור, ולמה נעבור על לפני עוור כשאין צורך ואין בו 'וחי בהם'.

לט) אך טענה זו יש לדחות, ע"פ תשובה מר' משה^{קל"ד} שנביא בהמשך, שבה טען שהרופא החילוני הוא בין כך מחלל שבת בכל איסורים שבתורה, בין כשמטפל בחולים אחרים, ובין כשיושב בביתו ומעשן, וא"כ ההולך לרופא זו הוא הוא רק מחליף כמה האיסורי דאורייתא שעושה הרופא בין כך, עם מצווה של פיקו"נ, וא"כ אינו מכשילו אלא מזכהו. ודן אם יש לאסור מטעם מסייע, ודן אם יש מסייע למומר, עיי"ש^{קל"ה}.

מ) ובאמת, הציץ אליעזר עצמו חזר מפסקו^{קל"ו}, וילך לאיזה מהם שירצה.

מא) שש"כ^{קל"ז} בשם רש"ז פסק שילך להחרדי, דהחילוני, אה"נ בעצם עושה מצוה, מ"מ יש 'וה' יסלח לה' על מי שחשב שעשה עבירה שבאמת לא היה. וטענה זו צע"ג, שהרי מכוון להציל החיים, רק אינו יודע שיש מצוה והיתר בזה, א"כ דומה למי שעושה מצווה שלא לשמה, משא"כ בנדרים היינו במי שאינו יודע שעושה מצוה כלל, ומכוון לחתיכה אחרת. וצ"ע.

מב) ועוד טען רש"ז ע"פ בית הלוי וספר הפלאה, דאין החילוני באמת פטור מהא דחילל שבת, דטענת אונס הוא שייך רק אצל מי שלא היה עובר אם היה אסור, אבל מי שהיה עובר בין אם הוא אסור בין אם הוא מותר, אי אפשר לפטור עצמו על האונסים בטענת אונס, שהרי היה עושה בין כך. וא"כ רופא החילוני עובר באיסור שבת, והוא מכשילו, ויש בו לפני עוור.

מג) וטענה זו צע"ג ג"כ, שהרי שבת אינו פטור בפיקו"נ מחמת אונס, אלא יש קרא של וחי בהם, וא"כ אין איסור שבת כלל אלא מצוות וחי בהם, משא"כ שאר אונס, וא"כ סברא הנ"ל של אונס לא שייך כאן כשאינו משום אונס, אלא משום שאין עבירה אלא מצווה. וצע"ג.

מד) ועו"ק על יסודו של ביה"ל וההפלאה מהא דמנחות ס"ד [בסעי' הבאה], שמסקנת הגמ' להלכה [ע"פ הרמב"ם], הוא שהולכין לפי מעשה ולא לפי מחשבה, וא"כ ה"ה בנידו"ד, הרופא יקבל שכר על המעשה, ולא עונש על המחשבה. [וע' שו"ש, דכשחילל שבת וחשב שהוא

קל"ג ח' ט"ו.

קל"ד ד' ע"ט.

קל"ה ר' משה זו הוא חידוש גדול שבאומדנא סובר שעובר דאורייתא, ומחליף את זה, הא אולי היה עושה בביתו מלאכה דרבנן ועכשיו מכשילו באיסור תורה, או אולי היה יושן ועכשיו עובר איסורים – אלא ע"כ פשט בר' משה דתלינן מסתמא שחילוני מחלל שבת כל רגע ורגע. חידוש גדול!

קל"ו חלק י"ג סימן נ"ו אות ח'.

קל"ז ל"ב קל"ה.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

פיקו"נ, ולבסוף איתברר שלא היה, החרדי עשה מצוה משא"כ החילוני. ואולי זה מיישב מקצת קושיות הנ"ל.]

(מה) ואג"מ^{קל"ח} בתשובה לרופא שומר תו"מ שרוצה לדעת מה יעשה בתורנות שלו בשבת, ומציע אליו ר' משה שיחליף היום חופש שלו של יום א' לשבת עם גוי שרוצה חופש ביום ראשון במקומו, ובזה לא יצרך לעבוד בשבת כלל, וכ' שמותר לעשות חילוף הזו גם עם רופא אחרת יהודי שאינו שומר תורה ומצוות, וז"ל: ויש גם טעם גדול להתיר אף עם יהודים שאינם שומרי תורה שגם שכשישארו בביתם יחללו שבת במזיד בכל מלאכות שיזדמן לא פחות מהמלאכות שיעשה בבית החולים באיסור שא"כ אין בזה לפני עור בזה שהוחלפו להו מלאכות במלאכות, ויותר נוטה שהופחתו כי יש הרבה חולים שמותר וגם הרבה הוא רק מדרבנן ומה שעושה בביתו רובן הם מדאורייתא, עכ"ל.

(מו) וחוצ' מחידוש הגדול שלו שאין בזה משום לפני עור, כמו שהבאנו בהערה על אות ל"ט, וחוצ' ממה שמוכח מכאן דלא חשש להציץ אליעזר שהבאנו, הרי גם רואים שלא חשש לבית הלוי והפלאה הזו.

(מז) אגב, רש"ז^{קלט} אסר להחליף תורנות עם רופא חילוני.

(מח) עכ"פ, לא מצינו טעם להעדיף רופא שומר תו"מ על פני רופא מחלל שבת, כי שני טעמי רש"ז צע"ג, טעם הציץ אליעזר נדחה מר' משה, וגם הוא עצמו חזר.

(מט) ולכן להלכה, אין מעלה בזו יותר מבזו, ור' משה שטרנבוך אמר שיש מעלה ללכת לחילוני, כדי לזכהו במצוות.

(נ) ע' שו"ש דהיכא שהרופא החילוני דורש תשלום בשבת, מותר לו לתת משכון במקום תשלום אף אם יגרום לו לכתוב, עיי"ש.

(נא) שם, החייב לנסוע בשבת מפני פיקו"נ, ויש לו ברירה בין רכב פרטי או תחבורה ציבורית, יעשה תחבורה ציבורית למעט בחילול שבת, גם אם הנהג הוא ישראל, דבין כך מחלל שבת.

(נב) שם, רופא יכבה מכשירים המופעלים ע"י בטריה אחר שימושים, דאל"ה יצרך להחליף הבטריות שהוא איסור בונה.

(נג) שם, רופא ישראל בבי"ח של נכרים, ויש שמה חולה א' ישראל.

סעי' י"ג – תיקון בדבר אחר

(א) מותר לחלל שבת, וכן ימהר לחלל למצב של פיקו"נ, אפ' אם עי"ז מתקן דבר אחר.

(ב) דוגמא לזה הינו תינוק הטובע בנהר, וכשמצילו ומוציאו גם מוציא עמו דגים [צדה, נטילת נשמה], עדיין מותר.

(ג) ופליגי בהא הראשונים, י"א, דהני מלי כשאנו מכוון לזה, אלא כך קרה, וי"א דמותר גם אם מכוון לזה ולזה, כיון דפעולה זו יש בו משום הצלה, הוא פעולה המותרת.

קלח ד' ע"ט.

קלט מנח"ש ל"ד ול"ה.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(ד) כך הביא השעה"צ סקי"ז. ובמ"ב סקל"ח כ' שמותר כיון שאינו מכוון – משמע שאם מכוון אסור. וכן נקט הערוה"ש. חו"ש מיקל בסתם גם במכוון, ואינו מביא מח' בכלל. [שו"ש כ' דגם להני ראשונים, היינו לכוון לכתחילה, אבל לא לאוסרו אם כן מכוון. ועיין, וגם באות הבאה.]

(ה) וק"ק, מה המח', ומה יועיל אם אינו מכוון, הא פס"ר דניח"ל הוא חייב מה"ת, א"כ מה הואיל במה שאינו מכוון. וכ"ת שיעשה עצמו לא נוחא ליה, כגון שיחליט לזרוק הדגים, לא מצינו שחייב לעשות כן. וצ"ע. ומבואר גם, דאינו מכוון הוא גם כשניח"ל, אך אי"ז כוונתו. וא"כ איך אדם מכריח דעתו מהו העיקר ומהו הטפל. וע' סוף אות הקודמת.

(ו) ולכו"ע אסור להרבות בפעולה [כגון להציל ברשת יותר גדולה], דבזה ודאי חייב על התיקון, שעה"צ.

(ז) נמצא, מי שחייב לחלל שבת, ויש ב' אופנים, ובא' יש לו יותר תיקון אחרת, לא ישתמש בו. כגון ב' רכבים, א' מהם רכב רגיל, והשני יש לו איזה תיקון במה שמזיזו [ויש בהתיקון איסור], ישתמש בזה שלא מתקן.

(ח) וכן אם יש ב' רכבים, א' מהם ידליק המזגן כשמפעיל המנוע, והשני לא, ומכוון להנאה, כגון שהוא חם לו, יבחר הרכב בלי מזגן. והיכא שאינו מכוון, מותר גם בהראשון.

(ט) [צריכי' אנו ללבן, מה נקרא מכוון, אם יודע שמפעיל המזגן, אבל אינו מדליק המנוע בשביל במזגן, אלא הוא כפס"ר דניח"ל, האם זה בגדר מכוון? ואם כן, בע"ש יחייב לערוך רכבו שלא יפעיל המזגן.]

(י) שש"כ^{קמ} בשם רש"ז מחדש, דאה"נ לא ירבה ואה"נ לא יכוון, מ"מ אי"צ לטרוח למנוע התיקון מלבא. כגון אי"צ לילך לקחת דווקא רשת קטן שלא יצוד דגים. וכן אם נפל בביתו כל החשמל, ויש היתר להדליקו עבור חולים, אי"צ להעלות כל מתגים שאינם צורך החולה, דפעולתו הוא פעולת היתר, ואסור להרבות, ואין חייב דווקא להמעיט. [לא הבנתי, דסו"ס מכוון להתיקון, וא"כ אסור למקצת פוסקים, ולכן כן ימעט כדי שלא יכוון להנאה?]

(יא) מביא כאן המ"ב^{קמא}, שאם ננעל דלת בפני תינוק, מותר לשבור הדלת אע"פ שיש בו איסור דאורייתא, דיש חשש שמא יבעת התינוק וימות, ולא אמרי' שאפשר לקרקש באגוזים עד שיביאו המפתח.

(יב) ופסקי' כזה הלכה למעשה. אך יש לדון מה נכלל בזה, מהו גיל תינוק, ואם יודעים שבעוד זמן מה יביאו מפתח, מה יעשה, ומהו זמן מה, ומה אם הוא חדר גדול, ומה אם יש חלון שרואה הוריו וחבריו, וכו' וכו'.

(יג) ור' פאלק למד שתינוק הוא דווקא, ולא ילד. ועדיין אינו ברור מהו תינוק. והכל לפי הענין, והכל לפי המצב, ויעשו עם שכל. ואם אין שם משהו עם שכל?

(יד) חו"ש מבהיר, היתר זו הוא היתר מחמת פחד, דזה סכנה, ואינו היתר של צער גדול או בכיה הרבה.

(טו) וכ' עוד, ה"ה ילד שנאבד, ויש חשש שהוא במקום סכנה או שהוא נבהל, וכן גדול אם יש לחשוש כן, מחללין שבת.

קמ"ב קפ"ב.
קמא מדוע הביאו כאן?

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

טז) ולענין שאר עגמת נפש, האם מחללין עבדו, במנח"ש^{קמב} כ' לענין דליקה שיש בהבית כתבי יד, האם מותר לכבות כדי שלא ישרפו, דאם ישרפו יש חשש שימות מעגמת נפש, ואסר, דאיהו דקטיל אנפשיה, דה"ל להרגיע עצמו.

יז) וזה צע"ג, שהרי סוף סוף הוא ימות, ולא משנה מי מה ואיך, [דומה להא דמחללין שבת להציל מי שמאבד עצמו לדעת] וא"כ נעבור, ועוד שהוא רק מלשאצל"ג.

יח) ור' נבנצהל כ' במ"ב יצחק יקרא שויכח עם רבו, ולבסוף הסכים עמו להתיר. ושש"כ^{קמג} פסק כמנח"ש. וע"ע אג"מ יו"ד ב' קע"ד לגבי אליהו עם בן השונמית, לגבי חילול להציל עגמת נפש.

יט) מסעי' זה למד הספר שבת בשבתו חידוש דין, ולכא' צדק ביסודו, דמכאן רואים דנחשב פיקו"נ לילד לישאר בבית לחוד, ולכן אם הוריו מוכרחים לנסוע לבי"ח בשבת משום פיקו"נ, הוא גם פיקו"נ להשאיר ילדים בבית לבד [תלוי בגיל, תלוי אם ישן או לא וכו']. ולכן, אם שכן^{קמד} מגיע לשמרם, בסדר, ואם אין שכן פנוי, יכולין לצלצל למישהו אחר, גם אם צריך לנסוע כדי להגיע, או יסעו הילדים לבית של חברהם, כי ג"ז נכלל בפיקו"נ. והכל לפי הענין.

סעי' י"ד – שחיטה או נבילה

א) פסק שו"ע, חולה שיב"ס שצריך בשר, אפ' יש נבלה מוכן לפניו, שוחטים לו בהמה טהורה. אך אם אין שחיטה וא"א להמתין, מאכילין לו נבלה מיד.

ב) ונחלקו הראשונים בטעמא דהאי דינא. ע' חו"ש מה שהאריך לבאר כל הדעות.

ג) שי' המהר"ם מרוטנברג הוא מפני ששבת הותרה אצל פיקו"נ, ולא רק דחוייה, ולכן עדיף לשחוט.

ד) וקשה, דכי היכי ששבת הותרה אצל פיקו"נ משום דכתי' וחי בהם, ה"ה נימא שנבילה הותרה, ולמה נבילה רק דחוייה.

ה) והנצי"ב במרומי שדה^{קמה}, משיב דבר^{קמו}, העמק דבר, כ', דאד"נ גם נבילה הותרה, אך נבילה יש בה משום טמטום הלב, ולכן עדיף לשחוט אע"פ שהוא איסור דאורייתא, וסקילה. אגב, רואים מכאן כמה חמור הוא טמטום הלב, ואפ' היכא שמעיקר הדין מותרת, ודלא כמהר"ל.

ו) ועפ"י"ז יש שרצו ליישב המר"ם מרוטנברג. אך אינו פשוט, דמשמע מלשוננו ששבת הותרה ולא נבילה, ואילו להנצי"ב שניהם הותרה.

ז) ויש שרצו ליישב באופ"א, דשאני שבת מנבילה. נבילה הוא איסור בעצם, הא ראייה אין שום אופן שמותר לאכול נבילה, וא"כ א"א להתיר נבילה לגמרי, משא"כ שחיטה בשבת הוא רק בשבת ולא בשאר ימות השבוע, וא"כ אינו איסור בעצם, אלא במצב מסויים [גברא], ולכן ניתן איסור זו לדחות ולהתיר לגמרי.

קמב א' ז'.

קמג מ"ד ח'.

קמד ושייך לכאן מח' רש"י וחו"ש. אבל ההורים חייבים להציע לשלם הרבה כסף להשומר להגיע ברגל ולא ברכב – ואם מסרב גם לזה, ינסוע ברכב.

קמה פג:

קמו א' כ'.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(ח) ואמת ליעקב יישב, דקרא של וחי בהם הוא רק מדחה האיסור ולא מתירו לגמרי, והטעם ששבת הוא הותרה הוא משום סברא השנית של חלל שבת א' כדי שישמור שבתות הרבה, וסברא זו הוא רק בשבת ולא בנבילה. חידוש.

(ט) ע"כ היה מהלכו של מהר"ם מרוטנברג. והרא"ש ביאר, דאה"נ נבילה קיל טפי משחיטה, ושניהם רק דחוייה, אבל לא מאכילין לו נבילה משום דהחולה קץ בנבילה, ולא יאכלו, ולכן מוכרחים לשחוט עבדו.

(י) וקשה, למה נגיד לו האמת, יאמר לו שזה בשר עוף למהדרין, ובאמת הוא 'Halal'.

(יא) ורח"ק באליבא דהילכתא יישב, דאה"נ, ומיירי כשא"א לשקר לו, אבל אם יכול, ישקר.

(יב) ושש"כ^{קמ"ב} בשם רש"ז יישב, דבכל אופן לא ישקר, שיש לחוש דלמא לבסוף ידעו לו, ויקוץ במה שאכל. ויש לדון בזה, דמאי איכפת לן אם קץ אח"כ, הא כבר אכל את זה, ות' בשו"ש דחיישין שמא יקיא האוכל כשיתברר לו. וע"ע שו"ש הדן ב'קל דעת' שיודע שאינו קץ.

(יג) שי' הר"ן, בעצם שבת הוא יותר חמור מנבילה, ושניהם רק דחוייה, ולא חיישין לקץ. והטעם ששוחטין עבדו הוא חשבון אחרת, והיא, דשחיטה הוא מעשה אחת של חיוב סקילה, וזה קיל טפי מכמה וכמה אכילת כזית של נבילה שהוא רק לאו – דהיינו הרבה איסורי לאו חמירי מאיסור סקילה אחת. וכל שצריך יותר מכזית א', חיישין שמא יותר חמור משחיטה.

(יד) נפק"מ בין מהלכים אלו, קטן חולה הצריך לאכול. לפי הנצי"ב, ישחטו, שהנבילה יש בו טמטום. לפי ביאור השני במהר"ם, ג"כ ישחטו כיון ששבת הותרה, משא"כ נבילה [יש לדון בזה, דקטן ג"כ אין לו איסור נבילה], לפי הרא"ש, עדיין קץ בנבילה. לפי הר"ן, הקטן אין לו לאוין במה שאוכל נבילות, אפ' הרבה, אבל השוחט יש לו איסורים, ולכן עדיף ליתן לו נבילה.

(טו) עוד נפק"מ, חילוני.

(טז) ופסק המ"ב בקטן, שעדיף ליתן לו נבילה מלשחוט עבדו. אך הציץ אליעזר^{קמ"ח} פסק, דגם לקטן כדאי לשחוט, דהא יש כ"כ הרבה טעמים, ואין ליכנס לכל הנפק"מ ביניהם, אלא תמיד כדאי לשחוט.

(יז) וממשיך המ"ב, דלענין סתם יינם שאיסורו קל, וגם אינו קץ, עדיף ליתן סתם יינם משיבשל ישראל. והמיקל בזה לעשות ע"י ישראל יש לו על מי לסמוך.

(יח) מי שנמצא בבי"ח [והוא חולה שיב"ס], ואין שם אוכל כשר, וכדי להשיג אוכל כשר צריך לנסוע ברכב, לפי המהר"ם ינסוע. לפי הר"ן יאכל נבילה, דהא אין כאן חילול שבת א', אלא מאות ואלפים. לפי הרא"ש, ינסוע שהרי קץ, [ואם יכול לשקר..., וכנ"ל]. לפי הנצי"ב, ינסוע, כיון שיש טמטום.

(יט) מי שנמצא בבי"ח [ויב"ס], ויש אוכל כשר אך לא נפרש ממנו תרומות ומעשרות, האם יאכלו ככה, או יפריש. ורש"ז אמר שיפריש. וע"ע חו"ש עמ' ר"ז.

קמ"ב מ' נ"ד.

קמ"ח ח' ט"ו ז' כ"ג ואילך.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

סעי' ט"ו – שכר טוב

- (א) פסק שו"ע, חולה שיב"ס שצריך גרוגרת, ורצו עשרה וכל א' מהם חילל שבת כדי להביא הגרוגרת, וכל א' חשב שהוא יקדים, כולם פטורים, ויש להם שכר טוב מאת ה', אפ' הבריא בראשונה.
- (ב) דהיינו, אפ' אי כלפי שמיא גליא, החולה לא היה חולה בעת שחילל, מ"מ כיון שהוא חשב שעושה מעשה של הצלת נפש, יש לו מצוה.
- (ג) וכ' ביה"ל, שהיינו רק בחולה בהול, אבל אם אינו בהול, לא ירצו עשרה, רק א' ילך, והביא ראיה מסעי' הבאה.
- (ד) וסעי' זו המקור לדיון הגדול, היכא שקראוהו להצלה למצב של פיקו"נ, ולבסוף נתברר שאין צורך בהם [נתרפה, התייצב, מת], האם יתקשר להצלה להגיד הם שלא יגיעו ולא יסעו ברכבם, או שנימא הנח להם, דמצוה קעביד.
- (ה) בנשמת אברהם מביא בשם רש"ז, דאסור להתקשר, דמצוה יש בידם, אך אם אפשר להתקשר ע"י גוי, יעשה כן. ובתורת היולדת^{קמט} בשם ר' אלישיב אוסר להתקשר, אפ' ע"י גוי^{קי}.
- (ו) רש"ז ממשיך, דאם ההצלה הם חילוני, ודאי יתקשר, דאל"כ בפעם הבאה הוא יתרשל, משא"כ בחרדי. והנה, יש לדון בחרדים בזמננו, האם שייך בהם יתרשלו לפעם הבאה, וצ"ע [דהיינו, למעשה שפיר איכא למיחש, וכ"מ בחו"ש].
- (ז) ברם, ר' שיינברג^{קנא} התנגד בתקיפות לפסק הזה, וס"ל שודאי יתקשר. והביא ראיות מאונס וכו'.
- (ח) להלכה, להתקשר ע"י גוי, יש לסמוך על רש"ז, וכן להתקשר ע"י שנוי יש להקל, בפרט שיש חשש שמא יתרשלו לפעם הבאה. ולעשות דאורייתא אחת כדי למנוע הנסיעה, צ"ע להקל.
- (ט) ושאלנו לר' פאלק, והשיב שיתקשר בשנוי, ולא משום הסברות שאמרנו, אלא משום שזהו רצון התורה שלא יתחלל שבת, ולא משנה אם יש להם היתר פרטי משום פיקו"נ, דזה רק לענין שכר ועונש שלהם, אבל רצון התורה הוא שלא יתחלל כשאין צורך. ופקפק להתיר לעשות איסור דאורייתא, דס"ל שע"י להתקשר בשנוי זה מספיק למנעו מלנסוע.

סעי' ט"ז – גרוגרות ועוקצין

- (א) יש איסור של רבוי שיעורים, ולכן אם חולה שיב"ס צריך ב' פירות, ויש עוקץ א' עם שניים, ועוד עוקץ עם שלש, יחתוך דווקא העוקץ עם ב'.
- (ב) אך איסור זה קיל טפי ממעשה מלאכה דאורייתא, ולכן עוקץ א' שיש בו ג', או ב' עוקצין עם א' לכל א', יחתוך זה עם ג'.
- (ג) ומזהיר הרמ"א, דכל זה כשאינו דחוף, אך אם הוא בהול, אין מדקדקין.

^{קמט} כ"א א'.

^{קי} במאי קמיפלגי, לרש"ז חשמל הוא דרבנן ולכן הוא שבות דשבות, משא"כ לר' אלישיב.

^{קנא} מפי השמועה, וגם בתורת היולדת.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(ד) רבוי שיעורים, היינו כשאנו מרבה במעשה, אך מרבה בתוצאה. וע' שי"ח סעי' ב', ובמ"ב, ומש"כ בזה.

(ה) חולה שצריך כזית בשר, האם ישחוט בהמה קטנה דווקא, או"ד אפ' בהמה גדולה בסדר. והמנ"ח במוסך שבת אות ב' כ' דיסחוט בהמה קטנה, ומקורו הוא סוגיין. מאידך, האו"ש [י"ח] חולק בתוקף, וס"ל שאין שייך רבוי שיעורים בנטילת נשמה, דפיל ונמלה נשמותיהן שוות.

(ו) ויש לדון, כשצריך החולה לחתיכת פרי, האם עדיף לקצור תפוח מלקצור אבטיח. וצ"ע.

(ז) המ"ב מוכיח מכאן שיש איסור רבוי שיעורים בכל איסורי שבת [לאפוקי יו"ט שמותרת].

(ח) ובסי' שי"ח ס"ק י"ג מביא מח' ראשונים בין הרשב"א להר"ן אם רבוי שיעורים הוא איסור דאורייתא או רק דרבנן. ומציין לספרו אהבת חסד שבירר להלכה שהוא מדאורייתא. [הרשב"א ס"ל דרבנן, והר"ן ס"ל דאורייתא.]

(ט) וע' מנח"י קנב שכ' דעיין שם באהבת חסד ולא מצא כלום.

(י) והח"ח בספרו מחנה ישראל קנב כ' דבשעה"ד יש לסמוך על שי' הרשב"א שהוא רק איסור דרבנן.

(יא) ולפי"ז, הנוסע לבי"ח בשבת, מותר להניח בהתיק שמוציא ונוסע הגוי גם דברים שאינם פיקו"נ אך הם צורך גדול או מצוה, דאז הוא שבות דשבות במקום וכו', המותרת. אם בנסיעתו יש שאלה של תחומין, אז בלי איסור רבוי שיעורין יש גם בעיה מצד דחפציו הם כרגלי הבעלים, ואסור להוציאם חוץ לתחום. ולכן רק מה שצריך לפיקו"נ יהיה מותר, ולא יותר. ויל"ע אם הבעל צריך להוריד כובע וחליפה וכו' לפני נסיעה עם אשתו, ואכמ"ל.

(יב) ושי' ר' משה בסוגיין הוא שרבוי שיעורין הוא איסור מה"ת קנב. ועוד ס"ל לר' משה, שרבוי שיעורין הוא רק היכא שהוא כמות גדולה של אותה דבר, כגון לקחת הרבה טישו יותר ממה שצריך [ביו"ט], דלכל א' יש אפשרות שישתמש בו, מותר מטעם רבוי שיעורים, אבל לקחת דבר אחרת לגמרי, אינו רבוי שיעורין בכלל אלא מלאכה שלמה נוספת.

(יג) ומבואר במחנה ישראל הנ"ל שרבוי שיעורין הוא גם בחפצים שונים לחלוטין.

(יד) עוד נידון א' בסוגיית רבוי שיעורים, האם הוא דווקא באותו כלי, או גם בכלי אחרת. כגון גוי הנושא שקית, האם חייב להוסיף דווקא לאותו שקית, או שיכול ליתן לו שקית אחרת.

(טו) והמחנה ישראל שם דן בזה, ומסיק להתיר. ושש"כ כ' שאם לא היינו קיי"ל כן, יהיה אסור להרבות בשיעורים בב' כיסים נפרדים, ויהיה מותר רק בכיס אחת! ומבואר בארץ צבי שמותר גם בב' כיסים.

(טז) ושאלנו להר' פאלק להכריע, והשיב שהח"ח הוא פליאה אפ' לדון בו, ולהלכה מותר אפ' אינו בשקית אחת.

(יז) לפי סוגיין, רופא הצריך להדליק תאורה בשבת עבור פיקו"נ, ידליק האורה ההכי חלש שאפשר, ואם מדליק שום כפתור, כגון על חוט מאריך שיש מחובר אליו גם מכשירים

קנב ה' ל"ו, ח' נ'.

קנב ל"א אות ב'.

קנב ב' ק"ג, ה' ל"ט.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

אחרים כגון מדפסת, יסיר אותו לפני שמדליקו. ובתאורה, א"א להוציא, משום שזה סותר ע"מ לבנות, ועדיף לעשות רבוי שיעורים מלעשות מלאכה גמורה.

יח) ולפי סוגיין, מי שצריך לנסוע בשבת לפיקו"נ, ויש לו ב' רכבים, יקח הרכב היותר קטן כדי למעט בהבערה. [יש לדון אם הרכב הקטן חונה לכוון הלא נכון, והגדול בהנכון, האם עדיף יותר נסיעה בהקטן, או פחות נסיעה עם הגדול. ולכאן, מצד רבוי שיעורים אין כאן, שהרי בגדול אין חלק מהדלק שאין נצרך, אחר שהוא כבר ברכב הזה, וא"כ צריך לחשוב מהו יותר דלק.]

יט) ולענין שיחה בטלפון, ע' ר' משה^{קנ"ה} שמסיק דכל דיבור יתירה בשבת הוא איסור נוספת. ויש לדון אם לשיטתו באמת צריך לדקדק בכל מילה, שהרי זה אתי לידי קלקול. ויל"ע.

ע"כ הל' פיקו"נ, הנמצא בסי' שכ"ח. וע"ע הל' יולדת [ש"ל], ושאר פיקו"נ [שכ"ט].

סעי' י"ז – סכנת אבר, חולה כל גופו

א) כבר דיברנו על סכנת אבר בהל' רפואה חלק א', ועיי"ש ודן לכאן, ועכשיו רק נחדש קצת, ונחזור על כמה מהדינים הנמצאים שם.

ב) דינו של סכנת אבר פשוטה מאוד, איסורי דאורייתא אסור לעשות ע"י ישראל, איסורי דרבנן בין אמירה לעכו"ם ובין שאר שבותים מותרים ע"י ישראל.

ג) הערוה^{שקנ"ו} וציץ אליעזר^{קנ"ז} מזהירים, דברוב מקרים המצויים אצלנו, סכנת אבר הוא גם ספק פיקו"נ, ולכן ע"פ רוב אינו נוגע כ"כ, אך עדיין יתכן באופנים מיוחדים.

ד) ופשוט, דאבר שהנשמה תלוייה בה הוא פיקו"נ, ורק דנים במצב שאינו חשש פיקו"נ כלל וכלל.

ה) שנוי על מלאכה דאורייתא, ניקל בזה, כ"כ חו"ש. ולכאן ניקל גם מה נקרא שנוי.

ו) מלשאצל"ג, בשונה הלכות מסתפק בזה, אך השש"כ^{קנ"ח} היקיל בזה בשם רש"ז, וכן יש לנקוט לדינא.

ז) היכא שהוא סכנת אבר שהוא הפסד עצום, וגם הוא צער בלתי נסבל, כגון Testicular Torsion, כדאי לדעת שיטה הבאה: האור זרוע^{קנ"ט} בשם ר"ת כ' דהגמ' ע"ז כ"ח: דמתיר לחלל שבת עבור העין משום דהעין קשור להלב, אינו רק בעין, אלא גם בשאר איברים, חוששין שקשור להנשמה. ומאירי שם נקט ג"כ כדברי ר"ת. וכן תוס' סוכה כ"ו. ד"ה ואפ' חש בעיניו מבואר כזה [אולי ר"ת כתבו].

ח) ודעה זו אינה מובאת להלכה, לא בראשונים ולא באחרונים, ואף א' נקט כזה למעשה, אבל כדאי לדעת שי' זו, ועכ"פ לא למחות אם מישוהו היקל בזה במקרה חורג לגמרי. [נוסח זאת באישור ר"י זילברשטיין.]

ט) כשמחלל שבת באיסור דרבנן עבור סכנת אבר, לכו"ע אינו צריך לחפש גוי לעשותו, אך יל"ע, אם יש גוי נמצא לפניו, האם עדיף על ידו. המ"ב ס"ק נ"א בסופו משמע דשווין הם, מאידך בס"ק נ"ד משמע דאי"צ לחפש, אבל אם נמצא כדאי לעשותו על ידו. וצ"ע. ולמעשה,

קנ"ה ד' פ"ג ופ"ד.

קנ"ו י"ח.

קנ"ז ח' ט"ו י' ט'.

קנ"ח ל"ג י"ח.

קנ"ט הל' יו"כ אות ר"ח.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

לכא' עדיף לעשותו ע"י גוי, כדי לצאת מספיקות, כגון אולי אינו סכנת אבר, ואולי הוא איסור דאורייתא.

(י) ספק סכנת אבר ספק חולה שאיב"ס, האם מותר לישראל לעשות שבותים. בהשקפה ראשונה הו"א ספק איסור דרבנן לקולא. אך זה אינו, דמבואר מכמה מקומות דאין אומרים כן, אלא אומרים דאיתוק כאן איסורא דרבנן, וספק היתר, אין ספק היתר מתיר ודאי איסור. וכ"כ אגלי טלקס.

(יא) אמנם, חידוש הגאון רש"ז^{קסא} דהא דהתירו חז"ל איסורי שבותים בסכנת אבר, כעין דאורייתא תיקנו, וכי היכי דהתם ספק פיקו"נ כפיקו"נ דמי, ה"ה כאן ספק סכנת אבר כסכנת אבר דמי.

(יב) ואפ' אם זה חידוש אדיר, לכא' יש מקום להקל ולסמוך עליו, וכ"ש היכא שאינו ספק השקול.

(יג) יש לדון, ילדה שנפל ויש פצע גדול בפניה, ואם לא יעשו שבותים ע"י ישראל, או אמירה לעכו"ם לאיסורי תורה, תישאר עם Scar גדול על פניה לכל החיים שלה, האם זה נקרא סכנת אבר.

(יד) ר' שיינברג השיב דפניה של אשה הוא ליופי, וא"כ הוא פגיע בהשימוש של פניה, ולכן מותר. ולפי"ז, מה הדין בילד? מה הדין באשה מבוגרת? מה הדין באשה במקומות המכוסים?

(טו) ועוד טעם להקל לעשות תפירות וכדו' ע"י גוי, הוא מרש"ז^{קסב}, דס"ל כל היכא שהוא היזק הבא פתאום, כגון אחרי תאונה, או מישהו נפל וכו', יש חשש שאם לא נתיר כלום, מתוך הבהלה יבואו להתיר איסורי תורה, ולכן מתירין לו לעשות הכל ע"י א"י.

(טז) ומצד עצם תפירות בשבת^{קסג}, קודם כל יל"ע אם יש תופר באדם, ואינו ברור למעשה, וכן יש לדון אם זה תפירה לזמן [תלוי איזה תפירות], והאם יש היתר של תפירה לזמן, והאם יותר קיל היכא שמוכח מצורתו, וכו'. ועוד סברא להתיר יש מהשש"כ^{קסד} שכ' דכאן אינו בעצם תופרו אלא אוחז שני הצדדים במקום, כדי שהקב"ה בכבודו ובעצמו בדרך הטבע יחברם יחד, והוא אינו עושה החיבור בעצם. וכשלמדנו ה' תופר אמרנו שיש לסמוך ע"ז כשאנו תפירות ממש, אבל לא בתכיפות, אך עכשיו ר' שרגא התיר לגמרי. והוסיף, דמקסימום הוא גרמא, שאין זו דרך תפירה^{קסה}, ולכן מותר.

(יז) אמנם, הקשר שעושים בסוף התפירה הוא בעיה רציני, ויגיד להרופא לעשות עניבה, ומה שהוא עושה, הוא בעיה שלו.

(יח) [לענין ללכת לרופא ישראל שיעשה תפירות האסורות, לכא' הוא לפני עוור אמיתי, אך נראה בהמשך שהפמ"ג מתיר שאר איסורי תורה בסכנת אבר, וה"ה לפני עוור יהיה בכלל זה].

^{קס} טוחן ו'.

^{קסא} מנח"ש ב' ל"ד ל"ו, ושו"ש ערכי רפואה.

^{קסב} שש"כ ל"ח כ"ד מהדורא ישנה.

^{קסג} שו"ר בפפב"ח ה' ד' כ' דכל שאינו תופר בחוט וחמט, אין בו תופר באדם.

^{קסד} כ' רנ"ט.

^{קסה} לאפוקי צידה וזורה, דדרך המלאכה בהמשכן היתה ע"י גרמא.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(ט) חיתוך 'טייפ' ותחבושות הוא איסור מה"ת של קורע מחתך ומכה בפטיש, וצריך להזהיר העולם בזה. ושמעתי שלא כל חברי וצוותי הצלה מקפידים ע"ז, ה' ירחם. ולא שייך כאן מכשילם לעתיד לבא, אלא יכינו גודלים שונים בע"ש.

(כ) הש"ך ביו"ד דן לגבי עכו"ם המאנס ישראל לעבור עבירה או שיחתוך א' מאיבריו, האם דומה לאונס ממון שאין לו לעבור, או לנפשות שחייב לעבור, וכ' שיעיין שכ"ח סעי' י"ז, ונראה לקולא – עכ"ד. ותמוהה, הלא כאן מבואר שסבנת אבר אינו שווה לנפשות, וא"כ איך מייתי ראייה מכאן לקולא ולומר שהוא כן כנפשות.

(כא) ויישב הפמ"ג^{קסו}, דמביא מכאן דרך איסורי שבת החמורים מחמירינן בסכנת אבר, אבל שאר איסורים שאינם חמורים כ"כ, ואינם בסקילה, נדחים מפני סכנת אבר, דאבר כנפש דמי.

(כב) ולפי"ד, כל שאר מצוות שבתורה נידחים מפני סכנת אבר. ויש לדון לגבי יו"כ. ולפי"ד, לפני עור מותר בסכנת אבר, וא"כ מותר ללכת לרופא יהודי לעשות תפירות בשבת או ניתוח וכו' כשהוא סכנת אבר, הואיל והוא אינו מחלל שבת, ועובר רק על לפני עור.

(כג) עוד יישב ר' משה^{קס"ו}, דיש לחלק היכא שהאבר הוא נמצא בסכנה, ורוצה עכשיו להצילו, דבזה אומרים שב ואל תעשה, ובין היכא שהאבר בריא לחלוטין, ויש סכנה מבחוץ, דבזה יש היתר לקום ועשה להצילו. דהיינו, אינו רשאי להציל, אבל אינו מחוייב להקריב.

(כד) א"נ י"ל, ע"פ המבואר בהל' ברכות, דאם אנסו לאכול אינו מברך, משא"כ אם אנוס לאכול מחמת חולי וכדו' דמברך – אלמא אנוס הבאה מבחוץ הוא נחשב יותר כאנוס, וא"כ יש יותר היתירים לחלל, משא"כ כאן.

(כה) סכנת אבר, כ' הקצוהש"ח^{קס"ח} דסכנת אבר אינו רק שיאבד השימוש של האבר לגמרי אלא ה"ה אם יהיה "חלש בל ימיו ולא יהא ראוי למלאכתו כדרך העולם כגון שיהי' צולע על ירכו או שהיד לא תפעל כראוי גם זה בכלל סכנת אבר" עכ"ל, וכ"ה בשו"ש^{קסט} וחז"ש.

(כו) ואינו ברור מהו נקרא הפסד משמעותי, דהלא 99% תיפקוד אינו סכנת אבר, משא"כ 10% תיפקוד ודאי כן הוא, וא"כ איפוא הגדר.

(כז) ואבר, אינו תלוי מהו אבר לענין טומאה וטהרה, אלא גם כליה וכדו' הוא סכנת אבר. וכן צידדנו למעלה לגבי פניה של אשה. וכ"כ חז"ש.

(כח) וישנן^{קע}, הנצי"ב^{קע"א} כ' שאינו נקרא הפסד כ"כ. ועפי"ד יש לדון מה הדין בכמה שיניים, ומה הדין עם ב'?

(כט) שבט הלוי ס"ל שאינו סכנת אבר הואיל ואפשר לעשות Implants, וא"כ ה'מקורי' אינו יקר כ"כ. החז"ש^{קעב} מסופק אם שן הוא סכנת אבר^{קעג}.

^{קסו} כאן מ"ז ז'.

^{קס"ו} יו"ד ב' קע"ד ד'.

^{קס"ח} קל"ח י"ח.

^{קסט} עמ' 174.

^{קע} עמש"כ בסעי' ד' מכה של חלל.

^{קע"א} ע"ז כ"ח.

^{קעב} עמ' 199.

^{קעג} ועמש"כ למעלה בענין ספק סכנת אבר.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(ל) ודע, דלא כל שניים שוות, דשן קידמית יותר חשוב מאחורית, כי יותר נראה, ויש רק שתיים, והוא נצרך יותר.

(לא) וציפורן, יש לדון אם מקרי סכנת אבר, והאם יש לחלק בין של היד או של הרגל. ואולי הוא יותר חשוב משן, דמשתמש בא' בפנ"ע לגרד עצמו, משא"כ שן שימושו הוא 'בתערובות'. חו"ש מסתפק בזה.

(לב) פשוט, רחם לאשה הוא סכנת אבר אפ' אחר שנות הלידה, כיון שזה המקור לכל הורמונים שבגוף. Viagra אינו שייך לסכנת אבר [לאפוקי מאלו שטעו בזה, ועשו גז"ש אבר אבר].

(לג) **חולה שאין בו סכנה/חולה כל גופו**. בעז"ה בהמשך נבאר מי נכלל בגדר זו [שהוא גדר אחת, ולפעמים נקטו לשון זו, ולפעמים זו]. וע"ע מש"כ ריש סימן זו.

(לד) דיני חולה זו, איסורי דאורייתא ע"י ישראל אסורים בשום פנים ואופן לכו"ע, אמירה לעכו"ם מותר בכל אופן, אפ' אם יעשה איסורי תורה.

(לה) דוגמא לזה, הוא לומר לגוי לנסוע לבית מרקחת כדי לקנות תרופות, או לבקש מגוי להדליק חשמל שנפל, משום שיש שם ילדים הקטנים המפחדים מהחושך וכדו'.

(לו) ויל"ע, עד כמה צריך לטרוח כדי לא לסמוך על קולא זו, דהיינו האם כל הילדים ישנו עם הוריהם, או ישנו אצל שכן וכדו'. אגב, השכן אינו מחוייב כלל להכניסם, ויגיד להם שיבקשו גוי.^{קעד}

(לז) ומה מותר לעשות ע"י ישראל, כך הוא ספיקת הרא"ש. מקור הדברים הוא גמ' כתובות ס. גונח מותר לינוק מעז.

(לח) שי' התוס' שם הוא דאיסורי דרבנן עבור ישראל ודאי מותר, ושנוי על איסורי דאורייתא מותרים ג"כ.

(לט) שי' הר"ן, מותר לעשות הכל ע"י גוי, אבל ע"י ישראל לא, אמנם אם אין גוי נמצא, מותר לעשות שנוי על מלאכה דרבנן בישראל.

(מ) שי' הרמב"ן, שנוי על איסור דרבנן מותר ע"י ישראל, ואי"צ לחפש גוי.

(מא) שי' הרשב"א, ע' שבט הלוי ח' צ"ג.

(מב) שי' הרמב"ם, דמותר לעשות ע"י ישראל איסורי דרבנן שאינם סמך לדאורייתא, אבל איסורי דרבנן שהוא סרך דאורייתא אסור.

(מג) אלו השיטות המובאים כאן בשו"ע. ופסק השו"ע, דדברי סברא השלישית נראין, והמ"ב כ' דהיינו דעת הרמב"ן, דאיסורי דרבנן בשנוי מותר ואי"צ לטרוח לגוי. אגב, הקיצו"ע פסק כהר"ן.

(מד) והרמ"א, בשו"ע אינו מגיהה כלום, אמנם בדרכי משה על הטור כ' דדעת תוס' הוא העיקר, ומותר כל דרבנן, אפ' שנוי על איסור דאורייתא.

(מה) עפי"ז, תינוק שיש Nappy Rash, וצריך לשים משחה עליו, אם הוא רק ממרח מדרבנן, יניח בשנוי, דזה איסור דרבנן בשנוי.

^{קעד} עמש"כ ברפואה ח"א שנחלקו בזה חו"ש ורש"ז.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(מו) ע' ביה"ל סי' רע"ח ד"ה מותר דכ' 'שאר שבותים מותר לחלל לחולה שאין בו סכנה', וזה דלא כמו שנפסק כאן. וצ"ע, ולהלכה קיי"ל כמש"כ כאן.

(מז) מרגליה בפומיה דרבנים ומורי הוראה, דשנוי על מלאכה דאורייתא מותרת בחשאיב"ס. וכפי מש"כ למעלה, אין זו אלא דרכי משה על הטור בשם תוס', אבל להלכה אנן קיי"ל כדעה השלישית.

(מח) אמנם, לכאן יש מקום למימרא כזו ולסמוך עליו בשעת הדחק כשהוא חולה חמורא, דהרי, קודם כל החיי"א^{קע} כ' דאם אי אפשר לעשות ע"י שנוי, ואין עכו"ם, מותר לישראל לעשות איסור דרבנן כדרכו. דהיינו איסורי דרבנן מותרים בישראל, ולכאן נכלל בזה שנוי על דאורייתא, דהוא גם דרבנן. אינו פשוט כ"כ.

(מט) והמ"ב סקק"ב מביא החיי"א^{קע} הזו, אך אינו ראייה דס"ל כזה בכל אופן, דהרי שם איירי על איסור רפואה, ומתיר בשנוי, וע"ז מביא חיי"א להקל גם בלי שנוי, משא"כ בשאר איסורי דרבנן מלבד רפואה אין לנו מקור במ"ב שיתיר, ועוד, שלא הביא חיי"א^{קע} הזו כאן במקומו, אלא הביאו רק שם, וכן טען האוח"ש^{קע}.

(נ) השעה צ"ס סק"י משמע שדעה הראשונה המובא כאן אינו נדחה לגמרי, מהא דכ' 'אפ' לדעת המתירין וכו'.

(נא) אג"מ^{קע} כ' דהיכא דאי אפשר, אפשר לסמוך על שיטה הראשונה כאן. אמנם, התם איירי לגבי איסור רפואה ולא שאר איסורים, וא"כ אין לנו ראייה לשאר איסורים.

(נב) עכ"פ, היוצא מהנ"ל, לא מיבעיא דאיסור רפואה ודאי יש להתיר, ע"פ החיי"א^{קע} ומ"ב ואג"מ, אלא גם שאר איסורים, רואים מר' משה, המ"ב, שעה צ"ע, וביה"ל, שדעה הראשונה לא נדחה לגמרי, ועדיין הוא קיימת. וכן רואים מהדרכי משה.

(נג) [איסור רפואה, שאני משאר איסורי דרבנן, ואולי בזה אי"צ שנוי כלל, ועמש"נ בזה בהמשך, וסעי' ל"ז, וחז"ש כאן].

(נד) אמנם, זה לבד לא היה מספיק עבורנו, ולכן אנו צריכין לדעת הגר"ז, שלמד לשון שו"ע כפשטיה, דדעה שלישית מתיר בשנוי – שהמ"ב כ' דקאי על איסור דרבנן, אבל הגר"ז למד שאיירי באיסור דאורייתא, ואעפ"כ מתיר בשנוי.

(נה) ולכאן, אפ' אם הגר"ז הוא פשוט לשון שו"ע, עדיין קשה מאוד, דהרי דעה השלישית הוא הרמב"ן, כדמבואר בב"י, והוא התיר רק על איסורי דרבנן, וא"כ הגר"ז אין לו מקור להתיר שנוי דאורייתא.

(נו) אמנם, מלבד שגברא רבא קאמר, לכאן יש לו ראייה ממה שאנו קיי"ל למעשה דחליבה הוא איסור דאורייתא של מפרק, ואעפ"כ אנו מתירין גונח לחלוב בשנוי, אלמא שנוי על איסור דאורייתא מותר. ובאמת קשה על המ"ב ודעימי' דפסקו כהרמב"ן, הא הרמב"ן מבסס יסודו מהא דלמד שחליבה הוא רק דרבנן, וא"כ אנן דלא קיי"ל כן, ע"כ יש לנו היתר יותר גדולה ממה שהתיר הרמב"ן, ואעפ"כ כאן לא היקילו יותר, וצ"ע.

קע"ט י"ב.

קע"כ קמ"ט.

קע"ג נ"ג.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

נז) והיה מקום לדון אולי השנוי של גונח שאני, כדאי' מ"ב תצ"ו שעה"צ סק"ט הדין לגבי שנוי על דאורייתא לחולה ביו"ט, וכ' שאין להביא ראיה מגונח משום 'לא חשיבא מלאכה כלל וגרע הדבר מסתם שנוי בעלמא', אך המ"ב בש"כ סק"י כ' דגונח 'אינו שנוי גמור'. וצע"ג קע"ח.

נח) עכ"פ, מלבד כל מה שהבאנו באות נ"ב, יש לנו גם הגר"ז הזו, וראיה להגר"ז, וקושיא על המ"ב. ולכן לדינא לכאו' יש לסמוך על שש"כ קע"ט בשם רש"ז דבמקום הצורך יש לסמוך על הני רבתיא, ולעשות אפ' איסור דאורייתא בשנוי, ודרבנן כדרכו כשא"א בשנוי. וכן נקט השב"ח לקפ'.

נט) ועפי"ז, מעוברת שלא מרגישה טוב, וכן זקן, דמצוי מאוד שיהיו נחשבים כחשאיב"ס, ויהיו מותרים לחזור מבי"ח [אם זה יקל מצבם] אפ' אם יהיה שאלה של תחום שהוא דרבנן [עכ"פ לענין זו].

ס) ולא רק החולים עצמם, אלא גם משמשיהן יהיו מותרים אם החולה צריך להם, דלא שניא החולה עצמו ממי שעוזרו, כדמבואר מ"ב נ"ט וערוה"ש כ'.

סא) אך, היתר זו אינו כ"כ מורחב, שהרי בסי' רע"ח מבואר דאסור לכבות נר עבור חושאיב"ס כדי שיישן – ולמה לא יכבה בשנוי עבור השינה שהוא חשוב מאוד לחולה, ונסמוך על הגר"ז ודעה ראשונה, ולמה אף א' לא נתן לנו עצה הזו. והדעת תורה יישב בשם שו"ת גור אריה, דשינה שאני, הואיל ואינו מוכח שיישן, ואולי השינה לא יעזור.

סב) עכ"פ רואים, שלא מקילינן בזה 'סתם', ולא אומרים היתר זו בכל מקום.

סג) ולכאו' הלא התם הוא מלשאצל"ג, וא"כ נימא שיכבה בשנוי, ואז הוא דעת שלישית כאן, שבות בשנוי ע"י ישראל. אלא ע"כ מוכח מכאן, דגם להדעה השלישית, מלשאצל"ג חמיר יותר משאר שבותים, ואינו פשוט כ"כ להקל בשנוי, ועכ"פ קיל יותר משנוי על דאורייתא.

סד) אגב, כבוי תאורה בזמננו הוא חשש סותר מה"ת לדעת החזו"א.

סה) כשיש אפשרות בין עשיית איסור דאורייתא ע"י עצמו בשנוי או ע"י גוי, ודאי גוי עדיף. ואם הוא או דרבנן בשנוי בעצמו, או גוי לעשות דרבנן, אי"צ לחפש גוי. ואם יש גוי נמצא לפניו, יש סתירה במשמעות בין מ"ב סקנ"א לסקנ"ד, וצ"ע. ולמעשה, כדאי לעשות ע"י גוי, כיון דבדרל כלל מרויח שאר ספיקות.

סו) מי נכלל בחולה שאיב"ס/חולה כל גופו. כ' השו"ע שהוא מי שנפל למשכב מחמת חליו. ומוסיף הרמ"א, או שיש לו מיחוש שמצטער וחלה כל גופו, דכנפל למשכב דמיא.

סז) ועפי"ז, מי שבאמת נפל למשכב, Strep, Flu, Migraine, וכדו', בדרך כלל נכללים בהתירי הנ"ל. Hay Fever, לפעמים נכלל בזה.

סח) וערוה"ש קפ"א כ' דהא דכ' הרמ"א דמצטער כנפל למשכב דמיא, היינו מי שאמור להיות במטה, אך הוא יכול להסתובב בבית, אבל ודאי אינו במצב שיכול לצאת מביתו, והולך רק בכבידות וחלישות. וזה נראה כחומר. וע"כ אין הכוונה שאי אפשר לצאת מביתו ממש,

קע"ח יש מקום לחלק, כאן לענין אם יש מקום לגזור אטו, וכאן מדיני שני בעלמא.

קע"ט ל"ג סעי' ב', והע' י"ח.

קפ' ח' צ"ג, ועיי"ש שדן מכל מה שהבאנו למעלה.

קפ"א י"ט.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

דהלא יכול ללכת להרופא, או לביהכנ"ס אם הוא הבעל קורא וכדו', אלא הכוונה הוא שקשה לו לצאת [כמש"כ דהולך בכבידות], כ"פ החו"ש.

(ט) וכ' שם עוד, דאי"צ שיהיה להחולי 'שם' או 'מקום', אלא אפ' חולשה כללי שאין לו מקור מסויים, אם אינו יכול לתפקד ותהגבר כראוי, חולה גמור מקרי. ועיי"ש מש"כ לענין תרופות 'להרגעה'.

(ע) עוד כ' שם, מי שיש לו מיחוש בעלמא, אך זו מונע אותו מלאכול, כגון שיש מיחוש תוך פיו, זה נקרא חולה גמור לענין נטילת תרופות. ויל"ע אם יש מיחוש באיזה מקום בגוף, אך זה מונעו מלהירדם ולישון, האם זה נכלל בהא.

(עא) בשו"ע סי' רע"ו סעי' ה' נפסק, הכל חולים אצל הקור גדול, ולכן מותר לבקש מגוי להדליק מדורה. ומוכח מכמה טעמים קפ"ב, דאין זו היתר מחמת שיחלה, שהרי אינו ודאי שיחלה [כדלקמיה], ועוד, לא אמר 'הכל יחלו' אלא 'הכל חולים' לשון הוה, אלא ע"כ הכוונה כמו שכ' המ"ב שם סק"מ דההיתר הוא משום דמצטער – והוא מבאר השו"ע ע"פ הרמ"א כאן, דכי היכי שהתירו לחולה לעשות מלאכה ע"י גוי, ה"ה מי שמצטער טובא ומצטער כ"כ עד שאינו יכול לתפקד כמו שבנ"א מתפקידים, אע"פ שאינו חולה, יש לו ההיתרים של חולה.

(עב) ועפ"י הנ"ל, מה שנסתפקו הפוסקים אם אומרים הכל חולים אצל החום, אינו שאלה בכלל שהרי אינו תלוי בחולי אלא תלוי במצטער ותיפקוד.

(עג) ותיפקוד, אינו תולה בדרך העולם, אלא כל אדם כפי שהוא אדם, וכפי כוחותיו הפרטי.

(עד) ואם כנים אנחנו, מי שמצטער טובא, יהיה מותר לו להדליק המזגן בשנוי, הרי חשמל במזגן הוא איסור דרבנן לרש"ז, ושנוי על דרבנן מותר בחולה. אמנם זה אינו מב' טעמים. חדא, אפ' אם ניקל שחשמל הוא דרבנן להתיר עכו"ם להדליק או לכבותו, היינו רק בעכו"ם, אבל ישראל צריך לחוש ולהחמיר כר' משה וחזו"א שנקטו דיש בזה איסור דאורייתא קפ"ג.

(עה) ועוד שהשנוי שהוא עושה אינו שנוי לפי ר' משה שהבאנו במלאכת כותב, דס"ל שאין שנוי בלחיצת כפתור. ועוד, וזהו עיקר הביאור, כאן ראינו שמצטער יש לו דין חולי לגבי אמירה לעכו"ם לחוד, אבל לגבי שאר התירי חולה לא ראינו שהמ"ב ורמ"א יתירו. והביאור הוא, חידש לנו השו"ע התם, דמצטער מחמת סיבה חיצוני יש לו היתר אמירה לעכו"ם, אבל היות שאינו צער בעצם בגופו, לא נתנו לו שאר היתירי חולה. משא"כ צער בגופו, כגון ציפורן Ingrown, אפ' אם הצער הוא פחות מהקור או חום, עדיין נתיר שנוי על דרבנן, כיון שהוא צער מגופו ולא צער מבחוץ. ועיין.

(עו) ועפ"י הנ"ל, נפל התאורה בבית, האם נתיר לו לבקש מגוי להדליק, הואיל ואינו יכול לתפקד בלעדו. ופשוט דלא, שהרי הא דחידשנו למעלה דצער חיצוני יש לו ג"כ דיני מצטער, היינו רק כשהוא עכ"פ צער הגוף, הגם שהוא מסיבה חיצוני, משא"כ זה, אינו צער הגוף אלא סתם אכזבה ריגשית והפרעה בעלמא.

(עז) וא"ת, למה התירו להדליק מדורה בקור ע"י גוי, ילבש מעיל או שתיים, ואז לא יהיה בצער, י"ל, דכיון שהוא מצב של צער הגוף, חז"ל לא חייבוהו לעשות כן, והתירו לו לבקש מגוי לעשות מלאכה כדי שיכול להיות 'נורמלי' קפ"ד, ואה"נ אין לו היתר להדליק מדורה לפני שסוגר הדלת והחלון, כיון שזה 'נורמלי'. וכן ילבש סוודר לפני שמיקל.

קפ"ב עמש"כ שם בטוב טעם ודעת.

קפ"ג וכן פסקו המנח"י ועוד, דלענין ישראל חשמל הוא דאורייתא, ולענין עכו"ם הוא דרבנן. בשם אאמו"ר שליט"א.

קפ"ד שהרי כל ההיתר הוא בכדי שיהיה תיפקוד רגילה כשאר בנ"א, וא"כ ללכת עם מעלילם ושמיכות איננו נקרא תפקוד.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

עח) כ' רמ"א, סתם צרכי קטן כחולה שאיב"ס דמי, ולכן מותר לבקש מגוי להכין תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול^{קפ"ה}. והמ"ב רע"ו סק"ו כ' דכוונת הרמ"א הוא היכא שהם צריכים הרבה.

עט) התהל"ד מק' מהא ששינו בסע' מ"ב אסור לדחוק כרסו של תינוק וכו', ולא אמרי' צרכי קטן הוא כחושאיב"ס. ויישב, דהיתר זו היינו רק באוכל, אבל שאר צרכים, דינם שווה לגדול.

פ) וקשה, הא בסי' רע"ו היתיר הרמ"א הדלקת הנר עבור הקטן, הא אינו אוכל. ויישב התהל"ד, דמיירי שצריך הנר להכין אוכל של הקטן. וזה דוחק, ואוקימתא גדולה.

פא) והנראה ליישב הוא מה שרמז הקצהש"ח בעצמו, דכרסו של תינוק אינו כ"כ צורך, והוא מעליותא ועזרה בעלמא, ולכן אין היתר, כמש"כ המ"ב, רק צרכים הרבה, ואילו היה נצרך הרבה, היתה מותרת.

פב) עכ"פ, קטן שהוא בצער, Pain Threshold של קטן הוא הרבה יותר נמוך ממבוגר, ואי"צ להרמ"א לחדש לנו שדינו כמצטער הוא פחות מבגדול, אלא קמ"ל דאפ' אינו בצער, אלא זהו צרכיו עדיין מותרת. כגון אוכל המיוחד בשבילו, אפ' אי יש אוכל אחר שבעצם יכול לאכול.

פג) ומה נקרא קטן. האול"צ כ' עד שמחוייב במצוות, וזכר הוא י"ג שנים, ונקבה י"ב. מנח"י^{קפו} ושש"כ^{קפ"ו} לומדים מהל' יו"כ דהוא עד תשע או עשר. הציץ אליעזר^{קפ"ח} כ' ה' או ו'. בשו"ש^{קפט} נקט עד ב' או ג'. ערוה"ש^{קצ"ב} כ' עד שאינו אוכל כאנשים.

פד) ומה שברור מהנ"ל, דאינו ברור מהו הגיל, וקשה להכריע, ולא כל קטן שווה, ולא כל סיפור שווה, ולא כל צורך שווה, וכוונת הרמ"א הוא לומר שצרכי קטן הם צורך אמיתי. ונהגו העולם להקל בעשיית רפואה עד בר מצווה אפ' על מיחוש לחוד, ושאר דברים תלוי כפי המצב. וכ"כ פפב"ח.

פה) וצרכי קטן הוא ממש כחולה שאיב"ס, ומותר לעשות שנוי על דרבנן, ובלבד שיהיה שנוי גמור על דרבנן גמור.

פו) מי מי שיש לו היתרי חולה ואינו עושה כן ומחמיר על עצמו, לכאו' זה קולא בעונג שבת, ולכן לא יחמיר, כ"כ ילקוט יוסף.

פז) מי שיודע בוודאות שהולך להיות חולה כל גופו, כ' רש"ז^{קצ"א} שגם מעכשיו הוא מקבל ההיתרים של חולה, ומותר לקחת תרופות, ומותר לעשות איסורי דרבנן בשנוי או מלאכות ע"י גוי. וע' מה שנכתוב בהמשך לגבי מוצ"ש.

^{קפ"ה} ע' חו"ש בשם חזו"א, היינו רעבון של שעה מועטת, דאילו רעבון של זמן שרגילין להקפיד עליו, חשיבא סכנה. ופשוט. ועיי"ש עוד מה דחשש טפי על כל שנוי במעו' התינוק, שלשולים, ועצירות, שעלול לחולי שעלול לסכנה.

^{קפו} א' ע"ח.

^{קפ"ו} ל"ז ב'.

^{קפ"ח} ח' ט"ו ו"ב.

^{קפט} עמ' 174.

^{קצ} ב'.

^{קצ"א} שו"ש כ"ד.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

פח) ובמנח"ש^{קצב} מוכיח מהרדב"ז, דהיינו רק בודאי שיחלה, אבל אם הוא ספק שיחלה, אינו מקבל שום היתר. ומחזה אליהו^{קצג} כ' דזה נכון לגבי איסורים דרבנן, אבל האיסור של רפואה עצמה קיל טפי, ומותר גם בספק.

פט) והחו"ש^{קצד} מסכים לדינא עם המחזה אליהו, אבל מטעם אחר, משום שהוא כמשמר, Preventative. ולכאו' יש נפק"מ בין הטעמים.

צ) מ"ב ס"ק מ"ו: הא דמתירין רפואה ושאר דברים לחושאיב"ס, היינו רק כשצריך להרפואה בשבת עצמו, אבל כשאין צריך לה בשבת עצמו לא, אבל אם יש בו סכנה, אסור להמתין.

צא) ויל"ע, האי חולה שיש בו סכנה היכי דמי, אי מכירין באותו חולי, אז ימתין כדמבואר בסעי' ד', ואי לא מכירין פשוט שמחללין, ואז ה"ה חולה שאיב"ס נתיר כל מה שמותר עבורו, וא"כ מאי שנא. כה"ק תהל"ד^{קצה} מובא בשש"כ^{קצו}.

צב) ויישב התהל"ד, ה"ב"ע כשצריך לעשות הטיפול עכשיו, אך הטיפול יעזור ויעבוד רק בעוד שעה, ולכן כשיש בו סכנה עושין עכשיו, ובאין בו סכנה עושין רק אם בעוד שעה עדיין יהיה שבת, ואם לא, לא. ואינו מדויק בהמ"ב כ"כ.

צג) ורש"ז בשש"כ פסק, מחללין [מה שמותר לחלל] לחושאיב"ס, רק לצורך שבת, אבל לא לצורך מוצ"ש, אבל אם ע"י עשייתו עכשיו יקדים רפואתו במוצ"ש, מותר. ואם זהו פשוט, עדיין קשה, דגם בחולה שיב"ס אומרים כן, ומ"ש. ואינו ברור. וע"ע סי' תצ"ו מ"ב סק"ח ושעה"צ י"א.

צד) מו"ר הגר"ש אמר דהא שהמ"ב אסר למוצ"ש, היינו למי שהוא חולה עכשיו ורוצה לקחת תרופה היועיל למוצ"ש, דלא היתירו למוצ"ש, אמנם מי שעדיין אינו חולה רק בריא או מיחוש, מותר לקחת תרופה למנוע חולי מלבא, ע"פ סברת רש"ז בהמשך לגבי משמר. וצ"ע אם נאסור למעשה.

צה) ע"ע מש"כ ריש סעי' כ"ג – כ"ז. וע' פפב"ח פ"ב הע' י"ב.

צו) מ"ב ס"ק נ"ח. תינוק הצריך לאכול אך אין התינוק רוצה לאכול כי אם ע"י אמו מותר לאם להאכילו אפילו אם היא מטלטלת מוקצה. ומביא פמ"ג דמצד דבעי שנוי.

צז) והטעם דאינו מחוייב לעשות שנוי, כ' פמ"ג משום דטילטול מוקצה קיל.

צח) והק', למה מתירין החולה לאכול המוקצה, הא יש איסור אכילת מוקצה [מלבד עצם הטלטול], ומצינו ביו"ד סי' קנ"ה דאפ' חולה אסור באכילת איסורי דרבנן. ועיי"ש שמחלק ומיישב.

צט) ועפ"ז, אשה שהיה לה היתר לשאוב חלבה לצורך תינוק, אפ' אם הוא מוקצה, מותר להאכילו לתינוק.

ק) וע"ע רעק"א לגבי גונח שדן לגבי אכילת מוקצה, ועכ"פ כאן קיל טפי הואיל ומיירי בתינוק.

קצב ב' ל"ד [ל"ז].

קצג ח"א ס"ה כ"ו.

קצד עמ' 204.

קצה י"ט.

קצו ל"ג ב' י"ג.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

קא) ואין לדון מכאן לענין לקיחת תרופות המוקצים לחולה [שלא חלה מבעו"י, וגם הם תרופות נדיר, דאל"ה אינו מוקצה], דזה אינו מקרי אכילה. ומצד הטלטול, מבואר מכאן דישתדל לעשות בשנוי.

סעי' י"ח – מדורה לחולה

- א) כבר דיברנו על זה לגבי יולדת.
- ב) רק יש לעורר, הרי חלק הראשון של הסימן דן בסכנת נפשות, ואילו מסעי' י"ז ואילך הוא שאר חולים, וא"כ יש לעורר למה סעי' זו מקומם כאן.
- ג) והיישוב, דאיירי כאן בהקיז דם, ובעצם הוא אינו חולה שיב"ס, רק לענין מדורה וקור הוא סכנה, אבל לשאר דברים הוא כשאר חולה כללי, ולכן הוא נמצא כאן.

סעי' י"ט – בישול עכו"ם

- א) פסק שו"ע, חשאיב"ס, מותר בבישול עכו"ם.
- ב) וכ' אחרונים, ופמ"ג ביניהם, דרק בשבת היתירו כיון שא"י לבשל ע"י ישראל, משא"כ שאר ימות השבוע לא התירו, אפ' אין אוכל כשר נמצא. ע"ע חו"ש כאן הדן לגבי שאר איסורים בתרופות, כגון גלטין מדג, ורכיבים שאינם כשרים, לתינוקות וכו'.
- ג) ועיי"ש דהוכיח מגמ' דמותר לעבור איסור שהייה עבור חולה שאיב"ס, כשאין אפשרות היתר. וע"ע מש"כ בענין אכילת אוכל של בי"ח שכשרותו אינו ברורה, ומענין הפרשת תרו"מ, בין בחול בין בשבת.
- ד) הנה, נחלקו הראשונים בהאי התירא. שי' הרשב"א הוא דהתירו בישול עכו"ם לחולה בשבת הואיל והוא שבות קל דאינו איסור בעצם כגון טבל מדרבנן, ולכן היקילו בו משום חולה. מאידך, דעת הרא"ה הוא דטעמא דאיסורא של בישול עכו"ם הוא משום חתנות, והיכא שהוא משום חולי אין חשש חתנות הואיל וכולם יודעים שבליט ברירא עושה זאת ולא משום קורבא, ולכן התירו בחולה הואיל וליכא למיחש למידי.
- ה) ויש כמה נפק"מ בין השיטות. למוצ"ש, להרשב"א אסור, הואיל ועכשיו ניתן לבשל ע"י ישראל, וא"כ חז"ל לא היקילו, משא"כ לרא"ה הרי היתר הוא, והוא דבר שאין בו משום בישול עכו"ם. וכן לענין בריא, הרא"ה ס"ל היתר הוא, ואילו להרשב"א בדידיה לא הקילו. וכן לענין הגעלה, להרשב"א צריך, משא"כ הרא"ה, היתירא הוא.
- ו) ומ"ב סקס"ג ושעה"צ ל"ט פסק כהרשב"א. ואעפ"כ דן להתיר לצרף קולות לפטרו מהגעלה קצו.
- ז) אמנם, בסי' שי"ח סעי' ב', ובמ"ב ס"ק י"ד מתיר לאוכלו למוצ"ש, ולא רק החולה עצמו אלא גם בריא. ותמוהה הא זה דעת הרא"ה, וכאן פסק כהרשב"א!!
- ח) וכ"ת התם בשי"ח איירי בחולה שיב"ס, משא"כ כאן הוא חולה שאיב"ס, י"ל אה"נ, אבל מאי נפק"מ, דהא אין סברת הרא"ה שייך בחשיב"ס יותר מבאיב"ס, והא ראייה הראשונים הללו אכן נחלקו בשניהם! והשונה הלכות נקט כהאי חילוק, וצ"ע מטעם הנ"ל.

^{קצו} וע"ע יו"ד סי' צ"ט בסופו, בשם הרשב"א שיש היתר של שימוש בשפע, וגם מבואר בסי' קי"ג דבישול עכו"ם בטל ברוב, וא"כ קשה, איך חייב הרשב"א להגעיל, הא לעולם יש רוב, וא"כ ה"ל להתיר משום שימוש בשפע. וצ"ע כעת.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(ט) בספר תולדות ח"ח^{קצח} מביא שבנו של הח"ח סיפר, שאין להקשות שום סתירות על הספר מ"ב, שהרי היה חלקים שמסר לבנו ולחתנו לכתבם, ולכן יהיו חילוקים, וכגון הסתירה הזו בין סי' שי"ח לסי' שכ"ח.

(י) וכששמע זאת החזו"א, השיב 'שקר וכזב', וכל דברי המ"ב הם מהח"ח עצמו, ואפ' אי מסר לאחרים הרי זה כאילו כ' הח"ח בב' ידיים, וודאי עבר על כל מילה ואות לדייק שהכל נכון ואמת. ועוד, המ"ב בה'שער בלאט' כ' 'כל אלה חיברתי בעזה"י החונן לאדם דעת', ואפ' א' חושד הח"ח לשקר.

(יא) וא"כ, מה הפשט במ"ב. דעת הגר"א [שי"ח] הוא לפסוק כהרשב"א, אך ס"ל דהיינו רק בחולה שאיב"ס, אבל בחולה שיב"ס שהוא דבר לא שכיח לא גזרו בו חז"ל, דכיון שהוא לא שכיח לא חששו לחתנות – לא כ' כהרא"ה דאין חתנות היכא שהוא ע"כ, אלא מטעמא אחרינא, והוא דחתנות לא שייך אלא לעיתים רחוקות. וחולק על הרא"ה [דמתיר גם באיב"ס, ומטעם בע"כ], ומסכים בעצם להרשב"א [דיש חתנות בבע"כ, אך יש הקילו כשאין ברירא].

(יב) וכד נעיין במ"ב בסי' שי"ח, מביא המקור בהמ"ב בסוגריים, ואינו מביא הרא"ה אלא מביא '[גר"א]'. הפלא ופלא שהכל מדויק ממש בהמ"ב – לעולם לא ס"ל כהרא"ה כלל, אלא ס"ל כהגר"א, ולכן כאן פסק כרשב"א, ואילו התם פסק כהגר"א, והחילוק של רח"ק בשונה הלכות הוא אמת ויציב!

(יג) באחרונים יש חילוקים אחרים, ואפ' אם אינם פשט במ"ב, אולי החילוקים הם אמת. וע"ע שונה הלכות בהוספות שמביא חילוק נוסף, ושביית שבת, ותורת היולדת. א' מהחילוקים הוא לחלק בין היכא דנתבשל דווקא עבור החולה, וזה קיל טפי מהיכא דהוא בישול עכו"ם רגיל שהחולה רוצה לאכול. א"נ י"ל, כאן בישל לעצמו, וכאן בישל לחולה.

מקצת חולי, גזירת שחיקת סממנים

- (א) אע"פ שאין זו מקומו הנכון של מקצת חולי, מ"מ אם לא עכשיו אימתי.
- (ב) קיי"ל בסי' ש"ז סעי' ה', שבות דשבות מותר במקום מקצת חולי, כגון שגוי יעשה הרפואה, לדוגמא טיפות לתוך אזנו, שהוא איסור רפואה שהוא שבות, ע"י גוי.
- (ג) ומהו מקצת חולי? מבואר מהתם דהוא פחות מחולה כל הגוף, ומבואר משכ"ח סק"ג דהוא יותר ממיחוש, דאילו מיחוש בעלמא מבואר התם דאסור לעשות שבות אפ' ע"י גוי. וא"כ הגדר אינו ברור. וע"ע מ"ב סקנ"ב.
- (ד) יש Earache הנכללים בזה, וכדו'.

- (ה) גזירת שחיקת סממנים. הארכנו בזה ברפואה א', וכאן נביא איזה דברים חדשים.
- (ו) מפני חשש שחיקת סממנים, חז"ל אסרו לעשות רפואה בשבת, שחששו דמחמת הבהילות יבואו לטחון דברים לרפואה. ומר' משה מבואר דחששו גם מפני לש ושאר מלאכות^{קצט}.
- (ז) רש"ז בשש"כ כ' דבבהמה לא חששו לבהילות ולכן לא גזרו משום שחיקת סממנים, ומותר לעשות להם רפואה, וה"ה לגוי.

^{קצח} עמ' 42.

^{קצט} וע"ע פפב"ח ג' הע' ג'.

^י ל' קל"ב.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(ח) מפורסם הקושיא של הקצוהש"ח^{יא}, מדוע חוששין בזמננו משום שחיקת סממנים, הא אין אנו עושים כן היום, וא"כ בטלה הטעם ונבטל הגזירה. וכבר הארכנו בזה במקו"א, ואכמ"ל.

(ט) רק נוסף, שיש הרבה Homeopathic Cookbooks המורים איך לעשות תרופות. ועוד, כל כדור שאדם לוקח, משהו טחן את זה בעבר.

(י) ע' ס' תצ"ו, יו"ט ראשון יש בו איסור רפואה, ויו"ט שני רפואה מותר. ור"ה, יום שני שבו נקרא יו"ט ראשון. וע' שבה"ל^{יב} שמבאר למה ביו"ט ראשון לא אמרי' מתוך.

(יא) יש^{יג} שדנו לומר Aspirin הוא מאכל בריאים הואיל וכולם לוקחים אותו כ"כ, וכמובן זה צע"ג, ואין לסמוך ע"ז.

(יב) יש^{יד} שדנו לומר, איסור רפואה היינו רק כשמרפא הבעיא בגופו, אבל מה שמשכך הכאב בלבד ואינו מטפל בעצם החולי, אינו רפואה ואינו בכלל הגזירה. וכמובן זה חידוש גדול, ויש ראיות מכמה מקומות כנגד זה^{יה}.

(יג) י"ה"ר שיהא עסק זו לרפואה, כי רופא חנם אתה', האם אומרים כן בשבת? פפב"ח פ"ג הע' כ"ד מיקל.

סעי' כ' – יין לתוך עין

(א) מבואר מסעי' הזו, דאה"נ יש איסור רפואה משום גזירת שחיקת סממנים, מ"מ היכא שאינו מוכחא מילתא דלרפואה קעביד, מותר. וע' בשו"ע להציור ודוגמא שהביא.

(ב) והציור שלו כ' מ"ב דאינו נוגע בזמננו, הואיל והאידנא הכל מוכח דלרפואה הואיל ואין רוחצין עינים עם יין. אמנם היסוד נכון גם בזמננו.

(ג) ויל"ע, הא דאינו מוכחא מילתא, מהוא ביאור וטעם היתר זו. ועוד, הגם שהוא עצמו יודע מדוע עושה כן, מ"מ חזינן דתלוי בהרואים. וע' סעי' הבאה דכן בעינן שיהא היכא גם לדידיה. וע' מ"ב ס"ט דהק כן, ות' דכאן עושים לתענוג משא"כ בסעי' הבא. [מה כוונתו, לומר שכאן הוא משום דרך בריאים?]

(ד) ובזמננו שהיה הדרך, מובן קצת הוא דרוחצין העינים ביין הבדלה, משון חביבות המצוה, סי' רצ"ו סעי' א'. ועכשיו מובן גם הערוה"ש דמוסיף טעם של רפואה, כיון דבזמננו אינו הדרך לרחוץ.

(ה) מ"ב ס"ק ס"ז. אם אינו יכול לפתוח עיניו, יכול ללחלחן ברוק תפל, דאין זו רפואה. ויל"ע, הא עכשיו א"י לפתוח עינו, וא"כ למה אינו רפואה. ומקור הדברים הוא ט"ז בשם רש"ל, והביאו הגר"ז ועורה"ש, ואף א' ביאר לנו מדוע אינו רפואה.

(ו) ואם אנו היינו יודעים הטעם, היינו מתירין הרבה דברים, אבל מכיון שאין אנו יודעים למה, אין לנו להתיר אלא מה שהתיר לנו במפורש, ולדעת שלא כל מה שנראה לנו כרפואה

^{יא} קל"ד ז' ב'.

^{יב} ח' פ"ב.

^{יג} מנח"י.

^{יד} ציץ אליעזר י"ד נ', ועוד.

^{יה} כגון? לא מצאתי עדיין ראייה ברורה נגד זה. אמנם כל הפוסקים נקטו להדיא לאסור בזה. פפב"ח מוכיח כן מחומץ על השנים, ויש לדחות ראייה זו.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

נחשב כרפואה לענין שבת. אמנם לכאור', הסרת שעוה מאזנו ע"י טיפות, לכאור' ממש דומה להא דעינים ומותר.

(ז) אם היינו אומרים שטעם ההיתר הוא משום דהוא רק מסיר מניעה חיצוני, ואין כאן חולי בעצם, היינו מתיר להשתמש ב Vix או ב Olbas Oil או Nasal Spray דכולם רק מסירים מניעה בעלמא. אבל, כמש"כ, אין אנו יודעים הטעם, וא"כ אין לנו מקור ברור להתיר שום דבר.

(ח) והקצוהש"ח"י מוכיח מהמ"ב שהתיר שאיפת טבק מטעם דרך בריאים לתענוג – אלמא שאיפה הוא כן רפואה, ולכן אוסר 'וויק"ס'. ולא היתיר מחמת שהוא רק הסרת סתימה בעלמא.

(ט) [ע"ע פפב"ח פ"ד הע' ל"ט, דמתיר רפואות הפועלים אצל צואת האף לחוד, ולא באלו שמשפיעים על הגוף ג"כ].

(י) ובשו"ש מתיר אם דרך בנ"א הוא לעשות סתם, אבל אם אנשים חושבין עליו לרפואה, אסור. ור' באדנער אוסר.

(יא) והנה, אם נקבוע שאנשים רגלים עושים את זה לתענוג, היינו מתירים מחמת דרך בריאים. ואפ' אם רק חולים משתמשים בזה, אם בעיניהם אינו רפואה, אלא הקלת הנשימה לרגע אחת, והוא 'מהלך החיים' לשאוף את זה כל נשימה, אולי אין על זה שם רפואה אם הוא תועלת כ"כ עראי ואגב, ונחשב את זה לתוספת בעלמא ולא כרפואה. והסברא הזו אינו מוכח, וא"כ אין להתיר בלי ראייה.

(יב) Smelling Salts, לכאור' הוא רק דומה ל'טבק' שהוא גם דרך בריאים, מ"ב קכ"ז. אך אינו ברירא לי.

סעי' כ"א – שורה קילרון מבעו"י

(א) כאן בשו"ע, יש היתר ליתן קילרון ע"ג עין אם שורה אותו מבעו"י, וליכא למיחש לשחיקת סממנים, הואיל ואיכא היכירא מהא דהיכנו מבעו"י, ובשבת שוב אינו נראה כרפואה אלא כרוחץ.

(ב) דהיינו, כלפי אחרים יש היתר כמו סעי' הקודם דמחזי כרחיצה. ומצד עצמו, יש היכר במה שהוצרך להכינו בע"ש. וע' מ"ב במש"כ מדוע סעי' הקודם אי"צ היכר להוא עצמו.

(ג) ומח' גדולה יש בסעי' הזו. שי' ר' משה"י דאין זו היתר כללי לכל תרופות, אלא היתר רק לרפואה הצריך להכנה, כגון קילרון דהכא דבעי שרייה, וחייבוהו חז"ל לשרותו רק מבעו"י, יש היכר ולכן מותר; אמנם רפואה שאי"צ הכנה כלל, והוא הכינו ועירבו מבעו"י עם אוכל וכדו', בזה לא מצינו היתר, ומוכיח שאסור.

(ד) דוגמא לזה, ר' משה יתיר להכני כדור נמס של אכמול לכוס מים מבעו"י, ויאסר טחינת כדור רגיל לתוך סוכר.

^{יז} קל"ח ל"א בסופו.

^{יח} ב' פ"ו, עיי"ש.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(ה) ושש"כ"י בשם רש"ז חולק על ר' משה, וס"ל דכל שאינו רגיל לערבו באוכל או משקה, ועירבו, וגם עשה כן מבעו"י, מותר לקחתו בשבת. ר' משה התיר היכא שהוא משנה מתי מכינו, ורש"ז הוא היתר בלקיחה.

(ו) ועפי"ז אכמול נמס יהיה אסור לנמסו מבעו"י, אבל כל שאר כדור [האפשרי] יהיה מותר. היפוך מר' משה.

(ז) [לרש"ז, מדוע בעינן דווקא מבעו"י – מדוע לא בשבת עצמו? י"ל, דבהא דחייב להכין בע"ש ולא בשבת, משום חשש שמא ישחוק, יזכור הגזירה – חו"ש].

(ח) ומנח"י^{יט} כ' דבעת הצורך יש לסמוך על רש"ז, ומוכיח כן משיטמ"ק. ולפי השיטמ"ק הזו היה לנו להתיר גם לעשות כן בשבת, וא"כ אין להביא ראיה משם.

(ט) והיכא שהוא מסופק אם הוא בכלל חולה כל גופו, ודאי יסמוך על רש"ז להוציא מספיקות.

(י) ואם אינו ספק, מנהג העולם הוא להקל, ושומעין לזה, בפרט באיסור דרבנן הקל הזו. וכן היקל החו"ש. וכן פפב"ח. ומזהיר, דאם מגיע מבית מרקחת כשהוא מעורב במשקה, בזה אין היתר הואיל ואין היכר.

(יא) וע"ע חו"ש דמזהיר דבעינן שיהא מעורב בהאוכל עד כדי שאינו ניכר, דאילו עדיין ניכר, בעינן שיהא עליו שם אוכל, ויהיה מאכל בריאים. וניכר, יל"ע האם היינו בראיה או גם בטעימה. נפק"מ אקמול כתוש תוך סוכר. וע' פפב"ח ג' הע' ל"ג, ואינו ברור הגדר.

(יב) ומרגלא דפומיה דעלמא, דיש היתר כללי של הכנה ועירוב מבעו"י, בכל רפואה שיהיה. ולפמש"כ היתרו של רש"ז אינו אלא בדברים שאינו הדרך להכין ולערב, ור' משה התיר רק בדברים הצריכים הכנה. ומביאים שבט הלוי שהתיר, ועיי"ש^י, ואינו ברור כ"כ. ודיינו אם נסמוך על רש"ז, אבל לא יותר מזה. שו"ר, שש"כ ל"ד ד' מתיר אפ' דבר שדרך להכינו בשעת הדחק, כר' משה, ומביא שם בהע' כ"א דאה"נ לפי רש"ז אין היתר. ומסיק דאולי יש היכר מהא דשותה דבר שהכינו אתמול, אבל רש"ז לא אמר סברא הזו. וא"כ דרך העולם הוא לסמוך על רי"י נויבירט זצ"ל, ולקחת היתרי דמר והיתרי דמר.

(יג) Olbas Oil, דרך שימוש הוא ליתן כמה טיפות על הכרית, ובמשך הלילה שואף ממנו, ובבוקר מרגיש יותר טוב. לפי ר' משה, אם מניחו מבעו"י [מלבד איסור מוליד ריח] הרי הוא מכין מבעו"י דבר הצריך הכנה, ומותר, ואילו לפי רש"ז, הרי דרכו לשימוש הוא ע"י הכנה, וא"כ אין היתר במה שהכינו מבעו"י.

(יד) שלא במקומו: ע' חו"ש עמ' רי"א, דמוכיח מסי' ש"ו, דמדידה אינו נקרא רפואה, ומותר במקום מצוה, ולכן מותר למדוד חום או לחץ דם, או משקל. ויל"ע בעצם שימוש המד-חום.

סעי' כ"ב – גלדי מכה, חוץ למכה

(א) כ' שו"ע, מעבירין גלדי [Scab] מכה.

(ב) וק', למה אינו גוזז. והנה, ע"כ השו"ע אינו מתיר כל גליד, דהא יש מהם שהם פס"ר של דימום, גוזז של עור הסמוך, וכו', וא"כ ע"כ אינו היתר כ"כ רחב.

^{יח} ל"ד ה', והע' כ"ז.

^{יט} ו' כ"ח.

^י ג' ל"ו, ח' פ"ב.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

- (ג) הקצוהש"ח^{יא} מיישב, דאיירי כאן רק בגליד העומד ליפול, ולכן אין בו משום גוזז. ולכאנ' זה אוקימתא גדולה, יותר ממה שמוכרח ע"פ אות הנ"ל.
- (ד) הא"א בוטשטאטש יישב, וכן נקט בזכור ושמור, דגליד אינו חלק הגוף אלא דבר חיצוני בלבד, והוא עשוי מדם וכדו' ואינו חלק הגוף, ולכו אינו גוזז.
- (ה) כ' שו"ע, היכא דאסור לעשות רפואה למכה, כגון שמן וחמין לתוך מכה, מ"מ מותר לשפוך חוץ למכה ושותת ויורד לתוך המכה. ומבאר המ"ב, הואיל ואינו מוכח דלרפואה הוא, מותר, ולפי"ז אף במדינותנו שאין הדרך לסוך בשמן, ג"כ שרי בזה.
- (ו) ודבריו צ"ע, וכה"ק רש"ז, מהו ההיתר הזה, בשלמא אם ההיתר היתה מחמת דרך בריאים, היינו מבינים ההיתר, אלא שקשה, איך התיר המ"ב במדינותנו שאינו הדרך.
- (ז) וע"כ צ"ל שיש כאן היתר חדש בהל' רפואה, דהנותן התרופה שלא במקום החולי [והדרך הוא ליתן במקום החולי], אינו נקרא רפואה – דהיינו, אי היה נותן השמן על המכה, זה רפואה, ועכשיו שנותן מחוץ למכה, אינו רפואה, והוא רק סך בשמן במקום שאין הדרך לסוך, והוא עושה דבר מוזר, אבל אינו עושה רפואה.
- (ח) ועפי"ז, מי שיש לו Chapped Hands, מותר לו לשפוך שמן על זרועותיו, או קרם Moisturiser שאין בו משום ממרח, ואז להוריד ידיו שיטפו השמן או קרם נוזל לידיו הכאבות, ואין בו משום רפואה. אך יזהר, דאסור לשפשף ידיו, דזהו רפואה להדיא. וגם צריך לדון בהמשך מצד דרך בריאים, דבזמננו מצוי שבריאים מושחין ידיהם לתענוג בעלמא.
- (ט) עוד היתר למי שיש עור יבש בידיו הוא לערב סלט עם הרבה שמן בידיו, שזה יהיה מותר מטעם דרך בריאים. ויש לדון אם צריך לאכול הסלט. ולמי שיש שפתיים יבשות, או ישפוך שמן על מקום אחר בגופו ויטוף לתוך פיו, אך לא יפתח ויסתום, או שיאכול סלט עם הרבה רוטב וכו'.
- (י) גמר מכה. השו"ע מתיר לסוך בשמן גמר מכה הואיל והוא רק צערא בעלמא. וביאר הקצוהש"ח^{יב} הואיל והוא רק צער מועט, אין אדם בהול ולכן רפואה מותרת. ודבריו קשה, הא ראינו בכל הסימן, דכל שיש פחות צער יש יותר איסורים, ומיחוש בעלמא יש בו איסור רפואה, ולא אמרי' שהוא רק צער מועט.
- (יא) והיה מקום לומר, דטעם ההיתר כאן הוא משום שאינו בהול הואיל והוא יגמור מאלוה, והתירו רפואה כדי שיגמור טיפה יותר מהר.
- (יב) אמנם, המ"ב סקע"ב גרס אחרת בלשון שו"ע, ונקט טעם ההיתר הואיל וליכא צערא והוא רק לתענוג בעלמא. ולפי"ז לק"מ והכל מובן יפה.
- (יג) וכן מובן מדוע התיר בסק"ע גם במדינותנו שאינו הדרך לסוך לתענוג – דאע"פ שאינו מתיר רפואה, מ"מ כאן אינו ענין של רפואה, אלא למי שרוצה להתענוג בצורה שאין הדרך כן^{יג}.
- (יד) ע' חו"ש דסיכת תינוקות הוא מצוי אצלנו לתענוג ולא דווקא לרפואה.

^{יא} קל"ו כ"ב.

^{יב} עמ' ע"ו.

^{יג} כן היה נראה לי בפשיטות. אמנם שו"ר בחו"ש שביאר טעמא דהתירא משום דאינו מוכח שהוא לרפואה. ולא הבנתי, דהא מתבאר מסעיפים הקודמים, דהיתר זה שייכת רק במקום שהדרך לעשות כן לתענוג, א"כ לרמ"א בסי' הקודם יתבטל היתר זה אצלנו. ואעפ"כ, המ"ב הביא רמ"א זו וכ' דבנידו"ד עדיין מותר. ולכן מסתברא כמו שכתבתי. ועפי"ז, הא דהמשיך החו"ש להתיר סיכת היד בשמן, אין מקור ברור להתיר.

סעי' כ"ג – כ"ז: טיפול לשמירה ולמניעה, Preventative

- (א) כ' רש"ז, מי שיודע דבעוד כמה שעות יהיה חולה שאיב"ס, מקבל עכשיו היתירי חולה שאיב"ס, דלמה נחייב משהו להיות בצער, ואח"כ להתיר, נתיר עכשיו כדי שלא יבא להצער בכלל.
- (ב) וסברא הזו, שייך בין כשיש מיחוש כבר, ובין כשאין מיחוש, והעיקר הוא שמותר למנוע חולי. והיכא שהוא מונע עבור מוצ"ש, עמש"כ על מ"ב מ"ו, ואינו ברור היכן נאסור.
- (ג) והיכא שלא יהיה חולה גמור לבסוף, אך רוצה שלא יהיה מצטער, מבואר להדיא בסעי' ל"ז, דאם יש לו מיחוש כבר, אין היתר לעשות שום רפואה למנוע מיחוש יותר גדול.
- (ד) היכא שאינו ודאי שיהיה חולה לבסוף, אלא ספק, מה דינו? וכשאנו ספק השקול?
- (ה) בחו"ש מבואר, דהיקל רק כשהוא 'ודאי' שיחלה כל גופו 'בשבת עצמה'. ומסתפק אם הוא ספק. ופפב"ח התיר כשהוא 'עלול', וכשביארו בהערות משמע דאירי שודאי יבא.
- (ו) וסוגיא שלנו הוא היכא שאין לו מיחוש, אבל רוצה לקחת רפואה עכשיו למנוע מיחוש מלבא, וצריכין אנו לדון מצד שמירה ומצד לחזק מזגו – דהיינו, אנו יודעים דשמירה מותרת, אך גם יודעים שיש גם איסור של חיזוק מזגו, ולכן אנו צריכין להתלבן מהו גדרו של כל אחת, ועפי"ז מה נכלל באיזה גדר.
- (ז) וגם כל דוגמא אנו צריכין לדבר בכמה אופנים, כגון מי שרוצה לקחת Tums עבור Heartburn, יש אפשרות לקחת לפני האכילה, אחר האכילה ולפני הכאב, ואחר שהיגיע הכאב.
- (ח) מקור ההיתר של מניעה נמצא בסעי' כ"ד עד כ"ז ועוד, דהיכא שעושה רפואה לשמירה בעלמא מותר. והיה ניתן לבאר היתר זאת משום דשמירה אינו בכלל רפואה, דרפואה היינו שמרפא איזה ענין, וכאן אינו מרפא אלא משמר, וכנוסח הזו משמע מכמה פוסקים. אמנם, המ"ב סקפ"ו נקט טעם ההיתר דהואיל ואין לו חולי אינו בהול כ"כ, ולכן לא גזרו בו חז"ל – דהיינו בעצם נכלל בתורת רפואה, אלא שיש היתר מחמת אי בהילות. ומבואר ממ"ב דאין אדם בהול על ידיעה שהצער יגיע, רק מי שיש לו צער בהול ממנו.
- (ט) דוגמא של סוגיא שלנו הוא Tums, לסיים תהליך של אנטיביוטיקה אחרי שנגמר החולי, נתינת אבקה על גופו כדי שלא יזיע ויבא לידי פריחה וצער, וכאלה רבות.
- (י) בשו"ת אז נדברו^י נשאל אודות משהו שהיה לו מיחוש בעור ידיו, ונתרפה ע"י משחה, והרופא אמר דצריך להמשיך עם המשחה כדי שהמיחוש לא תחזור, ודן השואל מצד ממרח, ודן אם הוא מותר מצד שמירה, שמצינו בסעי' כ"ד וכ"ז ועוד.
- (יא) והשיב, דאין להביא ראיה להתיר שמירה מהתם, דהתם הוא מניעה מחשש רחוק שינזק, ומכיון שהוא רק חשש רחוק אינו בהול כ"כ ולכן חז"ל היתירו, משא"כ זו, הרי הרופא אמר שיחזור אם לא ימשיך, וא"כ ודאי בהול, ואסור. ואינו דומה אלא למש"כ המ"ב סקק"כ לגבי בריא גמור הרוצה לחזק מזגו דאסור משום רפואה. דהיינו, לדידה גדר החילוק בין כאן לחיזוק מזגו הוא 'סכויים'. ואינו משמע כן ממ"ב.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(יב) ור' משה^{רטו} דן בגדרו של לחזק מזגו לענין לקיחת ויטאמינים, וכ' שהוא דאסור לחזק מזגו היינו רק מי שחלש בטבעו ורוצה שיהיה יותר חזק ובריא, אבל מי שאינו חלש בטבעו, ולוקח רק שיהיה בריא יותר אין לאסור חיזוק מזגו, ומותר לעשות כל מה שרוצה למנוע חולי.

(יג) ויש עוד תשו"ר^{רטז} לגבי מי שסובל מAsthma המבואר דאם הוא חלש בטבעו, ויש לו חיסרון ידועה, Deficiency, ויודע ודאי שהחולי יגיע, לא רק המג"א [שהוא מקור המ"ב] יאסור, אלא לכו"ע אסור, אבל בספק, מתיר לו לקחת רפואה, כיון שהוא בעצם בריא, ואינו ברור שיגיע החולי.

(יד) וע"פ ר' משה הזו, היה מקום לחלק בלקיחת Tums, אם לוקח לפני האכילה או אחר האכילה, דלפני האכילה עדיין אין חולי שם, ואין כאן עדיין בעיה בגופו, ולכן כשלוקח נתייחס הלקיחה להאוכל ונקרא שעדיין אין חולשה, שבא ל'נטרל' האוכל, אבל אחר האכילה נייחס הלקיחה לכאבו, וזה יאסור ר' משה. וכן מי שרגיש לחלבי, Lactose Intolerant, שיש לחלק מתי לוקח הכדור. וכן אשה מעוברת שרוצה לקחת כדורים נגד Nausea לפני האכילה. וכל זה עדיין צ"ע.

(טו) ונתינת אבקה על גופו נגד פריחת זיעה לפני שיוצא לחוץ, לכאו' בין לר' משה, ובין לכל מה שביארנו יהיה מותר, דאין כאן חולשה, ואין כאן חולי, ויש רק מניעה ושמירה.

(טז) לענין נתינת 'יוד' Iodine על מכה, בשש"כ^{ריז} היתיר נתינתו כדי למנוע דימום, דמניעת דימום מבואר מסעי' כ"ט דמותר [ולכן מותר לאחוז אפו כשיש לו Nosebleed], ומצד החטוי מותר משום שהוא כמשמר, בשם רש"ז.

(יז) ואוח"ש^{ריי} מביא בשם ר' אלישיב לאסור, ואינו כמשמר משום דהורג הזיהום הנמצא שם, ולכן הוא רפואה ולא שמירה.

(יח) והנה, לכאו' מחלוקתם הוא תלוי איך לומדים סעי' כ"ט דמבואר שם דאסור ליתן חומץ על מכה משום דמרפה – ר' אלישיב הבין דהחומץ הורג הזיהום, ולכן ה"ה יוד אסורה. משא"כ רש"ז למד דהחומץ ממש ריפא המכה, משא"כ היוד רק הורג הזיהום, וזה מותר. ולכאו' אין לנו ראייה להוציא לשון של שו"ע מפשוטו, וא"כ לכאו' כל שרק מונע חולי הוא מותר, כרש"ז בשש"כ. ולפני שנכריע, צריכין לעיין איך קובעין מהו רפואה, האם הוא ע"פ הנראה לעיני בנ"א או ע"פ ידע מחקרי, ובעז"ה נחזור לזה.

(יט) פפב"ח מתיר שימוש ביוד וכדו'.

(כ) לענין לקיחת קלי צום, מלבד שאלות של הכנה, ומלבד שמונע חולה כל גופו שהוא על תלוי על הנ"ל בשם רש"ז ורדב"ז, לכאו' הוא מניעת חולי. אך, הוא תולה עמש"כ לעיל, האם קובעים ע"פ עיני בנ"א או ע"פ מחקרי המדע. ועוד, אולי זה לחזק מזגו, וכדיבואר בעז"ה בהמשך.

(כא) קלי צום למעשה, העצה הוא לערבו באוכל מבעו"י, ולסמוך על רש"ז הנ"ל. פפב"ח מתיר.

^{רטו} ג' נ"ג.

^{רטז} יו"ד ד' י"ג ב'..

^{ריז} ל"ה י"ג ב'.

^{ריי} כ' רכ"ז.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(כב) דוחה יתושים, לכאור' מלבד שהוא מניעה, לכאור' זה אינו דומה לרפואה אלא ללבישת חולצה, וכנתינת Sunscreen, שאינו רפואה אלא דבר חיצוני מונח על גופו לחוד.

(כג) כווייה על עור בשרו, הטיפול הוא להניחו תחת זרם של מים פושרין. והנה, הטעם שזה מרפא הוא משום דע"י שהעור נכווה, החום מתפשט ושורף עוד עור, וע"י נתינתו תחת המים הוא מקרר החימום ומפסיק החום מלהתפשט, ומנוע יותר נזק. ולפי"ז, אין זה כלול בחיזוק מזגו אלא בשמירה, ומותר. ואין להתיר משום דאין תרופות לזה, משום דבזמננו יש.

(כד) מ"ב סקפ"א, רטיה שנותן עליו משחה, יש בה משום ממרח וממחק. וע' חו"ש דמבאר דהיינו רק כשכוונתו למרח, אבל בלא"ה אי"ז מלאכת ממחק.

(כה) ושם, החו"ש מתיר הנחת משחה ע"ג מכה. ועמש"כ בסי' שי"ד מ"ב סקמ"ה אם יש איסור נתינה גם על משחות האסורות רק מדרבנן.

(כו) מ"ב פ"ה אוסר נתינת אפר מקלה לרפואה ע"י ישראל חולה, כי אם ע"י גוי. אלמא יש רפואה שאסר המ"ב גם לחולה גמור. וע' חו"ש. וע"ע מש"נ בהמשך הסימן.

סעי' כ"ח – ל"ו: צער מרובה

(א) בסעי' הללו מצינו היתרים מיוחדים שלא מצינו עד כה, כגון מלשאצל"ג [בשנוי] במקום צער דמפיס מורסה, ונשאלת השאלה, למה היקילו כאן יותר מבכל מה שמצינו עד לעכשיו.

(ב) ורש"ז^{ר"ט} כ' משום שהוא הוצאה וסילוק בעלמא. ודבריו באמת צריכין ביאור, ועוד, שמגונח מוכח שאינו הוצאה בעלמא. ואולי י"ל בכוונת דבריו, דחליים אלו הם באים פתאום, ואינו מחלות ממושכות, אלא 'קאץ אונד שארף', ורפואתם קל וקרוב מאוד, והכאב כ"כ חזק ופתאום, התיירו בו חז"ל מה שלא היו מתירים באופנים אחרים, דהואיל והרפואה כ"כ קרובה וקל ופשוט, לא חייבוהו חז"ל לישראל במצב כזו של צער חזק ורפואה ממש לפניו, עד סוף השבת. וזה מיישב רוב הסעיפים. וכעין זה מבואר בפפב"ח עמ' ל"ג.

(ג) **בסעי' כ"ח** מבואר, המפיס שחין [מורסא] בשבת, היכא שמתכוון לפתח, הרי זה מכה בפטיש. דוגמא לזה הוא IV שהוא נקב העשוי להכניס [נוזלים ותרופות] ולהוציא [דם].

(ד) ואם אינו מכוון לפתח, אלא להוצאת הליחה בלבד, הוא מלשאצל"ג, ובמקום צער לא גזרו^{ר"ב}. וע' ביה"ל, ואולי זה נחשב שנוי ג"כ. וע' בשעה"צ ס"ה שיש צד לומר שאין זו בתורת מלאכה כלל^{ר"א}.

(ה) מ"ב סקפ"ח כ' דטוב לעשות ע"י אינו יהודי. והכוונה הוא למש"כ המחצה"ש משום דקשה להכריע מתי מכוון לפתח ומתי להסרת הלחה בלבד. בהסרת קוץ, לא חייבוהו לעשות ע"י גוי הואיל ואין שייך לכוון לפתח. וכ"פ חו"ש.

(ו) אגב, להסיר קוץ במחט, אין להכניסה להאש משום הבערה, ואלי גם מכה בפטיש.

^{ר"ט} שש"כ ל"ד ז'.

^{ר"ב} דלא כאיזה ספר שהיתיר Popping Spots סתם; דרך במקום צער היתירו.

^{ר"א} כמה שמתבאר בכמה מקומות בהל' שבת, שישנם אופנים שאינו בכלל המלאכה לגמרי. ואצל מלאכת מכה בפטיש וגוזז מבואר כמעט להדיא דיש אופנים דכשאינו מכוון אינו כלול במהות המלאכה. בשם מגיד משנה כאן אצל מכה בפטיש.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(ז) Bruise הוא חבלה מה"ת.

(ח) ע' ביה"ל דדן אם מפיס מורסא, בצער, שהתירו מלאכה שאי"צ לגופה, האם היינו דווקא בשנוי או ה"ה בכלי שהוא דרכו.

(ט) ומכאן יש לדון אם מותר להוציא Sting בכלי. אגב, הסקת קוץ מותר במחט שהוא כלי.

(י) Blackheads, אינו נוגע לסוגיין, דהוא הסרת לכלוך העלמא.

(יא) מה שנוגע לענין סעי' כ"ט, דיברנו כבר בענין שמירה. ונוסיף כאן רק מה שהוסיף החו"ש. וב' דאסור ללחץ על מכה, דזה מוציא עוד דם. ומתיר כשאינו פס"ר.

(יב) בדיקת דם, כ' חו"ש הוא נטילת נשמן הצריכה לגופה, ואינו מותר אלא לחולה שיב"ס.

(יג) זריקות לתוך הוריד, מותר מצד רפואה לחולה שאיב"ס, אבל מצד הדם מתיר רק ע"י גוי. וזריקה לתוך שריר אינו פס"ר שיוציא דם.

(יד) מה שנוגע לסעי' ל', ע' סעי' מ"ז דהרחבנו עליה.

סעי' ל"א – ציפורן וציצין שפרשו

(א) מלאכת גוזז [ע' ריש סי' ש"מ ובמש"כ שם], כשתולש בפיו ציפרנו או עור ליד הציפורן, ה"ל גוזז בשנוי, משא"כ התולש עור שפתיו בפיו, אינו שנוי אלא דרכו, ולכן הוא גוזז מה"ת.

(ב) וכאן, סעי' הזו איירי בהציפורן ובהעור שליד הציפורן. והתירו גוזז דרבנן [בגלל השנוי] במקום צער, היכא שפירשו רובן, וקרובין לינתק, וכתלושין דמיא. דהיינו שנוי על מלאכה דרבנן מותר במקום צער.

(ג) רובן, ע' מ"ב בשם פמ"ג, וע' חו"ש דמסביר שמשערינן כפי המשך העור שיתלש אם מושך העור שכבר נתלש.

(ד) ומותר רק כשהוא פרוש כלפי מעלה – ויש מח' ראשונים אם למעלה הוא הוא כלפי הגוף או כלפי ראש אצבעותיו, ופוסק השו"ע, דצריך לחוש לב' הפירושים^{רכב}.

(ה) ויל"ע, הא דצריך להחמיר כיון שאין אנו יודעים מהו כלפי מעלה, האם מיירי רק בציצין של עור ליד הציפורן, או"ד גם בהציפורן עצמו^{רכג}.

(ו) החיי"א^{רכד} נקט דדין זו הוא רק על ציצין אלו, אבל ציפורן ועור של השפתיים מותרים. מאידך, בשונה הלכות למד דקאי על כל הסעי'. ובמקום צער, ובנתקיימו כל שאר תנאים, יש מקום לסמוך על החיי"א. ולכן בשל שפתיים ושל הרגלים צריך לחפש שנוי.

^{רכב} למה אין אומרים ספק דרבנן לקולא? משום דאילו נימא כן נתבטל האיסור הזו לגמרי, ולא אומרים כן דומיא להר"ן לגבי קריאת המגילה בספיקא דיומא.

^{רכג} בציפורן, איך שייך לכיוון הגוף או לכיוון ראש אצבעותיו.

^{רכד} כ"א ד'.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

סעי' ל"ב – בליעת חומץ, יי"ש, ושמן

- (א) כל ההלכות היוצאים מסעי' הזו כבר נתבארו כאן.
- (ב) רק נציין למ"ב ק' שאוסר רפואה לחולה כל גופו, אם לא ע"י גוי. ובסק"ב מתיר שבות בשנוי ע"י ישראל, בשם חיי"א; אבל השבות דבו איירי הוא שבות דרפואה.

סעי' ל"ג – גונח

- (א) כאן הוא מקור להרבה הלכות בהל' רפואה וחולה. ובסעי' שלנו התיירו מלאכה דאורייתא ע"י שנוי, ע"י ישראל במקום צער גדול.
- (ב) ושאר ההלכות הנלמדים מהלכה זו, כבר נתבארו במקומם. וע"ע בראשונים שדנו מכאן אי הוא מלאכה דרבנן או דאורייתא, וכו'.

סעי' ל"ד – מינקת

- (א) ע' מש"כ במלאכת דש ומפרק.
- (ב) ומבואר דיניקה כדרכה אינו מלאכה בכלל.

סעי' ל"ה – חלב לרוח רעה

- (א) מ"ב סקקי"ג כ' דזהו מלשאצל"ג. וקשה טובא, למה הוא מלשאצל"ג, הא צריך החלב כדי לרפאותו. כה"ק האחרונים, והטל אורות בכללם.
- (ב) ואולי יש מקום לומר, דכל שסוחט לרפואה אין שם משקה עליו, כדמצינו ריש סי' ש"כ, וא"כ כאן הוא סוחט החלב עבור רפואה, וא"כ אינו משקה, וא"כ אינו נקרא סחיטה לגופה. וצ"ע.
- (ג) וע"ע מש"כ ליתר ביאור דינו יניקה ושאיבת חלב בשבת. ויל"ע אי בזמננו שנתרבו משאבים, אם מש"כ הביה"ל ושעה"צ לענין שנוי הוא נכון למציאות שלנו.

סעי' ל"ו – ריח הפה

- (א) מבואר בסעי' הזו דמותר ללעוס מצטיכי אם הוא לריח הפה. וק', הא בסי' ש"ג סקמ"ט המ"ב אסר פלפל לפה משום רפואה, וא"כ ק', מאי שנא.
- (ב) ויישבו הפוסקים, פלפל מרפא סיבת הריח רע, משא"כ מצטיכי הוא רק מכסה הריח רע הנמצא שם. ועפי"ז, החו"ש אסר מי פה המסיר הלכלוך, כגון Listerine.
- (ג) ולכאו', יש להתיר מטעם אחר, דהוא דרך בריאים, ואנשים עושים כן להנאה בעלמא, ודומה לשתיית יי"ש, דגם זה מסיר הלכלוך ואינו רפואה משום דהוא דרך בריאים. אמנם, מי פה המיוחד לחולים, בזה דינו של החו"ש במקומו עומדת, דשוב אינו דרך בריאים.
- (ד) א"נ י"ל, הסרת לכלוך אינו רפואה, אלא נקיון בעלמא, משא"כ בש"ג, ריפא סיבת הרוח רעה.
- (ה) ועפי"ז, מי פה רגיל מותר בכל אופן, אפ' לחולה כגון שיש פצעים בפה, או שהוציאו שיניו וכדו'.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(ו) סעי' הזו הוא קצת מקור דדבר שאינו לרפואה אינו בכלל האיסור. דוגמא לזה הוא כדורים למניעת הריון וכדו'.

סעי' ל"ז – דרך בריאים. רפואה לבריאים

(א) אי' במשנה שבת קט: כל אוכל ומשקה אדם אוכל ושותה לרפואה. ופריך ק"י. כל לאתויי מאי, לאתויי טחול וכרשינים, ופירש"י, אע"פ שהם קשה לבני מעיים וכדו', והו"א כיון דקשים הם לבנ"א אינו אורחייהו לבנ"א לאוכלו, ומוכחא מילתא דלרפואה קעביד, קמ"ל.

(ב) ונפסק כאן בשו"ע 'אע"פ שהם קשים לקצת בריאים דברים רכה', ומוכחא מילתא דלרפואה עביד, אפ"ה שרי'.

(ג) והק' התהל"ד, דאם מוכח דהוא לרפואה למה באמת מותר. ומיישב, דכוונת הגמ' והשו"ע הוא דבהו"א של בנ"א חושבין שהוא לרפואה, ואז במסק' אומרים לעצמם אולי הוא אוהב הטעם של זה.

(ד) ודומה לזה נמצא בגר"ז שגרס בשו"ע 'מוכח קצת דלרפואה' וכו' – אבל מוכח גמור יאסור.

(ה) אמנם, המ"ב סקקי"ז כ' 'מוכחא מילתא שעושה כן לרפואה לשיניים דאל"ה לא היה אוכל כיון שהוא מזיק למעיים אפ"ה שרי דמ"מ אוכל הוא' – אלמא דלא כהנ"ל, דאפ' מוכח גמור מותר היכא דאוכל הוא.

(ו) אך קשה, אם מוכח הוא דלפואה, איך הוא 'אוכל'. ולכאנ"צ"ל, דאם יש אנשים שאוכלים אותו להנאה אע"פ שמזיק לשאר איברים, מיקרי אוכל, ואפ' אם אנשים יקחו אותו להנאה כשאין אפשרות רגילה – כגון מי שזיפים למי שהוא צמא, דלא ישתה אקמול נמס במים, אבל ישתה המי שזיפים, ויסבול התופעות שקיבל, הרי זה אוכל, ומותר.

(ז) וליישב מה שהק' התהל"ד, דאם מוכח דלרפואה למה מותרת, י"ל, דכיון דיש שם אוכל עליו מהא דיש אנשים שאוכלים להנאה, אינו מכלל גזירת חז"ל, כי גזרו על רפואה ולא גזרו על אוכל.

(ח) מבואר להדיא, דהיתר הזו אינו רק באוכל ומשקה, אלא כל דבר, אפ' סיכה, אם אנשים עושים להנאה, מותר לעשות לרפואה. ולכן הגדר במש"כ אות הקודם צריך מעט תיקון, וצ"ל שלא גזרו על דברים שבראים עושים.

(ט) השיטמ"ק מבואר דאם יש ב' מאכלי בריאים, אך אינו דרך בריאים לאכול אותם יחד, עדיין נכלל במאכל בריאים. ועפי"ז, מי ששותה חומץ יחד עם שמן זית, ונימא שכל א' לחוד הוא דרך בריאים, יהיה מותר. האם נסמוך ע"ז למעשה? מצאתי בחו"ש שהתיר שתיית תה עם יי"ש להקל על הצטננות – והלא זה ב' לאכלי בריאים שלא אוכלים יחד, ואעפ"כ התיר. וזו ראייה ברורה אם המציאות נכונה.

(י) וכן יש לדון במי שיש לו Sodium Deficiency, והרופא הימליץ לו ליתן קצת מלח בכל כוס מים ששותה, האם אומרים שיש כאן ב' מאכלי בריאים יחד שהיתיר השיטמ"ק. ואינו ברור, ולכן למעשה יכינו מבעו"י, כר' משה לגבי קילרון.

רכה מ"ב סקקי"ז.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

יא) עכ"פ, נחלקו באחרונים לגבי הרבה דברים שאוכל באמת לרפואה, ואין לו התירי חולה כגון במיחוש, אבל בריא לכו"ע מותר כדבהמשך.

יב) כגון, מי שזיפים לפי המ"ב מותר, ולפי הגר"ז יש לדון.

יג) Tums, שמענו שאינו בריא כלל למי שאין לו מיחוש, אמנם אעפ"כ עדיין יש בריאים שאוכלים אותו להנאה, והמ"ב ודאי יתיר.

יד) ויטאמיני Gummybear מותרים לכו"ע. וכן Ricola.

טו) Aftershave, שרוצה לשים מחמת כאב בפנים שלו, מותר כי יש אנשים ששמים לריח לחוד.

טז) קרם Moisturiser, יש סוגים שאין בהם שאלה של ממרח כיון שהם נוזלי. ואצל נשים, ודאי מצוי שישתמשו בו להנאה בלבד, וגם גברים לכאן יש מספיק גברים שמשתמשים בו להנאה בלבד, ולכן לכאן הוא מאכל בריאים. ואולי תלוי בישראלים או חוצניקים.

יז) מי שיש שפתיים יבשות מותר לאכול לחם עם מגרינה, ואף מותר לשפשף שפתיו זו בזו, כדרך שאנשים עושים למאכל ערב – חו"ש.

יח) שמיכה חשמלית, אג"מ^{רכו} היתיר דגם בריאים משתמשים בו.

יט) בקבוק חם, בישראל ודאי הוא דרך בריאים, ואולי גם בחו"ל. לכאן יש להביא ראיה מהא דאם חברו יש לו בקבוק חם, הוא עצמו 'יגנוב' את זה לכמה דקות, כיון דלמעשה הוא מרגיש טוב.

כ) ויל"ע, בשני אופנים אלו, האם מותרים רק בחורף, דאז הוא דרך בריאים, או"ד גם בקיץ ניקל אפ' אם בקיץ אינו דרך בריאים. והנה הגמ' בדף קי"א לגבי טבילה ביו"כ משותר משום דנראה כמיקר מק' הא ביו"כ אין נראה כמיקר, ומשני דומיא למגוע חומץ דמותר בין תוך הסעודה בין אחר הסעודה אע"פ שהוא דרך בריאים רק תוך סעודה, אלמא לא שנא, וטבילה מותר משום נראה כמיקר גם ביו"כ. ולכאן יש להביא ראיה מכאן דמותר אפ' התקופה שאינו דרך בריאים. [עיי"ש ואינו מוכח].

כא) ועכ"פ נראה להקל, מהא דר' משה המיקל לגבי שמיכה חשמלית לא חילק בין קיץ לחורף^{רכו}. וכן יש להביא ראיה להקל ממ"ב תרי"ד סק"ב, דסיכה מותר אם הוא דרך בריאים – ביו"כ, וביו"כ בריאים לא סכים כיון שהוא אסור, ואעפ"כ יש היתר. ואין לומר דעדיין הוא דרך בריאים מהא דעכו"ם סכים ביו"כ, דהא ניכר שהוא ישראל ולא גוי. וע' מש"כ בסעי' מ"ד.

כב) אמנם קצוהש"ח ורש"ז^{רכב} כ' דבכל שימוש צריך שיהיה אפשר לתלות שהוא בריא, אך ר' משה מבואר דלא כזה. וכן לכאן מהמ"ב מבואר דאפ' מוכח ממש מותר, וכמש"כ.

כג) אבקת טלק, יש הרבה אנשים שמשתמשים בזה לרעננות בעלמא, ולכן אפ' מי שיש לו מיחוש מותר להשתמש בזה. האם כל מקומות בגוף שווין? בחו"ש מתיר בין הרגלים.

^{רכו} ג' נ'.

^{רכו} התשיבה נכתב באדר שני, והלואי שהיה נכתב בתמוז....

^{רכב} ערכי רפואה עמ' 42.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

כד) אגב, Jock Itch, לפעמים הוא חולה כל גופו. גם, יש Medicated Goldbond שאינו דרך בריאים, וכ"ש Extra Strength. אמנם יש עצה של מניעה, וכמש"כ למעלה.

כה) Strepsils, שמעתי שאנשים לוקחים אותם סתם, הגם שאינו בריא. ואולי תלוי באיזה טעם הוא. וכ"ש Fisherman's Friends. חו"ש אסר. ותלוי במציאות; ונראה לי המציאות שבריאים אוכלים ג"כ.

כו) Nasal Saline Solution, האם נדון את זה כ'טישו ארוך' לנקות אפו להיכן שהטישו אינו מגיע, או"ד הוא רפואה. וצ"ע.

כז) שקית טה על העין כדי לטפל בדלקת, אינו דרך בריאים. וכן תפו"א על כווייה, דאינו 'אוכל' עבור זה.

כח) Protein Shake הוא מאכל בריאים. וכן השותה קפה טורקי עבור לחץ דם, וכן מאכלים בריאים שונים שאנשים אוכלין ושותים לרפואה, מ"מ יש בריאים האוכלים ג"כ. כגון חלב שקדים למינקת, תה עם דבש נגד צינון וכו'.

כט) וע' חו"ש דהתיר ג"כ ביצה חיה לצרידות – ואיני יודע אם בזמננו זה נחשב מאכל בריאים; והייתי אומר שאינו מאכל בריאים.

ל) מי שיש לו Ingrown Nail, ורוצה לשרותו במי מלח, ודאי זה רפואה. ולשרותו במים חמים יש לדון אם מותר שהרי רחיצה מותר כיון שהוא דרך בריאים, אמנם אולי זה שונה, דאין דרך לרחוץ רק רגליו, וכ"ש רק רגל אחת. וצ"ע.

לא) יל"ע, מי שעניו מתייבשות כשמכניס עדשות מגע, ולכן מכניס גם טיפות של Tears, האם נדון את זה כרפואה או כ'יפוי העדשות'.

לב) מ"ב בס"ק קל"ז מתיר דרך בריאים אפ' אם כוונתו לרפואה, וכדמבואר כאן. אמנם, צע"ג המ"ב סי' ש"א סק"ז שמביא י"א אם הוא מכוון לרפואה. וצ"ע.

לג) **רפואה לבריאים.** פסק השו"ע, מי שהוא בריא, ואין לו חולי או מיחוש, מותר לו לעשות רפואה. והשאלה מתבקשת, אם הוא בריא, למה לוקח רפואה, וע' ב"י מש"כ בזה. ומביא המ"ב סק"ב בשם מג"א, דמיירי שאוכל או שותה לרעבונו ולצמאו, 'אבל אם הוא עושה לרפואה דהיינו לחזק מזגו, כתב המג"א דאפ' בריא גמור אסור'.

לד) והנה, בחזון עובדיה מתיר לקחת ויטאמינים כיון דפוסק כב"י, וחולק על המג"א – מבואר דאליבא להמג"א אה"נ יאסר. ומ"ב שלנו נקט כהמג"א. וכן נקט ר' אלישיב.

לה) והבאנו ר' משה^{רכט} שחולק, וס"ל דרק מי שחלש בטבעטו אסור לקחת ויטאמינים הגם שהוא בריא^{רל}, אבל מי שאינו חלש בטבעטו ועושה כן למעליותא בעלמא, מותר. וס"ל לר' משה דזהו פשט במג"א, כיון דלהבין המג"א כפשוטיה צ"ע.

לו) ולשונו של המ"ב לכאו' בא לאפוקי מר' משה, ולומר ד'בריא גמור' ג"כ אסור, ו'גמור' הוא לאפוקי חלש, ולרבות 'חזק', ולומר שיש ללמוד המג"א כפשוטיה.

^{רכט} ג' נ"ד.

^{רל} ועמש"כ, דאם החולשה ודאי יבא, בחלש, לכו"ע אסור ולא רק אליבא להמג"א.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(לז) ושש"כ^{רלא} בשם רש"ז ג"כ נקט כהמ"ב. ועיי"ש מש"כ ד'תחליף מזון' עדיין מותר – וצ"ע, דתחליף מזון אינו מזון, ואדרבה הוא לוקח אותו כשאינו רוצה המזון רק הויטאמינים שבו, וזהו לחזק מזגו שאסר המ"ב. וצ"ע.

(לח) לפי ר' משה, מובן היטיב מתי הוא חיזוק מזגו ומתי הוא שמירה, אם יש כבר חולשה לאיזה דבר, הרי זה חיזוק מזגו האסורה, ואם אין לו חולשה עדיין הוא מניעה בעלמא. ויל"ע, מהו גדרו של חולשה. דהיינו לא מיבעיא מי שאכל משהו ויודע שהאוכל שבתוכו יתן לו כאב ראש, ולוקח תרופות כדי שלא יהיה כאב ראש, זה נקרא שיש כבר חולשה. אך מי שיוודע שיש לו רגישות לHay Fever ויודע שבמשך היום יהיה בעיא ולכן לוקח עכשיו, האם זה נקרא חולשה במה שהוא רגיש לזה. וצ"ע.

(לט) וכ"ז לר' משה, אך להמ"ב ודעימיה דגם בלי חולשה חיזוק מזגו אסורה, איזה שמירה נתיר לו. דהיינו, יודעים דנתינת רטיה על מכה הוא שמירה ואין אנו יודעים שמחזק עצמו נגד מכות, דזה אינו מחזק גופו כלל, אבל כל שאר מניעה, האם ואיך יתיר המ"ב. דהיינו, מי שיוודע דאם אוכל גלידה מהר יש לו כאב ראש, ולוקח כדור אקמול לפני האכילה, האם יתיר המ"ב את זה מחמת מניעה, הא מחזק עצמו נגד הגלידה. וא"כ כמעט לגמרי אזל לנו היתיר של מניעה.

(מ) וע"פ הנ"ל, מי שרוצה לקחת ויטאמינים בשבת מה יעשה. לא מיבעיא דאין למחות ביד מי שמיקל, דיח להם הב"י ור' משה לסמוך עליהם, אבל מי שפסוק כהמ"ב מה יעשה.

(מא) ברוב הפעמים, הלוקח בע"ש סמוך שבת ובמוצ"ש סמוך לשבת, נחשב כאילו לקח בשבת עצמו, ולא כהפסיד יום א'.

(מב) גם במעוברת, לכאן יש להתיר כיון שהוא למנוע חולה כל גופו, ועוד שאולי דינה כחולה כל גופו לענין זה. וה"ה שאר מניעה הוא מותר.

(מג) ויטאמינים לילדים, רוב הפעמים הוא מאכל בריאים כיון שהם בטעמים שונים. ואפ' אם לא, לצורך קטן מותר.

(מד) יל"ע אם לקחת Folic Acid מותר בשבת, שהרי אינו מועיל לענין פוריות אלא כשיש עובר מסייע שיהיה בריא ולא יהיה לא חוליים שונים. ולכאן הוא מניעת חולי, אבל גם הוא חיזוק מזגו של העובר או האם, וצ"ע. ופפב"ח התיר. ועיי"ש נימוקו.

(מה) וכן יל"ע, בריא גמור לחלוטין, ורוצה לקחת 'ברזל' וויטאמין D כדי למעט סיכון 'קורונה', האם זה בכלל חיזוק מזגו, או"ד גם מי שמזגו חזק יעשה את זה. וכל זה איננו ברירא לי.

(מו) וע' פפב"ח דמתיר היכא שהוא למנוע חולשה מלבא, או שהוא ליתרון חזק ואין חולשה עכשיו, אז רפואה מותר. ואינו ברור לי מקור לזה, ואינו ברור לי גדר לזה.

(מז) בביה"ל דן במי שיש לו מיחוש ורוצה לקחת תרופה כיון שרוצה הטעם ואינו מכוון לרפואה, ומביא א"ר האוסר, ומאריך להוכיח שהוא מח' ראשונים, ומשמע שדעתו להקל למעשה, הגם שסיים דצ"ע למעשה. פפב"ח אסר.

(מח) ולכאן זה מקור לשאלה יסודי אם עושה דבר שיש בו ב' תועליות, אחת מותרת והשני אסורה, האם מותר כשמכוון להיתר. דוגמא לזה הוא המח' שהבאנו למעלה לגבי יוד, אם ננקוט שהחטוי אסורה, אם עושה לעצירות הדם, האם מותר. וע' תהל"ד.

(מט) [עוד דוגמא לזאת, מי שעיף מחמת שלא ישן מספיק, או שסתם צריך קפה להעירו, וגם, יש לו כאב ראש מחמת שלא שתה קפה כהרגלו, האם מותר לו לקחת כדורי קפאין].

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(נ) בריא גמור, הגם שיש לו חסרון במזגו, אם אינו מכוון מותר לשתות ולאכול רפואה לצמא או לרעבונו. וע' פפב"ח דביאר טעמא דמילתא.

(נא) מערכות הגוף. יל"ע בשאלה יסודי, מי שאין לו מיחוש, ואין לו חולשה, ואינו לוקח כדורים לחזק מזגו, ואינו לוקח לרעבונו ולצמאו, אלא לוקח כדורים כדי לשלוט ולנהל מערכות גופו, האם זה נכלל בגזירת רפואה. דוגמא לדבר, אשה שיש לה וסת, רגילה [עיי' בהערה י"ב], אך אינו 'מסודר' ורוצה לסדר ווסתה, או שרוצה לקחת כדורים כדי לדלג ווסת אחת כגון כלה, האם זה נכלל ברפואה.

(נב) ואין לומר שיש איסור על כל 'תרופות' 'כדורים' 'רפואה', שהרי מסעי' הזה רואים שאין איסור לבריא, אם אינו לחזק מזגו.

(נג) ולכא' ע"פ כל מה שלמדנו, לא מצינו איסור לזה, שאין חולי ואין חיזוק מזגו וכדו'. ולכן כל הנ"ל מותר. וכן לקיחת כדורי מניעת הריון.

(נד) וה"ה שאר אופנים כשמערכות הגוף פעילים כהוגן והוא רוצה לשנות אותם, כגון מי שעייף בלילה, שהוא דבר נורמלי, ורוצה ללמוד, מותר לו לקחת כדורי קפאין כדי שגופו יעיר. וגם אינו חיזוק מזגו, דאינו עושה גופו יותר חזק, אלא מטעיהו לחשוב שאינו עייף. אמנם, מי שיש לו 'בעיה' למה הוא עייף כ"כ אפ' אחרי שישן מספיק [ולא אחרי שישן יותר מדי], לקיחת כדורים אלו יהיה רפואה. כ"כ פפב"ח.

(נה) ואין לומר, הואיל ומצינו אופנים המותרים, כל אופן יהיה מותר מחמת דרך בריאים, זה אינו, דהיתר של דרך בריאים אינו אלא כשבריאים לוקחים אותו להנאה אבל לא כשלוקחים אותה לתועלת הזו.

(נו) וכן, מי שישן יותר מדי בשבת בצהריים, ורוצה לישון במוצ"ש, כדור שינה יהיה מותר, משא"כ מי שיש לו בעיה למה אינו יושן. ואם אינו יושן מחמת שהוא טרוד לאיזה דבר, או ש Excited לאיזה דבר, לכא' זה נכלל בבריא, שאדם בריא אינו יושן כשהוא טרוד או שמח, וא"כ אין לו בעיה בגופו שמרפא, ומותר. ושמעתי שהאוח"ש מחלק בין שמח לטרוד, ואיני יודע איזה מהם חמיר מהשני.

(נז) וכן אם יש רעש בחוץ שאינו יכול לישון, אין כאן חולי אלא טבעי, ואינו מרפא אלא מתקן.

(נח) פפב"ח מחמיר בלקיחת כדורי שינה למי שמתקשה להירדם גם אם הוא עייף [לאפוקי ממי שישן יותר מדי]. ולא חילק אם הוא טרוד. ומתיר כשהוא למנוע חולי, דהיינו הוא מאוחר מדי, ואם לא יישן יחלה למחר.

(נט) כדורי דיאטה, שמגדלים או ממעטים Appetite, לכא' הוא גוף בריא שמשנה המערכת, ואינו רפואה. וכ"כ פפב"ח.

(ס) Jet Lag הוא ג"כ כלול בהיתר הנ"ל, ולקחת כדורים להעירו או להרדימו, מותר.

(סא) יסוד הענין, להשביח גופו אסור מטעם חיזוק מזגו, לשנות סדרי גופו הבריא מותר.

^{רלב} ואם אינו רגילה, ולוקח כדי שתוכל ליכנס להריון, לכא' זה חולה כל הגוף אם לא סכנת אבר [וכ"ש לפי המנח"י סי' ק"ח שהיתיר רפואה במקום מצוה הואיל והוא שבות קל, אפ' במקום מיחוש לחוד]. ואם אין בעיא מצד הריון, רק שפעמים הוא כ' יום ופעמים מ' יום, לכא' אינו חולי, אך יהיה מותר מחמת רפואה של כמה ימים שנבאר בהמשך בעז"ה.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(סב) **רפואה לכמה ימים.** מרגליה דפומיה דאנשיה, אם היתחיל לקחת תרופות מלפני שבת, מותר להמשיך לקחתם בשבת. ולא מצינו היתר זה, לא בשו"ע, ולא בנושא כלים, ולא במ"ב, לא בגר"ז, לא הערוה"ש.

(סג) **ואג"מ^{רלג} דין בשאלה הזו, וז"ל:** בדבר חולה שאין בו סכנה באופן שאסור לו ליקח רפואה בשבת והתחיל לקחת בחול כדורי רפואה שנקראו פילן שצריך ליקחם לדברי הרופא משך עשרה ימים רצופין ואם יפסיק יום אחד לא תפעול הרפואה כלום אם מותר ליקח בשבת, הנה לכאורה לא מובן צד ספק ההיתר בזה אלא דאולי מצד הפסדו הגדול בחולי זה שלא יוכל להרפא בדרך הטבע מצטער ביותר בשביל זה שלכן אולי יתחשב כמיחוש שמצטער טובא שנזכר ברמ"א סימן שכ"ח סעיף י"ז, אבל הא אין הטעם מצד הצער אלא משום שנחלה כל גופו מצד הצער מחמת שאינו יכול לסבול הצער, ולא מצד צער בעלמא שמצטער על מה שלא יתרפא אף שזהו לאינש צער גדול אין להתיר. ואם הוא איש כזה שמחמת שלהתרפא בהפילן צריך עשרה ימים רצופין שא"א בלא שיקח גם בשבת לא יוכל להתרפא יחלה מצד זה בחולשת העצבים שקורין נערוון שיהיה חשש להמחלה שנקרא נערוון ברעק דאן [Nervous Breakdown] הוא ודאי בדין מיחוש שמצטער כל גופו שיש להתיר שיקח בשינוי קצת השייך לשנות גם ברפואת לקיחת הפילן אף שלא שייך שינוי בהבליעה, דהוא כהסברא השלישית שם, ואם א"א בשינוי יש להתיר גם בלא שינוי כשיטה ראשונה שם, אבל אין מצוי אנשים כאלו ובסתם בני אדם יש לאסור, **עכ"ל.**

(סד) **וכן אוסר האול"צ^{רלד}.**

(סה) **ומקור ההיתר הוא ר' אלישיב בקובץ תשובות^{רלה} בשם רש"ק בספר החיים, וכ' ר' אלישיב שהמנהג להקל כרש"ק.**

(סו) **והדעת תורה חולק על רש"ק, מק' עליו משו"ע סי' שכ"א י"ח דמשמע רק מחמת פיקו"נ מותר אבל לא סתם חולי. ויש לדחות השו"ע, וגם יישבו רש"ק בעצמו, ואכמ"ל^{רלז}.**

(סז) **אמנם, רש"ק בספרו שנות חיים כ' דהיתרו הוא רק ברפואה שאוכלים ושותים אבל שאר רפואות, לא. משמע גם כדורים אינו נכלל בהיתר זה, דרך דברים כמאכל ושתייה. נמצא, שר' אלישיב שהקיל בכל אופן, כולל טיפות לעיניים או אזניים, אין לו מקור מרש"ק.**

(סח) **וכדאי לציין, כל הנידון להתיר כאן הוא רק ברפואה שהוא Course, והרפואה של היום תלוי על רפואה דאתמול ומחר, אבל מי שיש לו כאב ראש ביום ה' וו' ולקח אקמול ליומיים, ובשבת יש גם כאב ראש, אין שום הו"א להתיר בשבת 'מגו' דלקח בע"ש.**

(סט) **גם חשוב לציין, ב Course של אנטיביוטיקה יהיו היתירים אחרים, כגון חולה כל גופו, או למנוע חולה כל גופו, וכדו'.**

(ע) **ברם, מביאים^{רלז} בשם החזו"א דאמר כל היכא דצריך לקיחת תרופות לכמה ימים כדי להסיר הענין, זה מחשיבו כחולה גמור שיש לו היתירי רפואה. דהיינו, כיון שצריך טיפול כ"כ ארוך כדי לסדרו, ע"כ יצא מגדר ומיחוש ונכנס בגדר חולי.**

^{רלג} ג' נ"ג.

^{רלד} ב' ל"ו ט'.

^{רלה} סי' מ'.

^{רלז} וע"ע ציץ אליעזר ח' ט"ו ט"ז ט"ז.

^{רלז} אוה"ר.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

עא) א"נ, שש"כ^{רלח} בשם רש"ז כ' דהיכא שאם לא יקח רפואה בשבת יגרום לו נזק, כגון שהרפואה הוא רק ע"י תקופה של ח' ימים, או האיחור תגרום לו נזק^{רלט}, או שהיתחיל כבר, וההפסקה תגרום לו נזק, לא חייבוהו חז"ל כ"כ, ולא גזרו בו רפואה.

עב) ונפק"מ בין ב' מהלכים אלו, האם ראוי להתחיל הרפואה ביום ו' – לפי החזו"א עכשיו הוא חולה וא"כ מותר, ומותר גם להתחיל בשבת עצמו, משא"כ לפי רש"ז אינו מותר אלא אם אין עצה אחרת, וכאן יש עצה והוא להתחיל במוצ"ש.

עג) דוגמא, מעשה שהיה בדלקת עינים, שהרופא אמר שילך מעצמו, אך אם יקח רפואה כמה ימים, ילך מהר. לפי החזו"א, מותר לקחת, אך לרש"ז אין היתר. ואולי יש להתיר מטעם אחר, כדי למנוע דלקת בעין השני או לאחרים.

עד) להלכה, במקום הצורך יש לסמוך על הני רבוותא, אבל כיון שלא היקילו כן שאר המפרשים, אין להקל 'סתם'. ולענין האם מותר להתחיל בע"ש או בשבת, חמיר טפי.

עה) [יל"ע, מי שיש לו יבלת, ואין לו שום צער הגוף בכלל, רק אינו נראה יפה, ורוצה להסירו, וצריך תרופה לעשר ימים להסירו – האם בזה שייך סברות חזו"א ושש"כ, הא אינו בצער בכלל. ואולי תלוי בהטעמים. ועיין].

עו) איסור רפואה לחולה. כ' הרמ"א, חולה שנפל למשכב [היינו חולה גמור, כל גופו, איב"ס] מותר לקחת רפואה. וק', הא בסעי' י"ז אמרנו דחולה גמור מותר לו לעשות דרבנן בשנוי, אבל דרבנן להדיא לא, וא"כ, איסור רפואה שהוא איסור דרבנן למה מותר בלי שנוי.

עז) ובאמת, הב"ח והט"ז אוסרים לקחת בלי שנוי, וחולקים על הרמ"א. ועל הרמ"א גופיה לא קשה, דהא איהו בדרכי משה סמך על דעה ראשונה [אפ' אם בסעי' י"ז בשו"ע שתק]. וא"כ קשה אדידן, המג"א ערוה"ש ומ"ב.

עח) ור' משה בתשו' שהבאנו למעלה בסופו כ' דיקח רפואה בשנוי, ואם א"א ע"י שנוי, יסמוך על דעה ראשונה. ומבואר, דלדעה השלישית אין היתר. וכן הגר"ז^{רמ} מבואר כר' משה.

עט) והמ"ב וביה"ל מביאים דברי הרדב"ז דס"ל דגם דעה שלישית האוסרת דרבנן בלי שנוי, מסכימים דרפואה הואיל והוא שבות קל, היתירו כדרכו לחולה גמור. והתירו לגמרי, ואי"צ לחפש שנוי או גוי. וביה"ל מביא מחמירים, ומסיים דלא נוכל למחות בהמקלין, דיש ראיות כמותם.

פ) כ' המנח"י^{רמא} דלפי"ז שרפואה הוא שבות קל, מותר לעשות רפואה במקום מצוה, כגון לקיים פרו ורבו וכדו'. ועפי"ז, לכאו' יש יותר מקום להקל לגבי כבוד הבריות, כגון לקחת ריטלין לילד שישגע כל השכונה.

פא) [ע"ע פפב"ח ג' ב' דהוכיח דלא כמנח"י, דאילו למצוה מותרת, ה"ה נתיר במקום צער, וזהו כל כולו איסור רפואה].

פב) והנה, כאן סתם המ"ב כהרדב"ז, אך יש כמה וכמה מ"ב שמבוארים דלא כזה. כגון סקפ"ה, סקק"ב, סקק"ל, סקק"נ, ועוד.

^{רלח} ל"ד י"ז ע"ז. במהדו"ק כ' 'יש להקל', ובהמדו"ב כ' 'מותר'.
^{רלט} אולי הכוונה שיפסיד כל הימים שעשה עד כה.
^{רמ י"ט}
^{רמא} סי' ק"ח.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

פג) ובשונה הלכות מסביר, דיש לחלק בין רפואה דבליעה דא"א לשנות, ובין שאר רפואות כגון סיכה – היכא דא"א לשנות, לא חייבוהו להמציא שנוי או גוי וכדו', משא"כ כששייך לשנות, חייב לשנות ולא לסמוך על הרדב"ז.

פד) והק' ר' באדנער, ממנ"פ, האם סומכין על הרדב"ז או לא. ואין זו קושיא, כדמבואר בערוה"ש^{רמב} דהיכא דבולע הוא קיל יותר משאר רפואות משום דדומה יותר לאכילה, משא"כ שאר דברים נראין יותר כמלאכה.

פה) ובאמת, כן מדויק במ"ב ריש סקכ"א.

פו) היוצא לדינא, כדורים ושאר תרופות הפה מותר כדרכו לחולה, אבל שאר דברים כגון סיכה וכדו', ישתדל ע"י שנוי או גוי. ואם אי אפשר, יש לסמוך על רדב"ז והדעה הראשונה. וכן פסק בפפב"ח.

פז) **רפואה חיצונית**. יש תרופות שאינם מחזקים או פעילים על הגוף עצמו, אלא נשארים 'מחוצה לה' ועושים הרפואה – כגון מי שהוא עצור, יש תרופה שהוא רק מכיל כל מיני שטויות, וכשבטנו מרגיש את זה הוא פולט הכל החוצה, ומגו דזכי ליה זכי נמי לחבריה – אך אין התרופה פועל שום דבר בהגוף. וכן כדורי 'לקטוס' Lactose אינו עושה שום דבר להגוף רק מעכל הדברים שהגוף אינו יכול לעכל. וכן Vermox, הוא עובד ע"י שהוא צפוי להגוף, ולכן התולעים^{רמג} אין להם מה לאכול, ומתים. השאלה הוא, האם זה בכלל הרפואה, שאינו מרפא שום דבר מהגוף ואינו מחזק הגוף, רק עושה 'שטיק' בעלמא, האם זה נכלל בגזירת רפואה.

פח) בקיצור, האם מסתכלים 'בעלעבאטיש' או כמו 'מחקרי מדע'. ואין לנו ראייה זה, ונוטה החמיר, כי עדיין בהול, ועדיין הוא רפואה, ומי יודע איך הרפואות שלהם בזמניהם עבדו, ואין אנו יודעים אם איכפת לן, סוף סוף הוא מרפא.

פט) **חולה לגבי מיחוש**. יל"ע, מי שהוא חולה גמור, ויש לו התירי רפואה, האם מותר לו לקחת רפואה גם עבור מיחוש צדדי^{רמד}. והנה באג"מ^{רמה} כ' שאין שום צד להתירו, וכי משום דהתירו לזה התירו נמי לזה! ומסיק דאם הוא רק רבוי של אותו רפואה, דהיינו שעושה יותר מהרפואה שעושה בין כך, יש מקום להתיר.

צ) אך, ר' אלישיב היתיר באופן כזה. ונימוקו לכאן, דכיון שהוא חולה גמור, כל מיחוש ממילא נעשית יותר חמור בעיניו, ומרגישו יותר, ודומה הוא לתינוק, דכל צרכיו חמורים יותר כיון שדרגת ה'סבל' שלו נמוך יותר.

צא) ואיני ברור אם יש כאן מחלוקת, דאולי ר' משה יסכים באופן הנ"ל, ועכ"פ במקום הצורך יש להקל בין כך.

צב) **רפואה ביו"כ**. ביו"כ, מלבד איסור רפואה הרגילה, יש גם איסור אכילה מה"ת, ויש איסור אכילה שלא כדרכה האסורה מדרבנן.

^{רמב} מ"ט.

^{רמג} מצד צידה ונטילת נשמה, אולי הויתן מזיעה ולא מפריה ורביה, ועוד הוא מלשאל"ג במקום צער גדול, גרמא, אין מינו ניצוד וכו'.

^{רמד} אגב, זה מצוי, מחמת תופעות לוואי.

^{רמה} ג' נ"ג ב'.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(צג) ולכאוו', כדורים הוא לכה"פ אכילה שלא כדרכה, ועפי"ז הפוסקים היתירו רק כשהוא חולה גמור, וכשנתיר איסור רפואה נתיר גם אכילה שלא כדרכה.

(צד) אך, החזו"א ס"ל דאין זו אפ' אכילה שלא כדרכה, וא"כ יש לדון רק מצד רפואה. ויש נפק"מ טובא, כגון היכא שהוא לשמירה.

סעי' ל"ח – ביצה חיה

(א) אין להביא ראיה מכאן לגבי מוקצה, דאם הוא הדרך אינו מוקצה, ואכמ"ל.

(ב) ויל"ע, הא דמותר לאכול ביצה חיה להנעים הכל [משום דאין זו רפואה], היכי דמי, האם הוא Groggy קצת, או קולו בסדר גמור והוא תוספת בעלמא. ונפק"מ, האם יש להביא ראיה מכאן לדברים אחרים שהם הפרעות קטנות, ותיקונם לא יהא בכלל רפואה.

(ג) ולכאוו', היות ואין לנו ראיה, אין להוכיח כלום. ושבה"ל^{רמ"ו} למד שזה למעליותא בעלמא. וע' חו"ש דפתח במשמעות שהוא מעלה בעלמא, וסיים לאפוקי כשיש צרידות גדולה מחמת חולי. ועיין.

סעי' ל"ט – אפיקטיוזון

(א) מבואר כאן, דהקאת אוכל סתם אסור גם בחול משום הפסד אוכלים, ומחמת צער, בחול מותר, בשבת בסם אסור ביד מותר.

(ב) וק', אם זה רפואה, למה מותר ביד, ואם אינו רפואה למה סם אסור, ממנ"פ. כה"ק האבנ"ז, לבוש, תהל"ד.

(ג) ונראה שמ"ב קכ"ד בא ליישב את זה וכ' דאסור משום 'דדמי לרפואה' ואינו רפואה גמור. וע' בלבוש דמשמע כיון שאינו רפואה אמיתית נתיר שנוי אבל לא כדרכו.

(ד) עכ"פ, אינו ברור מהו פשט כאן, אבל ברור דא"א להוכיח מכאן שום דבר לאופן אחר. וע' מש"נ בסעי' האחרון בסימן.

סעי' מ' – החושש במיעיו

(א) נתבאר בסעי' מ"ג.

(ב) וצ"ע למה נכפל, פעמיים, ב' פעמים, מיותר, רבוי, וכו'. ע' מ"ב סקל"ב.

סעי' מ"א – שיכור

(א) מותר להסיר שכרות בשבת.

(ב) ונחלקו האחרונים מדוע. שי' הט"ז הוא דשיכור אינו חולה ולכן הסרתו אינו רפואה. מאידך, המג"א מבאר דטעם ההיתר הוא משום שאין סממנים לזה, ולכן מותר.

(ג) והנה, זה מח' יסודי מהו גדרו של חולי, ונוגע למה שהבאנו בסעי' ל"ז לגבי מערכות הגוף, דכאן, גוף עם אלכוהול אינו שנוי בגוף אלא מצב טבעי של הגוף כששתה אלכוהול.

^{רמ"ו} ח' פ"ג.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(ד) ונפק"מ הם רחב, כגון מי שאינו יכול לישון, ולא מחמת Insomnia אלא מחמת הטעמים שביארנו שמה.

(ה) עכ"פ, הקצוהש"ח היקיל בשעה"ד. אמנם, המ"ב הביא רק הט"ז ולא הביא המג"א, וא"כ כל הנ"ל של מערכות הגוף יהיו מותרים.

(ו) אמנם, הט"ז ממשיך דאסור להשתמש באיזה עשבים שאנשים שואפים להסיר שכרות, משום דזה פועל גם עבור חליים אחרים אפ' כשאינו שיכור ולכן שייך בו גזירת שחיקת סממנים. דהיינו, הט"ז אסר כל דבר שאפשר להשתמש בו לרפואה. ומלבד שזה קשה מהא דבריאים יכולים לקחת רפואה בסעי' ל"ז, יוצא לן חומרא נוראה לגבי כל התרופות למערכות הגוף!

(ז) אלא שלמעשה, המ"ב הישמיט חלק הזו של הט"ז, וא"כ אי"צ לחשוש לזה. וע' אוח"ש.

סעי' מ"ב – אין מתעמלין

(א) חובה לדעת לפני שלומדין, אין אנו יודעים עדיין מהו 'מתעמלין', ואין להביא ראיה ממה שנתחדש בדורנו עד שנלמוד הסוגיא.

(ב) אי' במשנה קמ"ז. אין מתעמלין ואין מגררין/מגרדין. ואיסור גירוד מובא בשכ"ז סעי' ג'. ורש"י על גירוד כ' דאסור משום עובדין דחול. והבינו האחרונים כגון הרע"ב, דטעם זו קאי על שניהם, בין גירוד ובין התעמלות.

(ג) מאידך, הרמב"ם למד שאיסור התעמלות הוא אסור מחמת רפואה, דמתעמל כדי שיזיע לצורך רפואה.

(ד) והב"ח ביאר שאין כאן מח', והרמב"ם איירי בהעמלות לזיעה לרפואה האסור מחמת רפואה, ורש"י מסכים לזה, ורש"י איירי בשיפשוף האסור משום עובדין דחול, והרמב"ם מסכים לזה. וכעין זה כ' הגר"ז^{רמז}.

(ה) אמנם, המ"ב בסי' שכ"ז סק"ז, וכאן בשעה"צ צ"ו ובביה"ל מבואר דאכן נחלקו ואינם מסכימים זה לזה. ולא זו בלבד, אלא גם מבואר מהנ"ל דאנן קיי"ל כהרמב"ם ולא חוששין לרש"י. ולכן כל מה שאוסרים כאן משום עובדין דחול, כאן מותר. ושיפשוף מותר.

(ו) ובדעת רש"י שאסר שיפשוף, הב"י למד דהיינו רק כשמפשוף בשמן, אך הא"ר דכ' שאנן קיי"ל כרמב"ם שלמד דרש"י אסר גם בלי שמן.

(ז) נמצא, בלי שמן אינו ברור שרש"י אסר, ואנן דקיי"ל כרמב"ם כל שיפשוף מותר, ואינו אסור אלא התעמלות לרפואה.

(ח) וחולה, לכו"ע מותר להתעמל, דחולה מותר ברפואה, וגם לרש"י עובדין דחול מותר במקום צער. ואם אינו חולה אך הוא בצער, לרש"י מותר, ולרמב"ם לכאו' אסור להתעמל לרפואה.

(ט) ומבואר ממ"ב, דאין להתיר מחמת שאין תרופות לזה, הואיל ויש סממנים לגרום להזעה שמתמשים בה לפעמים.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(י) אמנם, גם בזה יש ההיתירים המבוארים למעלה, כגון דרך בריאים, ואם מה שרוצה לעשות עכשיו לרפואה הוא הדרך לבריאים לעשותה להנאה בעלמא, מותר גם לחולה.

(יא) וזה היתר גדול להרבה התעמלות ותנועות שעושה לרפואה; אבל לא להכל, כי לחוליים מסויימים [כגון Slipped Disc] יש תנועות מיוחדות לרפאות ואין אנשים רגילים עושים תנועות אלו. ואולי יש להתיר מכח החזו"א לגבי רפואה לכמה ימים, וכאן הצלחת הרפואה תולה על עשייתו כל יום. וע"ע מה שנכתוב בהמשך לגבי פיזיותרפיה.

(יב) כושר לחזק מזוג, היה מקום לדון מצד ר' משה ומ"ב, אך כל מה שעושה לחזק מזוג יש אנשים שעושים להנאה בעלמא, וא"כ הכל דרך בריאים ומותר. וכן היתיר האורל"צ.

(יג) וע' שש"כ בכמה מקומות^{רמח} שאסר, אבל האמת כמש"כ, והמקורות שהביא לאסור אינם ראיות, ומבואר שמה דכל שהוא להנאתו מותר, וא"כ זה ראיה שבזמננו הכל דרך בריאים.

(יד) ברם, חשוב מאוד לציין, דאינו ראוי לקבוע יום הכושר שלו בשבת, ואין זו תכלית שבת לעשות כושר, אפ' להנאתו, והוא נגד רוח של שבת. ועראי בעלמא הוא מה שהיתרנו מעיקר הדין.

(טו) דע, כל זה הוא לעצם ההתעמלות וכושר, אבל לגבי שימוש בכלים הוא עדיין עובדין דחול הרגילה. ועובדין דחול מותר במקום צער.

(טז) ועפי"ז משקולות ושאר מכשירים הוא עובדין דחול. וכן לכאו' Chin Up Bar.

(יז) פיזיותרפיה, לכאו' אינו דרך בריאים^{רמט}, ומותר במקום חולה. ולכאו', אין שום סממנים לפיזיותרפיה וכדו', והמ"ב אסר רק משום שיש סממנים לזיעה, אבל זה שאין לו שום סממנים, מותר! כלים עדיין עובדין דחול.

(יח) חעשות כושר שאין לה סממנים, אך יש בה חילוף הכרוך בשאר מלאכות, כגון מכשיר Tens, תלוי על מה שנכתוב בסעי' מ"ג אות ב'.

(יט) Kegels לכאו' אין תרופה וסממנים לזה. אמנם, לכל א' משימושיה יש תרופה או רפואה אחרת, כגון למנוע המי רגליים מלטוף יש תרופה וכו' וכו'. ולכאו' תלוי למה היא עושאת את זה – אם עושה לתועלת שיש לה תרופה אה"נ יאסר, אבל אם עושה עבר דבר שאין לו תחליף, כגון לידה קלה, לכאו' מותר. ועדיין צ"ע.

(כ) Breathing Exercises מותרים כיון שאין תרופה לזה. והפסק"ת צ"ע.

(כא) Yoga, תכליתו הוא ע"י הזעה, ולכן אסור מדינא, מלבד מה שאינו ברוח של שבת הואיל והוא 'קביעות'.

(כב) Stress ball הוא דרך בריאים. Handgrip לכאו' הוא עובדין דחול. מאי שנא?

(כג) ולענין^{רי} Massage, לפי הרמב"ם [לפי המ"ב שיש כאן מח'], אין שום איסור בזה [ודאי כל זמן שאינו לרפואה או שאין היתר לרפואה], ולפי רש"י, אסור משום עובדין דחול, והיזכרנו שיש מח' אם יש איסור בלי שמן.

^{רמח} י"ד מ"ג. ט"ז מ'. ל"ד ב'.

^{רמט} תלוי מה עושים.

^{רי} ע' שרידי אש סי' ל"א.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

- (כד) וגם לפי רש"י, כל האיסור הוא רק בכח, אבל בנחת מותר גם אליביה.
- (כה) ולהלכה, לפי הרמב"ם, כל מה שהוא דרך בריאים, מותר. ולפי רש"י, בכח אסור אם לא במקום צער. ולדינא, כבר ביארנו דאנן קיי"ל כרמב"ם, וכל שהוא דרך בריאים מותר.
- (כו) וכן מבואר מקצוהש"ח^{רנא} דאסר Massage מחמת שי' רש"י – נמצא, אנן דקיי"ל כרמב"ם, מותר.
- (כז) והאורל"צ^{רנב} היתיר משום דאין סממנים לזה. ולכאן' טעם זו אינו מספיק, דהיכא שעושה לכאב, הלא יש תרופות לזה, ולכן מחוורתא כדמעיקרא. היתר זו שייכת בכמה ציורים אבל לא כולם.
- (כח) ולענין Massage מקצועי, עם שמן; מצד השמן מעיקר דדינא מותר, אמנם לכאן' ראוי להחמיר כהשו"ע שהביא שי' רש"י בסי' שכ"ז, הואיל ואין צורך לזה. ומצד המקצועי, כל שהוא מומחיות לכאן' אסור משום עובדין דחול. וכן יש לאסור כל שמשמש במיטה המיוחד לזה.
- (כט) המ"ב סקק"ל דן אם שפשוף שעושים ליגיעי כח הוא אסור, וזה המ"ב שפסק כהרמב"ם. והביאור, דכל שהוא לוחץ על הגוף, גם להרמב"ם הוא רפואה, אבל גם המ"ב בזמננו יסכים שמותר הואיל והוא דרך בריאים. והא דמבואר שם דיגיעי כח נקרא חולי, צ"ל מיירי במי שיש לו בעיה למה הוא תמיד עייף, Fatigue Issues, אבל עיף בעלמא אינו חולי.
- (ל) כרסו של תינוק. בסוף הסעי', אסור לדחוק כרסו של תינוק כדי להוציא הרעי. וכבר כתבנו בסעי' י"ז, דאילו התינוק היה מצטער, צרכי קטן כצרכי חולה ומותר לעשות רפואה, וע"כ כאן מיירי שיש צער אבל הוא רק מועט.

סעי' מ"ג – כשאין סממנים

- (א) נפסק בשו"ע, יש רפואות המותרות ואינם נכללים בגזירת איסור רפואה הואיל ולית בהו סממנים שניחוש לשחיקת סממנים.
- (ב) יל"ע, רפואה שאין לו סממנים, אך יש רפואה אחרת הכרוך המלאכה אחרת כגון הוצאה או מכה בפטיש או מירוח, האם עדיין נתיר. ולא מצינו מי שאוסר, וצ"ע.
- (ג) היתר זו הוא רק בתנאי שהוא מקום צער. ומסביר המ"ב, דאע"פ שאין בזה משום איסור רפואה, מ"מ הוא עובדין דחול, ועובדין דחול היתירו רק במקום צער.
- (ד) דוגמא לזה, הוא Bump על הראש, שהרפואה למנוע נפיחה הוא לשים עליו קרח, ואין לנו תרופה לזה, ולכן מותר.
- (ה) ויש מי שאסר באופן הנ"ל כיון שAdvil מוריד נפיחות. וכן כווייה, דמלבד ההיתר שהבאנו למעלה דהוא רק מניעה, היו שמתירין משום דאין תרופה לזה, אך בזמננו יש לנו תרופות לזה, ולכן לכאן' אזל לנו ההיתר, וע' לקמיה.

רנא קל"ח י'
רנב ב' ל"ו.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(ו) ויל"ע, כדי להשתמש בהיתר זו, האם בעינן שלא יהא שום תרופה לזה בכלל, או מספיק שלא יהיה רגיל. וכד נעיין בשעה"צ כ' 'אין הדרך' ולכן מותר, אך בשעה"צ צ"ז כ' 'פעמים' עושים עם תרופה, ולכן אסור. וכלשון הזו האחרון מבואר גם במ"ב ס"ק ק"ל.

(ז) נמצא, אם הוא 'פעמים', אסור, ואם 'אינו הדרך' מותר. ונראה הגדר לזה, כשקורה Bump או כווייה [מלבד שאר היתירים], אם חושבין על התרופה כאפשרות, אסור, ואם לא אסיק אדעתיה, אע"פ שקיים, מותר.

(ח) ועפי"ז, Bump, כל העולם מיד חושבין 'קרח', ולא חושבים לכדורים. ובכווייה, ודאי חושבין 'מים', ובכוויות קטנות אולי חושב גם למשחות, ולכן אין להתיר מחמת זו לבד.

(ט) פפב"ח אסר קרח משום שיש תרופות.

(י) וע' מאור השבת^{רג} לגבי Retainer, הדן אם יש תרופות לזה, ואם יש בונה באדם. וחידוש הוא לחשביה כחולי בכלל. ועיי"ש דמק' הלא אין צער וליהוי עובדין דחול, ומיישב דכיון שאינו ניכר לעינים התועלת, אינו עובדין דחול, עיי"ש.

(יא) מי שיש לו Sprain וכדו', ללבוש התחבושת, יש להתיר כיון שאין תרופה לזה. ועוד שאינו עושה כלום אלא אוחזו במקומו, שמירה. וכ"ת שמהני גם לכאב, ולכאב יש תרופות, י"ל אין זו עיקר כוונתו לזה, וע"ע סעי' ל"ז בביה"ל בשם א"ר וראשונים.

סעי' מ"ד – רחיצה, דרך בריאים

(א) הק' התוספות שבת הא בזמננו יש איסור/מנהג רחיצה, וא"כ שוב אין רחיצה נחשב דרך בריאים.

(ב) ויישב התה"ד, הא טבילת עזרא יש בזמננו. ועדיין צ"ע, איל שייך נראה כמיקר.

(ג) והנה, לפמש"כ לגבי סיכה ביו"כ בסעי' ל"ז אות כ', ג"כ יתיר כאן. והנה מדלא כתבו כן המפרשים תי' זו, האם יש ראייה לאסור מש"כ שם?

(ד) לדינא, חו"ש התיר למי שסובל מטחורים, Hemorrhoids, לשבת מקצת גופו תוך אמבטיה שהוחמה בע"ש, כי זה דרך בריאים.

(ה) ע' מ"ב מש"כ לענין מי סדום, וביאר חו"ש דהולכים לשם רק לחזק מזגו ולא להנאה בעלמא. והמציאות בזמננו אינו כן.

(ו) [ע' חו"ש דכ' דכ"ז מדינא, אבל ממנהגא אין אנו רוחצין כלל בשבת. ולא התייחס מדוע אין זה סותר לכל 'אינו מוכח דלרפואה'.]

סעי' מ"ה – לוחשין נחשים

(א) סעי' זו נוגע לצידה, ואינו ברור מדוע נמצא כאן. שונה הלכות מביאו בשט"ז.

(ב) ולענין רפואה סגולי, ע' מ"ב ש"ו ל"ו שמותר. [כך ציין המ"ב – וכוונתו להשוות, דרפואה סגולי וצידה סגולי אין בהם תורת מלאכה כלל]. וע' חו"ש עמ' רי"א דהתיר עפי"ז למדוד חום ולחץ דם וכו'.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

ג) וע' חו"ש דלמד שקמ"ל דאיסור דאורייתא אינו אלא בצידה טבעית, אבל מדרבנן גם סגולי אסור, ומותר במקום צער. ויל"ע בזה.

סעי' מ"ו – כלי ע"ג העין

- א) ע' שעה"צ ק"ד, דסעי' זו מותר משום דאין לו סממנים, והוא ענין שכבר ביארנו באריכות.
- ב) ואינו ברור לו, דאולי טעם היתרי סעי' זו הוא משום סגולי. נפק"מ, היכא שרופאי זמננו יכולים להסביר את זה, שוב אינו סגולי.
- ג) חו"ש מתיר נתינת קרח ע"ג נפידות. ותלוי עמ"כ למעלה אם המשחות שיש לנו אצלנו משוי ליה שאין לו סממנים.
- ד) כ' שו"ע, והוא שיהיה כלי הניטל. והק' חו"ש, הא גם כשמל"א נתיר, דהא הוי צורך גופו. ואני למדתי, דניטל היינו שניטל בהיתר לצורך זו, כולל לצוגו"מ, ולאפוקי ממ"ג וממח"כ בלבד.
- ה) וע' חו"ש כאן דביאר דיני מוקצה בתרופות ומכשירי רפואה.

סעי' מ"ז – עצם שנשמטה, יצא, סעי' ל'

- א) בסעי' ל' מבואר דעצם שיצא מפרק שלה, אסור להחזירו, ואסור גם לשפשפו רק מותר לרחצו במים כדרכו. מאידך, כאן מבואר שמותר להחזירו. מאי שנא?
- ב) והמ"ב דן בזה, ומסקנ' שאין כאן שום חידוש, והיכא שהוא מיחוש, רפואה אסור, והיכא שהוא חולה כל גופו או סכנת אבר, מותר, וזה איירי בהא וזה איירי בהא.
- ג) ואה"נ, במציאות, רוב האופנים הם סכנת אבר.
- ד) ועפי"ז, ה"ה שבר, כמעט תמיד הוא סכנת אבר. ויש הדנין כל שבר כפיקו"נ, ובאמת יש מיקרים בודדים שיכול להיות סכנת נפשות, אבל בדרך כלל אינו סכנת נפשות אם יש כבר אנטיביוטיקה. ויל"ע, היכא שיש כבר אנטיביוטיקה, האם מותר ישראל להסיעו לבי"ח, ואכ"מ.

סעי' מ"ח – בגד על מכה

- א) מצד צובע, אנן קיי"ל דצובע דרך לכלוך מותר מעיקר הדין, ואם הוא בגד אדום, אותו גוון של הדם, מבואר שהוא בעיה, אך לכאו' בזמננו גם זה יחשב כקילקול.
- ב) מ"ב ס"ק קמ"ז, מאריך לגבי אב מלאכת חבלה, ואוסר לדחוק על המכה או לכרוך עליו בגד כדי להוציא הדם. והנה, מהשקפה ראשונה היינו אומרים שזה כלאחר יד, מלשאצל"ג, פס"ר, מקלקל, וכו' וכו'. ואפ' אם המ"ב כ' דהוא 'כדי' להוציא הדם, וכי הוא רוצה הדם באמת, וכו' – ואעפ"כ, המ"ב אסר, אלמא, אין להקל כ"כ מהר מסברות כאלו.
- ג) וכן מסוף דבריו, כשמחייב המוצץ דם בפיו, ואוסר למצוץ דם בין השניים. ואע"פ שזה מלשאצל"ג, מתעסק, גרמא, וכו' מקום צער וכו', עדיין אסור. וכן בסי' שט"ז סק"ל.
- ד) וכן ממ"ב ס"ק קנ"א, אוסר אפ' קרוב לודאי – שאינו פס"ר – מלשאצל"ג, פס"ר, שנוי, וכו'. ושם כ' דעדיף ע"י א"י [ואיירי בפתילה בפי הטבעת!]. ראו מכאן עד היכן הדברים מגיעים!

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(ה) מ"ב קמ"ז, לגבי שרץ עלוקה על בשרו, חייב, ואינו גרמא. אלמא, כל שהוא דרכו בכך, וזהו אורחיהו, אינו נקרא גרמא, וכדמבואר גם שט"ז מ"ב סק"י, וביה"ל סי' רנ"ב. וע"ע שבו"י^{רנ"ה}. הנה, אם אומרים דתולה על הדרך ולא על המלאכה אם היה הדרך בהמשכן, למה תפירות הוא גרמא של תופר?

(ו) ע' חו"ש דמק' קורי עכביש יהיו מקוצה.

סעי' מ"ט – פתילה בפי הטבעת

(א) מי שהוא עצור, רפואתו לשום פתילה בפי הטבעת. ובשבת, אם הוא רפואה, Medicated, אסור גזירה משום שחיקת סממנים, ואם אינו של רפואה, מותר רק בנחת ובשנוי שלא יבא לידי הסרת נימין^{רנ"ה}.

(ב) ועפי"ז, מי שרוצה לשפריץ מים כדי לעוזרו, לא גרע מלעשות בנחת שאין בו רפואה ואין משום הסרת נימין, וכ"פ הדעת תורה.

(ג) וקשה, הא נאסור משום דיש סממנים לזה, והא ראייה אסר הסממנים, וא"כ למה מותר פתילה בעלמא ומים, מגזור שחיקת סממנים. וכה"ק הביה"ל, בלשון 'צע"ק'.

(ד) וקושיא דומה לזה היה לנו באפיקטוזין.

(ה) ואין לומר שרפואה זו אינו פועל בהגוף אלא בהאוכל/צואה, ולכן מותר, ואינו אסור משום רפואה אלא היכא שמרפא הגוף, דכבר הארכנו בזה ב'רפואה חיצונית' בסעי' ל"ז, ומסק' היה שה'מדע' אינו מתיר רפואה.

(ו) וצ"ל, דשאני אפיקטוזין ופתילה שרואים וניכר וידוע לכל שהוא פעילה חיצונית בעלמא ואינו בהגוף – ובשלמא בעלמא אין היתר כזו, דלא משנה איך הוא פועל תוך הגוף, אבל כאן שהוא חיצוני, וניכר שהוא חיצוני ואינו מרפא בעצם, אינו נכלל ברפואה, חוץ מהיכא שמשתמש בסממנים לעשות את זה. ועפי"ז, גם מים יהיה מותר לעצור. ויל"ע אם קשה מכרסו של תינוק.

(ז) וע"ע חו"ש דהרגיש בזה.

(ח) וע' פפב"ח ד' הע' ל"ד שהתיר חומרים שונים שמכניסים לפי הטבעת לרכך הצואה עצמה. וחשבו כקוץ בעלמא. ועיין.

(ט) ע' סוף מ"ב לענין תיקון מנא.

^{רנ"ה} כרך גרמא עמ' 139, ומה שהביאו בשם ר' משה, וע' אג"מ ד' ע"ג ד' דמבואר דלא כזה. ועיי"ש מש"כ לגבי היתירו סופן משום תחילתן, דלא אומרים כן כשמקבל שכר.
^{רנ"ה} כשמסיר תחבושת בשבת, יזהר מהסרת שער....

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

שונות – אין מוקדם ומאוחר, ואין כאן מקומן הראוי

- (א) כל היכא שהיתרנו מאיזה טעם שיהיה לקחת תרופות, יש ליזהר משאר הלכות שבת כגון קורע ומוחק ומחתך בפתיחת כדורים. ואפ' אם יפתחם לפני שבת, עדיין יש חשש מוחק כשמגביה הנייר מעל הפלסטיק אם יש שמה אותיות.
- (ב) וכן יזהר מאיסורי תופר וקורע בפתיחת פלסטרים ותחבושת. וכ"ש שיזהר ממחתך ותיקון מנא כשמחתכו למידתו. ויש לפתוח מבעו"י^י.
- (ג) יזהר מאיסור תיקון מנא, כגון לגלול כדור של Cotton Wool לסתום אזנו [מלבד קורע]. וכן מבואר ממ"ב האחרון בהסימן, ושש"כ ל"ה כ'.
- (ד) מי שסובל מ-Hemorrhoids מאוד יתכן שהוא חולה כל גופו, ואולי נכלל במצטר הרבה. ויהיה מותר לשים שמן כדי להקל עליו הצער, אם יש לו התיירי חולה. ואם לאו, יל"ע אם מותר לשבת בקצת מים חמים, אם הוא דרך בריאים. ולכאן באמבטיה יותר קיל. ועמש"כ בסעי' מ"ד בשם חו"ש.
- (ה) Hemorrhoids, ר' באדנער היתיר לקחת תרופות ע"י גוי. ולכאן, אם הוא במצב כ"כ דחוק, הוא נחשב כחולה כל גופו, ומותר לקחת תרופות בעצמו ולמרח ממרחים מדרבנן בשנוי.
- (ו) Smelling Salts הוא דרך בריאים, כ"כ חו"ש.
- (ז) רפואה ביו"ט שני מותר, ומשמע דגם שאר איסורי דרבנן מותר לחולה, ואפ' מקצת חולירי^י, עיי"ש ואכמ"ל.
- (ח) קשה, בסי' ש"ג איירי לגבי רטיה שנפל, וכ"ה כאן בסעי' כ"ה, ויש חילוקי דינים ביניהם.
- (ט) לרחוץ ולשטוף כווייה, היתרנו משום דהוא רק מונע החום מלהתפשט, אבל להתיר משום דאין סממנים צ"ע, כי הרבה פעמים יש משחות לזה. ואין להתיר משום דהוא רק רחיצה בעלמא, כדמבואר מסעי' ל', דרוחץ כדרכו ואם נתרפא נתרפא. ויל"ע, האם הערמה מותר, כגון לרחוץ ידיו כדרכו לאט לאט.
- (י) מה הדין עם לקיחת Folic Acid למעשה?
- (יא) זקנים, מאוד יתכן דצרכיהם הם כחולה, כיון דגם הם, דרגת ה'סובל' נמוך יותר, ודמה למש"כ למעלה לגבי מי שחולה כבר לגבי שאר מיחושים. וכ"כ האו"ש, וע' פפב"ח עמ' כ"ז.
- (יב) עדיין אינו ברור מהו גדר מניעה שהתיר המ"ב, ומהו חיזוק מזגו שאסר. ונפק"מ, האם מותר לקיחת Stop It לפני הליכתו להיבהכנ"ס.
- (יג) יל"ע, האם מ"ב פ"א הוא ראייה להתיר רפואה של כמה ימים.
- (יד) Sleeping Pills, אינו דרך בריאים, דאינם לוקחים להנאה, אך אם אין לו שום חולי, יהיה מותר משום 'מערכות הגוף', כגון Jet Lag, או מודאג, או בשמחה, אבל Insomnia יהיה אסור. ויל"ע אם בשלש לפנות בוקר מי שאינו יכול לישון, האם זה נקרא אי תפקוד, ואז הוא כחולה כל גופו.

^י וק"ו וכ"ש אם הוא דבר עלול, כגון לצוותי הצלה.
^י פפב"ח ב' ד'.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

(טו) קיי"ל דהסרת כאב הוא בכלל רפואה. איפוא מצינו ראייה לזה מפורש.

(טז) השורה ג' שקיות טה בכוס טה 'לחיים', כדי לתת לו כח [ומיירי במי שיש לו חולי של עייפות, דאל"כ עייפות אינו חולי], יל"ע אם זה מאכל בריאים.

(יז) מי שיש לו מיחוש, ובגללו אין יכול לישון. אם מחר לא יהא יכול לתפקד, לכאו' מותר לקחת רפואה. ואפ' אם מחר יהיה בסדר או מיחוש, לכאו' יש מקום לומר דבליילה, אי שינה הוא אי תיפקוד, וכמש"כ.

(יח) מי שסובל מרובי גזים בבטן, יש כדורים שמונעים את זה, ומסירים הבועות, יל"ע אם זה מותר. והנה, מסק' למעלה דדבר הפועל בגוף להסיר בעיה הוא בכלל רפואה אפ' אם אינו עושה שום דבר להגוף עצמו אלא להאוכל שבתוכו, ולא היתרנו אלא פתילה ואפיקטיוזון. וא"כ לכאו' יש לאסור. אמנם, אם הוא במצב של כבוד הבריות, לא רק שמותר כדין שאר שבותים במקום כבוד הבריות, אלא גם יותר קיל מזה, כיון שהמנח"י נקט דזה שבות קל, ומותר במקום מצוה ולכאו' ה"ה כבוד הבריות.

(יט) שאלה: מי שיש לו Itch, לא משנה סתם ולא משנה אם היה מחמת יתוש וכדו', האם מותר לגרד אותו, הא יש רפואות להוריד Itch והוא מגרד כדי להסיר הכאב. ולמה לא נאסר מחמת שזה מיחוש, ואסור רפואה, כל זמן שיש בו סממנים. ולא שמענו ולא ראינו שנאסור דבר כזה. וכי תימא דזה אפ' פחות ממיחוש, מי גילה לנו שיש מושג כזה שרפואה שאינו של סממנים מותר אפ' כשיש סממנים, כשהוא מיחוש כ"כ קטן. ועוד, מה נאמר כשהוא Itch חזק.

(כ) תשובה: מכח ההכרח צ"ל סברא שהיזכרנו כבר למעלה, דכל שהוא כ"כ עראי וקל אינו בכלל רפואה, דרפואה פירושו הוא תיקון החולי או הסרת הכאב, אבל Relief לשניות מועטות אינו בכלל רפואה. ואמרנו סברא זו לגבי Vix, ושמה היה חידוש וכאן הוא פשוט. וע"כ סברא זו נכונה ממה שמותר לאחוזו אצבעו אחר שנפגע קצת, ולא אמרי' דזהו רפואה, ע"כ יש דברים שאינם רפואה כלל.

(כא) ועפי"ז, מי שיש לו כאב ראש, מותר לו ל'Massage Temples, כי גם זה רק מסיר הכאב לשניות בודדות. ברם, יש 'מומחים' היכולים להסיר כאב ראש לגמרי ע"י נתינת לחץ בכמה מקומות בראש, ומלבד שיש לדון מצד עובדין דחול, לכאו' זה רפואה ג"כ הואיל ויש בו איזה חשיבות וקיום.

(כב) איסור רפואה אינו על המטופל אלא על המטפל, דהיינו עשיית הרפואה ולא קבלתה. פפב"ח ב' הע' ח'. וכן מבואר ממ"ב וביה"ל סעי' ל"ז.

(כג) ע' פפב"ח ד' י"ט לענין מיחושים נפשיים והרגשיים – ישנם אופנים שהוא חולה כל הגוף. וישנם אופנים שמחייב לקיחה רצופה.

(כד) לסיכום, פפב"ח חילק התיירי רפואה לכמה אנפי. ובאמת כבר הזכרנו כל ההלכות, אבל זה סידור חדש שמשנן הענין.

1. יש שאינם בכלל רפואה, כגון מערכות הגוף, עצירת דימום [ותרופות לזה אסורה דמחזי כרפואה], הסרת קוץ וליחה, ריח הפה וכו'. וגם בגדר הזו יש שאסורים מחמת שדומין לרפואה, וכגון אפיקטיוזון. ועיי"ש איך שביאר דבר זה.
2. דרך בריאים. עיי"ש שביאר מדוע באמת התיירו, הא בהול על זה.
3. סגולי.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ח

4. מניעה. מסביר לחלק מה בין זה לחיזוק מזגו. מיקל במי שרגיש לHay Fever, לקחת תרופות לפני התגובה, ואינו נקרא חיזוק מזגו. ומחלק בין זה ללקיחת אקמול לפני שפג כוחו של האקמול שלקח לפני כמה שעות. וכ' דמניעת סיבוך חדש לצאת ממכה המתקיים כבר, כגון למנוע דלקת במכה, עדיין הוא מניעה.
5. רפואה שאין לה סממנים.
6. תרופה שעירבה מבעו"י.
7. תרופה של כמה ימים. ומחלק בין רצף של עד ו' ימים, טבין ז' ימים ומעלה. ודן ברצף של ימים מועטים, אם עבר ובתחיל לפני שבת, מתי מותר להמשיך ליטול בשבת. ודן חולה שצריך עשרה ימים, אם ימתין מלהתחיל בתחילת השבוע ולא בסופה.

--- סיי שכ"ט – דיני פיקוח נפש ---

הקדמה. מתי מצילין

א) לפני שנבאר עצם הסימן, נבאר קצת דיני 'חיי ישראל' ומתי מחללין, ומתי משאירין למות, ומתי עוזרין וכו', ואלו 'End-Of-Life-Issues' וחמורים מאוד, וכל א' יעשה שאלת חכם, ובעז"ה כאן נעזור לו לעשות 'שאלת חכם חצי תשובה'.

ב) יומא פג. מפקחין גל מעל אדם, מצואוהו חי, מפקחין השאר, מצואוהו מת, משאירין אותו שם. ופריך, בדף פה. מצואוהו חי, מפקחין, פשיטא, ומשני לא צריכא דאפי' לחיי שעה. וזהו המקור דמחללין שבת עבור חיי שעה, וכן פסקי' בביה"ל סעי' ד' להדיא.

ג) אמנם, בספר חסידים אות תשכ"ג כ', וז"ל: אין גורמין לאדם שלא ימות מהרה, כגון שהיה אחד גוסס והיה אחד קרוב לאותו בית חוטב עצים ואין הנשמה יכול לצאת, מסירים החוטב משם. ואין משימים מלח על לשונו כדי שלא ימות, ואם גוסס ואומר אינו יכול למות עד שישמוהו במקום אחר אל יזיזהו משם, עכ"ל.

ד) וכמו זה מצינו גם ביו"ד סי' של"ט ברמ"א, וז"ל: אסור לגרום למת שימות מהרה, כגון מי שהוא גוסס זמן ארוך ולא יוכל להפרד, אסור להשמיט הכר והכסת מתחתיו, מכח שאומרים שיש נוצות מקצת עופות שגורמים זה וכן לא יזיזו ממקומו. וכן אסור לשום מפתחות ב"ה תחת ראשו, כדי שיפרד. אבל אם יש שם דבר שגורם עכוב יציאת הנפש, כגון שיש סמוך לאותו בית קול דופק כגון חוטב עצים או שיש מלח על לשונו ואלו מעכבים יציאת הנפש, מותר להסירו משם, דאין בזה מעשה כלל, אלא שמסיר המונע, עכ"ל. [וע"ע בדרכי משה שם, ויש נוסח קצת שונה, ואולי יש נפק"מ להלכה].

ה) וקשה, מה הפשט בספר חסידים והרמ"א, הא מגמ' יומא הנ"ל מבואר דכל רגע ורגע מחללין, וא"כ איך מזרזין?! ועו"ק, דגמ' כתובות ק"ג לגבי פטירת רבי, שאשתו של רבי אמרו שלא להתפלל עליו כדי שיוכל למות – הא חיי שעה!

ו) ויש תירוצים שונים לקושיא זו, ונפק"מ גדולות ביניהם. הפשטות הוא דכל זמן שהוא חי, ויש חולי או שאר דבר הממיתו, מצילין, אבל אם בעצם הוא מוכן למות, ויש עיכוב ליציאת הנשמה, בזה מסירין העיכוב מנשמה הרוצה כבר לצאת. וכדברים אלו מבואר כמעט להדיא בהרמ"א הנ"ל, אך קשה וחמור מאוד להכריע מהו עיכוב מיתה.

ז) ועוד תי', ע"פ הפתחי תשובה ביו"ד שם בשם שבות יעקב, דיש ב' מיני רפואה – יש רפואות שעושים לרפאות המחלה הממית אותו, ויש רפואות שעושים לרפאות דבר צדדי, שאינו עצם המחלה הממית אותו. דוגמא לדבר, חולה עם סרטן ריאות ח"ו, והוא כמעט מת, והרופא אומר שיש לו טיפול שיכול להאריך ימיו קצת, לעומת אותו חולה שקיבל דלקת, והרופא אומר אני יכול לרפאות הדלקת, אבל עכ"ז הסרטן ימית אותו בזמט מועט. ובאופן הראשון, שהחולי הממית אינו יכול לרפאות כלל, רק שיקח קצת יותר זמן, בזה אינו מחוייב לעשות, אבל היכא שהחולי הממית עכשיו יכול לרפאות, אך עדיין החולי הגדול ימית אותו בזמן מועט, בזה מחייבין לרפאות חולי זו הצדדי, דזה איז מוכרח שימית אותו.

ח) ובמלים שונים, מסירים חולי שני עבור חיי שעה, אבל לא עוצרין חולי ההורג להרוג, דזה רפואה על חיי שעה, וא' הוא מאריך מיתתו.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ט

(ט) ואפ' אם חילוק הזו מצד הסוגיא נכון הוא, מ"מ הרופאים אינם מבינים סברא זאת, ולכן יזהר בזהירות מכופלת.

(י) ועוד, דלכו"ע, אע"פ שיש אופנים שלא מטפלים בחולי הממית, מ"מ טיפול בסיסי, וצרכים מינימליים עושים. ופשוט, דמה נכלל בזה לא יהיה פשוט, ומזון, מים, אויר, חמצן, ודם הוא בסיסי, ויש מקום לדון אודות אנטיביוטיקה, וכן יש לדון לגבי Respirator.

(יא) עוד תי', והוא מהתפא"י על המשנה שם ביומא, ומחלק בין גוסס שהוא בצער, ובין גוסס שאינו בצער. וזה חידוש גדול, וסמך גדול לדינא לגבי טיפול בחולים הנמצאים במצב של צער נורא.

(יב) ומהביה"ל בסעי' ד' הלומד מהמשנה דמחללים על כל רגע ורגע, ע"כ לא למד כהתפא"י.

(יג) שחחתי עם ר"י זילברשטיין שליט"א, ושאלתי מתי מפסיקין לטפל בחולה סופני, והשיב דבדרך כלל הגדר הוא היכא שחולי הזו ממיתו ודאי בקרוב, והוא בצער גדול מאוד, בזה מונעין ממנו טיפול רפואי, אך נותנין לו כל צרכין בסיסיים, כדביארנו באריכות.

(יד) אך הוסיף בשם חמיו ר' אלישיב, דעכשיו יש להחולה מצוה של ובחרת בחיים, אע"פ שהוא סובל ייסורים נוראים, ואדרבה, הייסורים ממחקין עוונות של אדם, ויכיר שאלו הרגעים הכי טובים בחיים, ויגל וישמח ברגע הזו כאילו עכשיו יצא מכלא אחרי 25 שנים!!

(טו) גם הזכיר אלי חשיבות הענין שהחולה לא יהיה מיואש ובדכאון, ואפ' אם אומרים שלא רוצים החיאה, DNR, הרבה פעמים אחר רפואתם מודים לצוות הרפואי על שלא עזבו אותם ולא היקשיבו להם, ואין אדם נתפס בשעת צער.

(טז) ושאל הגאון שאלה, מי שחייב לעבור ניתוח מציל חיים, ואינו דחוף דיש כמה שבועות לעשותו, ויש ב' אפשרות בין שני רופאים יהודים, הא' הוא מקצועי לגמרי ומנתח בימי חול, והשני הוא מומחה יותר מופלג ומנתח רק בשבת – האם מותר לחלל עבור 'מופלג' כשהראשון הוא מקצועי לגמרי. והשיב, דאין מחללין עבור מופלג, היכא שהשני הוא מקצועי לגמרי, ואין שאלה של יישוב הדעת. חידוש.

(יז) עוד דיברנו לגבי הא דמחללין אפ' כשמתקן עמו דבר אחר, שכ"ח סעי' י"ג, שהמ"ב ושעה"צ מביא מח' אם מותר כשמכוון גם עבור ההיתר. וביאר דלא כל אופן שווה, דהיינו, איש הצלה שעובד בשבת כדי שירוויח בסף ממלאכתו [ששכר בשבת יותר מחול] זה רק מציל חיי ישראל שלא לשמה, ואולי אינו בכלל מח' זו כלל, לעומת מי שיש לו קידוש בבית וגן, ורוצה ללכת, ולכן מקשיב לכל הקריאות והולך לקריאה שחייב לקחת החולה לבי"ח שערי צדק – זה אינו הצלת נפשות שלא לשמה, אלא מעשה של הצלת נפשות יחד עם מעשה של נסיעה לקידוש, וזה גרע טפי מאופן הקודמת, ואופן הזו הוא המחק הראשונים, משא"כ אופן הראשון אולי איננו בכלל המחלוקת כלל. עכ"ד הגאון.

(יח) יש סטטיסטיקה, 30% מאנשים מבוגרים המאושפזים בבי"ח מתים מחולי שקיבלו בהבי"ח עצמו. ועפי"ז, איש מבוגר ש Discharged מבי"ח בשבת, אסור לו לישאר שם, ואם אין ברירה חוץ מלנסוע ע"י ישראל, יעשה כן, דאפ' אם מספר הזו אינו מדויק, אלא למחצא שליש או רביע, עדיין זו ספק וחשש רציני.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ט

הקדמה, למה ולמי מחללין

(א) גמ' יומא פה. אי': נשאלה שאלה זו בפניהם: מניין לפקוח נפש שדוחה את השבת וכו', והגמ' נותן כמה טעמים, וא' מהתירצים הוא סברא, חלל שבת אחת כדי שישמרו שבתות הרבה, ואח"כ מביא עוד תי', וחי בהם, ולא שימות בהם.

(ב) ומסק' הגמ' הוא, דהתירוץ של וחי בהם עדיף מכולהו, כיון שזה מתיר חילול שבת גם עבור ספק פיקו"נ, משא"כ השאר מתירין רק בודאי פיקו"נ, וגם יש שאר פירוכות על מקורות האחרים שם.

(ג) ונשאלת השאלה, מה הדין כשיש רק חלל בלי וחי בהם, או רק וחי בהם בלי חלל.

(ד) כגון, גר שמל ולא טבל, שעדיין אינו ישראל, ואין בו משום איבה, האם מחללין להצילו, יש כאן חלל, ואין כאן וחי בהם. ופסקו בזה הציץ אליעזר^א והשבט הלוי^ב והחוש"ש^ג דמחללין עבור חלל לבד.

(ה) ויש לדון, לפי הפוסקים המקילין בגר שמל, מה יהיה דרגא של גיורת אשה שלא מל, דנימא כדדאי לחלל עבורה, וצ"ע.

(ו) עוד נפק"מ, שו"ע ש"ו סעי' י"ד, כשמוציאין בת ישראל לשמד, ולא יהרגו אותה, אין כאן וחי בהם, כיון דאין חשש נפשות, אבל שייך בזה חלל. ופסק המ"ב ס"ק נ"ז, דמחללין, משום חלל שבת א'. וגם מזה רואים דמחללין מטעם חלל לחוד.

(ז) עוד נפק"מ, עובר, דלדעת הרבה ראשונים, והרמב"ן בכללם, אין עליו שם 'חי', ולכן לא שייך עליו וחי בהם, ועדיין כ' הרמב"ן דמחללין עבורו, והטעם משום חלל. יש גר"ח בהל' רוצח דמבואר דלא כזה, דבעובר אין אומרינן חלל. וכן מבואר מביה"ל סו"ס ש"ל דמחללין לעובר מחמת חלל, ועפי"ז ה"ה Embryo, שהוא עובר פחות ממ' יום.

(ח) עכ"פ ראינו עד כה, ג' מקורות ואופנים שנחלל עבור חלל לבד בלי וחי בהם.

(ט) אמנם, רש"י בשת דף ל': כ' דמחללין משום וחי בהם, ופי' מהרש"א שם דטעמא דחלל אידחי. וזה דלא כמש"כ למעלה.

(י) הנה, לפי דעת המ"ב ושאר מפרשים ומקילינן מחמת חלל לחוד, בעובר, שמד, וגר – לכאן ע"פ החשבון, נחלל רק כשהוא ודאי פיקו"נ, וודאי הצלה, דהרי הגמ' אומרת שוחי בהם עדיפא כיון דזה מהני גם בספק, משמע דחלל לא, וכן מסתברא, וא"כ יוצא לנו חומרא גדולה, שלא נציל עובר בספק!?

(יא) והגר"ז בסי' ש"ו אות כ"ט מפורש להדיא דמחללין גם בספק, וכ"ה ברמב"ן לגבי עובר, וכן בקיצשו"ע – ותמוהה, הא אין לנו מקור לזה, דאין חלל אמורה בספק, ואין כאן וחי בהם!

(יב) ועוד, הביה"ל סעי' ד' מביא בשם מאירי דחלל אינו דווקא עבור שמירות שבתות הרבה, אלא ה"ה על תשובה או שאר מצוות – והא המקור לחלל הוא סברא, והסברא אומרת חלל

^א י' כ"ה ב'.

^ב ג' ל"ז.

^ג ח"א עמוד ע"ד.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ט

א' מאלו כדי שישמור יותר מא' מאלו, וא"כ היכא שאינם שווין בחומרתם, או שלא 'ירוויח' מצוות, אינו כדאי לחלל, וא"כ למה היתיר הביה"ל ומאירי.

יג) וכן הוא ברמב"ן, דכ' חלל שבת אחת כדי שישמור מצוות – מה קרה? ולפי דבריהם, היינו מחללין שבת כדי שישמור שבת א' ג"כ!

יד) והנה הגר"ז שם בקו"א מק' קושיא שלנו, דאי מטעם חלל נחלל רק בודאי ולא בספיקא כדמבואר התם בגמ', ויישב, 'ואפשר, דלבתר דגלי לן קרא דמחללין מספק גבי פיקו"נ, א"כ ה"ה בשביל שישמור שבתות הרבה שהוא חשוב ג"כ כפיקו"נ, עכ"ד. דהיינו, היתר של חלל שהוא הו"א דגמ', מקבל הקולות של המסק', אפ' באופנים שהמסק' לבד לא יתיר.

טו) וכעין זה מבואר מאג"מ דכ' דחלל אינו הטעם וסיבא למה מחללין, אלא הוא טעם בעלמא שאינו לדינא, וככל הטעמים האמורים במצוות התורה, וכו' וכו'.

טז) ועפי"ז מובן, אפ' אינו מחלל עבור שבתות הרבה, רואים שרצה התורה בחילול שבתו כדי שיקיים מצוות השם.

יז) היוצא מהגר"ז, מ"ב, ור' משה, דמחללין עבור מצווה אחת, לספק, ולחיי שעה, לעובר, ולגר וכו'.

יח) רק נשאר לנו קושיא אחת, למה לא מחללין שבת עבור מי שהולך להיות סומא, הא גם בזה יקיים יותר מצוות, ולמה דינו רק כסכנת אבר שאין עושין בו דאורייתות. כעין זה טעם ר' שלמה קלוגער.

יט) עכשיו יש לדון הפוך, האם מחללין משום וחי בהם כשאין בו סברת חלל. כגון חילוני, גוסס, שוטה, Coma, וכו'.

כ) הבית מאיר"ד דן לגבי קראים, אם מצילין אותם בשבת, דאין בהם חלל אך יש בהם וחי בהם, ומסיק שאין מחללין עבורם. ומק' הא מסק' הגמ' הוא דלא כזה, ומיישב דהמסק' רק מגלה דאומרים חלל בספק, אבל אי ליתא לחלל, לא מחללין.

כא) וכמובן, רעק"א מפקפק על זה טובא, ומטרת הביה"ל הוא להתנגד לדעה הזו.

כב) יש לדון, האם מחללין להציל מי שנפסק עליו מיתת ב"ד. הביה"ל מביא פמ"ג שדן בזה אם יש עליו חיי שעה, שהרי אין ממיתין אותו בשבת, ומסיק הביה"ל דלא כזה, דהתורה חסה חיי שעה רק על מי שחסה על חיים שלו, משא"כ זו גברא קטילא, וכ"ה דעת הערוה"ש סעי' ו'. וכוונתם לומר, דאין לדון כאן ולומר דאה"נ אין כאן וחי בהם, אבל חלל מיהא איכא, דמהא שהתורה אמר להורגו, מוכח שאינו רצון התורה שנצילו עכשיו באיסור, ולא מצילין מי שעלינו להרוג.

כג) אמנם עדיין יש לדון, האם הוא יכול לחלל שבת כדי להציל עצמו, כגון לנסוע לבי"ח, וצ"ע.

כד) הבא במחתרת שמותר להרגו, המ"ב סק"ט כ' דלא מפקחין מעליו גל, הואיל הוא בר קטילא הוא. וק', הא עכשיו שהוא תחת הגל שוב אינו בא להרגו, וא"כ אין היתר להרגו, וא"כ אינו

י' ג' ס"ט.
י"ה סי' ש"ל ד"ה....

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ט

בר קטילא, ונצילו. וצ"ל, וכ"כ איחיעזר ומאירי, דמיירי שאם יבא להצילו, הניצל ישתדל להרוג אותו, וא"כ עדיין פסק מיתה עליו.

(כה) עוד שם, מומר לתיאבון מצילין, ממור להכעיס אין מצילין אפ' בחול, - ועדיין שייך בהו איבה.

(כו) ספק לתיאבון או להכעיס, ספק נפשות להקל, ומצילין.

(כז) יל"ע, מהו האיסור של מפקחין את הגל. ע' מנ"ח מוסך שבת ל"ב [דן מצד מוקצה], תפא"י ביומא, [כ' חפירה] ואבן האזל ב' שבת י"ח ד"ה צ"ע, [ודן אם הוא סותר שאר הבית, או בונה מצד הפתח], עיי"ש.

(כח) שאלה: האם מותר לחלל שבת כדי להסיר כאב, כשידוע בבירור שלא יעזור החולי שלו כלל, ואדרבה יש חשש שיקצר קצת.

(כט) תשובה: הנה, מחללין להסיר צער גדול מחמת 'כל שרגילין', והטעם שעושים כן הוא לחזק מזגו, ומקווים שאם גופו יהיה נוח ובכח, יהיה יותר סכוי שילחם בהחולי, ובזה שאין טעם הזו, איך נחלל. אמנם, רש"ז בשו"ש ח' ב' היקיל. ואולי טעמו, דאם אין נותנין לו, יש חשש שמא יטרוף דעתו, ועוד, דלמעשה גופו מתחזק, ומי יכול להוכיח לנו שלא ילחם ביתר שאת נגד החולי, וכו' וכו'. ולמעשה יש לסמוך על פסק רש"ז.

(ל) דוגמא לזה הוא חולה סרטן ריאות שרוצה לעשן 'קנביס'.

(לא) ע"כ ההקדמות, ועכשיו נכתוב הערות והארות, ולא נאריך בהדינים המבוארים כאן, דרובם אינם נוגעים למעשה.

סעי' א' – פיקו"נ

(א) מ"ב סק"א דן, כשיש אפשרות בין כבוי לבין העברת קטנים ברשה"ר, מה עדיף טפי.

(ב) ומביא מג"א, דלכבות עדיף, דהוא מלשאצל"ג, משא"כ העברה הוא דאורייתא להרבה פוסקים ברשה"ר דידן. ומביא חיי"א דס"ל להיפך. ואינו מכריע.

(ג) ביאור הנידון, הוא דבקטנים דינם ככפות שאינם יכולים ללכת, וא"כ אין אומרים חי נושא את עצמו; לעומת העברה, אינו ברור אם הוא בכלל דאורייתא אפ' יותר מט"ז אמה.

(ד) ויל"ע, לכו"ע הם כמעט שווין, דיש צדדים לכאן ולכאן, וא"כ למה לא נכבה כדי להציל ביתו ורכושו, ויש ליישב.

(ה) הלכה למעשה, מכבין מכמה טעמים שהבאנו כבר בסי' של"ד, דשריפות שלנו פיקו"נ נפש ממש, והזריז הר"ז משובח.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ט

סעי' ב' – רוב, פריש, קבוע

(א) ע' שערי יושר שער ד', וח' ש' עמ' רכ"ג.

סעי' ג' – ספק

(א) מצילין בספק פיקו"נ, אפ' כמה ספיקות יחד.

(ב) כבר כתבנו, דהמשנה ביומא כ' אין מאכילין כבד כלב שוטה למי שנשכו הימנו. ונאמרו בזה כמה טעמים. י"א משום שהוא רפואה סגולי, והארכנו לבאר למה לא מחללין לרפואה סגולי [לא היה לנו יישוב טוב], ודננו מהו בזמננו שיודעים ומבינים למה עובד.

(ג) וי"א, אינו סגולה אלא הוא רפואה אינו ידועה, וביארנו ע"פ רדב"ז חלק ה' סי' תקכ"ו, ומשמע שהוא גזירת חז"ל שאם נקשיב לכל הבלי השוטים מן השוק, נחלל שבת בכדי, וא"כ רק היתירו בדבר שיש 'סכוי' שיעבוד, או שמכירים ביכולתו לרפאות.

(ד) יל"ע, מי שרוצה להמית נפשו האם מצילין אותו. וכ' המנ"ח ור' שלמה קלוגער דהא דמצילין משהו לומדין מ'והשבת לו', וא"כ אבידה מדעת לא מחזירין.... אך ר' משה יו"ד ג' צ' חולק בתוקף, וס"ל שאין החיים שלו נקרא רכוש, ואינו רשאי להאביד מה שאינו שלו.

סעי' ו' וז' – באו על ממון ונפשות

(א) סתם 'שבבניק' 'נושרים' אין להם גבולים, וא"כ אם יש כאן מצב רציני, יכול להיות שזה נקרא באו על עסקי נפשות, הואיל וכל מהותם הוא לשבור גדרים.

(ב) ע' מנח"ש א' א' שדן אם מחללין להציל משהו מבושה חמורה, ומביא ראייה מדוד המלך וכו', ואכמ"ל.

סעי' ח' – להציל חברו

(א) אם חברו צריך הצלה, אין צריך למסור נפשו להציל חברו, דחייז קודמין, ואפ' ספק שלו עדיף מודאי של חבירו כ"כ מ"ב סקי"ט.

(ב) אך מזהיר, דצריך לשקול הדברים היטיב, ולא לדקדק ביותר, והמדקדק עצמו לכך בא לידי כך.

(ג) וע' אג"מ יו"ד ב' קע"ד שדן בזה באריכות, ובהשתלת אברים, Kidney Donation.

(ד) חשוב לדעת, לאו כל אופן שווה, דאולי להצלת כלל ישראל שאני, וכן דנו האחרונים מאסתר ואחשוורוש.

(ה) וע"ע ב"י חו"מ תכ"ו. וע"ע חוות יאיר קמ"ו. וערוה"ש תכ"ו ד'.

(ו) ויש לדון מתי אסור ומתי רשאי ומתי חייב. וע"ע ציץ אליעזר ט' י"ז.

(ז) ושבט הלוי ה' רי"ט דמיעוט סכנה לאו שמיה סכנה – ואינו ברור מהי גדרו של מיעוט.

(ח) נפק"מ בזמננו ל"ע, כשיש פגוע, האם מותר למסור נפשו כדי להציל משהו אחר, או אוטובוס שלמה וכו'.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ט

ט) האם מחללין להציל מי שהיכניס עצמו לסכנה בפשיעה. החכמת שלמה בסימן זו מוכיח שלא מחללין, אך ר' משה [קכ"ז] חולק בתוקף, ומבואר ממ"ב רמ"ח סקל"ג כר' משה דמחללין. וכן נקט השש"כ ל"ב צ"ח, ומוכיח ממקו"א, ויש לדחות הראיה.

סעי' ט' – כל היוצאים

- א) כ' שו"ע, כל היוצאים להציל, חוזרים בכלי זינם למקומם.
- ב) ומקור הדברים הוא גמ' עירובין, והטעם הוא כדי שלא להכשילם לעתיד לבא, דאם לא יהיו יכולים לעשות כן, אולי בפעם הבאה ימנע מללכת.
- ג) ופשטות הסוגיא הוא דחז"ל לא גזרו איסורי דרבנן במצב כזה, והיתירו תחומין מדרבנן, מוקצה, הוצאה בכרמלית וכדו'.
- ד) ועפ"ז כל 'הצלה' יכולים לעשות כל איסורי דרבנן כדי לחזור הביתה עם כיליהם. [דאם חייבים להשאיר כיליהם שם, ג"ז בכלל מכשילו לעתיד לבא.]
- ה) והשאלה הוא האם נתיר להם לעשות איסורי תורה כדי לחזור הביתה.
- ו) והנה, היכא שצריך לחזור לביתם כדי שיהיו פנויים לעוד קריאות, כגון הצלה או חכמה וכדו', ודאי אין ספק שמותר מטעם פיקו"נ של קריאה הבאה, ורק דנו היכא שאין צד רציני של פיקו"נ לחזור הביתה, ורוצים להתיר רק כדי שלא יתרשלו בפעם הבאה.
- ז) החזו"א למד שהיתירו אפ' דאורייתות. וכ"כ ר' משה ד' פ'. וחזו"ש עמ' ת"מ כ' שעדיף לעשות ע"י א"י, ואם א"א, יעשה אפ' ע"י ישראל.
- ח) מאידך, מנח"ש א' ח' כ' אף שלצערנו יש אנשים שנמנעים מללכת, אין בכוונתו להתיר איסור תורה. [המעייין בלשונו יראה ראייה להחזו"א.] ולכאן טעם דבריו הוא שא"א להתיר דאורייתא עבור חשש עתידי שאינו לפנינו. [אולי לשיטתו דלא בונים בי"ח בשבת.]
- ט) ציץ אליעזר [ח' ט"ו ז' י"א] מחמיר כרש"ז, ומסיק דאין למחות במי שמיקל כר' משה. השש"כ [מ' פ"א] מחמיר.
- י) ור' משה שטרנבוך [ג' פ' כ' דאפ' ר' משה לא היקיל אלא להצלה שהוא מילתא דשכיחא ולכן יש לחוש שמכשילו לעתיד לבא, אבל אדם פרטי שאירע לו פעם אחת בזה ר' משה לא היקיל. וממשיך לדון אם כדאי להצלה לשכור גויים, וממשיך וכ' דסתם רופא אינו תדיר, רק הצלה.
- יא) והשבה"ל ו' כ"ו כ' דהצלה שהוא קביעות, אין לקבוע עצמם למצב כשה אלא ישכירו גויים לחזור הבייתה, משא"כ רופא רגיל שאינו קבוע בשבת יש לו היתר מחמת חשש שמכשילו לעתיד לבא. ממש הפוך מר"מ שטרנבוך.
- יב) [לענ"ד, הלא הצלה יש להם כמעט תמיד היתר לחזור מחמת קריאה הבאה, פיקו"נ ממש, וכל הדיון הוא לחזור כשאין קריאה, וא"כ זה אינו קבוע כ"כ. ואינו מוכרח.]
- יג) ו"א, דמכשילו לעתיד לבא היינו רק כשהולך עבור א' מן השוק, אבל ההולך לבני משפחתו, אין חשש שמכשילו לעתיד לבא. וי"א להיפך, דלאדם מהשוק אינו מילתא דשכיחא ולכן אין לחוש. וכ"ז צ"ע.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ט

(יד) אמנם, המעיין ומדייק בר' משה בפנים, יראה שבא ליישב סתירה ברמב"ם, ומסיק דיש ב' מיני יוצאים. יש היוצא למקרה קצר, וחושב שיחזור עוד מעט, ואם נעכבו שם מכשילו לעתיד לבא. אבל יש יוצא אחרת שיודע שהולך לסיפור ארוך, וכשיוצא אינו חושב על חזרתו, כגון אמה ההולך עם בתה ללדת. ופוסק, דבאופן הראשון שיש חשש רציני, בזה היתירו דאורייתא, אבל באופן השני, אין קיימת חשש רציני כ"כ, ולכן מותר רק איסורי דרבנן.

(טו) ועפי"ז, הצלה כמעט תמיד יש להם היתר, משא"כ ההולך עם בני משפחתו, אין היתר אלא לדרבנן. ותומכת לידה יש לדון, כי היא מתכוונת לצאת בעוד היום גדול, ואינה רוצה להתעכב שם יותר מהצריך [מיידי כשאין צד שצריך לצאת עוד הפעם בשבת], וא"כ יש לדון. ובצירוף פוסקי הנ"ל לכאו' יש להקל.

(טז) וכן יש לדון עפי"ז, רופא הקבוע לעבוד בימות החול, ויש מקרים יחידים שצריך לעבוד בשבת [בהיתר לישראל, פיקו"נ], האם יש לו היתר לחזור הבייתה כשמסיים עבודתו. ולכאו' תלוי מתי יצא, ואם חשב שיהיה שם עד מוצ"ש, וכו' וכו'.

עניני פיקו"נ להצלה, ושאר ענינים שלא הזכרנו

(א) במעלת חשיבות הצלת נפשות, ע' רבינו יונה בשע"ת שער ג'.

(ב) וע' אג"מ ב' קנ"א שאינו חייב ללמוד רפואה, וכ"ש שאסור לעשות שום איסור בזה כגון לטמא למתים, ואינו מחוייב להציל אלא כפי יכולתו וידיעותיו עכשיו.

(ג) ור' משה איירי שאינו חייב ללמוד שנים רבות, אבל מה לגבי לימוד להיות איש הצלה, או לכה"פ עזרה ראשונה. ולכאו', אינו מחוייב לעשות כן, אך ראוי ונכון אם אפשר בטירחא מועטת [אבל לא לבחורים].

(ד) מי שהימית או היזיק משהו כשניסה להציל אותו, התשב"ץ מביא סתירה בין שליח ב"ד הפטור, ובין תוספתא שמחייב גלות, ויישב, וביאר ר' אלישיב כוונתו, דהיכא שעשה מה שכיוון לעשות, אך החולה 'לא השתתף פעולה', ולא עבד ואדרבה קילקל, בזה פטור מהכל כשליח ב"ד, אך אם עשה משהו לא כהוגן, כגון שנשמט ידו באמצע ניתוח, בזה חייב כפרה.

(ה) והיכא שאמדוהו לאיזה טיפול ולא היה נכון אלא היה צריך משהו אחרת, לכאו' תלוי למה טעה – אם הסימנים היו נכון, אך זה היה חריג, דינו כשליח ב"ד, אבל אם עשה איבחון לא נכון, לכאו' צריך כפרה. ולכאו', הכל לפי מקצועיות שלו מה היה עליו לדעת, כי אין צוות הצלה אמורים להיות בקיאים כמו רופא מנתח, ולכן אם פעלו כפי שהם חשבו נכון, אפ' אם באמת לא היה נכון, מ"מ היה נכון לצוות הצלה אפ' אם אינו נכון באמת.

(ו) וע"ע חת"ס קע"ז.

(ז) ולענין אם היזיק בדרכו וכו', פטור מתקנת חכמים, אג"מ חו"מ ב' ס"ג.

(ח) והחכמת שלמה תכ"ו דן, איך מותר להצלה להתלבש לפני שיוצאים לקריאה, הלא אסור לשהות, והוא שופך דמים כל שנייה, וירוש' מיד מבור המקווה לתוך רכבו! ודן שם לגבי זקן ואינו לפי כבודו. ואליבא דאמת אינו שאלה, כי אין לך מכשילו לעתיד לבא יותר מזה, ואף א' יצטרף להצלה אם היה צריך לעשות כן. ואינו ברור מהו הגדר בזה, בלי נעליים? בלי חולצה? בלי עניבה? פיג'מה?

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ט

ט) קריאה שהוא מצב דחוף, אם מישהו יודע שהוא יותר קרוב, לכאן' חייב ללכת אפ' אם חבירו בדרך.

י) איש הצלה קיבל קריאה דחוף, ורץ מיד לרכבו ונזכר ששכח החליפה של 'הצלה' בביתו. האם מותר לו לחזור להביאו אפ' אם משהה עי"ז. לכאן' מותרת, דע"י לבישות החליפה יהיה לו יותר Authority, ויקשיבו לו יותר טוב, ויתנו לו לעבור וכו'. ותלוי לפי המצב, ולפי המציאות, ולפי המדינה.

יא) בסי' שכ"ח הבאנו דאם חולה שיב"ס אינו רוצה שנחלל שבת, כופין אותו. והנה, לפי החוק אסור לקחת אותו לבי"ח נגד רצונו [כשהוא בהכרה], וא"כ אם נחייב הצלה לעבור על החוק מפני פיקו"נ, מכשילו לעתיד לבא.

יב) הא דמכריחים אותו מצד הלכה, היינו רק כשמסרב סתם, או שרוצה להיות צדיק, משא"כ היכא שאומר טעם וסיבה למה לא יחלל, כגן שאומר שמכיר באותו חולי, ומכיר בעצמו, מקשיבין לו, כך מבואר מביה"ל שכ"ח סעי' י'.

יג) הבאנו למעלה אם מותר חייב או רשאי לסכן עצמו עבור אחרים. וע' אג"מ יו"ד ב' קע"ד ענף ד' שאוסר למסור נפשו, ואפ' אינו ודאי אלא סיכון גדול. ודן שם לגבי רבים.

יד) ועפי"ז, האם בעל מותר למסור נפש עבור אשתו? אשה לבעלה? אב או אם לילד? לעובר, ודאי לא.

טו) ובענין מסירת נפשו עבור ציבור, יש לחלק בין היכא שהוא עצמו בסיכון ובין היכא שאינו בסיכון כלל ומכניס עצמו לסיכון עבור הציבור.

טז) מה נקרא רבים? ומה אם מציל א' א', כגון ליכנס לבית בשריפה?

יז) ועפי"ז יש לדון אם מותר להיות כבאי אש. ואלי זה שאני, דאם לא היה ארגון כזה, ודאי היו הרבה אנשים מתים משריפות.

יח) וציץ אליעזר [ט' י"ז ה'] מוסיף דמי שהוא 'מציל הרבים' יש לו כללים אחרים, ומותר עלעשות עצמו מציל הרבים. וזה היתר גם לגייס לצבא...

יט) 'לא תעמוד על דם רעך' הוא לאו, ולכאן' חייבים להוציא כל כספו, ואולי אבר, וודאי כל זמנו, וא"כ יל"ע למה אין אנו נוהגין כן למעשה.

כ) כשיש בפניו אפשרות להוציא א' מב' בנ"א, מי קודם.

כא) ע' אג"מ ב' ע"ג, יש בפניו כמה חולים, ותרופה שיכול להציל א' מהם, למי יתן התרופה, ומסיק דלכולם יש מצות הצלה, ויש דין של אין מעבירין על המצוות, ולכן יתנו להחולה הכי קרוב לאיפוא שהוא עומד עכשיו או להדלת, שהרי אין אנו יכולים לקבוע מי יותר כדאי להציל ממי.

כב) משמע, דכשיכול להכריע שא' יותר כדאי מהשני, כגון זו חיי שעה וזו חיי עולם, מצילין החיי עולם.

כג) ע"ע שו"ש שכ"ח סעי' ב' ג' ב'.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ט

(כד) ועפי"ז, צוות הצלה שהגיעו לפיגוע ל"ע, יכולים לטפל במי שיש יותר סכוי לצאת בחייו ממי שעומד יותר למות. אך זה אינו מצוי למעשה, הואיל וקשה מאוד להכריע במקום מה המצב האמיתי של כל א' וא'.

(כה) בי"ח שיש להם מכשיר א' מציל חיים, וב' חולים הצריכין אותו, יתנו לחולה חיי עולם לפני חולה חיי שעה. אמנם, אם החולה חיי שעה כבר מחובר אליו, אסור להסירו מהמכשיר, דכבר 'זכה' בו, כ"כ ר"י זילברשטיין.

(כו) ועפי"ז, הצלה הגיע לפיגוע, והתחילו לטפל במישהו ונתברר שהוא רק חיי שעה, ויש עוד חולה חיי עולם, לכא' זכה הראשון בהטיפול, וכנ"ל. אך למעשה אין הצלה נוהגין כן, והצדק עמם, שהרי כשמגיעים לפיגוע קודם כל הם עושים בדיקה ראשונה על כל אחד, Initial Assessment, ואח"כ מחליטין מה לעשות, וא"כ לא זכה אף א' בשום דבר, דזה לא היה טיפול רק בדיקה.

(כז) וגם ר' משה מסכים לזה, שהרי הוא דיבר רק כשכולם שווין, אבל ודאי כשאין כולם שווין, בתר מי שיותר מסתבר להציל.

(כח) כשיש אפשרות להציל אוטובוס מלאה או רכב אחת, היחיד נדחה מפני הציבור, כ"כ ר' משה.

(כט) רבים חיי שעה נגד יחיד חיי עולם, צ"ע. מעוברת נגד יחיד?

(ל) ודאי הצלה עדיף ממי שספק אם יצילו.

(לא) ת"ח נגד ע"ה, שומר תו"מ נגד חילוני, איש נגד אשה, זקן נגד מער, ע' הוריות דף י"ג.

(לב) שאלה: חולה שיב"ס הצריך ניתוח דחוף, ורופא מקצועי ישראלי שומר תו"מ מוכן לכך, אך הוא צריך קפה וסגרייה לפני שהוא מתחיל, ואין מיחם וכדו'. האם מותר לו.

(לג) תשובה: אם היה צריך באמת, ולא היה שייך לנתח בלעדו, היה מותר כדין כל דברים המתירים מפני פיקו"נ, אך כמעט א"א להכריע אם הוא באמת צורך או לא. [אם היה החולה בנו או שאר קרובו, היה מצליח גם בלי...]

(לד) כמעט אינו מצוי שיהיה יחוד באמבולנס, דתמיד הוא בכבישים עירוניים, ותמיד יש יותר מאשה אחת ואיש אחת [ע' הל' יחוד], אך באמבולנס שאין בו חלון וכדו', יש לעיין מה לעשות.

(לה) יסוד השאלה הוא דיש מח' אם יחוד הוא ביהרג ואל יעבור או לא, ויהרג ואל יעבור אין דוחין מפני פיקו"נ. היכא שנתייחדו עבור זנות, כו"ע מודים דהוא ביהרג ואל יעבור, כי פליגי שהיה יחוד שלא ע"מ לזנות.

(לו) ויש כמה סברות להתיר, מלבד סברא העיקרית שאולי אינו ביהרג ואל יעבור.

(לז) כגון הרדב"ז אלץ ע"ו לגבי נגיעה בחולה שיב"ס, דמסיק שאין בו משום חיבה, דכמתה דמי. ולפי"ז, ה"ה יש מקום לומר שחשש פתוי אין כאן דכמתה דמיא. ולאונס לא חיישינן ביחוד.

(לח) ועד דהיא לא נתפתה ממי שחושב על זנות בעת שהיא חולה שיב"ס, והיא מתגנה בו.

(לט) ועוד, שהוא טרוד במלאכתו, ועוד אומן לא מרעי אנפשיה.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן שכ"ט

(מ) ועפ"י כל זה, לכאורה יש להקל. [אמנם, יהיו מצבים שלא שייכו בהו כל הסברות הנ"ל, כגון אם נוסע חולה אם אחות שהיה מאוד טוב לו, ואינו מצב של דחוף, וכו' וכו'.]

(מא) חובת הצלה הוא להתחשב בכל קריאה כאילו הוא פיקו"נ דחוף ממש, אם לא שיודעים בבירור שלא, ומפסיקים לעשות כל מצוה שבעולם.

(מב) גוסס, אסור לטפל בו, דאולי יעשה מצבו חמור ממה שהוא עכשיו. וספק גוסס אינו כגוסס, ומטפלים בו בכל יכלתו.

(מג) חובה על כל צוות הצלה, לארגן ולסדר מבע"י שימעט בחילול שבת, כגון לחתוך 'טייפ' לחתיכות, וכן כל הGauzes וBandages לחתיכות בגדולות שונות, כדי שלא יעבור על קורע, מחתך, מכה בפטיש. וכמדומני, אינם נזהרים בזה.

(מד) האם מותר לחולה סרטן שהוא בצער גדול מאוד, לעשן Medical Marijuana בשבת. דהיינו, בדוק ומנוסה שאינו מועיל לחליו כלל, אך הוא בצער גדול, ומבואר בשכ"ח סעי' ד' שעושים כל שרגילים לטפל בצער גדול. אמנם, התם ההיתר היתה כדי שיחזק מזגו ויתרפא, משא"כ כאן אינו כן. ולמעשה נראה להתיר, כיון דא"א לדעת אם הא דהוא בצער כ"כ גדול לא ילחם נגד חליו ביתר שאת וביתר עז, ועכשיו שהוא מרגיש יותר טוב, ירצה לחיות יותר... ועד שנוכיח דלא כזה, ההיתר של הביה"ל במקומה עומדת.

--- סיי ש"ל – דיני יולדת בשבת ---

סעי' א' – יולדת

א) יולדת, אפי' אם נדונה כחולה שיב"ס, עדיין שונה היא משאר חולה שיב"ס, ולכן משתדלין לעשות בשנוי, ושאר נפק"מ בהמשך.

ב) והטעם ששונה משאר חולה, מבואר מתשו' ר' משה^א שדן לגבי לעשות זירוז לידה כדי שהלידה יתאים לפי רצונה או רצון הרופא, וז"ל ר' משה: לע"ד יש טעם יותר ברור לאסור, דלידה בזמנה כדרך הנשים לא נחשב לסכנה כלל, דמאחר שכן ברא השי"ת את העולם שיפרו וירבו ובודאי ברא שיהיה לברכה ולא לסכנה, וגם הא ציוה השי"ת בחיוב עשה להוליד בנים ולא מסתבר שיהיה הציוי ליכנס בסכנה בשביל קיום עשה זו דפו"ר, ובפרט שהנשים אין מחוייבות בהעשה דפו"ר שנצטרך לומר שנתנה התורה להם רשות ליכנס בסכנה להוליד בנים, אלא צריך לומר שאין בזה סכנה כלל, היינו שהבטיח השי"ת שלא יהיה בזה סכנה לעולם, ומה שאירע שמתות בשעת לידתן הוא רק מחמת שמחוייבת עונש כדתן בשבת דף ל"א על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן, ולפ"ז הוא רק בלידה דבזמנה שעל זה איכא הבטחת השי"ת בבריאתו ובציוי העשה דפו"ר שלא תסתכן, דהעונש בשביל חטא דעץ הדעת הוא רק יסורים דחבלי לידה ולא מיתה ח"ו, אבל כשרוצין להקדים לידה שלא כפי שהיה צריך להיות ליכא ע"ז הבטחתו, וממילא נכנסה לסכנה דלידה שלולא הבטחת השי"ת הרי זה סכנה, ולכן הוא דבר אסור לעשות תחבולות להקדים לידה, אם לא כשאיכא סכנה לחכות, עכ"ד.

ג) וכלשון המ"ב סק"ה בשם המגיד משנה, הכא שאני מפני שכאב היולדת דבר טבעי הוא ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה לפיכך החמירו בה.

ד) דהיינו, לידה בזמנה, הוא דבר טבעי, ואין בה סכנת נפשות אם מטפלים בו כראוי, ועושה כל מה שמוטל עליו לעשות, ולכן אין בו החומר של סכנה של שאר חולים. ועוד סברא להוסיף, שלידה הוא כ"כ הרגלות, ועושים מאות ואלפי לידות כל חודש, וא"כ יש התרגלות וידע עצום לענינים אלו. ולפי טעם זה לבד, ה"ה יהיה בשאר חולי שיש כ"כ הרבה ידע ונסיון.

ה) מ"ב סק"א מביא בשם ספר חסידים^ב, מן הראוי לאשה שהגיעה לחודש תשיעי להזמין בכל ע"ש כל הדברים הנצרכים לה דשמא יזדמן לידתה בשבת ולא תצטרך לחלל שבת^ג. וערוה"ש^ד נקט דין זה בלשון 'חסידים' ואנשי מעשה^ה.

ו) ונכלל בזה, לארגן מבעו"י גוי שיכול להסיע אותה לבי"ח, ושיהיה מספרו מספר האחרון שהתקשרו אליו, וכן לוודא שאם נוסע ברכב שלו, שיכבה התאורה בפנים, והתאורה בחוץ ידליק אוטומטי, רדיו כבוי, מזגן כבוי, חגורת ביטחון סגור כבר, להוציא כל הדברים מהרכב שאינם נצרכים, וכו' וכו'. ולכא' עדיף לקחת מונית מלנסוע בעצמו, כדי לא להיכנס

^א יו"ד ב' ע"ד.

^ב אומרים בשם ספר החסידים, וכן מצאתי בס' תשצ"ג, דיתפלל שאשתו לא תלד בשבת. ומ"ב לא הביא את זה. ושמעתי שיש גירסא שיתפלל שלא יצרך לחלל שבת, אבל לא יתפלל שלא תלד, דאולי זה זמנו לצאת.

^ג ע' נדה לח. חסידים הראשונים לא היו משמשים מיטותיהם אלא מליל רביעי וכו'.

^ד סעי' ג'.

^ה ע"פ גמ' נדה ל"ח שחסידים הראשונים היו משמשים מיטתם רק בלילות שלא יבא הלידה להיות בשבת.

^ו או דלוק, תלוי במקום ובעונה.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן ש"ל

לשאלות ובלגן של כבוי המנוע. ונבאר בהמשך אם עליה לבחור בבי"ח דווקא הכי קרובה לביתה.

(ז) ויש לדון, האם יש ענין לארגן שלא יעשה חילולים ע"י עכו"ם, כגון ללכת מבעוד מועד לחתום במקום שהגוי יחתים בשבילך בשבת. וצ"ע למעשה. ומסק' מו"ר להקל.

(ח) קשה, למה כאן נקט הספר חסידים, מ"ב, ערוה"ש בלשון של עדיפות, הא בסי' רמ"ח קיי"ל דאסור להכניס עצמו למצב שיחלל שבת בפיקו"נ, וא"כ הל"ל דכאן חייב לעשות הכל כדי שלא יבא לידי זה, וכלשוננו של השעה"צ בסי' שד"מ סק"ה, 'פשוט, דכל טצדקי דאית ליה שלא יצטרך לחלל שבתות וכו' מחוייב לעשות'.

(ט) והיישוב, התם מיירי באופן שאם לא יכין, ודאי יבא לחלל שבת, משא"כ כאן הוא רק ספק אם תלד בשבת, ויש עוד ששה ימים בשבוע שבהם תוכל ללדת, וא"כ אינו אלא 'ראוי' ולא 'חייב'.

(י) שבט הלוי' מעורר, האם אשה שאין לה בי"ח בעירה, מחוייב למצוא דירה קרוב לבי"ח בכל שבת בחודש תשיעי שלה. ולכא' כוונתו הוא לדון האם ראוי לעשות כן או לא, אבל אינה מחוייב.

(יא) ואפ' אי נימא שזה 'יותר מדי' עבור 'ראוי', מה נגיד לגבי מי שגר בבית שמש, ויש לו דירה גם בירושלים, האם מחוייבים להשהות בביתם בירושלים? ואם ניקל בזה, מהו למשפחה בירושלים לנסוע לבית שמש לשבת?¹

(יב) ולכא', כל שהוא בשב ואל תעשה, ואינו טירחא גדולה, ראוי לעשות, אבל יותר מזה, ולקום ולעשות לנסוע יותר רחוק אינו מן הראוי, אבל אינו אסור. ור' נבנצהל שליט"א שאסר מדינא לנסוע למרחוק, צ"ע. וע' במהדו"ב, לקמיה.

(יג) [מהדו"ב: בסי' רמ"ח בסוגיית אין מפליגין מבואר דיש איסור להכניס עצמו גם במצב של ספק, וא"כ מ"ש סוגיין מהא. ע"כ, יש לחלק בין קום ועשה לשב ואל תעשה. ועפי"ז, ע"ע בהשאלות שהבאנו למעלה, דלנסוע למקום יותר רחוק מהבי"ח, אם אינו מקום מצוה, אסור, ע"פ סי' רמ"ח. ובזה מובן דברי הגר"א נבנצהל שליט"א.]

(יד) אשה הנמצאת בבי"ח בע"ש באמצע תהליך הלידה, האם עליהם לזרז את הלידה, כדי לסיים לפני שבת, כדי שלא יבואו לחלל שבת. והורה ר' אלישיב, דאי"צ לעשות כן לשנות סדרי הטבע כשאין צורך רפואי, כדי למעט בחילול שבת שהוא דחוייה מפני זה. ויש רופא אחת שאמר שהגרש"ז הורה לו לעשות זירוז כדי למעט בחילול שבת, אך הגרי"י נויברט, וכן בספר נשמת אברהם, הכחישו הוראה זו, והודו להוראת ר' אלישיב.

(טו) אשה שהתחילה צירים שלה בע"ש, דנו הפוסקים אם צריכה ללכת לבי"ח מבעו"י, כדי למנוע לנסוע בשבת ע"י יהודי [דזה גרע מהנ"ל, כי הוא רוב צדדים שתחלל שבת, משא"כ בהנ"ל הוא א' מתוך ז' ימים שתוכל ללדת]. ופסק המקובל הוא להקל שאי"צ ללכת, דאולי

¹ ח' פ"ח.

² כל הערים כאן הם לאו דווקא, דבעיר אחת לבד ג"כ יש לספוקי אותם ספיקות.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן ש"ל

הוא False Labour. אך, אם ברור לה שמתחיל הלידה, כגון אשה היודעת שצריכה ללכת כשיורדת מימיה, תלך מבעו"י. ואם הנסיעה יהיה ע"י גוי, מותר לה לישאר בביתה, אפ' אם יצטרך ודאי לנסוע בשבת. ע"כ הוא הפסק המקובל.

ז) ברם, מבואר מסעי' שלנו, וכבר דיברנו על זה בסי' שכ"ח, שיש מושג של יתובי דעתה, יישוב הדעת. ומבואר, דמחללין באיסור דאורייתא ליישוב הדעת. וא"כ, יש מקום לומר, שאם תלך מבעו"י להבי"ח, זה יפגוע ביישוב הדעת של לידתה, וא"כ יהיה מותר לישאר בביתה ולנסוע בשבת ע"י יהודי, מחמת היתירא זו דיישוב הדעת.

יז) וחז"ש כ' דכדי להשתמש בהיתר זו של יישוב הדעת, צריך לדון כל אופן בהרבה יישוב הדעת. וא"כ בנידו"ד, אינו פשוט להתיר, דהלא אינו בהלידה עצמו [יתבאר בסעי' ג'], וגם יש לחלק מהרבה סיבות שונות, ולא כל אופן שווה לחברו, וא"כ ישאל שאלת חכם למעשה, אבל המושג כבר קיימת. עוד סניף להתיר הוא 'כל שרגילים'. וע"ע מש"כ בהמשך **אות י"ט**.

יח) אשה הנמצאת בבי"ח אחרי False Labour בשבת, יש לדונה כחולה שאיב"ס [אם סמוך ללידה, ולכאז' אף בכל חודש תשיעי], ועוד, היא צריכה כח עבור עצם הלידה, ומותר לנסוע לביתה ע"י גוי. וגם לכאז' בעל היכול לנסוע עמה. רבוי שיעורים, שבות דשבות, במקום יישוב הדעת, צורך גדול, [וכדי שלא תלך לבד במונית בליל שבת] וכו'. ואם יש שאלה של תחומין, אפ' תחומין דאורייתא, עדיין יש לצדד להקל, ולסמוך על אלו שס"ל דכל תחומין אינו אלא מדרבנן. אך, לנסוע ע"י יהודי, א"א להקל, כיון שאינה יולדת עדיין.

יט) ואם הרופאים אומרים לה שיש לה י"ב – כ"ד שעות עד הלידה, בזה יש לדון להתירה להחזיר לביתה, מהטעמים שהבאנו לעיל, דאולי יש להחשיב את זה כיישוב הדעת, דאינו רגוע ואינו מועיל להלידה להתחיל בתוך הבי"ח.

כ) ברם, אם ע"י שתישאר בבי"ח יש חשש שינתח אותה אם אינה מתקדמת לפי רצונם, ודאי יש יותר מקום להקל.

כא) **פסק השו"ע**, ביולדת, כל מה שיכולים לשנות, משנין [קיצשו"ע צ"ג ב' כ' דה"ה משתדלין ע"י גוי. ואע"פ שבשאר הל' פיקו"נ לא מצאנו דבר כזה, מ"מ גם לא מצאנו שם שישנה, וא"כ מסתבר דשנוי וגוי שווין הם לענין זה; למרות ששאר המפרשים לא אמרו כן]. דהיינו, משתדלין לא לעבור על איסורי תורה. וביארנו כבר למעלה מדוע.

כב) ומבואר מהערוה"ש דהא דישנה הוא למשך כל הלידה, ואחר הלידה היא כשאר חולה שיב"ס [ואם גם בזה אינו בהול, עדיין יש לשנות, וכדמבואר]. לאפוקי מאורל"צ שכ' דישנה רק בהלידה עצמה ולא לפני הלידה. ודבריו צ"ע ממקור הענין שהוא גמ' ורמב"ם וש"ע דאירי בהבאת השמן, שהוא לפני הלידה, ומבואר דיש לשנות. ועוד, הרמב"ם שם [ב' י"ג] מבואר דעצם הלידה אי"צ לשנות. ובאמת הגרי"ז ביומא מדייק מהרמב"ם שלפני הלידה יש לשנות, אבל לא בעצם הלידה. וכ"פ ציץ אליעזר י"ז ס"ה כהגרי"ז בשם הרמב"ם. ובאמת, גם המ"ב מדויק כזה, להמעיין היטב.

כג) **שאלה**: יולדת שהגיע זמנה ללדת בשבת, ובעלה התקשר לחברה המונית הראשון בספר טלפונים, וענו ואמרו שיגיעו, אך המחיר הוא 400 דולר. וכששאלם למה, השיבו שאין זו

^ט וכן היקל ר' אלישיב, ואולי היה בצירוף יישוב הדעת [אם קיים], וכדלקמיה. וכן אומרים בשם הגר"ח. נפק"מ בין הטעמים היכא שבוודאי יחללו, כגון ירדו לה המים. והגר"ח"ש היקל אף בכה"ג. ולכאז', יישוב הדעת ג"כ מתיר שאי"צ לרוץ לבי"ח כשהחליטו סמוך לשבת שצריכה ללכת, אלא יכולים לנסוע ברוגע. חידוש.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן ש"ל

חברת מוניות, אלא חברת לימוזין. השאלה היא, האם הוא עכשיו יכול לנתק את השיחה, ולהתקשר למונית רגילה.

(כד) וכדי לענות לשאלה זו, נביא שאלה אחרת שהבאנו בסי' שכ"ח, לגבי יולדת שיש לה ביטוח המקובל רק בבי"ח רחוק, האם מחוייבת לנסוע דווקא להקרוב, ולשלם עשרים אלף דולר להלידה.

(כה) ושאלה הזו, הבאנו בסי' שכ"ח שאפ' על הצד ששבת דחוייה אצל פיקו"נ, מ"מ מה שאינו 'רגיל' או דבר שהוא טירחא כ"כ, אינו בכלל ברירה, ומותר לחלל יותר. [סמך לדבר, ע' מ"ב סי' תס"ו סעי' ב' בענין לעיסת חיטין, דג"ז דחוייה, ואעפ"כ מיקל אם אין עוד אפשרות 'בקל'].

(כו) ועפי"ז, הורה ר' אלישיב ורח"ק, שעשרים אלף דולר הוא סכום די גדול כדי שנאמר שאין כאן אפשרות כלל, ומותר לנסוע לבי"ח יותר רחוק.

(כז) וכמובן, פסק הזו שייכת רק לאנ"ש, שסכום כזה הוא בלתי סביר, ולא מפזרים מעות כזו על שום דבר חוץ מבית ורכב, אבל מי שיפזר מעות כזו גם על שאר דברים האינם נצרכים לו ממש, אינו שייך להנ"ל.

(כח) נחזור לשאלה הראשונה, סכום של 400 דולר, הגם שהוא הרבה כסף, מ"מ הוא סכום כסף שהוא בהמדובר, והיה קונה מקרר בסכום הזה, והיה הולך לחופש בסכום הזה, משא"כ עשרים אלף.

(כט) ולכן, הלימוזין לכאן' חייב לקחת [אינו חוק], אך מותר לנסוע יותר רחוק, אפ' ע"י ישראל, לבי"ח הלוקח ביטוח שלו. ולנסוע ע"י גוי, אין מקום להחמיר כלל. ובכל אופן ישאל שאלת חכם. ויש לדון אם זה יפריע ליישוב הדעת שלה, ואולי המציאות של לימוזין בשבת הוא חסרון יישוב הדעת. ויש לדון כל אופן לחודיה. ויש לדון אם יכול להזמין מונית הבאה ע"י איסור דרבנן בשנוי לחוד, אולי בזה אמרי' 'הותרה'.

(ל) ע"פ הנ"ל, מי שיודע שצריך לנסוע בשבת, האם יקנה רכב חשמלי, כדי שיעבור על איסורי דרבנן להרבה פוסקים, במקום רכב רגיל שהוא אלפי חיובי דאורייתא לכו"ע. וע"פ הנ"ל אין צריך. אך, כשמד"א או הצלה קונים רכבים חדשים, זה ודאי יהיה בחשבון שלהם. וצריך לדון גם מצד מהירות, תקלות, זמינות וכו' וכו'.

(לא) הנוסע לבי"ח בשבת בהיתר, יש מי שאומר דישנה וימעט ככל שאפשר, ולמעט בברקסים, ולמעט בבלינקרים, ויעשה סימני יד.

(לב) ולכאן', סימני יד בזמננו, לא יודעים משמעותם. ולמעט בברקסים הוא סכנת נפשות. ולמעט בבלינקרים, תלוי לפי המצב, וכפי שבנ"א עושים בחול, כך יעשה בשבת [ככל מדינה ומדינה, לילה ויום, יש רכבים בסביבה או אין רכבים]. ויש לדון האם יחבר חגורות ביטוח, שהרי זה מפעיל חיישן. ואם לא יחגור, גם ירגיש ויצלצל. והאם יחגור אותו בע"ש. וצ"ע.

(לג) וכשיגיע לבי"ח, יש לדון אם יעצור כדרכו או שיעשה Stall, שהוא כבוי ממילא.

(לד) ולכבות כדרכו, לכאן' אין לו היתר, ויבקש מגוי' לחנות רכבו. ואם אין גוי, צ"ע להתיר לחנות. ואולי, אם ע"י שלא יחנות, הבי"ח לא יטפל בחולים חרדים, יש לדון להתיר, וצ"ע. ואם הוא במקום שמפריע לאמבולנסים, ודאי יזוז.

¹ כדין הפסד הבא פתאום, וכו'.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן ש"ל

(לה) תוך הבי"ח, הכל מותר ע"י עכו"ם.

לו) Epino, לכאן' אם יש צד שמונע תפירות, שהוא צער וכאב גדול למאוד, מותר להשתמש בו בשבת, דכי היכי דנתיר איסורי דרבנן אח"כ, כ"ש מקודם. ועוד שאיזה איסור יש כאן. ולכאן', אם אין לו הכרח לעשות דווקא בשבת, אולי כדאי להמתין עד מוצ"ש.

לז) **יישוב הדעת**. כבר כתבנו למעלה, דלאתובי דעתה של היולדת מותר לחלל. והטעם, דקים להו לחז"ל, שאי יישוב הדעת הוא סכנה ליולדת, ולכן מחללין. והבאנו שצריך לדון כל אופן ביישוב הדעת, ולהכריע כל אופן לכל אשה, האם הוא בגדר יישוב הדעת, ונחלל, או האם הוא בגדר פינוק בעלמא, ולא מחללין.

לח) וכאן המקום לדון, מה הדין בלקיחת אפידורל Epidural בשבת. תהליך האפידורל היא, מזריקים הרדמה מקומית מועטת לתוך גב התחתון, כדי לוודא שהם במקום הנכון בגב, וכדי שיהיו יכולים להכניס הצינור לשם בלי צער. ואח"ז מכניסים מחט יותר גדול, עם נקב בתוכו, ומכניסים דרך המחט, צינור לתוך הגב, ומוציאים המחט, ונשאר צינור לתוך גבה של האשה, ומחברים אותו חזק למקום כדי שלא תזוז, ודרך הצינור הזו מטפטים הרדמה מקומית. וגם יש על הצינור כפתור חשמלי, שבו יכול האשה ללחוץ כשמרגישה יותר צער, וזה יתן לה קצת יותר הרדמה.

לט) ושבט הלוי"א דן אם יש בתהליך אפידורל שום איסור דאורייתא. עיי"ש שמחלק אם מכניס לווריד או שריר, דבשריר אינו פס"ר של חבלה וכו'. ולפי מש"כ שם שאין שאלה של עשיית פתח, כיון שלא איכפת ליה אם נסתם מיד, לפי מש"כ למעלה שיש נוחותא בהפתח, יהיה איסור דאורייתא. ויש לדון בזה.

מ) ועוד אחרונים^{יב} ס"ל שהוא איסור דאורייתא כיון שצריך הדם היוצאת לוודא שהוא במקום הנכון, וא"כ הוא חבלה הצריכה לגופה.

מא) ואם הוא איסור דרבנן, נוכל להקל בזה, לעשות איסור דרבנן להציל מצער גדול מאוד, כדאי' שכ"ח סעי' כ"ח.

מב) ואם הוא דאורייתא, יש לדון ברצינות אם יש להתיר לה. וע' שבט הלוי"י שיש לו משא ומתן עם האדמו"ר מגור בענין זה.

מג) אם יש חשש פיקו"נ אם לא נותנים לה, ודאי לית מאן דפליג שהזריז הרי זה משובח. השאלה הוא האם מותר כשאינו פיקו"נ מחמת צערה הגדול.

מד) והמקום להתיר את זה, הוא לומר שצער הגדול הזאת הוא הפרעה ליישוב דעתה, וא"כ נזרוק כדי ליישב דעתה.

מה) אך יש שטענו, שהיתר של יישוב הדעת הוא דקים להו לחז"ל שיש בו פיקו"נ באי יישוב דעתה, ואילו כאן, הרי לאלפי שנה לא היה להם אפידורל, והסתדרו בלי, אלא ע"כ אין בו משום פיקו"נ.

^{יא} א' ס"א.

^{יב} ע' דור המלקטים סי' שט"ז סעי' ח'.

^{יג} ט' ע"ה.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן ש"ל

מו) וטענה זו יש לדחות, שהרי מלפני חמישים שנה, אשה היתה יולדת בבית לבד, וא"כ איך נתיר ליולדת לנסוע לבי"ח, הא אין כאן הפרעה ליישוב דעתה, בטענה הנ"ל. ובאמת, הקצוהש"ח" דן בזה, אך להלכה כו"ע מודים שיכולה לנסוע.

מז) אלא ע"כ, עכשיו בדורנו יש לנו מושגים כאלו, ודברים אלו מקובלים, וכל יולדת יודעת שיכולה לנסוע לבי"ח ולקחת אפידורל, ובזכותה לכך, אם עכשיו נגיד לה שאינה רשאי, ודאי זה אי יישוב הדעת גדולה, ויש בו חשש פיקו"נ.

מח) וכ"ת, שנאסור כל הרבנים לקחת אפידורל בשבת, ואז לא יהיה על דעתה בכלל, י"ל, שכבר התרגלה לזה מלידות שעבר, או מחברותיה שהיגידו לה. וכ"ת שכולם יבינו דבשבת שאני, ואין לדמות ימי חול לשבת, י"ל הואיל ובזמננו יש פוסקים המתירים בשבת, שוב גם היא רוצה, ואם לא ניתן לה מה שרוצה, הוא בכלל אי יישוב הדעת.

מט) עכ"פ יוצא, שיש להתיר ליתן לה אם היא רוצה, כיון שזה נכלל בהיתירא של יישוב הדעת.

נ) ועוד טעם להתיר, הוא מה שלמדנו, 'כל שרגילים'. ואפ' אם להלכה אנן לא היקל כזה, מ"מ המ"ב היתיר כשיש צורך גדול. ור' אלישיב אמר שצער גדול הוא גם צורך גדול. וא"כ, לא לקחת אפידורל הוא צער גדול, וא"כ נתיר בנידו"ד.

נא) אך אין טענה זו פשוטה כ"כ, שהטעם שהיתיר שם המ"ב היתה משום דיש חשש שיכבד חליו, וא"כ בנידו"ד יש לדון, שהרי אין חשש שיכבד חליו, הא ראייה מליוני הנשים שחיו עד עכשיו שלא לקחו אפידורל. אך גם זה יש ליישב, וכנ"ל. רק יש לדון עכשיו יש לנו ב' טעמים להתיר או רק א'.

נב) לעשות אפידורל כדי למנוע מניתוח, ודאי שרי, שהרי ניתוח יש בו הרבה יותר חילולים, והוא הרבה יותר סכנה.

נג) ולכאנ"ל, הניחא כשהיא כבר יולדת ממש, עם הסימנים המבוארים בסעי' ג', אז היא יודלת שהיא חולה שייב"ס, ויש לה כל היתיר הנ"ל, אבל אשה הנכנסת לבי"ח, ועדיין אין לה סימנים הנ"ל, האם נאסור לה לקחת אפידורל, שהרי אין דינה אלא כחולה כל גופה, ואינה יולדת הלכתית.

נד) אך גם זה נוכל להתיר, שהרי יתבאר שם שדברים שא"א להמתין עד שיראה סימנים אלו, מחללין לפני. וע"כ סמכי' על זה, דאל"כ איך נסעה לבי"ח, אלא ע"כ כשא"א להמתין, מחללין מקודם. וא"כ ה"ה בנידו"ד, אם היא תמתין עד שיראו הסימנים, יש צד שיהיה מאוחר מדי, ולכן יש לה כל ההיתרים הנ"ל, לקחת אפידורל כשהיא רוצה.

נה) אשה הרוצה לנסוע לבי"ח יותר רחוק, כי יודעת שיש שמה טיפול יותר טוב, או שרופא שלה עובד שמה, או שאר דבר דומה, ע"י גוי ודאי מותר לנסוע. וע"י יהודי, פסק המקובל^{טו} הוא להקל בזה, ולדון אותו כיישוב הדעת.

נו) אשה הרשומה בבי"ח מסויימת, והיגיע זמנה לילד בשבת, ע"פ פסק הנ"ל אינה צריכה לנסוע דווקא לבי"ח היותר קרובה, אלא יכולה ללכת לבי"ח שלה, אפ' אם הוא יותר רחוק. והביאור לזה, דאם בשבת עכשיו ישנו תוכנית שלה, היא תתבלבל, ויגרום לאי מנוחת הנפש.

^{יד} ק"מ ג'.

^{טו} מקור הפסק הוא דיין פאדווא, ונקטו העולם כוותיה.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן ש"ל

נז) אשה הרוצה לנסוע בשבת לבי"ח מסויימת מחמת אוריה חרדית, או יש לחלק בין ב' אופנים. אם היא רוצה האוריה כיון שאז בדעתה הוא יותר 'הייליג', ויותר טוב לנשמה של התינוק, או שאר חשבון של בין אדם למקום, אז בזה עליה לדעת שהתורה מעדיפה בי"ח היותר קרוב. אך אם אינו הרגשה רוחנית, אלא סתם מרגישה יותר בנוח כשהיא מסובב עם אנ"ש, לכאו' בזה יש לדון להתירה לנסוע יותר רחוק מחמת יישוב הדעת, וצ"ע למעשה.

נח) אם היא רוצה לנסוע בשבת לבי"ח מסויים, כי יודע שבזה יבקר לה בעלה [כגון כהן], לכאו' זה כלול ביישוב דעתה. ושאר עדיפויות שאינן ברורות, כגון אוריה, וכו', ישאל שאלת חכם, ולא כל אופן דומה לחברו.

נט) וכל זה הוא אם יש בשבת יכול לבחור לנסוע יותר רחוק. ולענין האם מוייב לרשום בבי"ח מבעוד מועד, לכאו' בזה הוא רק 'ראוי' כמש"כ בריש הסימן, ולכן אם יש לה סיבה, נתיר לה לרשום באיזה בי"ח שהיא רוצה, ואז בשבת אם יגיע זמנה, פסקה יהיה כמש"כ באות נ"ד.

ס) אך, אם רוצים לבחור בבי"ח מסויימת מחמת סיבה צדדי לגמרי, כגון שבעלה רוצה להיות קרוב לביהכנ"ס מסויים, לכאו' בזה יש 'ראוי' לבחור בי"ח יותר קרוב.

סא) מבואר מר' משה^{טז} שיש ב' מיני יישוב הדעת. הא' הוא יישוב הדעת גמור, ולכל הנשים יש פחד הזו, וב', דברים פרטיים, שאצלה יש בו משום יישוב הדעת. ור' משה מסכים להתיר בב' האופנים האלו, אך כ' שהיכא שהוא שלה פרטי, ישתדל בעלה לפייסה ולהסביר לה שאין צורך בזה, אבל אם היא מתעקשת, יחלל.

סב) **תומכת לידה, Doula, Labour Coach**. יל"ע, האם מותר לחלל עבור תומכת. ויש שאמרו, שאין בזה צורך אמיתי, הואיל שזה דבר חדש, ולאלפי שנים הצליחו ללדת בלי זה.

סג) אך, כמש"כ לעיל לענין אפידורל, מה שקרה מימי קדם אינו משפיע על יישוב דעתה שלה עכשיו, ולכן אם יש בה משום יישוב הדעת בזמננו יהיה מותר.

סד) והנה, היולדת או בעלה שמתקשרים להתומכת, אינו עושה איסור דאורייתא, ולכן יש להקל אפ' קודם שנאריך בזה. ונאריך לבאר רק מהו היתירה של התומכת לנסוע.

סה) אם היא נוסעת ע"י גוי, ג"כ אין לפקפק, וגם אם יש בו משום רבוי שיעורים, ונדון רק אם נוסעת ע"י יהודי.

סו) ולכאו' מותרת לה לנסוע. והטעם פשוט דכל מלאכתה ומומחיות שלה הוא יישוב הדעת, שהיולדת יודעת שיש מי שדואגת בשבילה, ויכול להדריכה בין לענין טיפול הרפואי, בין לענין הסרת כאבי הצירים, בין לענין Breathing, מונעים טיפולים שאינם נצרכים, מונעים ניתוחים, מקצרים זמן הלידה, וכו'. ועוד, דבזמננו הוא דבר רגיל ומקובל, וכולם עושים את זה^{יז}, ולכן אם נמנוע את זה, יהיה הפרעה עצומה ליישוב דעתה.

סז) ברם, כל זה הוא רק בארה"ק, או באנגליה, וכדו', ולנשים צעירות, אבל בארה"ב שיש לכל אשה רופא פרטית, או לאשה בלידה שישית, שוב אין תומכת דבר מצוי כ"כ, ויש לדון כל

^{טז} א' קל"ב.

^{יז} ולא שואלין בבי"ח, האם יש לכם תומכת, אלא שואלין מי התומכת שלכם.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן ש"ל

אופן בנפרד, אם יש בה משום יישוב הדעת. אם היולדת רוצה את זה אפ' אחר שמסבירים לה, אז בכל אופן לכאו' יש מקום להתיר, ע"פ ר' משה הנ"ל אות ס"א.

(סח) כשהאשה רוצה תומכת, וגם י"ח בעלה, לכאו' גם מותר ע"י ישראל^{יט}. בעלה ואמה, לכאו' כנ"ל. אמה ותומכת, בעלה אמה ותומכת, ע"י גוי ודאי שרי, וע"י רבוי שיעורים ג"כ יש להקל. וע"י ישראל, במלאכות גמורות, יעשה שאלת חכם על כל אופן לחודיה אם יש להתיר. וע"ע מש"נ לקמיה בנספח, מענין זה.

(סט) אין לטעון שתומכת יהיה מותר בכל אופן, ע"פ סעי' שלנו 'קוראין לה חכמה' ממקו"א, דזה מייירי כשאין משהו אחר ליילד אותה, משא"כ בזמננו, תמיד יש צוות רפואי.

(ע) מדליקן נר ליולדת, אפ' סומא, דמיישב דעתה. וע' שעה"צ למה אין אומרים לה שהידליקו כשבאמת לא הידליקו, ויישב, שתרגיש בכך. וזה המקור לדון לגבי בשר נבילה לחולה, שכ"ח י"ד, אם נשקר לו.

(עא) משנין ליולדת, היכא שאין עיכוב, או שהעיכוב אינו מעכב.

(עב) מעשה שהיה פעמים רבות באשה מעוברת שלא הרגישה תנועת העובר לזמן מה. ומייעצים הרופאים לשתות מיץ ענבים או שאר מיץ עם הרבה סוכר, ולשכוב על צד שמאל לרבע שעה. לרוב, מתחילים להרגיש תנועות העובר. ואם בכל זאת אינה מרגישה כלום, שולחים האשה לבי"ח או מרפאה לבדוק בשלומה של העובר, ע"י חיבור למכשיר מוניטור. והשאלה, כשקורה כן בשב"ק, האם מחללין שבת עבור זה.

(עג) ולכאו', זה חילול שבת עבור הצלת עובר מחשש סכנה, וקיי"ל דמחללין מטענת חלל שבת אחת כדי וכו'.

(עד) והנה, אם יש גוי זמין לנסוע לבי"ח, יש לנסוע ע"י גוי, אבל אם אין גוי בנמצא, יש לחלל ע"י ישראל. ואע"פ שבבי"ח אינם ממהרין לטפל בציורים כאלו בדחיפות יתר, היינו משום שלרוב אינו ענין של דקות ספורות^{כא}, אבל בעצם הוא שאלה של פיקוח נפש של העובר.

(עה) שבת נגד יחוד. אשה הצריכה לנסוע לבי"ח בשבת באמצע הלילה, ובעלה אינו נמצא לקחת אותה, אלא גבר אחר מוכן לקחתה ברכבו, ויש שאלה של יחוד, האם מותר לנסוע לאסוף שומר לנסוע עמה, כדי שתהא יכולה לנסוע לבי"ח בלי שאלות של יחוד.

(עו) ולכאו', תוך ירושלים, אפ' לבי"ח הדסה, אין חשש יחוד, דהוא תמיד ברחובות העיר. ואם נוסע מחוץ לעיר, והכבישים ריקים, ואז יש איסור יחוד, מה יעשה.

(עז) אם הוא נהג ערבי, אין ספק שמותר וחייב לנסוע ולחלל יותר כדי שמישהו אחר ינסוע עמה. וע"י שאר גוי ג"כ מותר. ואם הוא ישראל חרדי [כגון גיס], אם הוא שאלה של רבוי שיעורים, יש להקל לקחת משהו אחר.

^{יח} ע' אג"מ הנ"ל מש"כ לענין נסיעת כמה אנשים.

^{יט} דיש דברים שא' עושה שאין השני עושה.

^כ דבר יפה שמעתי, מדוע קוראין לה 'חכמה', דאי' במשנה, איזהו חכם, הרואה את הנולד, וא"כ אלו רואים ה'נולד' והלידה, וא"כ הם חכמים, ולכן קוראים אותה חכמה.

^{כא} ובבי"ח, כיון שיש הרבה מקרים של פיקו"נ, אינם יכולים לחיות כל המשמרת בבהילות ופחד, אלא עובדים בצרורה רגוע ומסודרת, ורק נבהלים למקרים מיוחדים מאוד.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן ש"ל

(עח) ואם לא, לכאור' תלוי מהו חומר איסור יחוד. אם הוא יהרג ואל יעבור, אז שבת יותר קל, וינסוע יותר, ואם אינו יהרג ואל יעבור, אז שבת חמירה, ויעברו על איסור יחוד.

(עט) והיה מקום לדון ולומר שאשה יולדת שאין חשש שתפסיקו ציריה, אינו במצב של פתוי כלל, ולכן לא שייך איסור יחוד כלל. וסברא זו הוא חידוש, אבל יכול להכריע השיקול.

(פ) שש"כ^כ היכריע שיקחו משהו אחרת עמם [האם זה משום רבוי שיעורים?], מאידך, ר"י זילברשטיין בתורת היולדת י"ד ג' ס"ל שיעברו על איסור יחוד. ובצירוף סברא הנ"ל, יש לסמוך על דעת ר"י זילברשטיין.

(פא) הנוסע בשבת לבי"ח מחוץ לתחום, אם הוא ע"י גוי, יכול לשים בשקית מבעו"י כל מה שיצרכו, אפ' דברים המוקצה, ויטלטלם אגב ההיתר שהוא חשוב יותר, וא"א בניעור. אבל הנוסע ע"י ישראל, יש למעט כל מה שאינו צורך לפיקו"נ עצמה. כשהגיעו לבי"ח, מותר לטלטל הכל [מצד תחומין] דכולא ביתא כד' אמות.

(פב) ובאמת, גם מחוץ לבי"ח יש להקל כיון שיצאו ברשות, ע"ע הל' תחומין.

(פג) הצמיד שנותנים להבעל ולאב החדש, יש בה הוצאה מה"ת, ויש להיזהר בזה.

נספח בענין יישוב הדעת ביולדת, ולשאר חולה שיב"ס

הגמ' שממנה לומדין ההיתר של יישוב הדעת איירי ביולדת, וסומא, ומותר להדליק נר עבודה אע"פ שאינה רואה בכלל, משום יישוב הדעת.

המקור לחדש היתר של יישוב הדעת עבור שאר חולים שאינם יולדת הוא שו"ת הרשב"א ד' רמ"ה, ומבואר דהמ"ב נקט להקל בזה, כדמבואר בבית"ל סעי' ד' וי'. וכ"ה בבית"ל סי' רע"ח סעי' ב' לענין כבוי הנר.

שו"ע בסי' ש"ו סעי' ט' חולה דתקיף ליה עלמא, מותר לעשות רק איסורי דרבנן, ולא איסורי דרבנן. וקשה, הא משום יישוב הדעת ה"ל להתיר לעשות אם איסורי דאורייתא. הצי"א וקצוהש"ח קל"ה א' ס"ל דמכאן חזינו שאין היתר של יישוב הדעת לשאר חולים רק ליולדת. [א"נ, יש היתר יישוב הדעת לשאר חולים רק כשהוא נוגע לעצם רפואתו ממש, כל שרגילין, אבל סתם מנוחת הנפש, לא, מלבד יולדת.]

ומהמ"ב וביה"ל שהבאנו למעלה, ע"כ אין לחלק כן, וא"כ ק' שו"ע בסי' ש"ו.

ובאמת, דעת המ"ב קשה, דבסעי' י' היקל, וכ"ה בסי' רע"ט סעי' ב'. ובסעי' ד' בבית"ל שמאריך לברר המקור של כל שרגילין, מביא שי' התשב"ץ שמקורו הוא יולדת, ויישוב הדעת, אך מסק' הביה"ל אינו כמותו מהא שלא היקל בשופי, אלא כפי תנאיו שם; אלמא לא למד כהתשב"ץ, וכ"ה בתוס' וברמב"ם, ללמוד מיולדת, ואעפ"כ מיקל בסעי' י' ובסי' רע"ט, ומיקל בכל שרגילין כפי תנאיו שם. וק', איך הביה"ל לומד ב' דינים מגמ' א' של יולדת, להקל בשופי לענין יולדת, ובצמצום לענין שאר חשיב"ס.

וזה מלבד הקושיא הנ"ל מסי' ש"ו סעי' ט', חולה דתקיף ליה עלמא. ובאמת על הלכה זו נתקשו בה טובא, ע"ע ערוה"ש, פמ"ג שמתיר אף דאורייתות, שואל ומשיב ג' ק"פ, מהרש"ם ד' מ"ד, ושו"ש.

ומכח ההכרח מבואר, דאפ' לשאר חולים, מנוחת הנפש בנוגע לעצם הטיפול, כגון שיהיה להחולה מי שידאג עבורו, ולוודא שהצוות מטפלים בו כראוי, בזה יש להקל אפ' בדאורייתות, וכדמבואר שם בסי' רע"ח.

^{כב} ל"ו ח'.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן ש"ל

כשאינו בעצם טיפול הרפואי, אלא יותר צדדי, ליולדת מותרת, לשאר חשיב"ס זה מדין כל שרגילין, ומותר רק ע"י גוי או דרבנן, או במקום צער או צורך גדול [שעה"צ שם].

וכשאינו אפ' צדדי אלא מנוחת הנפש ונחת רוח בעלמא, בזה אולי אין היתר לעשות דאורייתות כלל, ואולי זהו הטעם שהחמירו בה כ"כ בענין סי' ש"ו סעי' ט'. וכדברי הערוה"ש שם שהוא 'חששא בעלמא'. ואולי ההבנה בזה, דהואיל והוא כבר בסוף ימיו, אין להחולה התרגשות כ"כ, ואינו משפיע כ"כ על מצבו, ולא יעלה ולא יוריד. ואולי מפני זה החמירו כ"כ, ועדיין צ"ע.

ולמעשה, מותר כמעט בכל גווני מכל הני טעמי, שמרגיע אותה, והוא יישוב הדעת גמורה, ועכשיו יש מי שדואג שיטפלו בה כראוי, ועוזר לה לנשום כראוי, למנוע ניתוחים, מקצר זמן הלידה, ובמציאות, היא ממש מסייעת לצוות הרפואי לעשות את הנצרך.

ואין לאסור לתומכת לנסוע עבורה [וה"ה בעלה ו/או אמה] אלא כשהוא 'פינוק' בעלמא, והיא מסתדרת בסדר גמור בלעדיהם, ורק משתמשת בתומכת כי הקופ"ח משלמת עבורה בלא"ה; אבל כל שיש תועלת בהתומכת, ולעולם רצתה את זה, אלא לא היה שווה לה את הכסף, מותר לנסוע אף ע"י ישראל.

ולתומכת לחזור הביתה בשבת ע"י ישראל, צ"ע, ואכ"מ.

סעי' ב' – כותית

(א) ליילד גוי, בחול מותר בשכר משום איבה, אבל לא בשבת, דאומרים להם, רק מחללין למי ששומר שבת.

(ב) ומ"ב מביא מג"א, דהיכא שאיכא למיחש שלא יקבלו את זה, מיילדין, רק אם אינו עובר שום איסור.

(ג) ואח"כ מביא פמ"ג שמצדד להקל לחלל איסור דרבנן לזה. וממשיך המ"ב: ודע דהרופאים בזמנינו אפ"י היותר כשרים אינם נזהרים בזה כלל דמעשים בכל שבת שנוסעים כמה פרסאות לרפאות עובדי כוכבים וכותבין ושוחקין סממנים בעצמן ואין להם על מה שיסמוכו דאפילו אם נימא דמותר לחלל שבת באיסור דרבנן משום איבה בין העו"ג [אף דג"ז אינו ברור עיין בפמ"ג] איסור דאורייתא בודאי אסור לכו"ע ומחללי שבת גמורים הם במזיד השם ישמרנו, עכ"ד^כ.

(ד) וידוע שהח"ח היה מוכיח לרופאי זמנו, ולא היה מסתכל בפניהם, מחמת איסור זו.

(ה) אבל, ר' משה חלק בתקיפות על המ"ב הזו, וזה דבריו: אשיב על שאלת מע"כ בדבר עכו"ם, דהא ברור ופשוט שהתירץ אמר אב"י בע"ז דף כ"ו ע"א דיכולין לומר דידן דמנטרי שבתא מחללין עלייהו דידהו דלא מנטרי שבתא לא מחללין לא תתקבל תשובה כזו במדינות שלנו לא אצל החולים וקרוביהן ולא לראשי המדינה, שלכן ודאי אם הוא בבית חולים ויאמר תירוצו זה לא רק שלא יועיל כלום דכשלא יהיה שם רופא אחר ולא ירצה לרפא ודאי לא ישגיחו על דבריו ואם לא יהיה שם רופא אחר ודאי ידונו אותו כפושע ורוצח אם ח"ו יהיה איזה סיבה, וכו'... וכו', אבל כשנזדמן שהוא מוכרח להיות שבת בבית החולים או כשהוא כבר רופא קבוע שאף שהמשרד שלו סגור בשבת בא דוקא אליו נכרי חולה בדבר שהוא סכנה הוא מוכרח להזדקק לו אף בחלול שבת באיסור דאורייתא, וכ"ש כשנזדמן איזה אסון סמוך לביתו שקורין לרופא הסמוך יותר מאחר דלא מתקבל במדינותינו הדחיים שאמר אב"י הוא סכנה ממש גם בעצם לגופו ממש מקרובי החולה, וגם אם הוא אינו חושש שתהא סכנה לו בעצמו יש לחוש לאיבה גדולה כל כך מצד אנשי המדינה וגם מהממשלה שיש ודאי לחוש גם

^כ א' מהמקומות הבודדים, שהמ"ב מוכיח בשם עצמו, ולא בשם מישהו אחר.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן ש"ל

לעניני סכנה מתוצאות זה, ואף שהתוס' שם ד"ה סבר תמהין איך אפשר להתיר משום איבה איסורא דאורייתא, כפי המצב במדינותינו בזמן הזה איכא מצד איבה סכנה גדולה אף במדינות שהרשות לכל אדם מישראל להתנהג בדיני התורה, שהוא עכ"פ שלא כשע"י זה לא ירצה להציל נפשות. ופלא על הגאון הח"ח (מ"ב סי' ש"ל ס"ק ח') שכתב דהא הרופאים אפילו היותר כשרים נוסעים כמה פרסאות לרפאות עכו"ם ושוחקין סממנים בעצמן ומסיק דמחללי שבת גמורים הם במזיד אף שיהיה איבה מזה, הא ברוסלאנד בעיירות הקטנות שהיה רק רופא אחד לכל הסביבה הרי ודאי ברור אם לא היה הולך לרפאות את העכו"ם היה ברור שהיו הורגין אותו בטענתם שגרם מיתה לבנם ובתם וכדומה וגם שופטי המדינה לא היו מענישין אותם כל כך או לגמרי לא היו מענישין את העכו"ם שהיה הורגו ואפילו באופן שהשופטין היו מענישין באיזה עונש קל הא היה שייך לחוש שיהרגו בצנעא, עכ"ד, ועיי"ש שממשיך יותר, ומביא חת"ס שפסק כדוותיה. קשה על המ"ב שכ' דהרופאים אין להם על מה לסמוך.

(ו) ואם ר' משה אמר דברים כאלו בזמנו, כ"ש וק"ו היום כשלכל א' יש לו מצלמה על פלאפון שלו, ואם יראה ישראל אינו מחלל להציל, הוא יסריט את זה, ויפיץ אותו על כל מיני רשתות וכו' וכו', ותוך דקות ספורות יהיה לעיני רבבות שונאי ישראל, וה' ירחם עלינו. ולכן חייב לחלל, אפ' אינו רופא, אלא הוא Bystander, ואם הוא מצב שבחול יהיה עליו לעזור, ה"ה בשבת.

(ז) ורש"ז כ' שאפ' אם הוא בצנעה, עדיין מחללין, דמי יודע מי רואה או שומע. ויש לדון אם יש איזה אופן שיסכים שאי"צ לחלל. ולכא' בזמננו, שכל א' שולח לחברו כל פרט בחייו בלי לחשוב מה יהיה ההשלכות אם זה יפוך, קשה למצוא אופן שיכול לעזור ואינו רשאי.

(ח) והנה, אם אינו חשש סכנת נפשות להגוי, אלא סכנת אבר, יש מקום לומר שעדיין יחלל, דגם על זה יש חשש איבה.

(ט) ואיבה שייך, בין על עכו"ם ובין על חילוני, ל"ע.

(י) יש מקום לומר, שכשמחלל על גוי, יכוון שעושה רק משום איבה, דאז יש לצדד ולומר שאין כאן אלא מלשאצל"ג.

סעי' ג' – נקראת יולדת

(א) דברים הצריכין חילול שבת ליולדת, ויכולין להמתין בלי לסכן חיי האשה, ממתנינים עד שיהא בה דין יולדת הלכתי.

(ב) אבל דברים שא"א להמתין בהו, או שאם נמתין לא יהא אפשרות בהמשך, המ"ב סק"ט כ' שמתיר אפ' קודם שיראה בה א' מסימני יולדת. דוגמא לזה הוא קריאת חכמה וכדו'.

(ג) וכן אם יעשה מוקדם יהיה אפשר לעשות ע"י גוי, ואם ימתין יחייב לעשות ע"י יהודי, עושין מוקדם ע"י גוי, אפ' אינה יולדת אמיתי.

(ד) ומה הם סימני יולדת. יש ג' סימנים. משתשב על המשבר, או משעה שהדם שותת ויורד, או שחבורתיה נושאות אותה, שאין בה כח להלך – ומשנראה א' מאלו, הרי היא יולדת.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן ש"ל

(ה) ושיבת המשבר, אין לנו מושג כזה בזמננו, וערוה"ש סק"ד כ' דהיינו שאחווה צירים וחבלים. ולמעשה, אם התיירים הם חזקים מאוד, ותדירין מאוד [Active?], הרי זה יולדת. ואם הוא ספק [ורוב פעמים הוא ספק מכיון שאין גדר זו ברור], יחלל בשנוי.

(ו) והסימן של Breaking Waters, אינו מוזכר בהפוסקים, ולכן אינו סימן לידה. אך, לכאן הוא לכה"פ סימן של חולה כל גופו.

(ז) אפידורל, אפשר לעשות גם מהתחלה, כיון שאינו ברור שיהיה אפשר בהמשך.

(ח) [לענין הל' נדה, כ"ז שהיא ספק נדה, אסורים כל דברים של חיבה, אבל הרחקות אפשר להקל, ועדיף לגעת ע"י דבר אחר, כגון בבגד, יותר מלגעת בעורה.]

(ט) יולדת שרוצה ליכנס לאמבטיה, אם מדליק הבוילר, יעשה ע"י גוי כ"ז שאינו יולדת ודאי, ואם אין גוי יעשה בשנוי, או שתשתמש בדוד שמש, או שאר דרבנן. ומשהיא יולדת, מותר לעשות הכל בכל בעצמה, ועדיף ע"י שנוי.

סעי' ד' – אחרי הלידה

(א) ההלכות שנמצאים בסעי' הזו לגבי יולדת לאחר לידתה, שייכים בין כשילוד חי, ובין במפלת, כ"כ קיצשו"ע, והו"ד בתורת היולדת. וכן בענין אשה שילדה ע"י ניתוח קיסרי, למרות שהו"א שיש מקום לחלק.

(ב) ומפלת נקרא רק אחר מ' יום, ומשערינן מליל טבילתה, אם לא שיודעין אחרת. ועמש"כ בזה באריכות ביו"ד סי' קצ"ד.

(ג) ודין יולדת אחר הלידה הוא שכל ג' ימים הראשונים מחללין אפ' אמרה איני צריכה, מג' ועד ז', מחללין אם אמרה צריכה אני, ומז' ועד ל' דינה כחולה כל גופה.

(ד) וכל זה הוא בסתמא, אבל אם יש סיבה לחשוש שמצבה חמירה, מקילין יותר מכללים אלו.

(ה) דן המ"ב סק"י אי ג' ימים וז' ימים אלו הם מעת לעת או"ד רק ימים, נפק"מ, כל השעות של יום השלישי עד שעת לידתה. ומסיק, דלענין יוה"כ, יש להקל, דספק נפשות הוא, וגם בשבת, אם נזדמן לו גוי, יעשה ע"י גוי, אבל אם אין גוי קרוב אליו, מותר לעשות בעצמו, מעת לעת, בין לענין ג' ובין לענין ז'.

(ו) ומשערינן מגמר הלידה, מ"ב י"א. וכ' חו"ש ד' רמ"ח דהיינו מיציאת השליה.

(ז) נסתפקתי, הא דיולדת היא חולה כל גופו לל' יום, האם גם זה מעת לעת או לא. ושאלתי אאמו"ר שליט"א, והשיב, דהיא חולה כל גופו אפ' הרבה יותר מזה.

(ח) עכ"פ היוצא לדינא, מותר כל מלאכות שהיא רוצה מעת לעת, ועדיף ע"י שנוי, ואם יש גוי בנמצא, לא היפסיד, ואי"צ לטרוח לזה כלל.

(ט) [אגב, אם השאירו הורים דואגים בבית, לכאן מותר לבקש מגוי להתקשר, שבות דשבות במקום עגמת נפש.]

(י) ולענין תענית ביוה"כ, עי' סי' תרי"ח סקי"ג, ושעה"צ י"ט, ומשמע קצת שונה מכאן. ועכ"פ כשהיא עושה שיעורים, יכולה להקל מה נקרא כזית, ומהו כדי אכילת פרס.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן ש"ל

סעי' ה' – עובר

(א) סעי' זו אינו נוגע בזמננו, רק עושין הכל להציל חיי העובר.

סעי' ו' – מדורה ליולדת

(א) גמ' שבת קכ"ט, עושין מדורה ליולדת, ואינו ברור מהגמ' באיזה יולדת [ג' או ז' או ל'] מדברים.

(ב) איך שיהיה, הדין הוא שעושין לה מדורה ע"י ישראל, ולא אומרים לה ללבוש מעיל וכדו'. וזהו המקור להיסוד כל שרגילים וכו'.

(ג) ואינו מיירי רק ביולדת, אלא גם במקיז דם, הואיל ואבדו הרבה דם, עושין להם מדורה, כדמבואר שכ"ח סעי' י"ח.

(ד) עד כאן מצינו ביולדת ובמקיז. ויל"ע, האם זו דין דווקא באלו, או ה"ה שאר חולים שיב"ס.

(ה) והנה, דעת הרמב"ם הוא דרך בב' אלו מותרים ע"י ישראל, אבל שאר חולים לא [ואם הוא קר, ילבש שמיכה או מעיל, משא"כ ב' אלו אי"צ, אלא עושין מדורה].

(ו) והשעה צ"ש ח"ל"ו ומ"ב ס"ב כ' דכל הפוסקים חולקים על הרמב"ם, וס"ל דגם שאר חשיב"ס הדין כן, כיון דסתם חולה מסוכן הוא אצל הצנה. ומסיים, דאם אפשר ע"י א"י, יעשה ע"י א"י. [ולכאן טעמו הוא להרויח שי' הרמב"ם, אפ' אי לא קיי"ל כוותיה].

(ז) הנה, דעת המג"מ ועוד ראשונים מבארים היתר זו מחמת כלל הישן של כל שרגילין, אבל המ"ב דלית ליה האי כללא הוצרך למצוא טעם אחרת להיתירא, והוא מדו דצינה וקור שאני.

(ח) הרמב"ם, דבעצם מסכים ליסודו של כל שרגילין, מחמיר כאן, וע"כ ס"ל שאינו צורך כ"כ.

(ט) עכ"פ בסוגיין, השו"ע היתיר עשיית מדורה ליולדת כל ל' יום – ואע"פ שאינה חשיב"ס רק עד שבעה, ע"כ צ"ל דמסכים להרמב"ם דיוולדת אצל צינה הוא חמור משאר דברים, ואה"נ לשאר דברים היא רק חולה כל גופו.

(י) ולדינא, נקט הגר"ז, ערוה"ש, חיי"א כהשו"ע, דעושין מדורה כל ל'.

(יא) אמנם, הביה"ל האריך להוכיח דמדורה אינו שונה משאר צרכי חיה, ואינו מותר לעשות רק עד ז', אבל תוך ל' אין עושין ע"י ישראל כלל, ומביא ראשונים כוותיה. ובביה"ל סיים 'קשה מאוד להקל, וצריך עיון למעשה'. ובמ"ב כ' וע' ביה"ל שהבאתי דעת הרבה גדולי ראשונים שסוברין וכו', כשאר חולה שיב"ס, עכ"ד, ולא היכריע או נתן רמז מה לעשות למעשה.

(יב) ולכן להלכה, ע"י גוי אינו שאלה דמותרת, וע"י ישראל הוא ספק, ויעשה ע"י שנוי, ואם א"א, יעשה כדרכו, דספק סכנת נפשות להקל.

(יג) ולמעשה, נוגע בזמננו, לגבי הדלקת החימום ובוילר.

הלכות רפואה ופיקו"נ ויולדת – סימן ש"ל

סעי' ז' – צרכי הוולד

- (א) אינו נוגע כ"כ בזמננו כי מחללין על תינוק ותינוק. ואפ' אם ברור לנו שאינו בר קיימא, אעפ"כ מחללין כדי שהבי"ח לא יבא לעשות שיקולים משל עצמם.
- (ב) חתיכת הטבור מופיע בסעי' שלנו וזה נוגע בזמננו.
- (ג) ויש לדון, איזה מלאכה הוא זה, גוזז, קוצר, וכו' וכו' ואכמ"ל.
- (ד) ויש לדון אם הוא סמוך ליציאת השבת, האם ימתין לחתוך, הואיל ויש אנשים שעושים כן ואומרים שהוא יותר בריא.
- (ה) יש המציאים דם הטבור ע"י ישראל למרות שהוא אסור, ואין צורך לפנינו.
- (ו) השליה, בזמננו לא קוברין אותו, ע' אג"מ ג' קמ"א. והוא מוקצה, אך יש לה היתר של גרף.
- (ז) ביה"ל כ' דמחללין על עובר פחות ממ' יום, כיון שעדיין יש הטעם של חלל שבת אחת. ושבה"ל ח' ס"ז כ' דה"ה בעובר לאשה חילונית, נמי אמרי' הכי, מלבד חשבונות של איבה!
- (ח) ור' אלישיב בקובץ תשובות א' מ"א יש לו ציור לזה, כגון לחלל שבת לשכנע אשה שלא לעשות הפלה.
- (ט) היתר זו אינו שייך אלא כשכבר נמצאת בהריון, אבל להתחיל הריון כשהדבר כרוך באיסור תורה, כגון טיפולי פוריות, שבה"ל ה' מ"ז החמיר, אפ' אם אין 'עת רצון' מלבד עכשיו.
- (י) ע"כ מסימן זו, מה שנוגע לעניינינו ובזמננו.
- (יא) סי' של"א, מילה בשבת כשיודע שקרובים יגיעו ברכב, אג"מ א' קנ"ו מיקל, ואילו השבה"ל חולק ומחמיר.

מלאכות קוצר וזורע

--- סיי שליו – דיני עשבים ואילן בשבת ---

סעי' א' – אין עולין באילן, סעי' י"ג – יתר וכלכלה וסולם

הקדמה למלאכת קוצר

(א) מלאכת קוצר הוא לעקור דבר מגידולו, כגון לקצור שדהו, לתלוש פרח או פרי או לשבור ענף או עלים מן האילן^א.

(ב) גם במלאכת קוצר אם אינו צריכה לגופה או שהוא מקלקל, אינו אלא מדרבנן. כגון גרירת ספסל על עשבים, הוא מקלקל.

(ג) העוקר עשבים מפני שרוצה להאכילם לבע"ח, חייב משום קוצר. העוקרם בגלל שהם מונעים מים מלהגיע לעשבים אחרים, חייב משום זורע. ואם תולשם כדי שרוצה לנטוע עשב אחר במקומו, הוא חורש.

(ד) ואם מכוון ליותר מאחת מאלו, חייב פעמיים, כמו שמצינו בגמ', זומר וצריך לעצים חייב שנים. וע"ע בחו"ש שיש לו קונטרס בענין זה, לחייב ב' על פעולה אחת.

(ה) לנשוק הפרי מהאילן, כ' רש"י, מובא במ"ב סקמ"ט, אין לך תלישה גדולה מזו. והק' רעק"א, הא ה"ל שנוי, א"כ אינו חייב מה"ת, וא"כ איך קרי להו' אין לך תלישה גדולה מזו'. שעה"צ מ"ג בא ליישב זה, שאכן לענין חיובא אינו חייב.

(ו) מלאכת קוצר, אינו דווקא מהקרקע, אלא כל שעוקר ממקום גידולו. כך מבואר בסעי' ה' ומ"ב סקל"ד לגבי עשבים הגדלים על הכלי מחמת לחות הכלי.

(ז) ולכא' כלול בזה הוא לגרור עובש מהקיר, ג"ז עוקר דבר מגידולו. וזה נשמע כחידוש. ועוד, מה נאמר לגבי הסרת עובש מאכול, כגון מירק או מפת, הא עוקר דבר מגידולו. ועמש"כ בסעי' ה'.

(ח) בענין קוצר בגוף האדם או בהמה, ע' רש"י ק"ח, וירושלמי, ועיי"ש מה ההבדל בין קוצר באדם ובהמה למלאכת גוזז.

(ט) משמע מכמה מקומות, וכ"כ דבר אברהם^ב ור' פאלק, שאין מלאכת קוצר היפוכו של מלאכת זורע. כי מצינו כמה מלאכות שמגיעות עם 'היפוכם' כגון בונה סותר, כותב מוחק, תופר קורע, וכו'. אבל קוצר אינו כן, ואינו היפוך של זורע. כי זורע פירשו הוא הזרעה עצמה, וה"ה כל שיפור הגידול, משא"כ קוצר, אינו מניעה בגידול, אלא עוקר ותולש דבר מגידולו.

(י) כגון מהא שמותר להשתין על עשבים, ואינו זורע כיון שהם עזין, ולא חש שום א' מהמפרשים לאסור מצד קוצר – אלמא, הואיל ואינו עוקרו ממקום גידולו, אינו קוצר.

^א כ' בשבט הלוי ז' צ"ו, דלהוציא Sap מהאילן, הוא קוצר.
^ב כ"ד י"ז.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

יא) עפ"י האמור, לרסס איזה עשבים עם תרסיס, להורגם, לא יהיה חייב, כי לא תלשם. אמנם, מ"ב סקנ"ז איירי בעשבים יבשים, שאין בהם קוצר מה"ת דכתלושין דמי, ויש רק איסור מדרבנן. ועפ"י יתכן, דלעשותו יבש לגמרי, יהיה מלאכת קוצר. ואי"ז סתירה לכל הנ"ל, כי יבש לגמרי דינו כתלוש, וא"כ בכלל עוקר דבר מגידולו. וע"ע בזה, ובמש"כ בסעי' ח'.

יב) המקרב עציץ נקוב אל הקרקע, חייב משום זורע, והמסירו, חייב משום תולש ועוקר דבר ממקומו. כך מבואר ממ"ב בסעי' ז'. ואי"ז סתירה ליסוד הנ"ל של תלישה, דג"ז בכלל תלישה.

יג) משא"כ עציץ שאינו נקוב, אינו אסור אלא מדרבנן. כך מבואר מסעי' ז' וח'. וקשה, איך זה מתאים עם סעי' ה', כלומר, היתכן שעשבים על הכלי מחמת הלחות הוא קוצר מה"ת, ואילו בעציץ שאינו נקוב אינו אלא מדרבנן.

יד) ומ"ב סקל"ה בא ליישב את זה. וכוונתו, עשבים על כלי לח, היינו מקומו, והיינו רביתיה, ושייך ביה קוצר אף שאינו קרקע ממש. משא"כ עציץ שאינו נקוב הוא 'חכוי' ו'דמוי' של קרקע אמיתי, וע"ז לא אמרי' היינו רביתיה, וא"כ אינו מקום הראוי לו, ואין לו קוצר מה"ת. ועמש"נ בזה בסעי' ח'.

טו) לאור האמור, Cress הגדל בכלי פלסטיק על ספוג, היינו רביתיה, ולא בקרקע אמיתי, ולכן הקוצרם חייב מה"ת על כל א' וא'. וכבר הזהיר ר' פאלק ע"ז, ומכוחו אנשים זהירים בזה בזמננו.

טז) ויל"ע עפ"י ז', מה דין קוצר מ-Hydroponics.

יז) לנפח על Dandelion, לפני שעקרו מהקרקע, הוא תולש, ואולי אף זורע, כשיגיעו למקום מנוחה.

יח) לרדות דבש מכוורת, אע"פ שגדל שם אינו קוצר מה"ת, הואיל ואינו ע"י הטבע שגודל שם, אלא ע"י מעשה הדבורים¹. אך יש בזה מלאכת דש, ע"ע שכ"א סעי' י"ג.

יט) מלאכת קוצר הוא מיוחד במינו שיש כ"כ הרבה גדרי וגזרי חז"ל כדי שלא יתלוש, ורוב הסוגיא הוא על הגזירות ולא על האב עצמו, וכדלקמיה.

עלה באילן

כ) נפסק בשו"ע סעי' א', אין עולין באילן בשבת גזירה שמא יתלש ממנו. ולא רק עליה עליו אסרו, אלא כל שימוש באילן, גזירה אסרו שמא יעלה ויתלוש.

כא) כ' מ"ב שהחשש הוא שיבא לתלוש במתכוון. ונראה הכוונה, שאם חוששים שיעשה שלא במתכוון, ה"ל גזירה לגזירה. ומכל שאר הסוגיא מבואר שלא חששו לגזירה לגזירה. וע' מ"ב ט"ו שמבואר שהחשש שישבור האילן בטעות, דכ' נוח לשברו. ועמש"כ בסוף הסעי', וזה מיישב שאלה זו.

כב) ואילן הוא בין באילן לח, ובין ביבש שלא שייך בו תלישה כיון שאין לו 'חיות', משום סייג וגדר². ומ"ב מביא י"א שאם הוא יבש בקיץ, דאז ניכר לכל שהוא אילן מתה, שמותר.

כג) ועמוד טלפון עשוי מעץ, אינו אילן לכו"ע, בין בקיץ בין בחורף.

¹ כך אומר מו"ר. לדידי משמע לי שם, שאינו באמת מחובר, א"כ לא שייך ביה עקירה, וזה היה מתאים עם הנ"ל.
² ושעה"צ סק"א מבהיר דאינו לא פלוג, אלא סייג וגדר.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

כד) ערוה"ש^ה כ' שיש לו דין חדש שלא מצא במק"א, שאם קצץ האילן, לגמרי, אפ' גבוהה מג"ט, ע"מ שלא יגדל עוד, בטל ממנה שם אילן, ועץ בעלמא היא, דומר לעמוד טלפון הנ"ל, וכשולחן בעלמא.

כה) ולכאו', ממ"ב הנ"ל דמביא מקילין באילן יבש לגמרי רק בימות הקיץ, אלמא לא היקל Stump של הערוה"ש בימות החורף היכא שאינו ניכר. וכן החמיר האורל"צ. וקשה להקל רק על סמך ערוה"ש. ובפרט, שענינו ראות שלאחר שקוצצים אותו, לפעמים גדל מיניה עשבים קטנים.

כו) אם עלה באילן בשבת, בשוגג מותר לירד, ובמזיד אסור לירד וצריך לישאר שם כל השבת. ואם עלה מבעו"י, י"א שמותר לירד בכל אופן, וי"א שמותר רק אם היה בדעתו לירד מבעו"י, אבל בדעתו לירד משחשיכה, אסור לירד. ע"כ הדינים.

כז) ובגמ' עירובין דף ק. יש שקלא וטריא בין ר' אליעזר ור' יהושע לגבי קום ועשה לשב ואל תעשה, איסורים רבים ואיסורים מעוטים וכו'. והשאלה הוא, למסק', מה עדיף טפי. דהיינו מהו עיקר הדין ומהו היתר או קנס. האם דינא דשוגג העיקר, כי כן הוא משתמש פחות, ומזיד הוא קנס שישאר שם ויעבור יותר איסורים בשב ואל תעשה, או ד', בעצם גם שוגג ה"ל לישאר שם ולא לעבור בקום ועשה, אפ' אם יהיה פחות איסורים אם ירד, ורק כיון שהוא שוגג היתירו לו לירד, אפ' אם הוא קום ועשה. כך דן האגלי טל'.

כח) כלומר, מה חמיר טפי, לעבור על יתר איסורים בשב ואל תעשה, או לעבור בקום ועשה. ועפי"ז נדע, האם יש כאן חומרא למזיד, או קולא עבור השוגג.

כט) ויש כמה נפק"מ, כגון האם שוגג מחויב לירד או שאם רוצה אפשר לישאר שם'. וכן, שוגג כמה דקות לפני סוף השבת. וכן, האם צריך לירד מיד, ודרך הכי קצר.

ל) וכן, האם מותר לקפוץ – שש"כ בשם רש"ז כ' דבכל אופן מותר לקפוץ שהרי זה אינו אפ' שימוש של שב ואל תעשה, ועדיף מהכל. ולכאו' אם יש היתר מיוחד של שוגג, ומזיד הוא עיקר הדין, אז הוא צודק, אבל אם מזיד הוא קנס, אולי נאסור לו לקפוץ. ולכאו', ביושב על האילן וקופץ, אינו נופל פתאום, אלא מזיז עצמו כדי שיוכל לקפוץ בקל, ונבאר בהמשך שלכו"ע לכל הצדדים אסור לזוז על האילן, ונמצא שנפק"מ זו היא במי שעומד ומוכן לקפוץ בלי לעשות הכנות, או מי שעומד על שורש גבוהה מג' [עדיין צריך לעשות קצת קום ועשה לפני שיוורד...]. ורש"ז שם דן דאם בין כך הוא יזיז קצת, האם עדיף להזיז ולישאר שם או להזיז ולקפוץ, וזה תלוי על שאלה הנ"ל.

לא) מי שעלה במזיד, האם מותר להזיז ממקום למקום באותו אילן, כך דן שש"כ"ב בשם רש"ז. ולכאו', זה לא תלוי על שאלה הנ"ל, דממנ"פ, אם זה עיקר הדין, היינו משום ששב ואל תעשה עדיף, ולא אסור לו לקום ולעשות. ואם הוא קנס, קנסו לעבור בשב ואל תעשה ולא בקום ועשה, ולכן לכאו' אסור לכו"ע. ועיי"ש בהערה הבאה שמשמע דמסיק לאיסור, כדברינו, וכ"ה בשו"ש.

^ה י"ח.

^י ל"ד.

^א אם מתכוון לרדת אחרי חצי שעה, בזה בודאי אסור, כי עובר על שני האיסורים, דהיינו קום ועשה, וגם שב ואל תעשה. ושאלה הנ"ל, איזה עדיף, ולא שיכול לעבור על שניהם. ועוד, כל שוגג שיוורד, ימהר לרדת ככל האפשר.

^ב כ"ו מ"ד.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

(לב) אלא שיל"ע, אם כנים אנחנו שיש איסור הזזה, האם באמת חז"ל סברו דשייך לישאר בלי לזוז לכל השבת, ועוד למה אמרו אסור לרדת, הל"ל אסור לזוז. וזה יש ליישב, דאמר כן אגב רישא דשוגג מותר לירד.

(לג) אגב, רש"ז^ט כ' שם דפשוט שאין על האדם שם צדדים, דצדדים היינו שנטפל לאילן, ואדם אינו נטפל לאילן, ולכן מותר להושיט לו חפצים. להסיר האדם מהאילן, כגון להוריד ילד, בזה אין רש"ז שמיקל, כי בזה הוא גופא משתמש עם האילן.

(לד) ולענין ליתן לו כרית כדי שישן שם, כגון מי שחייב לישאר שם כל השבת, הפסק"ת מביא שאסור, דעי"ז הוא ישתמש יותר, דהיינו יניח ראשו, ולזה אין היתר.

(לה) וע"ע הל' שהייה והל' הטמנה, מש"כ בשם חזו"א, להסיר קדירה מוקצה ממקום שעובר על שהייה או הטמנה בכל רגע ורגע, דאולי משם יש ראייה לענינו.

(לו) עוד נפק"מ בשאלה שלנו, הוא שעון שעמד מללכת, בעודו על ידו, האם ישאירו שם ויעבור על מוקצה בשב ואל תעשה כל השבת, או שישירו מידו בקום ועשה, ויחסוך כל שאר האיסורים. רש"ז בשש"כ^ט מסתפק בזה, והיא שאלתנו.

(לז) עכ"פ, נחזור לשאלתנו, מה עדיף, קום ועשה, או יותר איסורים, ומהו העיקר, שוגג ומזיד.

(לח) והנה, המ"ב כ' דטעמא דשוגג ירד אע"פ שמשתמש באילן משום דגם בשיבתו משתמש באילן. משמע שזהו עיקר הדין, וכן במזיד כ' שקנסו אותו. משמע בעצם ירד, ומזיד הוא קנס. אולם, כ' לגבי שוגג 'אין לאסור עליו' – ואם כדברנו, הל"ל חייב לרדת. ויש לדחות את זה, ולומר שמיירי כבר במי שרוצה לרדת, ועדיין צ"ע.

(לט) והיה מקום להוכיח שמזיד הוא עיקר דדינא מלשון שו"ע ורמב"ם וגמ' שכ' מותר לו לירד, והל"ל שחייב לרדת. אך זה יש לדחות, דמיירי במי שרוצה לירד, וכמש"כ, וקאמרו שמוותר; או שהכוונה שמוותר ולכן מחוייב. וכצד הזה יש להוכיח מלשון ט"ז ותו"ש ואגל"ט שכ' דמחוייב לירד – אלמא זהו עיקר הדין, שיעשה פחות איסורים בקום ועשה, ומזיד קנס הוא.

(מ) אך, האלי טל מסיק דלא כזה, ושמעיקר הדין ישאר שם למעלה, בשב ואל תעשה, ויש קולא מיוחד לשוגג. והא דמ"ב כ' דבמזיד 'קונסין אותו', י"ל היינו שאינו מקבל ההיתר מיוחד של שוגג. ובזה מובן יותר הא דמזיד, דאינו מתסבר דחז"ל חייבו לעבור על עוד איסורים. ועפי"ז, ישאיר שעון מוקצה על ידו. צד הזה היה יותר נראה למו"ר.

(מא) מבואר בסי' שי"ב, דאיסורי דרבנן נדחו מפני כבוד הבריות, ולכן, מי שדינו לישאר באילן, וצריך ליפנות, לכאו' מותר לרדת לצורך כך. ואפ' להצד שהוא קנס שישאר שם, אינו מסתבר שיהיה מחוייב לעלות אחר שעשה צרכיו.

(מב) ואין להקשות, הרי זה מצוי, וא"כ למה לא אמרו השו"ע והפוסקים שיש היתר כזה, ועוד דבסי' ת"ד לענין מי שיצא חוץ לתחום אמרו היתר כזה, דיש לדחות ולומר שסמכו על מש"נ בסי' שי"ב, ושאני תחומין שיש ע"ז גמ' וראשונים שזה עצה, ויכול לברור לאן ללכת ליפנות, וכו'.

^ט שש"כ כ"ו מ"ד.
^י כ"ח נ"ח.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

מג) להניח דבר על האילן אסור, כי זה שימוש האילן שאסורה גזירה אטו עלייה. והסרת חפץ, כ' מ"ב שיש לו דין שימוש האילן אע"פ שאינו בעצם שימוש, כיון שבקל יבא לישען עליו או לסמוך על א' מענפיו. בהמשך נבאר את זה, בשי' הרא"ש, ושבת הלוי.

מד) והסרה אינו אסורה רק כשהניחו עליו, אלא גם אם היה שם מבעו"י, אם שנשבו הרוח לשם, אסורה.

מה) וכיון שזה איסור דרבנן, מותר ע"י גוי במקום הפסד מרובה, כגון כובע, כדיני שבות דשבות.

מו) כ' שש"כ"א, בגד שהיה על האילן מבעו"י, ואיך שיהיה ירד מהאילן, אסור לטלטלו, מגו דאיתקצאי ביהשמ"ש וכו'.

מז) ולכא'ו, מבואר מסי' ש"י סעי' ב', דכדי שנימא מגו דאיתקצאי, צריך שיהיה ב' תנאים, לא חזי, ודחייה בידים. וכאן, אה"נ ביהשמ"ש לא חזי, אבל דחייה בידים לא הוי אלא כשידע שהוא שם ולא היסירו, ורוב אופנים של בגדים וכדורים על אילן הינם שכח או טעות, וא"כ לדידן דקיי"ל כר"ש, רוב אופנים שהם ידרו מהאילן בשבת לא יהיו מוקצה כולא יומא, דלא אמרי' מגו דאיתקצאי. ואינו שייך אלא כשהיה שם ברצון, כגון חולצה על חבל כביסה, או כסא נשענת על האילן.

מח) בענין משתמש באילן, מצינו כמה דרגות ונוסחאות שאסרו חז"ל, וקצתם איסורים חדשים, וקצתם אותו איסור. איסור לעלות, איסור שימוש, אין ליתלות מהאילן, אין נסמכין, אסור להניח חפץ עליו, אסור להסיר חפץ, לקשור לו בהמה^א, להניד האילן, איסור פירות הנושרין, ואיסור ריח ממנו. ויתבארו כל צרכם, לקמיה.

מט) נתבאר בסעי' י"ג, דאילן עצמו הוא דין אילן, יתד התקועה בו נקרא צדדין, ודינו כאילן, וכלכלה או סולם הנתלה בו נקרא צדי צדדין, ומותר להשתמש בו, אך אסור להניחו או להסירו שזה גופא הוא שימוש בהצדדין האסורה.

נ) דוגמא לזה, בגד התלוי על מסמר האילן, מותר להוציא ולהכניס דברים לכיסו, אך אסור להניח או להסיר הבגד עצמו.

נא) חבל כביסה, הקשור באילן הוא צדדים, הקשור למסמר הוא צדי צדדים. ערסל או נדנדה, ג"כ תלוי על הנ"ל.

נב) ויש לדון, אלו שמגיעים עם כמה חלקים שמחברים יחד כגון מושב וחבל ושרשרת, האם זה משוי ליה לחפצא אחת, כגון סולם שכל שליבותיה מיקרי חפצא אחת^ב, וכגון קרון בסי' ש"ה, או"ד זה באמת חלקים שונים, ודינו כצדי צדדים.

נג) וספר הארטסקרול כ' דתלוי בסדר קביעותו. דהיינו, אם מחבר החלקים, ואז קובעו, הכל נקרא צדדים. ואם קובע חלק, ואח"כ מוסיף חלק, הוא צדי צדדים.

^א ט"ז כ'. וע"ע פרק מ"ו.

^ב משמע, אפ' אינו תלוי או מונח על האילן, רק קשור סביבו, ואפ' לא נגע באילן, כל שמשתמש באילן לשמור בהמתו, השמירה היא שימוש. ונראה דבכלל זה הוא לקשור אופנים מסביב לאילן, דיש איסור שימוש באילן לעשות כן בשבת.

^ג דהיינו, מבואר משע"צ ש"ה סק"ס, דכלי אחד לא מחלקים. והשאלה היא, מהי הקובע לענין כלי אחד, ומתי רואים שני כלים מחוברים זה לזה.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

נד) ואין נראה כן, דאין סברא לומר דבעינן שיחול עליו שם צדדים תחילה. הגע בעצמך, התולה חולצה על מסמר בידו, ואח"כ תחבו באילן, האם החולצה נקרא צדדים.

נה) אוח"ש כ' דאם קנה כל החלקים יחד, וכל החלקים מגיע כחפצא אחת, היא עשאת אותה אחד. וג"ז אינו נראה שיהיה ביד המייצר הכח להחליט, למרות שבהרבה מקרים מסכים שהוא כן קצת גלוי, אך אין נראה שזה יהיה המכריע.

נו) אלא מאי, נראה שתולה האם שם 'אחד' עליה. ונראה הגדר, אם החלקים מחוברים באופן שראויים לשימוש רק עם 'חברותיהם', חד מקרי. דהיינו, אם שרשרת וחבל של הנדנדה אינם ראויים לשום דבר עכשיו חוץ מהנדנדה שקשורה אליו, הואיל ויש 'שעבוד' מזו לזו, חדא מקרי, והוי צדדים. אבל אם יכול להסיר הנדנדה ותלות מהחבל הכביסה שלו, אלמא אין החבל משעובד להנדנדה. כן נראה, למרות שאין הכרח.

נז) נפוץ בזמננו המימרא, ששיח, Bush, לא שמיה אילן. [והכוונה הוא לכל אילן שהוא פחות מי' טפחים, אבל הגבוהה מזה, לכו"ע שמיה אילן]. ונבאר עכשיו מהיכן נובעין הדברים, ונראה אם יש לסמוך ע"ז. נפק"מ, להסיר טלית או כובע שנתפס או נח ע"ג שיח כזו.

נח) הרא"ש^י מביא מגמ' שאין הסרת חפץ נקרא שימוש, שהרי מבהמה מותר להסיר, ובהמה ואילן שווין לענין זה^{טו}, אלא ע"כ אינו אסור בעצם אלא באילן אסרו אטו הנחתו, משא"כ בבהמה לא גזרו כיון דסתם בהמה פחות מי' טפחים^{טז}. והמג"א כ' דגזירה זו שייכת כשהוא למעלה מי', אבל פחות מי' א"א לגזור [מוכיח כן מגמ' עירובין], ופחות מי' אסור רק משום לא פלוג.

נט) והשבט הלוי^י מביא מג"א בסי' תמ"ז שכל היכא דאמרי' לא פלוג, עדיין אפשר שיהיה יותר קל. ולכן כ' שבט הלוי, שהא דאסר המג"א למטה מי' אטו גבוהה מי', היינו רק כשאיילן זו הוא גבוהה, דאז שייך לאסור למטה אטו למעלה, משא"כ כשכל האילן עצמו הוא פחות מי', אז בזה גם המג"א והרא"ש יסכימו דאין לגזור הסרת חפץ אטו הנחתו ע"ג אילן גבוהה מי', דומיא דבהמה. ועפי"ז מתיר להסיר טלית שנתפס באילן נמוך, ובהוספת סברות אחרות, כגון שאסור הסרה אטו הנחה, וכ"ז לא שייך אלא בהנחה שרוצה בה, ולא היכא שמונח שם נגד רצונו, ועוד, מילתא דלא שכיחא לא גזרו ביה רבנן.

ס) וממשיך, דאע"פ שמ"ב סקי"ב אינו מביא טעמא דהרא"ש משום לא פלוג, אלא טעם אחרת דבקל יבוא להישען עליו, אין לאסור אלא אם היה מונח שם ברצונו, משא"כ כשהוא נגד רצונו אין לאסור.

סא) הרי, יש היתר מחודשת משבה"ל להתיר אילן פחות מי' אליבא להרא"ש. ואליבא להראשונים המובאים במ"ב בסקי"ב^{יז} אין היתר, ושבבה"ל מביא שברות להתיר אף לפי הני ראשונים. נמצא, שאין הרבה מקום להקל לדינא^{יח}. אך, במקום הפסד גדול, כשאינן גוי, אין מזניחין מי שמיקל כזה, כשהאילן אינו מגיע לעשר טפחים, הואיל והוא מילתא דרבנן.

^{יד} ה' ב'.

^{טו} מלבד הגדר של צדדים, דצדי בהמה עצמה נחשב צדדים, ואילו אילן, גם צד של האילן, הוי 'ראשון'.

^{טז} צ"ע.

^{יז} ז' מ"ד.

^{יח} ושעה"צ סק"ז.

^{יט} ודלא כפסק"ת ודרשו אות 6 שהביא את זה בסתם.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

(סב) היכא שנתפס הטלית באילן כזו, אך הטלית עדיין על כתפיו, מו"ר היקל בזה לכתחילה, באומר שאין הטלית מונח באילן, אדרבה, מונח על האדם, ושרי להסירו.

(סג) ויזהר, כשמסיר הטלית, שלא יהיה פס"ר של הסרת עליו.

הסרת חפצים מבעו"י

(סד) כ' מ"ב סקי"ב בזה"ל: ודע דאעפ"כ אסור להניח בע"ש על האילן כלים המותרים לו להשתמש בשבת דמתוך שהוא משתמש בהם אתי להורידם מן האילן בשבת וכדלעיל בסימן רע"ז, עכ"ל.

(סה) והתם בסי' רע"ז סעי' ד' מותר להניח נר דלוק על אילן בשבת, כיון שבין כך אסור לטלטלו, אבל ביו"ט, כיון שהוא מותר בטלטול, אסור להניחו שם גזירה שמא יבא להסירו.

(סו) ולכא'ו, היה נראה מכאן, דבע"ש צריך ללכת ולהסיר כל דברים המונחים ונשענים על אילנות שלו, כולל ערסל, ונדנדה וחבל כביסה. [וכן כשמל"א יצרך להסיר, שיש לו שימוש לצורך גו"מ].

(סז) וקשה, הא לא מצינו דבר כזה, ופוק חזי שאף אחד עושה את זה. ועוד, שסעי' י"ג עוסק בענין כלכלה התלויה באילן – הא איך הוא שמה, צריך להסירו!

(סח) וע' בספר אז נדברוי שהשואל מק' כדברינו, ורוצה לחלק, שדברים התלויים או נשענים על האילן עצמו, אה"נ צריך להסיר, אבל דבר התלוי או נשען על הצדדים, א"צ להסיר. דהיינו אם מקסימום ישתמש בצדדים, אי"צ להסיר, משא"כ אם יש לחוש שמא יבא להשתמש באילן עצמו, צריך להסיר.

(סט) וגם השואל מסכים דדברים התחובים וקבועין באילן אי"צ להסיר, שהרי בסעי' י"ג יש יתד תקוע באילן, אלא ע"כ תקוע שאני.

(ע) [ונראה לומר, דודאי יש דברים אפ' לדידיה שאינם קבועים הנשענים באילן שאי"צ להסירם, כגון דברים שאין לחוש שישתמש בהם כלל, כגון אופניים הקשורים באילן וכדו'.]

(עא) והנה, הא דטען השואל באז נדברוי, שאין צריך להסיר חפצים למנוע מאיסור צדדים, רק מאיסור האילן עצמו, לכא'ו יש ראייה ברורה דלא כזה, ממ"ב סי' תרכ"ח סקי"ז שאסור לבנות סוכה שהסכך נשענת על האילן, כי יבא להניח חפצים על הסכך [שכך היה הנהגה בימיהם – וגם בזמננו, שמפורש הפלסטיק עליה]. הרי להדיא, שאסור לעשות כן, אף שהגזירה הוא רק שישתמש בהסכך, שהיא צדדים, אלמא גזרו על הצדדים כמו על האילן.

(עב) גם ר' פאלק^{כא} נקט כדברי השואל שם. וקשה קושיא הנ"ל. ואולי ר' פאלק אמר כן לענין הסרה, אבל לא לענין הנחה. דהיינו, לענין שימוש גמור בצדדים, כן חששו, ואסרו, כמו שרואים מסוכה. אמנם היכא שאינו משתמש בו, אלא מסיר ממנו, וכבר נתבאר למעלה דהסרה אינו בעצם שימוש, אלא עוד גזירה, אולי בזה קיל טפי.

(עג) עכ"פ, השיב אליו באז נדברוי, דלא מצינו בכל הסימן שיש חילוק בין אילן לצדדים, וע"כ א"א שזה יהיה החילוק. אלא החילוק הוא, דדבר המונח שמה באקראי, צריך להסיר, אבל דבר שהוא מקומו להיות באילן, זה אי"צ להסיר; וכלכלה שאמרנו, צ"ל שזהו מקומו.

^כ ד' כ"ה.

^{כא} נקט גם כמהלך של האז מדברו עצמו.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

עד) והיתר זו מועילה שאי"צ להסיר ערסל, נדנדה, וחבל כביסה – אבל מה עם כל דברים אחרים, כגון כסאות וכדו' המונחים על האילן, או בגדים התלויים מחבל כביסה הקשור באילן, וכי צריך להסירם? ועוד, איך הא דסוכה מתאים לדבריו.

עה) תהל"ד כ' דאיסור זו של השארת נר על אילן ביו"ט, הוא הלכה מיוחדת לנר דחוששין שמא יטלנה לאחר שיכבה [ע"פ גר"ז שכ"כ], אבל שאר דבר שרי, אפ' אם הם מותרים בטלטול. וכדבריו גם מדויק בגמ'. ומ"ב שלנו להדיא דלא כזה. ולדברי התהל"ד, כל שאר הקושיות מתיישבות.

עו) ובאמת, נראה לבאר דעת מ"ב באיסור זו באופ"א, ובזה יתיישב הכל על מקומו בשלום. וע' שש"כ, ואולי זהו כוונתו. הנה, לא מצינו שאסרו אלא נר וכדו', משום דנר גם כשהוא מונח על האילן עצמו אפשר ליהנות ממנו, וכיון שכן, חששו שמא באמצע שימוש יסיר הנר מהאילן, אבל דברים אחרים שא"א להשתמש בהם כשהם על האילן, כגון כסאות, בזה לא חששו שיחליט להשתמש ויעבור על האיסור, דרק חששו כן כשהוא כבר באמצע השימוש, דומיא לשמא יטה, שמא יחתה, וכו', דכשהוא עסוק בהדבר יש לחוש שישכח, אבל לא חששו לסתם שכחת הלכות שבת.

עז) וכן הא דסוכה, בעודו יושב בסוכה ואוכל, יש לחשוש שיניח דברים על הסכך, בעודו משתמש בחפצים הללו. אבל הא דכלכלה, יש ליישב כדברי האז נדברו עצמו. דהיינו, נסכים שדבר שקבוע שם והוא מקומו, שאי"צ להסיר, וזה מיישב כלכלה, ויתר, ונדנדה וערסל, אלא שאפ' אם אינו קבוע שם, נחמיר רק בדברים דומים לנר, שיש חשש שישכח באמצע שימוש. והמעין בלשון המ"ב שהבאנו למעלה יראה שמדויק כדברינו.

עח) ונמצא שאי"צ להסיר שום דברים הנזכרים, חוץ מנר. ויל"ע, מה דומה לנר שאסר המ"ב, דלא כתהל"ד. ואולי מראה, או שטנדר, או פח אשפה ו/או מגבת תלוי על מסמר שיש לחוש בעודו משתמש בה שיסירו משם. [לפמש"כ למעלה לבאר שיטת ר' פאלק דהסרה שאני, אולי באלו אי"צ להחמיר].

עט) במ"ב סקס"ב מתיר לעלות בסולם הנשען על יתד מע"ש. ויל"ע, מדוע אי"צ להסיר הסולם מע"ש, דניחוש שמא יסיר בשבת, ונמצא משתמש בצדדים.

פ) ומכאן הוכיח ר' פאלק דאין גזירה זו שייכת בצדדים. וכבר הוכחנו, דזה חצי מופרך, מהא דסוכה, דהיינו לגבי הנחה, אבל לגבי הסרת חפצים, אולי בזה צדק ר' פאלק [והשואל באז נדברו], שלא גזרו גזירה זו כשרק יבא לידי הסרה מצדדים.

פא) ולפי"ד למעלה, אין ראיה ממ"ב הזו ליסוד הנ"ל, אע"פ דיתכן שאמת הוא, כי סולם אינו ממש דומה לנר, כי אינו מסירו בעודו משתמש בו, א"כ לזה לא חששו חז"ל.

פב) והיה מקום גם לומר דסולם שאני כיון שדרכו להיות נשען על האילן. אך זה אוקימתא, וגם אינו משמע כ"כ ממ"ב, שמשמע שהניחו שם בע"ש, ולא תמיד היתה נמצא שם.

פג) **מבואר מסעי' י"ג**, שלגיע באילן מותרת, וכן לישאן עליו מותר אם אינו שוען בכל כוחו. ורואים מכאן שאין איסור נגיעה באילן, אלא יש איסור שימוש, וחז"ל קבעו מה בכלל שימוש ומה לא. ואם רק מחזק עצמו, אינו שימוש, רק כשנשען עליו בכל כוחו. ולכן אם ידיו מלוכלכות בטיט וכדו' מותר לנקותם על אילן. וכן מותר לשבת בצילו. וכן מותר לחבקו. וכן מותר לשחק עמו כגון Hide & Seek. וכן מותר להשתמש בצדי צדין.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

(ד) וכ' ר' פאלק דכמו אדם מותר לישען אם אינו בכל כוחו, ה"ה בחפץ מותר כן, כגון שולחן שצריך קצת חיזוק. ולכאו', אדם יכול לסמוך בכל כוחו על שולחן זה, דאין עליה שם צדדים בכלל. [צ"ל הא דסוכה בסי' תרכ"ח איירי כשנסמך כולו].

(פה) וכ' הרמ"א, דכל זה הוא רק כשאינו מנידו, אבל המנידו, אסור. וע"כ אין הכוונה משום מוקצה, דאז טלטול בגופו היה מותרת, וכן טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, וכן הוכיח הגר"א מהגמ'. וקשיא על הגר"ז עיי"ש, וע"ע קצוהש"ח. וע' מ"ב וביה"ל סוף הסימן שביאר, ש'זה גופא שימוש הוא', 'עי"ז משתמש באילן'.

(פו) והנראה בכוונתו, דהיכא שהיה היתר משום שהוא שימוש קל ורחוק, הוא מותר כיון שאין המעשה הזו 'מתייחס' לאילן, אבל מהרגע שמנידו, אז מיד נחשב שמשתמש באילן עצמו, ונותן חשיבות למעשה שלא היה חשוב.

(פז) ואם זה נכון, נמצא שמעשה שמותרת משום סיבה אחרת ולא משום שהוא שימוש 'קל ורחוק', מותר אפ' כשמזיז האילן^{כב}. דהיינו, ההולך ודורס על שורש גבוהה פחות מג' טפחים, ועי"ז מזיז האילן, אין לאסור שהרי מעשה זה הוא מעשה של שימוש בקרקע, ועל שימוש בקרקע לא איכפת לן אם מזיז האילן, משא"כ האופנים הנ"ל כגון לשען קצת על האילן, היה שימוש של האילן אך מותרים, ולכן הזזה אוסרתו, משא"כ כשאינו שימוש האילן בכלל מותר אפ' אם מזיז^{כג}.

(פח) משא"כ, המשתמש בצדי צדדים, ובזה מזיז האילן, נאסור, כי זה שימוש אילן שהיה מותר בגלל שהיה 'מרוחק', וע"י שמנידו נעשה שימוש חשוב ואסור. [ולכאו' אפ' צדי צדי צדי צדדים].

(פט) אבל מי שהולך בדרכו, ורגליו או כתפיו מזיזים אילן, לית לן בה, כיון שאין על זה שם מעשה משתמש באילן [אפ' אם היה פס"ר]. וכן המוציא כדור מתחת אילן למטה מג', לא איכפת לן אם מזיז האילן למעלה^{כד}.

(צ) אולם, המזיז האילן להדיא מפחות מג', כגון שרוצה להפחיד ציפורים וחתול וכדו', או להשתשע תינוק, ודאי אסורה, שזה מעשה של הזזת האילן מרחוק, ואסור, דומיא לנענעו ע"י מקל או ע"י נפיחה, ולא היתרנו אלא כשלא כיוון לאילן כלל, אלא להפחות מג', שרקע חשיבי.

(צא) יל"ע, ההולך בדרכו ויש ענף מעכב הדרך, האם יכול להזיזו בידים. עוד יל"ע, מה דין בזה בצדדים, כגון להרים חבל כביסה כדי שיכול לעבור תחתיה.

(צב) היה מקום לומר דאי"ז בכלל שימוש, ואי"ז בכלל התייחסות. אמנם נראה שהאמת אינו כן, כי כל שמזיז בידים, ודאי זה יחס, שא"א לא להתייחס אליה, משא"כ כשהולך בדרכו. אמנם, אי מהא לחוד היינו מחלקים בין אילן לצדדים. ועוד, אה"נ יש התייחסות, אבל איפוא יש שימוש, כי איפוא ראינו שהזזה עצמה שימוש היא.

^{כב} כלומר, יש לחלק בין היכא שיש שימוש מהאילן הגם בהיתר, להיכא שאינו משתמש בו בכלל.

^{כג} כגון לישען ולהזיז אילן יבש ומת לפי ערוה"ש שהבאנו למעלה.

^{כד} וכ"כ הר"ר פאלק.

^{כה} ועפ"י"ז מבאר הא דהקשו המפרשים, עקידת יצחק היה בר"ה, ואיך אאע"ה הוציא האיל מהסבך, הא משתמש באילן. ותי' המהרי"ל דיסקין דמיירי באין פחות מג' – ולפי"ד אפשר לומר דמיירי באילן גבוהה, אבל האיל היה למטה פחות מג', וא"כ לא איכפת לן אם מזיז גם למעלה.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

(צג) ולכאו', יש להוכיח מהדס במ"ב סקמ"ח, דכ' לענין לטלטלה ע' סעי' א'. אלמא, הזזה כן נחשב כשימוש. ואם לזאת, שאלה הנ"ל, להזיז ענף בידים, אסורה, כי זה שימוש. ועוד, להרים חבל הכביסה ג"כ אסור, כי זה שימוש בצדדים. וכ"ז מלבד מוקצה.

(צד) [הנה, אולי כל אריכות בעשר אותיות הקודמות, אינו נכון. כי רמ"א בסעי' י"ג כל מותר לגעת באילן, ובלבד שלא ינידנו. והמ"ב וביה"ל כ' דזה גופא שימוש הוא. ואולי הכוונה כפשטיה, דכל שמזיז האילן הוא שימוש, ולא רק היכא שיש שימוש אחרת ממנה, אפ' בהיתר. והנפק"מ הוא להסיר הכדור מאילן למטה, כשמזיז אף למעלה, או הליכה וגופו חוכך באילנות. או"ד, הרמ"א אומר רק כשיש יחס, כגון שיש שאר שימוש, או שהוא בידים. ואינו ברור כ"כ כעת.]

(צה) ועפ"י הנ"ל, נפק"מ יהיה, מהו להשתמש בצדי צדדים כשמזיז הצדדים. האם זה שימוש? התייחסות? [וכ"ש לפמ"ש"כ למעלה.] ואינו ברור כעת. ע' מ"ב סוף הסימן לגבי כלכלה שפיה צר, משמע רק כשמזיז האילן יש איסור.

(צו) אגב, חוט הקשור לאילן גבוהה מג', אין לו היתירים להשתמש פחות מג', דהולכים בתר מקום חיבורו לאילן, כדמבואר בסעי' ב'.

(צז) אמרנו, לישען על אילן, אם הוא בריא, מותר, תש כח, אסור [סעי' י"ג]. והמ"ב ביאר הכוונה לאדם בריא ואדם שהוא תש כח, אבל ודאי מיירי באילן חזק, דאילו באילן חלש, אסור בכל אופן כיון שהוא מזיזו. ואדם בריא מותר לישען כיון שאינו סומך אלא מעט, משא"כ תש כח סומך בכל כוחו. נמצא דאדם בריא על אילן בריא, אה"נ יאסר אם הוא בכל כוחו.

(צח) ויל"ע, מה נקרא כל כוחו לענין זה. האם הולכים בתר הלכות תפילה דאילו היה נוטלו, היה נופל, או"ד אפ' פחות מזה נקרא כל כוחו. נפק"מ האם מותר לאחוז על אילן כדי לקשור נעליו. ולכאו', לא כל אופנים של קשירת מנעליים שווין [וצ"ע על ר' פאלק שהתיר בסתמא]. ומהו לאחוז כדי לשמור Balance? וקצוהש"ח כ' דדומה להל' תקיעת שופר, דאילו היה נוטלו, היה נופל. ודבריו אינו מוכרחים, וגם הגדר עדיין אינו ברור, מה נקרא יפול, על פניו או יעמיד עצמו? וצ"ע, למה דימה להל' תקיעת שופר, ולא להל' תפילה?

(צט) ובביה"ל מביא בשם החי"א ועוד אחד מאחרוני זמננו [וכוונתו להגר"ז סעי' כ"א], שבריא ותש כח קאי על האילן, ועל אילן בריא מותר אפ' אדם חלש לישען עליו, ועל אילן תש כח אסור אפ' בריא. והביה"ל מדחה צד כזה מגמ' וירושלמי.

(ק) ועיי"ש בגר"ז, ויראה שהוא אסר הזזת האילן משום מוקצה. [הוא כתב את זה בחצי עיגולים, וביאר הקצוהש"ח שזה בגלל שלא ברור לו.]

(קא) הרמ"א בסוף הסעי' מתיר שימוש בקנים הרכים, והט"ז אוסר. ומ"ב סקט"ו מדחה הט"ז, ומסיק 'דלא כט"ז', וקנים הרכים שאינם נוחים לשבור מותרים בשימוש אפ' גבוהים ג', ואילן 'וכיוצא בו' אסור בשימוש. וכ' דאפ' קנים, אם אינו רך ממש כירק, אפ' אינו קשה כאילן מ"מ אסור.

(קב) וכן בסקי"ג כ' 'וכיוצא בו', היינו קנים או קונדסים שהם קשים, גמרא, עכ"ד. וכוונתו לומר, דמבואר מגמ' עירובין ל"ד, וכן נפסק בסי' ת"ט סעי' ג', שקנים שאינם רכים אלא קשים, לא רק שאין דינם כקנים הרכים, אלא דינם כאילן שאסור בשימוש, ולא עוד אלא שזה אסור אפ' בהישמ"ש, כיון דהוא כ"כ נוח לקטום, וחמור מאילן שביהש"מ מותר לצורך מצוה. ולכן, עירוב המונח בקנים הקשים אינו ערוב, שביהש"מ אינו יכול לקחתו, משא"כ באילן הוי עירוב כיון שביהש"מ היה מותר, וכ"ש קנים הרכים שמותרין בשימוש כל השבת. וא"כ כוונת המ"ב לומר, שקנים הקשים דינם כאילן שאסורים בשימוש, לאפוקי קנים הרכים.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

קג) ובסעי' ב', כשהשו"ע מתיר שרשי האילן הפחותים מג"ט, המ"ב ס"ק י"ט מצדד לומר אפ' אילן קטן פחות מג"ט שיש בו פירות יהיה מותר לשמש בו, ודן בזה, כי אולי רק ה'לא פלוג' מותר למטה מג', ולא כששייך ביה תלישה בעצמו. ומביא בשעה"צ י"ג בשם הפמ"ג כי שמסתפק לאסור בקנה רך פחות מג"ט שהחשש הוא שגם בזה יקטום וישבור.

קד) ולמד מזה הר"ר פאלק, שכל עשב שהוא אינו אילן, וגם אינו קנים רכים, אסורה בשימוש אפ' פחות מג"ט^כ. ולכן אוסר בטילטול כל עציץ שאינו רך ממשי ועיי"ש [שאסור גם נגיעה], וצ"ע למעשה, וצ"ע כוונת השעה"צ שהרי כ' רכים, והל"ל קשים!

קה) בסקי"ד מביא מח' לגבי קנים רכים שסופן להקשות, ומסיק להחמיר בדבר.

סעי' ב' – ג' טפחים

א) עמש"כ סו"ס הקודם, בנוגע לסעי' זו.

ב) שיעור ג"ט שרשאי להשתמש בו, אף שהאין גבוהה הרבה, לכאן אינו יכול להקל כחזו"א, וצריך להחמיר מכ"מ 24 ס"מ.

ג) נמצא, ההולך במקום אילנות, יכול ללכת ולעמוד על שורש נמוך, ולא על שורש גבוהה.

ד) יש עוד כמה גזירות הנוגעות לאילן. כגון הא דסעי' י' דאסור להריח פרי באילן גזירה שמא יתלוש, אבל הדס מותר. מ"ב שם מביא מחמירים, והעיקר כשו"ע.

ה) וכן, יש איסור פירות הנושרים, ע"ע סי' שכ"ב סעי' ג', ושכ"ה סעי' ה'.

סעי' ג' – עשבים, פס"ר

פסיק רישא

א) אנן קיי"ל כר"ש דדבר שאינו מתכוון מותר. אך, אם הוא פסיק רישא, מסכים ר"ש לר"י שאסור.

ב) והטעם, ע' קוב"ש בכתובות, שיש ב' נוסחאות, או משום שאם הוא פס"ר ע"כ הוא מכוון, א"נ כיון שהוא פס"ר הוא כמכוון, עיי"ש.

ג) ולכן, ללכת על עשבים בשבת, בין ארוכים בין קצרים, בין לחים בין יבשים, מותרת, כיון שאינו מתכוון ואינו פס"ר.

ד) ומ"ב כ"ה כ' דבעשבים גדולים [מהו גדולים^{כז}?] לא ירוץ דאז ה"ל פס"ר, ואפשר, דגם צריך ליזהר מליליך בהם במהרה^{כט}. ואולי הכוונה, דבהילוך מהר, מספקא ליה להמ"ב אי הוי פס"ר או לא, דהיינו, אינו ספק אם יתלוש, אלא ספק בידיעה שלנו אי הוי פס"ר או לא. ודומיא להט"ז בשט"ז בצידה, שספק פס"ר אסור, וכאן החמיר דאפשר הוא ספק פס"ר.

^{כז} וכן חשש לזה האגל"ט קוצר ל"ב.

^{כח} כי קנים אלו חמירא מאילן, אע"פ/בגלל שאינו קשה כאילן, מ"מ הוא נוח לקטום וחוששים טפי. דהיינו, אפ' אינו איסור שימוש באילן, כיון שהוא פחות מג"ט, מ"מ גזירה חדשה כאן שמא יקטום שייך בהו, וזה אין לחלק בים פחות מג', ליותר מזה. ונראה גם, צדי צדדים ג"כ לא יהני בהו, כי סוף סוף יש חשש קטימה. באילן גמור לא חששו לקטימה בטעות, כי אינו נוח כ"כ, רק חששו שמא יתלוש במתכוון, כדמבואר שם.

^{כט} אולי היכא שדורך על גבם, ולא תוכם, הוא קצר, ויותר מזה הוא ארוך. הרגשה בעלמא.

^{כט} ואולי גם להוליק עליהם עגלה.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

(ה) וערוה"ש בסעי' כ"א כ': ואין חילוק בין כשהעשבים ארוכים או קצרים או בין הולך במנעל להולך יחף ובין הולך כדרכו להולך במרוצה וראיתי מי שמחמיר^ל בהולך במרוצה וכשהעשבים גדולים ואין לנו לחדש איסורים מדעתינו דכיון דחז"ל אמרו דלא הוי פסיק רישא בכל ענין לא הוה פסיק רישא והחוש מעיד כן [וביאור הלכה^{לא} רוצה לחדש בשביל הדבר התמוה הנמצא בסמ"ג ואין אנו אחראים לזה]. עכ"ל.

(ו) וקשה, הא הוי מחלוקת במציאות, שהערוה"ש כ' דהחוש מעיד שאינו נתלש, והמ"ב חושש שכן? ועוד, איך ידע הערוה"ש דעשבים שברגליו היו תלושים כבר, ואיך ידע המ"ב דמה שנמצא נתלש עכשיו ולא היה תלוש מקודם.

(ז) וידוע החקירה, היכא שמעשה אחת אינו פס"ר, אבל אם עושה אותו הרבה פעמים, האם רואים כל פעולה בנפרד, או"ד מסתכלים על התמונה הגדולה, בכללי. אולי הוא תלוי על ב' מהלכים המובאים למעלה אות ב', אך אין הכרח.

(ח) וא"כ, י"ל שהמ"ב למד שרואים כל התמונה הגדולה, וערוה"ש ראה כל פעולה בנפרד, ולכן לדידיה אינו פס"ר, משא"כ למ"ב. ולמעשה, הערוה"ש אינו ברור אם כוונתו לריצה או להילוך מהר. ועוד, אינו משמע בערוה"ש דבהכי קמיפלגי.

(ט) וכ"ה מ"ב לשיטתו בביה"ל סו"ס שכ"ח, דהכנסת פתילה לפי הטבעת הוא פס"ר ע"י כמה פעמים שיתלוש שער. ואף שכ' שם בלשון אפשר, מ"מ הסברא והיסוד ודאי קיים לדעת המ"ב. ועוד, התם יתכן שלא היה פס"ר, אלא קרוב לפס"ר.

(י) וסמך ליסוד זו הוא מאירי ביצה כ"ג לגבי כיבוד הבית דאסור משום פס"ר שישווה גומות בבית, שכ' רק כשמכבד כל החדר, אבל בין המיטות לבד אינו פס"ר – אלמא לאו כל מעשה בנפרד הוא פס"ר, אבל בכללות הוא פס"ר.

(יא) והפוסקים נקטו יסוד זה לענין נקוי שיניים בשבת, שאסורה אם הוא פס"ר שיצא דם, אפ' אם כל מעשה בנפרד אינו פס"ר להוצאת דם, עדיין אסורה, דהולכין בתר מעשה הכללי.

(יב) א.ה. הנה, אפ' אם נתפוס כיסוד זה שהולכין בתר מעשה הכללי, לכא' ברור שהיינו רק בשיש איזה שייכות ו'כולל' בין כל המעשים הקטנים, כגון כל שן בפה הוא חלק מכל הסט, וכן הכנסת פתילה בפי הטבעת, הוא מעשה אחת של טיפול בפי הטבעת, וכן הריצה בעשבים. משא"כ מעשה שהוא מעשה בפנ"ע, והוא עושה את זה כ"כ הרבה פעמים עד שיש בירור מצד Probability שיעשה מלאכה אינו נקרא פס"ר. לדוגמא, הגורר ספסל על קרקע שאינו פס"ר מאה פעמים הוא ודאי שיעשה חריץ, אך אין זה מעשה כללי, משא"כ כל אופני הנ"ל. ורק צריך להגדיר כל הדברים מהו נקרא 'מעשה כללי' ומהו הרבה מעשים פרטיים, שהרי ריצה הוא מעשה כללי, ואילו הליכה אפ' אלף פסיעות אינו מעשה כללי, וצ"ע.

(יג) וע"ע ריב"ש סי' שצ"ד לגבי סריקת שער.

(יד) המ"ב דחשב ריצה בעשבים כפס"ר, אוסר אפ' אם הוא תולש כלאחר יד, קלקול, פס"ר דלא ניח"ל. והטעם דאין זה נחשב בפס"ר בתרי דרבנן כמו שמצינו אצל צידה, דהיינו רק כשאין הדרבנן מחמת מלאכת מחשבת אלא בעצם, דהיינו אינו מינו ניצוד וכמה שחיות וכדו', אבל כאן שאינו חסרון אלא בכוונה וכו', לא מהני להתירו מחמת פס"ר בתרי דרבנן. וכן מבואר עפ"י שעה"צ של"ז ב', עיי"ש.

^ל מ"ב שלנו.

^{לא} זה אחד מהמקומות שמביא המ"ב בשם.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

טו) ולכאו' אע"פ שלא נתירו מפני זה, אינו חמור כ"כ דיחייב למחות בקטנים המקילים בזה, בפרט אחרי כמש"כ למעלה..

טז) אגב, בעשבים יבשים לגמרי, ע' מ"ב נ"ז שכ' שלכו"ע אין בו איסור דאורייתא של תולש.

מוקצה במחובר

יז) הרמ"א בסעי' א' מתיר שימוש בקנים הרכים, והט"ז אוסר. ומ"ב סקט"ו מדחה הט"ז, ומסיק 'דלא כט"ז'.

יח) ולפי"ז, ללכת על עשבים בשבת, וכן על דשא, לדידן אינו נקרא שימוש במחובר, ולהט"ז הוא כן שימוש, והליכה מותרת כיון שהוא טלטול כלאחר יד, כך ביאר פמ"ג. ולהרמ"א ומ"ב מבואר דהילוך לאו שמיה שימוש, ומצד טלטול, לא ביארו למה מותרת, ומשמע דאין איסור טלטול במחובר היכא שאין איסור שימוש.

יט) וכן מבואר ממ"ב ס"ק מ"ח, לגבי הדס שמריחין בו, שטלטולו תולה אם מותר בשימוש, וקנים הרכים כיון שמותר בשימוש מותר בטלטול^כ. ושעה"צ שם מ"ב כ' שזה דלא כט"ז, ודלא כמג"א בסי' שי"ב.

כ) ובסי' שי"ב מ"ב ס"ק י"ט חזר על יסודו, וגם שם בשעה"צ סקכ"ב כ' שדבריו הוא דלא כמג"א [אפ' אם פשוט לשון שו"ע הוא כדבריהם].

כא) ובאמת צריכין אנו לבאר, למה לדעת המ"ב באמת אין איסור טלטול מוקצה.

כב) ובשו"ת בית יהודה^{כג} כ בפשיטות שאין דבר המחובר יכול להיות מוקצה, ומתמה על הט"ז שכ' דלא כזה.

כג) ובשביתת שבת^{כד} כ' שכל טלטול המחובר הוא 'טלטול במקצת', ודינו כטלטול מן הצד שמותר לצורך דבר המותר. ויש נפק"מ טובא בין הבית יהודה להשביתת שבת, כגון כל היכא שאינו לצורך דבר המותר.

כד) אולם, ע' מ"ב סי' ש"ח סקפ"א לגבי זמורה, דמבואר להדיא שהוא מוקצה אע"פ שהוא מחובר. אלמא אינו 'חוק' שמחובר א"א להיות מוקצה, ודלא כבית יהודה, ודלא כהשביתת שבת. וכן מבואר ממ"ב רע"ז סק"ז שהרחיב לבאר למה דלת אינו בסיס, ולא אמר פשוט הלא מחובר הוא^{כה}. וא"כ עדיין קשה, מהו טעמא דמ"ב שמותרת כאן.

כה) ורש"ז במנח"ש כ' שודאי דבר שהוא מחובר יכול להיות מוקצה, וכמש"כ המג"א והט"ז ופמ"ג, וכו'. ולא היזכיר כלל דעת המ"ב.

כו) וע' בשלמי יהודה שהביא בשם רש"ז ור' אלישיב, שטעמא דעשבים אינם מוקצים הוא משום דכל עשבים מוכנים הם לקנח עצמו בהם. וזה קשה טובא, וכי כל עשבים בעולם עומדים לזה, אפ' במקום רחוק ומרוחק, ואפ' מה שהוא נמצא בגינה שלו או ברחוב? ועוד,

^כ המ"ב לא כתב שהדס הוא קנים הרכים, שהרי המציאות יוכיח שאינו כן, אלא כ' דהטלטול תולה על קנים הרכים, וזה, הואיל ואינו קנים הרכים, אינו רשאי להשתמש בו, ואינו יכול לטלטלו. ואנן מוכיחים מכאן דכל שיש היתר שימוש, אינו מוקצה. והשאלה היא מדוע ואיך.

^{כג} או"ח י"א

^{כד} קוצר באר רחובות ל"ז.

^{כה} ויש לדחות את זה, שרצה ללמד דין חדש, או שמחובר במותרת הוא רק כשגדל כן וכו'.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

הרי מבואר מסי' שי"ב שהיו רגילים לקנח עצמם באבנים, ועדיין אבנים הוא ממ"ג כמו עצים ואבנים, ולא אמרי' שכל אבנים מוכנים הם לקינוח.^{יז}

(בז) וכשלמדנו הל' מוקצה, רצינו לומר שכל טילטול שמיד חוזרת מעצמה ומאליה למקומה מיד אינו טלטול. ובזה יישבנו למה לסוך מת עם שמן אינו טלטול. ולמה זמורה הוא כן טלטול. ולמה דלת הוא כן טלטול, שאינה חוזרת למקומה. ובסי' רע"ז המבואר שטלטול נר התלויה אסורה, צ"ל שאינו חוזרת מספיק מהר. אך תירוץ הזה קשה מאוד, שהרי עשבים אחר הליכתו עליו וישיבתו עליו, וגם אחר קינוח אינו חוזרת מהר כ"כ. וא"כ עדיין צ"ע, וה' יאיר עינינו. וע"ע מש"כ בהל' מוקצה על מ"ב שם סקפ"א, במהדו"ב.

(בח) [מסק' מו"ר היה להתיר לטלטל ולהזיז עשבים בידו, כמעט בכל מקרה. מטעם שמוכן להכל, ולא מטעם שאינו טלטול אמיתי.]

(כט) דשא סנטטי אינו שאלה כלל, כי כלי הוא.

(ל) מ"ב סקכ"ד כ' דאפ' אם מותר ללכת בעשבים, אם אחר הליכתו נמצא עשבים ברגלו, יזהר שלא יסלקם בידו, דמוקצה הם כיון שביהשמ"ש היו מחוברים.

(לא) והכוונה, אפ' אם מותר ללכת עליהם, ואפ' אם מותר לטלטלם [עדיין קשה, ולא יישבנו כראוי], היינו רק כשהיה מחובר, דהיינו שימוש כשהוא מחובר מותר, אבל שימוש של תלוש לא, דומיא לדלת שמותר לטלטלו כשהוא מחובר, אבל משנתפרק אסור לטלטלו.

(לב) אלא שיש לעורר, דהיוצא מהנ"ל, דמי שנתפס בבגדיו קוצים וכדו', יהא אסור להסירם בידו משום מוקצה. וגם ללכת ככה אסורה משום הוצאה כיון דמקפיד עליו, וא"כ יחייב לעמוד שם כל השבת.

(לג) ועוד, בסי' ש"ב שעה"צ ט' לגבי הסרת אבק מבגדיו, ודן שם לענין מלאכת מלבן ומכה בפטיש, ואילו משום איסור מוקצה לא היה בעיה. וא"כ קשה, מאי שנא שיש איסור מוקצה משם שלא חששו.

(לד) והחזו"א^{יז} יש לו יסוד מפורסם שהיכא שמטרת מעשו הוא אכילה, לאו שמיה מלאכה על זה. ורק סומך ע"ז לענין איסורי דרבנן, כגון הוצאת זבוב ממשקה אינו מוקצה דאינו אלא הגעת מאכל. ולפי שיטתו, לא מבעיא שהסרת אבק מבגד לאו שמיה טלטול, אלא גם כאן הסרת עשבים מרגלו, הוא מעשה נקיון ולא מלאכה. והמ"ב ע"כ לא ס"ל כן, מהא דאסר כאן^{לח}, ועוד כמה ראיות^{לט}.

(לה) ונראה ליישב ע"פ הקצוהש"ח^מ דחז"ל רק גזרו איסור מוקצה על דברים שיש בהם ממש, אפ' אם אינם חשובים, אבל יש להם איזה שימוש אם היה מוכן לזה או אם היה כמות מספקת שלהם. משא"כ דברין שהם כ"כ כלום, שאפ' בכמות גדולה וכל ההכנות שבעולם

^{יז} ו"ל, עשבים אינם מוקצה כיון שעומדים או לקינוח, או לאכילת בע"ח, או להנאת בנ"א. וזה יתיר עשבים בגינה שלו, עשבים בשדה וביער, ומיישב מודע שאני מאבנים.

^{לז} מ"ז ט"ו.

^{לח} אינו מוכח, דאולי חזו"א יסכים דזה מעשה הסרה, ולא רק טפלות בעלמא. ואינו מוכח.

^{לט} כגון כל התירי טלטול מן הצד כגון כיבוד הבית, להחזו"א אינו מלאכה כלל, ולהמ"ב והראשונים הוא משום טלטול מן הצד.

^מ קט"ז י'.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

אינו ראוי לכולם, וא"א לעשותו ראוי, אין בזה טעמי מוקצה ואין על זה דיני מוקצה, כיון שהוא כ"כ כלום.

(לו) ואי נקטינן כדבריו, מובן השעה"צ בש"ב שאבק אינו כלום, וגם מובן המ"ב כאן, עשבים הוא 'משהו', לאפוקי מאבק. וקשקשים, לפי"ז לא יהיה מוקצה. ושער על בגדו, יל"ע, שהרי שער, בגודל הנכון ראוי לעשות ממנו פאה, וא"כ אולי יש לו חשיבות. אך יש לדון בזה, כיון שהקצוה"ח בעצמו דן בנוצות ומחלק בין קטנים לגדולים, וא"כ ה"ה כאן, וצ"ע.

(לז) ולפי"ז יוצא, אם נתפס קוצים בבגדיו שיש להתיר, שקוצים אינו כלום בכלל, משא"כ עשבים בכמות גדולה ראוי למשהו.

(לח) אלא שיל"ע בזמננו האם יש לסמוך על היתר הזו, שהרי היום מייצרים כ"כ מיני מוצרים מכל מיני רכיבים מוזרים, וא"כ א"א לדעת אם כל 'כלום' אינו ראוי אפ' לאיזה שימוש. וע"ע בהל' מוקצה מש"כ בכל זה.

מלאכת זורע

(א) מלאכת זורע שונה הוא משאר אבות מלאכת, כגון בורר, כי אין השרישה נעשית בשעת הנתינה, וגם שונה הוא ממלאכת בישול, דזורע א"א שהשרישה יהיה בשבת, משא"כ בישול, אה"נ הבישול והנתינה אינם באותו זמן, אבל עכ"פ שניהם הם בשבת.

(ב) ובמלאכת בישול ישנו מח', אם נתן קדירה על האש בשבת, ורק נתבשל אחר שבת, מה דינו. המור וקציעה^{מא}, רש"ש^{מב}, מהרש"ם^{מג}, ואג"מ^{מד} ס"ל שהוא חייב, ונתינת הקדירה הוא המלאכה, ובישולו הוא תנאי, ובמוצ"ש איגלאי למפרע שהיה מלאכה בשבת. [גם הם מודים שאם הסיר לפני שבישול שאינו חייב, מהא דרדיית הפת. אלא שיל"ע, הא כל התראה של בישול יהיה התראת ספק.]

(ג) מאידך, המנ"ח, אבנ"ז מ"ח וכן בכמה מקומות באג"ט, או"ש, ואוח"ש^{מה}, כ' שפטור, ואינו חייב אא"כ הנתינה וגם הבישול הם בשבת, כי הבישול הוא המלאכה, וזה לא היה בשבת^{מו}. והערוה"ש^{מז} כ' שהוא מסופק.

(ד) וחוץ מהנפק"מ היסודי בהבנת המלאכה, יש גם נפק"מ לענין גזירת הפשר סמוך לצאת השבת.

(ה) לענין נטילת נשמה, כ' בהר צבי^{מח} שאם הכה בהמה בשבת, ומת במוצ"ש, חייב. כמו ר' משה ודעימי' של בישול. אמנם, ר' משה^{מט} לענין נטילת נשמה כ' שאינו דומה לבישול, ואינו חייב אלא א"כ מת בשבת עצמה. דהיינו, בישול ונטילת נשמה שונים.

^{מא} ש"כ ד"ה ובכן.

^{מב} על המשנה ע"ג.

^{מג} ג' שמ"ח.

^{מד} ג' קכ"ז.

^{מה} כ"ט ד'. וכ' שכן הוא הכרעת האחרונים. ואינו כן, אלא הוא מח' גמורה.

^{מו} מה יגידו כשמעשה הנחה היה בע"ש, ובישל בשבת, חייב?

^{מז} רנ"ב ד'.

^{מח} קכ"ח.

^{מט} דברות ס"ד מ"א.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

(ו) לענין כבוי, כגון לגרום שנר יכבה מוקדם במוצ"ש, ר' אלחנן^י כ' דאינו חייב. דהיינו, כבוי של ר' אלחנן כנטילת נשמה של ר' משה, וכבישול של אבנ"ז.

(ז) כ"ז היה לענין בישול ונטילת נשמה וכבוי, אבל בזורע יל"ע מה דינו. כי מלאכת זורע א"א שישתרש בשבת, וא"כ יש לדון, מהו האיסור, הנתינה, או השרישה מחמת נתינתו, ונפק"מ, נתן כבר באיסור, האם יעזור להסירו או"ד התורה אסרה הנתינה במקום שיכול להשתרש, וזה כבר נעשה. [שרישה לבד ודאי אינו מלאכה, דאל"כ היה אסור לזרוע ביום רביעי, ואיסורי שבת הם בשבת ולא ביום רביעי.]

(ח) התפא"י^א, אגל"ט^ב, מנ"ח, ורש"י^ג, חו"ש^ד, הר צבי, שביתת השבת^ה, ס"ל שחייב על הנתינה לבד, ואי זרע ואח"כ הסיר הזרעים, זה מעוות לא יוכל לתקן. אגל"ט מוכיח שהתורה אסרה הנתינה לחוד, מהא דלעולם לא ישתרש בשבת, א"כ ודאי התורה אסרה המעשה נתינה, ולא משנה ההשרשה.

(ט) מאידך, הרש"ש ור' משה ס"ל שאם לא הניחו להשריש, אינו חייב, וראיית האגל"ט דחה, ושההשרשה הוא תנאי בעלמא, כמו בישול. [ואילו המנ"ח ס"ל, בבישול עצם הבישול היא המלאכה, אבל זורע המלאכה היא הנתינה, ואין ההשרשה אפ' תנאי בעלמא.]

(י) נמצא, הזורע בשבת, לפי ר' משה ורש"ש חייב להסיר הזרעונים, אבל להמחמירים לא יועיל כלום. [לכאו', אם הניחו להשריש, ולא הצליח, לכאו' לכו"ע איגלאי מילתא למפרע דהיה גרעין 'פסולה', ולא היה זריעה כלל. וגם בזה צ"ע לכו"ע, הא תמיד יהיה התראת ספק. שוב למדתי, שהמנ"ח מוכיח מזה, דע"כ הנתינה הוא האיסור, דא"כ איך ידע אם עבר איסור או לא, הא לא תמיד מצליח, אלא ע"כ נתינת זרעים לבד הוא החיוב, אפ' אם לבסוף לא השתרש. וזה חידוש.]

(יא) ודעת מ"ב בזה, לכאו' יש להוכיח ממ"ב סקל"ג דכ' דאחר ג' ימים 'יתחייב למפרע'. ואילו למד כמנ"ח ואגל"ט, אינו ענין של למפרע, אלא חייב מיד ותכף בנתינתו. אלא ע"כ למד כר' משה ורש"ש, דההשרשה הוא תנאי. ולכן, אם נתן בקרקע, חייב להסירם לפני שישרשו. וע' מ"ב סקנ"א דכ' 'תכף', וצריך ליישב דחייב תכף אם נתקיים התנאי של השרישה. ועיין בזה.

(יב) לפי המחמירים, אם נתן הזרעים להקרקע על דעת להסירם, כ' הקצוהש"ח^י שאינו חייב, וזהו סעי' ד' שמותר לזרוק לפני תרנגולים. אך המעיין במנ"ח יראה שהוא חייב להדיא באופן הזה.

(יג) וא"כ קשה, מדוע מותר לזרוק לפני התרנגולים, הא זה מעשה זריעה לפי האגל"ט ומנ"ח, ומה יועיל אם התרנגולים יסירו אח"כ. ואינו רק המ"ב שמיקל, אלא הוא דעת שו"ע ועוד. וכ"כ מהשמך שו"ע שמתיר במקום דריסת הרגל.

(יד) וצ"ל, הואיל והוא מקום דריסת רגלי בנ"א, או מקום של תרנגולים, אין הזרעים מונחים במקום הראוי לזריעה. דהיינו, אי"ז זריעה גמורה עם הסרה חיצוני וצדדי, אלא עצם המקום עכשיו אינו מקום של זריעה^{יז}. וכן צריך לומר ליישב סעי' ו' אליבא להאי דעה, עיי"ש.

^י ביצה נ"ה.

^{יא} קונטרס כלאים ריש המסכתא אות מ"ג.

^{יב} זורע ב' ח' ו'.

^{יג} שו"ש שט"ז י"ז.

^{יד} עמ' פ"ג.

^{יה} במהדו"ב אמרנו בשמו שיסיר מספק.

^{יז} קמ"ו ל"ה.

^{יח} ויש שהעדיפו נוסח שונה, שאינו מעשה הזרעה, שמפקיע אח"כ, אלא הוא מעשה אכילה. הלומדות דומה.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

טו) ע"פ האמור יל"ע מה יסברו מנ"ח ואגל"ט לזרוק זרעים במקום שעדיין אין שם תרגולים, אלא שיביא אותם אח"כ.

טז) הזורק ליומיים, אמרנו שמותר מצד זורע, כי לא ישרשו, כי יאכלם התרגולים. ויל"ע, וכי התרגולים יצליחו למצוא ולאכול כל גרעין, הלא ניהוש דלמא ישכחו א' מהם. ותי' האגל"ט, דאינו פס"ר; דהיינו, על כל גרעין אינו פס"ר שישתרש, דאולי זו יאכל. והק', מדוע בהל' שבת יש גזירת הפשר, הלא גם זה אינו פס"ר שישכח. ותי', בבישול יש מעשה בישול אמיתי, עם ספק הסרה.

יז) וק', גם בזורע נימא הכי. ולאור האמור יש ליישב. כי בישול, עשה המעשה של הבישול, וספק אם יתקיים התנאי, א"כ אין אומרים ע"ז פס"ר, כי כבר נעשית מעשה המלאכה. משא"כ בזורע, אילו היה מעשה זורע גמורה, היה אסור אפ' אם יאכלו התרגולים, ולכן ע"כ אינו מעשה זריעה אלא מעשה האכלה, והנחה במקום שאינו ראוי לגדל. ולכן, הואיל ולא היה מעשה המלאכה, נוכל לומר בזה פס"ר, ולהקל.

יח) ואף לפי המ"ב ודעימי' שהשוו זורע לבישול, ולא היה הכרח לומר יסוד הנ"ל, יתכן שאמת הוא, וזה יתיישב שאלה זו גם אליבא לשיטתם.

יט) **השקאת זרעים.** ע' גמ' מו"ק ב:; שיש מח' אם השקאה הוא מצד זורע או חורש או שניהם. ומ"ב כ"ו ושעה"צ י"ח מבואר שפסקי' שחייב משום שניהם. ושעה"צ הביא או"ז, ועיי"ש מש"כ דתולה על כוונה או מעשה וכו'.

כ) ומצד חורש, כ' שש"כ^נ שאינו חייב אא"כ הקרקע ראוי לזריעה, לאפוקי חול ולאפוקי בטון. ונסתפקתי, קרקע שבעצם ראוי לזריעה, אך אינו עומד לזריעה, מה דינו. שו"ר בחו"ש עמ' פ"ט שהיקל בזה, והיחמיר אם עושה מעשה חרישה ממש כגון חופר, ומתיר כשהוא שפיכת מים. והמעין בשעה"צ וביה"ל יראה דרך בעומדת לחרישה יש לחוש לחורש, אבל בלא"ה לא. ועפי"ז מובן מדוע שרי להטיל מי רגליים על עשבים ואינו חורש. וע"ע דרשו אות 18 בשם חזו"א. ומלבד זאת יש לחוש ללש, ע"ע סי' שכ"א. וכשמפנה עצמו בשדה ניר, ע"ע סו"ס שי"ב, ומ"ב שם.

כא) המשקה מים על זרעים ועשבים שיש להם מספיק מים, כגון מיד אחרי גשם, כ' חו"ש^{נט} בשם היראים שמותר, שאינו עושה כלום [דהיינו, אינו רק לא ניהא ליה, אלא אינו בכלל השקאה]. וכן מבואר בהר צבי^ס, דעל סברא זו לחוד יש לסמוך. אלא שיל"ע, מה נקרא רטוב מספיק.

כב) המחבר כאן סעי' ג', כ' דאה"נ דבר שאינן מתכוון מותר, היינו רק כשאינו פס"ר, אבל כשהוא פס"ר אסורה. ולכן אסור ליטול ידיים^{סא} על העשבים, שהרי הוא פס"ר של זורע. אך, להשתין עליהם מותר וכן שאר משקין, כיון שאינם מצמיחים.

כג) והמ"ב מביא מג"א שכ' דבשאר משקים לכתחילה ראוי ליזהר, ומביא א"ר דאי"צ ליזהר. ובשעה"צ כ"ה הכריע דבקרקה ידיה יחמיר, דהא הוי פס"ר דניהא ליה, משא"כ בקרקע

^נ כ"ו י"ז.

^{נט} עמ' פ"ט.

^ס קל"ה.

^{סא} לפי כל מה שיבואר כאן, יהיה אסור בין על עשבים משום זורע, בין על קרקע, או משום חורש [היכא שעומדת לחרישה] או משום לש. חוץ מעל concrete ו Cement יהיה מותר, אם אין בו סדקים. וכן אם הוא רטוב לגמרי, כדיבאר.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

דחבריה אין להחמיר, דהא הוא פס"ר דלא נח"ל, ובזה הרי דעת הערוך להתיר אפ' במים, ולכן יש להתיר עכ"פ בשאר משקים. וע' מ"ב דמי שאוהבו, דינו כארעא דידיה.^{סב}

(כד) ומסיים המ"ב, דמי דבש ושכר אינם אפ' בכלל שאר משקים, ובודאי מצמיחים. ומה נשאר בדרגת שאר משקין? לכאנ' וויסקי, וואדקה, ליקר, ארק וכדו' נקרא עזים. ויל"ע מה דינו של מיץ תפוזים, הרי הוא Acidic, וא"כ אולי זה גם שורף.

(כה) ויל"ע, מי רגלים שהתיר השו"ע, האם כל מי רגלים בכלל, ואפ' אם שתה הרבה, ומימיו צלולים לגמרי? ומסברא לא היה שורף יותר משכר, אך למעשה גם הראשונים והאחרונים שתו לפעמים הרבה, ואעפ"כ לא חששו לחלק, והתירו בכל אופן, וא"כ יש לסמוך על סתימתם.

(כו) הק' הקצוהש"ח^{סג}, אם משקים אלו שורפין, יחייב משום קוצר. ויישב, דאה"נ אינם מצמיחין, אבל אינו עוקרין גידולם של עשבים אלא לפי שעה, ואין בזה משום קוצר, ואה"נ אם היו ממיתין העשבים, היה חייב משום קוצר. [וכן צ"ל בדעת המ"ב, וע' לשונו בס"ק כ"ח, ויש ליישב.] [מהדו"ב: עמש"כ בהקדמה, דרק העוקר מגידולם נקרא קוצר, ולא הממית במקומו. עיי"ש מש"כ בזה.]

(כז) וממשיך, דלפי"ד אקונומיקה, אם שופך על זרעים חייב משום קוצר, שהרי ממיתן, אבל מי ספונג'ה שיש בו מיעוטא דמיעוטא של אקונומיקה, דינו כשכר, ואסור.

(כח) בביה"ל הביא תפא"י בשם חכמי 'אקאנאמיע' שאומרים מי רגליים טובים הם לעשבים, ומזבלם, ואינו חושש לדבריהם. ולכאנ' זה מקור שדיני תורה מתייחסת לגדוליה ולא לחכמי עניני חול. וערוה"ש חולק על זה, וחושש לדבריהם. ולכאנ' יש כאן מח' גדולה בהשקפה ובהלכה, בתר מי קובעים.

(כט) לירוק ע"ג עשבים, השש"כ^{סד} אוסר משום זורע. וחו"ש^{סה} מיקל, דכמות מועטת כזו אינו כלום ואינו הדרך זריעה. ודבריו צ"ע, שהרי חצי שיעור אסור מה"ת, ועוד שדרך השקאה הוא מעט מעט, א"כ כל טיפה חשובה. אלא ע"כ, כאן הוא עוד ציור שנימא תיקון ומעשה כ"כ פחותה ומועטת, אינו אפ' כלום. ואם העשבים לחין כבר מגשמים שירדו, יש להקל ע"פ חו"ש שההבאנו למעלה.

(ל) הרמ"א כ' ש"טוב להחמיר לא לאכול בגינות אם ישתמש שם עם מים, דבקושי יש לזוהר שלא יפלו שם מים" עכ"ל.

(לא) והקושיא מתבקשת, למה אסורה, הא אינו פס"ר, ואינו קרוב לפס"ר, וא"כ למה אסורה.

(לב) וע' היטיב לשון הספר התרומה^{סו} וז"ל: וכן אומר אני דבר הרגילות כי בקושי יש לאכול בשב' במקום שיש עשבים מחוברין כמו פרדס שרגילין לאכול בימות החמה והטעם לפי שאי אפשר שלא יביאו שם מים לרחוץ ידיים או לשתות או לרחוץ כלים ושופכין מים על העשבים במזיד בשעת רחיצת ידיו ובשע' שרוצ' לשתות וצומחין העשבים ע"י כך והוי נמי פסיק רישיה דבשעה ששופך מים על העשבים אי"א שלא יצמחו יותר כי מלחלח ועובר משום משקה מים לזרעו', עכ"ל. דהיינו, החמיר

^{סב} ולכאנ', בארעא דחבריה, אע"פ שלא היה משקיע בזריעת גינתו, מ"מ כשחבירו מרוצה, הוא שמח, כל ישראל ערבים זל"ז, ואעפ"כ אינו נקרא פס"ר דניח"ל אלא לא נחא ליה – וא"כ מכאן יש לימוד שהנאה מועטת שלא היה משקיע בו אינו שמיה הנאה, ועדיין נקרא לא נח"ל.

^{סג} קמ"ב י"ט.

^{סד} כ"ו ו'.

^{סה} עמ' צ'.

^{סו} רל"ה.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

במצב שיבא לעשות פס"ר. אבל סעודות שלנו שאינו רוחצים, רק שותים, ואינו פס"ר, בודאי אין לחוש כלל, וכ"ה כוונת הרמ"א שכ' דישתמש במים, ולא כ' שותים מים^{טו}.

(לג) ומבואר ממ"ב סק"ל שבגינת חבירו מותר, מדלא החמיר אלא לדעת הט"ז שחשש משום כרמלית, אבל בלא"ה, אפ' זו מותרת, בארעא דחבריה, אפ' ישתמשו במים.

(לד) ולכן לעשות קידוש בגינתו, ודאי מותרת, כיון שאינו משתמש במים. והיכא שמשתמש במים, כגון לנטילה, או הדחת כלים, מותר בארעא דחבריה, ואילו בארעא דידיה או של אוהבו, יש טוב להחמיר.

(לה) וסעודת שבת, ודאי יש להקל, דכשיושב ליד השולחן אין חשש כלל, ואדרבה אינו מצוי שישפך על הקרקע, ולכא' לא היחמיר המ"ב וסה"ת רק כשאוכל עומד ומסתובב, ולא כשיושב ליד השולחן. וכדברנו אמר הגר"מ העאלברשטאם.

(לו) ואין מקום להחמיר אלא בסוכה על עשבים, ורוצה ליטול שמה ידיו, דבאופן כזה דיבר הרמ"א.

(לז) הלבוש והתפא"י היחמיר בכל שתייה ואכילה בגינה. ולכן אפ' אם אינו סה"ת, יש פוסקים שמחמירים. ומעיקר הדין יש לנהוג כמש"כ.

(לח) לפתוח גג סוכה כשיש עליו מים, והמים נשפכים על עשבים, הפוסקים הקילו מחמת סברת החו"ש, דבין כך יש מספיק מים להזרעים, ואינו מועיל מידי [הואיל והוא אחרי הגשם^{טז}]. והעצה, שיתן פלסטיק במקום הנפילה, ואז הוא גם גרמא, פס"ר, ולכא' לא איכפת ליה, ובמקום מצוה, וכו', וכו', [ועוד, דיש מקום לומר דכ"כ הרבה מים הבאים פתאום בב"א, לא רק שאינו מועיל, אלא אדרבה יזיק להם^{טז}], ולכן יש להקל^{טז}.

(לט) וכשכסא בהגינה יש עליה מים, לשפוך מים אלו על הדשא, יש מקצת צירופים הנ"ל, אך נאבד מקצתם.

(מ) מצוי בכמה מקומות, ביהכנ"ס שהמים של הכיור הולכים לשדה שמאחורי הביהכנ"ס. וזה פס"ר, אולי גרמא, ארעא דחבריה, מקום מצוה, ואם הוא אחר גשם ודאי יש להקל. וע"ע שש"כ. ועיין גם לענין שמיטה, ולענין הפעלת מזגן שמימי נזקים על עשבים. וע"ע דרך אמונה שמחמיר בזה. ומו"ר היקל למעשה.

(מא) מי שיש לו עשב ליד חולונו, האם מותר לפתוח חלונו, או"ד יש לאסור משום שמוסיף להעשב ע"י השמש הזורחת. כך דנו האחרונים, ונבאר השאלה שלב שלב.

(מב) והנה, הפותח הוילון להדיא כדי שהשמש יזרח על עשבו, אפ' אינו נקוב, אסור לכו"ע, ואין שום צד היתר^{עא}. ואין הלכה זו ידוע לרבים. כי מיבעיא לן, היכא שאינו עושה להדיא עבור העשבים, אלא אגב העשבים נהנים מזה.

^{טו} כמדומני זהו דיוקו של ר' פאלק.

^{טז} יתכן שפותח גגו אחר שכבר נתייבש הקרקע.

^{טז} לא מטעם שיש להם מספיק, אלא מטעם שאינו בתורה הנכונה.
^ע האם יבקש מחברו שאינו אוהבו לפתוח עבורו? כשאינו שלוחו...

^{עא} שביתת שבת, ועוד.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

מג) ובכל ספרי הקיצור מביאים בשם שו"ת הר צבי^{עב} שמתיר הכנסת אויר, כיון שזה גרמא ופס"ר, ולכן הקילו גם בנידו"ד.

מד) אולם המעיין שם יראה שאינו כ"כ פשוט, שהרי התם מיירי כשהוא כח שני וגרמא ממש ע"י הסרת אויר הפנימי נכנס אויר חיצוני שהוא יותר טוב לזרעים שאינם עומדים קרוב לחלון, ועוד שהוא רק זורע מדרבנן, ועוד שאינו מכוון והוא פס"ר; ופס"ר בגרמא באיסור דרבנן האבנ"ז היקיל, אפ' כשניחא ליה.

מה) וא"כ, מי שיש לו עציץ על אדן החלון [Windowsill], הרי גרמא וכח שני אין כאן, וא"כ לא מיבעיא למי שהוא פס"ר דניחא ליה שאסורה, אלא גם למי שלנח"ל, אין היתר של ההר צבי. ולא יועיל לנו ההר צבי אלא למי שפותח טרם השמש יגיע לחלון, כגון בלילה, או בצל, או כשהוא יום מעונן, ואז יש לדמות הגרמא לשם, ולהתיר, אפ' ניח"ל, אבל בלי זה אין לדמות מילתא למילתא.

מו) ומנא לן שיש איסור בזריחת השמש על העשבים משום זורע?

מז) שביתת שבת^{עג} אסור פתיחת חלון כשהשמש זורחת, אפ' אינו מכוון כיון שזה פס"ר. וכן מבואר משו"ת מחזה אברהם, וכן מיחוה דעת^{עד} שיש בעיה עם זה.

מח) ונמצא, היכא דמכוון, ודאי אסורה, אלא שיש לעיין האם יש היתר היכא שאינו מכוון לזה.

מט) אם מיירי בעציץ שאינו נקוב, וכן הוא כמעט כל מציאות כשהוא תוך הבית, אינו אלא איסור דרבנן. והבאת זריחת השמש הוא גם זורע רק מדרבנן, וה"ל פס"ר על תרי דרבנן. אולם לא מצינו שפס"ר מותר על תרי דרבנן אלא היכא שהוא פס"ר דלא ניחא ליה או לא איכפת ליה, משא"כ כאן אפ' אינו מכוון לזה, מ"מ הוא פס"ר דניחא ליה, וא"כ מאי איכא למימר. ועוד, פס"ר על תרי דרבנן אינו היתר ברור, כמש"כ החזו"א.

נ) א"כ, טרם מצאנו היתר ברור, בפרט כשניח"ל, ובפרט באופן תמידי.

נא) אמנם, לכאן יש לדון להתיר מטעם אחר. והוא, אם כנים אנחנו שיש איסור בהוספת זריחת שמש לעשבים, איך מותרת לילך ברחוב או בגינה או בשום מקום בשבת וכן להזיז שום חפץ הנמצאת בחוץ, הא ע"י הליכתו וההזזה מסיר הצל שלו מהעשבים הנמצאים שמה, וא"כ יאסור משום זורע.

נב) והיישוב לזה הוא ע"פ המג"מ הידוע^{עה}, דבמלאכת שבת צריך שהפעולה שלו יהיה לו חשיבות של מלאכה. ולכן כשמכוון לזה הוא נותן חשיבות למעשיו, אבל היכא שאינו מכוון, וגם אין לפעולה זו פעולה חשובה אלא פעולה של חיי יומיומי, אין על זה שם מלאכה כלל.

נג) דהיינו, ישנם מעשים שאינם חשובים [או בעצם, או בעיני בנ"א], ורק כשיש כוונה לזה, משוי זה למלאכה. כגון שבירת קיסם, אינו אלא מכה בפטיש אלא כשמכוון לזה, אבל כשאינו מכוון לעשות קיסם, אינו שום מלאכה - אפ' מלאשל"ג או פס"ר - אינו אסורה. ויש מלאכות שלמות כזה, כגון מחתך.

^{עב} או"ח קל"ג.

^{עג} קס"ה י'.

^{עד} ה' כ"ט.

^{עה} מובא במג"א בשי"ח לגבי המיחם, כמדמני סקל"ג.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

(נד) ושבה"ל בנה יסוד כזו בהל' צידה משיטת הרשב"א שם, ומחמתו התיר ללכת ברחוב אע"פ שיש חיישנים או מצלמות. דהיינו, היכא שאין תוצאה חשובה, וגם אין פעולה חשובה, שייך למימר יסוד זו.

(נה) ולכא"ה כאן, בין לענין הליכה על עשבים, בין לענין פתיחת תריס או וילון, אין לזה שם מלאכה, שאין למעשה זו שום חשיבות, ואינו מכוון לעשותו, אע"פ שניחא ליה בכללי, ואין שום תוצאה ניכרת או חשובה, וא"כ יש לדמותו למגיד משנה ורשב"א ושבה"ל הנ"ל, ולהתיר אפ' כל שבת ושבת.

(נו) ואע"פ שאין לנו מספיק הבנה בזה, ולכן אין לנו רשות להתיר מה שיעלה על דעתנו, מ"מ כאן נוכל להקל, מחמת ההכרח מהא דהליכה ע"ג עשבים, ומהכרח הסברא להתיר פתיחת וילון.

(נז) היה איזה קרש מונח על הדשא, ומסירו כדי שיגדילו יותר טוב, הר"ז זורע. וכן מי שמסיר שלג מע"ג שיח, כי מקלקלם, ג"כ בכלל הנ"ל. וכן מי שמבריח מעשבים זבובים, כלול בהנ"ל.

סעי' ד' – זרעים לתרנגולים

(א) השו"ע היתיר להשליך לתרנגולים כמות שיאכלו תוך ימים, ויותר מזה אסור כיון שישתרש.

(ב) והמ"ב מזהיר שישליכו בפעם אחת, דאל"כ אסור משום הכנה.

(ג) וקשה, דהא בסי' שכ"ג סעי' ו', מותר לשטוף עשר כוסות אפ' צריך לאחת מהם, דעל כל א' יכול לומר אולי בזה ישתמשו מחר בסעודת שבת^ע. וא"כ ק', מאי שנא כאן, על כל השלחה נימא שזה יכול להיות להיום. ובספר מגילת ספר חולק על המ"ב מחמת קושיא זו.

(ד) והאוח"ש^ע חילק, דבהא של סי' שכ"ג, על כל כלי, בשלמותה, יתכן שכולו יהיה עבור שבת. דהיינו, יש צד קטן שכולו ישתמש עבור שבת, משא"כ זרעונים השניים שזורק, הרי תכף מתערבים עם הראשונים, נמצא שודאי מעורב כאן דברים שהם עבור חול, ולכן יש בו משום הכנה.

(ה) ועפי"ז, המכין סלט גדול לסעודה שלישית, ורוצה להרבה בטירחא [ולא במלאכה] כדי שיהיה לו למוצ"ש, יאסור האוח"ש, כי ודאי מכין בסלט זו עבור חול.

(ו) והנה, דבריו אלו מוקשים מאוד, והם היפוך כללי הכנה, כי בהכנה אינו אסורה אלא מה שבהחלט עבור חול, אבל כל שיש צד שהוא לשבת, מותר. וא"כ כ"ש וק"ו כשמיניה וביה כל חלק יתכן שהוא לשבת, ומה בכך שודאי ישתיר, הא על כל חלק אולי זה בשביל שבת. דהיינו, חידוש יסוד בהכנה שהוא נגד כל הלומדות והבנה באיסור הכנה^ע.

(ז) והאמת יורה דרכו, ונמשיל משל. מי שיש לו עשרה צלחות להדיח אחר סעודת ליל שבת, וצריך לשנים מהם מחר, מותר להדיח כולם, וכמש"כ. אמנם, אם אחר שהדיח שנים, לקחם ושמן על שולחנו עבור מחר, האם נתיר לו להמשיך להדיח שמנה הנשארים. ודאי לא. כי

^ע דהיינו, הכנה אינו אסורה אלא כשהוא בהחלט אך ורק לחול.

^ע כ"ב ר"נ.

^ע ועוד, לדידיה, אם אינו זורק זרעים השניים על הראשונים, אלא לידם, מותר, כי במה שטורח יתכן שכולו יגמר היום. וזה אוקמיתא.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

מותר רק מה שיתכן שישתמש עבור מחר, אבל הוא כבר החליט, א"כ אלו אינם עבור מחר אלא עבור חול.

(ח) זאת ועוד, אם רוצה להדיח עוד שתיים כדי להחליף אלו שהניח כבר על השולחן, מי התיר לו לעשות את זה, הלא טורח כדי להסיר שניים שנמצאים שם כבר, כדי שיקל עליו במוצ"ש. בשלמא כשעדיין לא החליט, א"כ בידו לבחור איזה שירצה, אבל אחר שכבר שהחליט, אין בכוחו להחליט שוב כדי להקל עליו בחול. ופשוט.

(ט) וא"כ, מי שזרק עבור התרנגולים מספיק ליום אחד, הרי ערך השולחן עבור התרנגולים, וא"כ אינו רשאי להחליט שיאכלו מזריקה השנייה, ובכך יחסוך לו עבודה בחול, כי זהו הכנה אמיתי. כן נראה ברור.^{עט}

(י) ולכן, המכין סלט לסעודה שלישית, ומכין יותר מכפי הצורך כדי שישאר לו עבור מוצ"ש – אם כבר הניח מקצתו בקערה עבור סעודה שלישית, ועכשיו מכין עוד קערה, אסור. אך אם עדיין לא בירר מה רוצה עבור עכשיו, יכול להכין יותר מהצריך, כדמבואר ממדיחין עשר כוסות, וכדמבואר כאן אצלנו.

(יא) וכ"ז טוב ויפה, אלא שיש להקשות ממ"ב שכ"א סקכ"ד, מותר לדוך פלפלים בשבת בשנוי, כל מה שצריך לאותו שבת. וק', הא לפי הנ"ל גם עבור מוצ"ש מותר, כיון שאינו הכנה כי טרם בירר איזה מהם רוצה עכשיו.

(יב) ואין זה קשיא, כי יש לחלק בין היכא שאינו עושה שום מלאכה בכלל, כי הא דכאן וכי הא דמדיח כלים, שאז מותר להרבות, מהיכא שהוא עושה מלאכת טוחן, כי הא דשכ"א, אלא שמותר הואיל והוא בשנוי, והתירו עבור שבת ולא עבור חול. דהיינו, הטעם שאסור שם אינו משום הכנה, אלא משום טוחן, שההיתר שם אינו אלא עבור שבת ולא עבור חול. ועיי"ש בשעה"צ, ובהגמ' שציין אליו, ויראה כדברנו.

(יג) השתא דאתית להכי, נוכל ליישב המ"ב כאן באופ"א. כי ידוע שיש איסור לטרוח עבור בע"ח בשבת, והקילו רק כשמזנותיו עליו, וכשאינם יכולים בלעדו, וכו'. וא"כ, גם כאן אין האיסור משום איסור הכנה משבת לחול, אלא משום איסור טורח לבע"ח, שאינו מותר אלא לצורך שבת ולא לצורך חול, למרות שמדיני הכנה היינו מתירין. כ"כ המחזה אליהו^פ.

(יד) ושני יסודות אלו אמת לאמיתה של תורה, אלא שיל"ע איזה מדוקדק יותר במ"ב, עיי"ש בדבריו.

(טו) השו"ע אסר להשליך רק במקום ירידת גשמים. מ"ב סקל"א כ' דהיינו שכבר ירד גשמים והקרקע כבר רטוב. מאידך, השבט הלוי^{פא} מביא אגל"ט שאוסר גם אם לא ירד עדיין גשמים, מפני שיבא גשמים. ונפק"מ, מערכת ספרינקלר. יש כאן מקום להרבה עיון, האם הוא פס"ר שירד גשם תוך שבועיים הקרובים, והאם בזה נחלקו. ע"ע בזה.

(טז) לנער מפה על קרקע, אין לחוש מחמת השומשום וPoppy שירדו להקרקע, כי כבר נאפו, ולכן לא יצמיחו. ואינו צריך ליזהר אלא כשיש עליו גרעינים הראויים לזריעה.

^{עט} ואין חילוק אם התרנגולים התחילו לאכול, או אם הם כבר כאן, בכל אופן שרי, כי ערך עבורם השולחן לכשיבואו. [תרנגולים אין להם בחירה, א"כ מה שנתן ראשון הוא כבר נברר עבורם.]

^פ ס"ו ה.

^{פא} א' ר"ה.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

(יז) יל"ע, מי שיש לו מערכת ספרינקלר, מופעל אוטמטי, אך חוזק הזרם תלוי על לחץ המים, האם ואיך מותר לפתוח ולסגור שאר בדרזים בבית, הא ע"י שנוי הלחץ, משקה עשבים אחרים, בגרמא.

סעי' ה' – עשבים שעלו על אוזן כלי

א) ע"פ סעי' זו, לכאור' הסרת Mold מקירות או אוכל, יהיה תולש מה"ת, ואכן כך אמר הגר"א נבנצהל שליט"א.

ב) וזה נשמע כחידוש גדול, ואנשים אינם יודעים את זה. כגון לחתוך העובש מעל פרוסת לחם, או פרי, ולאכול השאר, ע"פ חשבון הנ"ל יהיה קוצר גמור [שאצל"ג].

ג) [ושמעתי מאמור"ר שליט"א בשם הגרפ"א דאין זה שייך למלאכת קוצר ועוקר דבר מגידולו, שהרי המציאות של עובש אינו דבר הגדל על דבר אחר, אלא הוא עצם הדבר, כגון הפרי או הלחם, שנתהפך לעובש, ולכן אינו שייך למלאכת קוצר].

סעי' ו' – עשבים שתחבן בעפר

א) מבואר משו"ע דאם השרישו העשבים, אסור להסירם משום עוקר דבר מגידולו. וא"כ קשה, למה מותר להניחם שמה מתחילה, כמש"כ מ"ב סקל"ח, נימא גזירת הפשר, וניחוש שמא ישכחם שמה ויעבור על זורע.

ב) ולפי מה שביארנו לעיל בהגדרת מלאכת זורע, שהמלאכה הוא הנתינה ולא ההשרשה, הכל מובן, כיון דהנתינה היתה מותרת ולכן ליכא למיחש שיבא לידי איסור, משא"כ בבישול, עצם הבישול הוא חלק מהמלאכה.

ג) א"נ, אמרי' גזירת הפשר על דבר שהוא ענין של דקות, שחוששין שמא ישכח, אבל ענין של כמה ימים, לא חששו כולא האי.

ד) כ' מ"ב בס"ק ל"ז שאי"צ לנעוץ ולשלוף העפר מבעו"י, שהרי בשבת הוא עושה טלטול מן הצד, וזה מותר לצורך דבר המותר.

ה) ולכאור', היה נראה להביא מכאן ראיה מוכרחת שאי"צ להסיר מבעו"י כל חפצי מוקצה ממגירות ודלתות של מקרר ומקפיא, שהרי טלטול מן הצד מותר לכתחילה, כדמבואר כאן.

ו) וידוע שי' ר' אלישיב שכן צריך להסיר מבעו"י, וכן מובא שיטתו בשבו"י^{פב} ושלמי יהודה^{פג}. ולכן מו"ר שאלו ממ"ב הזו, והשיב, שבסי' ש"ט מבואר שצריך לנער לפני שמטלטל מן הצד, ושאני כאן שהוא הזזה.

ז) וביאור כוונתו הוא, שלא כל טלטול מן הצד שווה לחבירו, שהרי פתיחת מגירה מתייחסת לכל החפצים שבמגירה, והוא טלטול חשובה לכל החפצים בשווה, וכשכוונתו לדבר המותר, מותר לפתחו, ובטלטול כזה צריך לנער מתחילה אם אפשר, וגם צריך לסדר מבעו"י שלא יבא לידי טלטול, וכן כלכלה וחבית דומה לזה, וכן פתיחת דלת מקרר. משא"כ כאן כשמוציא העשב מהעפר, אין המעשה טלטול מתייחס כלל להעפר אלא כל כולו להעשב, ואין הטלטול של העפר טלטול חשובה כלל, וטלטול מן הצד כזה שהוא אגב וטפל ממש, אי"צ לסדר מבעו"י.

פב ר"ב.

פג ר' נ"ז.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

(ח) ושוב שאל אותו ר' שרגא אם צריך להסיר תיק מוקצה הניתלית על דלת הבית לפני שבת, והשיב שאי"צ להסיר. ולפי הנ"ל מובן, שאין פתיחת דלת של בית מתייחס כלל לדברים הנתלים בו, משא"כ דלת של מקרר ומקפיא, ודאי הטלטול מתייחסת לכל הדברים שנמצאים בתוכה בשווה, ומיוצר בצורה שאפשר להניח שם חפצים, ולכן טלטול כזו צריך לסדר שלא יבא לידי טלטול מן הצד, משא"כ בשל בית.

(ט) והסכים ר' אלישיב שיש להקל בין כשנתלה על ידית הדלת, בין כשנתלה על וו, Hook. סברא זו שייכת לגבי דלת של בית או חדר, אבל לגבי ארון מטבח, שתלוי עליה פח אשפה, פשוט שאינו דומה לדלת חדר.

(י) וכ"ת, מנלן לר' אלשיב לחלק בין הני שני אופנים, הא שניהם מותרים מאותו היתר של טלטול מן הצד. י"ל, שמקור של ר' אלישיב היה מהא דיש חובת ניעור, ולא ראינו חיוב זו אלא בכגון דא, ולא בשאר ציורים.

סעי' ז' וח' – עציץ, יחור

(א) **יחור של אילן.** מוכח מכאן שאין איסור דש על דבר שהוא מחובר מצד א' ואינו מסובב בו, כך הוכיח מכאן הפמ"ג^{פד} שיטתו, ודלא כרש"י בשבת ע"ג. והאגל"ט שס"ל כרש"י, קשה מרמ"א מפורשת הזו. והאגל"ט עצמו מק' קושיא זו

(ב) וביאר האגל"ט, דמה שעושה כאן להסיר הפרי מהענף לאחר שנתלש, הלא אין זה הדרך, רק הדרך להסיר הפרי מהענף בעודו על האילן. וא"כ, אינו איסור של דש אלא כשעושה בדרך של דש, והיינו כסדר הנכון, וכאן אינו עושה כסדר הנכון. וע"ע מש"כ בזה בהל' דש ומפרק.

(ג) **שאלה:** בסכות, אם שכח לעשות טבעות ללולבו, ואין לו עלים תלושים, האם מותר לתלוש עלים מלולב כדי לעשות טבעות.

(ד) ומצד הוקצה למצותו, אם עדיין לא השתמש בו, מותר משום הזמנה לאו מילתא היא, ואם השתמש בו כבר, אז המהרש"ם^{פה} היתיר אם הוא לצורך לולב זו. וע' נטעי גבריאל שכ' דמחלק התחתון של הלולב, אחר שעור של ד' טפחים, מותר, עיי"ש.

(ה) פמ"ג בסי' שכ"ב כ' דלעשות טבעות ללולב צ"ע. ולא ביאר טעמו. ובסי' תרנ"א כ' שמותר, ומקורו הוא סעי' שלנו!

(ו) ותהל"ד בסי' שכ"ב מסביר, דעשיית הטבעות הוא מתקן מנא, ומחמיר. וכן אסר החיי"א.

(ז) ושערי תשובה בסי' תרנ"א כ' דמעיקר הדין מותרת, אך הוא מהדברים שנהגו בהם איסור שאינו רשאי להתיר, אלא יעשה בצנעה, ובשנוי כגון בשניים. והכי נקטינן, בשעה"ד, למרות שאין אנו מבינים מדוע אינו תיקון מנא.

(ח) ומצד תולש, מבואר מרמ"א הזו שאין איסור. ויזהר לא לעבור איסור קושר.

(ט) אגב, שאלה מעניינת, מי שהערבות שלו ארוכים מדי, ורוצה לחתכם למטה כדי שלא יצאו, מה דינו.

^{פד} בסי' שי"ט.

^{פה} דעת תורה תרנ"א.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

(י) מצד תולש, הרמ"א כאן מתיר, אבל יש לדון, האם שייך ביה מחתך. וקצוהש"ח כ' דהיכא שדבר הוא ראוי כבר, ואינו מחתכו אלא כדי שיתאים לשאר דברים אין זו מחתך, אבל למעשה חלקו עליו האחרונים, ולכן א"א להקל בזה.

(יא) ואומרים, שר' אלישיב נחית לצד היתר. וטעמו, שאינו תיקון בעצם, אלא הוא לנוי, ומחתך לנוי אינו תיקון בעצם החפצא, ולכן מותרת.

(יב) ועפי"ז יש לדון אם מותר לחתוך פרחים כדי שיתאים לחברותיה [בלי שאלות של הוצאתו ממים והחזרתו]. ועפ"י ר' אלישיב הנ"ל היה מקום להתיר. אך זה אינו, דהתם ערבה שימוש הוא נטילתו למצוה, ולכן נזויה הוא טפלה, ואינו מצד החפצא, משא"כ פרחים, כל שימוש הוא רק לנוי, ולכן א"א לומר שנוי אינו בהחפצא, שהרי הוא חפצא של נוי, ולכן המחתכו מתקן עצם החפצא, ולכן אין להתיר.

(יג) ואעפ"כ, דברי ר' אלישיב הם חידוש גדול מאוד.

(יד) עציץ. קודם שנתחיל לבאר ענין עציץ, בין נקוב ובין אינו נקוב, עלינו לבאר אם יש בו היתר טילטול, דאי לא, אין כ"כ נפק"מ דבין כך אסור טילטול.

(טו) שעה"צ ס"ק ל"ח מציין לפמ"ג ש'מפקפק קצת' לענין טילטול, ועיי"ש. והמעין שם יראה שאינו ברור מהו מסקנתו, וכ' שהשו"ע שדן אודותם מבואר שאין איסור טילטול.

(טז) שביתת שבת¹⁹ בשם מאירי כ' שאינו מוקצה. וכ"כ הר צבי שכיון שהוא לנוי אינו מוקצה, ואי משום יחוד מקום אין לאסור, שיחוד מקום הוא בעיה רק כשהוא לשמירה, ולא לנוי, והפמ"ג אינו אלא מפקפק ואינו אוסר למסק'.

(יז) אולם, המנחת שבת²⁰ מביא תפא"י והפמ"ג הזו לומר שהוא מוקצה, וכ' שאין לזוז מפסק הזו.

(יח) והפמ"ג, כבר כ' ההר צבי שאינו אוסר למעשה, והתפא"י שהביא, אינו ברור אם מיירי בעציץ שהוא לנוי²¹. וכן נקט להיתר הקצוהש"ח.

(יט) אולם ר' באדנר בספרו על מוקצה כ' שעציצים הם מוקצה, ומקורו הוא ר' משה! וזה יש ליישב, שהרי ידוע ששיטת ר' משה היה שספרי אנגלית כתובים לההמון עם, ולכן אינו כדאי ליכנס לפרטי פרטים של סוגיות קשות שאינו נוגע כ"כ, ולכן כדאי לאסור בסתמא. אך לומר זאת כאן קשה מאוד, שהרי במוקצה יש היתר של טילטול בגופו, ואי נאסור מחמת מוקצה אתי לטלטל בגופו, ויתכן עי"ז לעבור על איסור דאורייתא, כגון המזיז עציץ נקוב מגינה לבית או להיפך בגופו, מצד מוקצה מותר לכתחילה, אך עובר על קוצר או זורע! וצ"ע.

(כ) לפי שי' החזו"א ור' אלישיב שהיחמירו במוקצה ע"י קביעת מקום לבד, נמצא שהרבה אופנים של עציץ אכן יהיו אסורים בטילטול מחמת חסרון כיס.

¹⁹ קוצר ז'.

²⁰ פ' קצ"ד.

²¹ כלומר: הדבר פשוט דחפץ שהוא לנוי אינו מוקצה. וא"כ קשה, מה כל הרעש הזה, מהכ"ת יהיה מוקצה. ואולי יש לחלק בין היכא שיש עשב לנוי, דזה פשוט שאינו מוקצה, ובין היכא שאינו לנוי, אלא להתעסקות, HOBBY, ואז אינו לנוי, אלא זהו השדה שלו, ואז יתכן שיהיה מוקצה. ואעפ"כ צריך ליזהר בו, כגון שאם נשפך ממנו העפר, שלא להחזירו לשם. וגם, יתכן שיהיה ממח"כ.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

(כא) עכ"פ, קיי"ל שאין איסור מחמת מוקצה^{פ"ט}, ולכן צריכי' לדון מחמת הסוגיא.

(כב) עציץ נקוב נקרא מחובר לקרקע, ולכן המגביהו ונותנו ע"ג יתידות, אסור משום קוצר, והמחזירו אסור משום נוטע, שהרי אפ' אם אינו מפסיק היניקה מהקרקע לגמרי, מ"מ ממעטו ע"י המרחק, ולכן אסור מדרבנן^{צ"א}.

(כג) והשו"ע מחדש לאסור אפ' בעציץ שאינו נקוב, שהעושה כן חייב עכ"פ מדרבנן. וביאר השעה"צ, שיש מח': י"א דעציץ של עץ אפ' אינו נקוב דינו כנקוב, וי"א שבחרס דינו כן, אבל לא בעץ, והשו"ע חשש לחומרא לשני השיטות.

(כד) ולכן אוסר לקחת עציץ אינו נקוב ולהניחו ע"ג שולחן או ע"ג בגדים, והעושה כן בנקוב, חייב מה"ת.

(כה) ומחדש התהל"ד, אם מגביהה עציץ, אפ' נקוב, ומניחו תכף במקום אחרת, אינו אסורה, ורק יש בעיה כשמניחו ע"ג יתידות או שולחן וכדו', אבל המחזירו לקרקע תכף, אפ' מקום אחרת, אינו שום בעיה בדקות הספורות האלו. ולפי"ד צריך לבאר, למה יש שאלה של לקיחת צרור לקנח עצמו, הא מחזירו תכף, או שנימא שיחזירו תכף. וי"ל, שכיון שהוא עושה תשמיש עם זה, ועושה משהו בהגבהתו, זה שימוש חושב ואסורה, משא"כ כשמחזיר בלי לעשות כלום. ואי היה עוסק בדרבנן, היה מקום לחלק חילוקים כאלו, אבל כיון שעסוקים כאן בדאורייתא קשה מאוד לומר דבר כזה. וע"כ צ"ל דקינח לוקח יותר זמן מ'תיכף', וזה ילמד אותנו כמה זמן הוא 'תכף', וצ"ע. וכדאי תהל"ד הזו לצירוף, הואיל שסתימת שו"ע ומ"ב משמע כזה, דלא אסרו אלא ביתידות, ולא בסתם מגביהה ממקום למקום. אגב, להזיז ממקום למקום, בלי הגביהה כלל, לכאו' לכו"ע מותר, שאינו עושה כלום.

(כו) עציץ שאינו נקוב, הגבהתו הוא מקסימום דרבנן, וכן כל קצירה ממנו, כן מבואר מגמ'. ומק' הגמ' מאי שנא זה שהוא מדרבנן, לעשבים שעלו על און הכלי שהוא איסור דאורייתא, ומשני, היינו רביתיה, והיינו לאו רביתיה. ורש"י כ' זה אינו דרך זריעתו שם, משא"כ אלו היינו עיקר גידולם. ויל"ע, מהו הכוונה במילים אלו.

(כז) וכבר הבאנו בהקדמה לסימן זו, דברי מ"ב סקל"ה, והסבר דבריו, לחלק בין מקום הטבעי, והיכא שהוא 'חכו'.

(כח) ולפי"ד יוצא, שאין מקום כלל לשאלות כגון האם בזמננו שיש הרבה עציצים הדין משתנה, דאינו תולה על הדרך אלא במהותו. אולם, ע' שו"ש אות ז' שכן דן כזה, וצ"ע.

(כט) וע' אגל"ט^{צ"ב} שמוכיח מכאן יסודו הגדול שיש ב' מיני שנוי: שנוי בתוצאה של כל התורה כולה, ושנוי בפעולה המיוחדת של איסורי שבת^{צ"ג}. וכ' דעציץ אינו נקוב אינו רק שנוי בפעולה, אלא הוא שנוי בתוצאה ג"כ, א"כ הוא שנוי מדיני כל התורה כולה, ולא רק של שבת.

^{פ"ט} עמש"כ בהערה הקודמת, ההגבלות בזה.

^{צ"א} וכ"ת, מדוע אינו אלא מדרבנן, הא אצל מלאכת בישול קירוב בישול היתה חייב. ועפ"י הנתבאר אצלנו י"ל, בישול, המקרבו, הוא מקרב עצם המלאכה, משא"כ בזורע, המלאכה היתה הנתניה, והמקרב, אינו אלא מקסימום מקרב התנאי; ולדעת האבנ"ז אינו אפ' מקרב תנאי אלא מקרב כלום!

^{צ"א} כתב אגל"ט, כדי להיות חייב בא' ממלאכת שבת, צריך שיהיה או מעשה חשובה, או תוצאה חשובה. כגון השקאת זרעים, הוא מעשה חשובה, אע"פ שאין תוצאה חשובה. או כגון לנער עפר מבגד, אינו פעולה חשובה, אך יש תוצאה חשובה. וכ', דכאן, המקרב או המרחיק עציץ, אינו פעולה חשובה, וגם אין כאן תוצאה חשובה או ניכרת, ולכן אינו זורע. יסוד חשוב מאוד.

^{צ"ב} הקדמה אות ג'.

^{צ"ג} אינו משום 'חומר' איסור שבת, אלא משום שאיסור שבת היא היא הפעולה והמעשה, שגופו יהיה נח, ולא רק התוצאה היוצאת ממנו.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

(ל) עכ"פ מבואר, עציץ שאינו נקוב אינו מדאורייתא. ולהדיא בשו"ע שאינו מדאורייתא לענין קוצר. אבל מהו לענין זריעה.

(לא) וערוה"ש^{צד} כ' שפשוט הזורע בעציץ שאינו נקוב חייב מה"ת, ואינו קיל אלא לענין קצירה ולא לנטיעה. וכדבריו כ' ג"כ הנשמ"א^{צה}.

(לב) מאידך, האגל"ט^{צו} כ' שפשוט שאינו מה"ת. וכן הוא פשוט לשון רש"י שהבאנו לעיל, 'אינו דרך זריעה' שמשמע גם לענין זריעה, אך זה ניתן לדחות.

(לג) ומ"ב מ"א מבואר שהוא רק מדרבנן, מדהשווה זריעה לקצירה, והכי קיי"ל.

(לד) באות כ"ג הבאנו שחומרת השו"ע בעציץ שאינו נקוב הוא מחמת ספיקו לגבי עץ וחרס. וא"כ מסתבר לומר, שהיכא שהוא של עץ וגם של חרס, אז ממנ"פ אין דינו כנקוב, ומותר להגביהו ולהחזירו כפי רצונו, וכ"כ דבר אברהם. וכן יהיה מותר בעציץ שאין לו ספיקות אלו, כגון של אבן ושל מתכת ושל זכוכית. ומבואר ממ"ב מ"ד שבגדים ג"כ מפסיק, ולכן אפ' אם יש עציץ של עץ, ועטוף בבגד, מותר להגביהו.

(לה) ולכאז', אם היינו צריכין להחליט מה נקרא יונק או לא, היינו אומרים שודאי יונק דרך בגד, ומדהתיר המ"ב, אלמא שאין לנו מושג בעניני יניקה.

(לו) ולענין עציץ פלסטיק, מביאים^{צז} בשם ר' ניסים שמפסיק. מאידך, מביאים בשם ר' אלישיב שאמר שדינו כחרס.

(לז) מה נקרא נקוב? הגדר הוא 'שורש קטן'. ומהו שיעורו? מביאים בשם ר' אלישיב שהוא כרוחב מילימטר אחד. אולם מ"ב ס"ק מ"ב כ' שהוא פחות מכזית. וזה משמע יותר גדול ממילימטר, וצ"ע.

(לח) בספר שלמי יהודה אוסר לטלטל עשבים הנמצאים בעציץ בבית בשבת, משום שהעלים והנוף הבולטים לצצדים יונקים ישר מהקרקע שתחתיה, ואם מגביהו הוא מרחיק יניקתו. ואוסר גם להטות העציץ מחמת זה. ומקורו הוא משנה למלך^{צח} שכ' דאילן, נופו יונק מקרקע שתחתיה.

(לט) ולכאז', אין מקום כלל לחידוש הזו. ולא מיבעיא אם תכף מחזירו שהיקל התהל"ד, אלא אפ' אם מניחו על מקום גבוה, מי אמר שבזה אסר המשנה למלך, אולי אסור רק באילן שהוא גדול וחזק ולכן יניקתו הוא חזק אפ' מענפיו, משא"כ עשבים קטנים.

(מ) ועוד, הרי כל בתים שלנו מרוצפים – ובלטות [Tiles] הם מאבן או שיש, ואלו ודאי מפסיקים היניקה לגמרי, ואפ' אם הוא בית שאין לו בלטות, הרי Carpet הוא בגד, והמ"ב כ' שזה מפסיק. ואם הרצפה הוא מעץ, וגם העציץ הוא מעץ, הלא ודאי יש חומר אחרת המפסיק ביניהם. וconcrete וcement לכאז' דינם כאבן, ואפ' תימא הם כחרס, מ"מ העציץ הוא מעץ! וא"כ לא מצינו אופן שבתוך הבית לא יהיה הפסק בין הקרקע להעציץ.

^{צד} סעי' ל'.

^{צה} ר"א א'.

^{צו} ט' כ"ג. ולפי"ד שיש כאן שנוי בתוצאה, מוכרח לומר שאינו חייב אף לענין הזריעה, כי אין מקום לחילוק כלל.

^{צז} משפטי ארץ על שמיטה.

^{צח} לפי המשנה למלך, האם ואיך מותר לעמוד מתחת נוף האילן, הא מפסיק היניקה? ואכן בשבה"ל מקשה כן לגבי עציצים התלויים ממרפסות.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

מא) ואפ' אם יש איזה אופן, מנ"ל שנוף יונק דרך חומרים אלו, אולי רק שורשים יונקים דרכם ולא נוף שהוא פחות חזק.

מב) ולא מצינו מקום לחידוש זו אלא במרפסת שיש סדקים בין הבלטות, או שהעציצים תולים מחוצה לה ע"ג קרקע^{צט}, אבל בבית, מותר להזיז להגביה להנמיך עציצים כפי רצונו. [אגב, עציץ המונח ע"ג צלחת שיש בו מים, והעציץ נקוב, אסור להסיר העציץ ממימיו.]

מג) ולכן לדינא נקוט האי כללא בידך, עציץ ועשב תוך הבית, מותר, מחוץ לבית, כולל מרפסת ואדן, יזהר בהם.

מד) ושבה"ל^כ כ' שמתחילה סבר שבלטות מפסיקים היניקה והתווכח עם החזו"א, אבל היה לו מעשה שהיה וראה בעיניו שיונק, ולכן חזר מזה והסכים עם החזו"א, 'ואמרתי ברוך שבחר בחכמים ומשנתם'. ולמעשה קשה להחמיר, ובפרט שהמ"ב היקל בבגד, וגם זה עיניו רואות שיונק, אלא ע"כ יניקה אינו מובן לנו, ולכן אין להחמיר.

מה) עציץ שנפל על צידו, להחזירו למקומו ולהחזיר לו העפר שנפל ממנו ודאי אסורה, וע' שש"כ.

מו) הבאנו בהקדמה שמלאכת קוצר ותולש אינו היפוכו של מלאכת זורע, דזורע הוא עזרת הגדול, ואילו קוצר הוא רק כשעוקר דבר מגידולו.

מז) ור' פאלק מביא עוד ראיה לזה משו"ע מפורשת בס' שי"א סעי' ח' לגבי צנון הטמון בקרקע, מותר להוציאו אם לא נשתרש, **אע"פ שהוסיף מחמת לחות הקרקע**. אלמא, הפסקת יניקה אינו קוצר, רק עוקר. וכן משמע משו"ע סעי' ו', ומ"ב שם, שהכל תלוי דווקא בהשרשה.

מח) דבר שאין לו השרשה כלל, כגון פטריות, צ"ל לפי ר' פאלק שיניקתו היינו שרישתו, ובזה יסכים שהמסיר יניקתם ה"ל תולש.

מט) וכבר הבאנו למעלה דברי ר' פאלק אודות Cress בשבת.

נ) וכן Chia Seeds, השופך עליהם מים, חייב משום זורע, והמסירם ממים חייב משום תולש.

נא) יש לברורי, למה בכל סוגיית עציץ לא מצינו השאלה של משתמש במחובר. ובשלמא כשאינו נקוב, לא יתכן שיבא לידי איסור דאורייתא, א"כ אולי לא גזרו. אבל בנקוב מאי עיקר למימר. ואה"נ אם הוא רך, או פחות מג"ט, מותר, אבל מה אם הוא יותר מזה. וכ"ת, אולי באמת אסור, הלא הבאנו תהל"ד להקל להרים ולהניח במק"א. ואע"פ שהתל"ד הוא חידוש, הלא לכו"ע מותר להזיז העציץ בלי להרימו בכלל. ואולי זה ראיה שאין בהזזה משום שימוש. ואעפ"כ צ"ע, כי מדוע לא נחתו אל זה שום א' מהמפרשים. **וצ"ע**.

סעי' ט' – צנור שעלו בו וכו'

ע"ע מש"כ בהל' בונה, בס' שי"ג, שגם שם הארכנו על נושא זו.

^{צט} ע' הע' הקודמת מה שהבאנו בשם שבה"ל.
^ק ו' קס"ז, ז' קפ"ד.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

א) השו"ע היתיר תיקון סתימת צינור המקלח מים לתוך ביתו, אם עושה בשנוי, ובצנעהקא. מאיזה מלאכה אנו דנים כאן? אינו קוצר, כמש"כ המ"ב. אגב, מדוע הוא בסי' שלנו. אינו תיקון מנא, כיון שאינו כלי. אלא הוא תיקון הבית, ואסור משום בונה, וא"כ הל"ל כן.

ב) ויש לדון מכאן לענין פתיחת סתימות בצנורים של שירותים וכיורים שלנו. וכיון שבפתיחת סתימות שלנו קשה וכמעט בלתי אפשרי, יל"ע אם תיקון זה הוא מדאורייתא או דרבנן, דאילו הוא דאורייתא, אין לנו עצה, משא"כ אם הוא מדרבנן, היה מקום להתיר מחמת כבוד הבריות, אפ' אם אינו עושה בשנוי.

ג) הפמ"ג וערוה"ש ופנ"י למדו שהסוגיא הוא שאלה של תיקון דרבנן, אך הוכיח התהל"ד^{קב} והשביתת שבת^{קב} מתוס' ור"ן ושאר ראשונים שהוא תיקון דאורייתא. וכ"ה ביביע אומר, דשהביא רשימה של י"א ראשונים שס"ל כן.

ד) וא"כ במקום הפסד מותר לפתוח סתימה בשירותים או כיור, אבל אם אינו שנוי, הלא זה איסור דאורייתא, ואין לו היתר כלל. וכ"כ בחו"ש ובמשנה הלכות^{קד}.

ה) אולם, ע' באר משה, ובפיה פתחה בחכמה להר"ר פאלק^{קה}, שחילקו בין סתימה לסתימה. דהיינו, כאן בצינור המקלח מים מן הגג, הסתימה נתהווה ע"י משך זמן ארוכה, ו build up, ולכן העשבים נתבטלו כבר להצינור עצמו [חוץ מהתוספת שנתהווה עכשיו שסתמו לגמרי], ולכן המסירו הוא תיקון מה"ת, משא"כ סתימה בשירותים שלנו, הלא אין המציאות כזה, אלא נסתם מחמת שהיכניס יותר מדי בפעם הזו, וכשמסיר הסתימה, מסיר כל מה שנכנס עכשיו, וא"כ אין לזה שם של תיקון צינור, אלא הסרת פקק בעלמא. ולכן הם מתירים להשתמש ב plunger בשירותים. ונחש [Snake], הוא ג"כ מותר, שאינו אלא כידא אריכתא. ר' פאלק כ' plunger הוא כלי שמלאכתו להיתר, ונסתפקתי, אם נחש ג"כ דינא הכי.

ו) ולכא' גם לפי שיטתם, היתר זו הוא בביהכ"ס, משא"כ כיור, מציאותו הוא שהסתימה נתהווה אחר תקופה ארוכה של שימוש, ולכן דינו שווה לסעי' שלנו, ולא לשירותים. ואמבטיה ומקלחת, אה"נ הסתימה הוא אחר תקופה ארוכה, אבל סתימתו אינו נתבטל להצינור, שהרי הוא רק שער, ושער תופס שער, ושניהם תופסים עוד שתיים וכו' וכו', וא"כ הוא נחשב כ'פקק', אפ' אם הוא רק אחר זמן, משא"כ כיור של מטבח, כל הפסולת נעשית כ'קיר' להצינור, ועיין.

ז) וכעין דבריהם כ' רש"ז^{קי} ג"כ בשש"כ^{קי}. אך כ' שהוא עובדין דחול, וכ' שאולי יש להתיר בשעת הדחק.

ח) נמצא, שיש מח' אם זה איסור מה"ת או מותר לכתחילה, וכדאי הני רבוותא לסמוך עליהם להקל, עכ"פ בשעת הצורך.

קא ע' מ"ב מה שהביא בשם המאירי, ואינו ברור מה כוונתו.

קב בסי' ש"ז.

קג ב"ר, קוצר י"ח.

קד ר' פ"א.

קה וכן בשביתת שבת.

קי י"ב ב"ב.

קי ועיי"ש שיש לו אריכות גדולה שונה מממה שאמרנו פה, ואינו מבארו כל צרכו, ומסיים ואכמ"ל.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

ט) אך, כל זה הוא בשירותים, וכן לכאן' באמבטיא, אבל כיור א"א להתיר ע"פ הנ"ל, ולכן אם יכול בשנוי היה מקום להקלק^ק, אבל כדרכו, אסור לדברי הכל.

י) ולהשתמש בDrainos, ישנם סוגים שרק מסירים Build Up, ולא מהני בסתימה הבא בפעם אחת, ואלו אסורים, אבל יש שממסים גם סתימה, ויהיה מותר באופנים הנ"ל. מאיסור מוליד היה מקום להקל.

יא) ור' משה באג"מ^{קט} כ' דאם כיור רגיל לסתום, מותר לפתחו בplunger, ואם אינו מצוי, הוא תיקון קצת, ומותר כלאחר יד, ואם הוא נסתם לגמרי, מותר רק ע"י גוי.

יב) ופוסקי ארה"ב אומרים בשם ר' משה שמותר להשתמש בplunger בשבת. ושאלו לבנו ר' ראובן, הלא הוא החמיר, והשיב, דאסר רק כשצריך אומן לפתחו. וצ"ע.

סעי' י' – הדס ואתרוג מחובר

א) בסעי' זו מתירין להריח דברים מחוברים שאין בהם הנאה אחרת בתלישתם, אבל אסור להריח אם יש הנאה נוספת בתלישה.

ב) ולכן, הדס, מותר להריח בו, שהרי אותו ריח יש במחובר ובתלוש, אבל לא פרי כגון אתרוג, שהרי ראוי לאכילה, וחיישינן שאם ירח בו, יתלשו.

ג) וכ' מ"ב שאם ינשכו בעודו מחובר לאילן, אין לך שנוי גדולה מזו. וערוה"ש כ' דנשיכה הוא דבר רגיל מאוד. ויל"ע, במה נחלקו.

ד) המ"ב כ' שנושך מהפרי המחובר להאילן הוא תולש כלאחר יד. וערוה"ש כ' שהו דרך תלישה. וצ"ע במה נחלקו. ועמש"כ בהקדמה בשם רעק"א.

ה) המ"ב כאן תלה דין טלטול הדס על דינו של קנים הרכים, ועמש"כ לגבי מוקצה במחובר.

ו) מ"ב מביא שי' שהיחמיר בהדס, ודחה אותו. ומביא אזהרה להולכי גינות שתולשין פירות ואוכלים, שאסור משום קוצר, וגם אם כבר תלשם אסורים באכילה. וכ' ש"ראוי למנות אנשים להשגיח ע"ז עד שישתקע הדבר".

ז) מביאים בשם רח"ק, דאתרוג דידן שאינו ראוי לאכילה, דינו כהדס. ודבריו דברי טעם, כי מצינו כמה פעמים בהלכה שאתרוג דידן אינו בדיוק אתרוג שהם, כגון אתרוג וזית, וכו', אך עדיין יש כאן חידוש גדול, כי הפשטות שיש גזירה על כל פרי בכלל, ועל אתרוג בפרט, ולא היה לן להקל רק משום דהמציאות אינו כן, אלא לומר דהיה על זה גזירת חז"ל.

סעי' י"א – שורה חיטים, פרחים

א) השורה חיטים וכדו' במים כדי שיצמחו, ה"ז תולדת זורע וחייב.

ב) כגון, להניח גרעין של אבקדו לתוך מים, כדי שיצמיח, ה"ז זורע, והמוציאו אחר שנשתרש, הוא קוצר.

ג) ומ"ב מביא בשם חיי"א שהעושה כן לשעורים כדי לעשות מהם שכר, חייב.

^ק שו"ע היתיר במקום הפסד, שקולח לתוך ביתו, אבל סתם אי נוחות מי אמר...
^{קט} ד' מ' ט'.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

(ד) למדים מכאן, לFerment הוא מלאכת זורע. וכלול בזה השורה Quinoa, ושאר מינים, שכלולים באיסור זו.

(ה) מ"ב מתיר אם הוא שורה רק לרכך לאכילה, אם יאכל אותם. ומזהיר משום לש, וזרע פשתן.

(ו) כגון השורה פולין לרככם, שרי. וע' ר' פאלק בזכור ושמור מש"כ לענין פולי טשולנט, שאחרי כמה שעות נעשו 'חיים'. ולא מצאתי מי שיסביר לי למה מכוון. והנוגע אצלנו, שהרוצה לשרות כדי לרכך, כגון לטשולנט ביו"ט, מותר, אם לא יבואו לידי צמיחה, ומונח שלא ע"מ שיצמחו.

(ז) וכ"ת, הא למה אינו עציץ שאינו נקוב, שאינו אסור אלא מדרבנן, זה אינו דכבר הבאנו בשם הגמ', ד'היינו רביתיהו', וזרעים, הדרך להתחיל הצמחתן במים. ולפי מש"כ לגבי עציץ, שהיתירו הוא משום שהוא 'דמוי' של שדה, מובן למה במים א"א לומר הכי, ולכן חייב.

(ח) והיה מסתבר, שאם השרשתן הוא זורע, הוצאתו מהמים יהיה קוצר.

(ט) יל"ע, אם הכנסת דגרעין של אבקדו לתוך מים הוא זורע, והוצאתו הוא קוצר, מדוע מותר לחתוך עלים שגדלים על בצל בשבת. ושמעתי בזה כמה כיוונים, אבל העיקר נראה לומר דאי"ז צמיחה אמיתי, אלא זה כמו פתיחת פרחים, שאינו באמת זורע, אלא גזירה נראה כזורע. ומובן מדוע גזרו לגבי פרחים ולא לגבי בצל.

(י) פרחים. מבואר כאן, דפרחים אלו אינם גדלים עוד, ואין בהם זריעה או קצירה באמת. והא דנפתחים עוד, אי"ז גדילה של ממש, שהרי הוא כבר נתלש ממקומו, והוא רק פותח בעודו מתייבש, ואין לו חיות אמיתי שיכול להתקיים.

(יא) וא"כ, כל האיסורים כאן, אינם איסורים מה"ת, אלא כשנפתח עוד יש 'מחזי כזורע', אך אין איסור בהוצאת פרחים אלו מהמים, דאין כאן מחזי כתולש, הואיל ואינו ראוה שום שנוי, משא"כ כשמכניסים. ויש איסורים גם משום איסור טירחא, ופרטיו יתבארו לקמיה.

(יב) הרמ"א מתיר להעמיד ענפי אילנות במים בשבת, אבל אם יש בהם פרחים שיפתחו מחמת המים, אסור.

(יג) וענפים שיגדילו יותר במים, כמו שמצוי בזמננו, לכאו' דינו שוה לפרחים, כיון שגם מצמיח, ולא היתיר הרמ"א אלא כשאינו גודל, והמים רק מונעו מלמות, כגון העלין הגדולים וכדו', או פרחים שפתחו כל צרכן.

(יד) ואפ' אלו המותרים, אינו מותר אלא אם היה כבר במים, ומחזירו לאותו מים, אבל ליתנו במים חדשים, או להוסיף מים להאגרטל [Vase], אסור. וטעם איסור זו אינו משום זורע אלא משום טירחא.

(טו) ביו"ט, מותר להוסיף מים לפרחים. וערוה"ש כ' דהיינו עד מחצא, דאי הרוב הם חדשים, אינו מוסיף, אלא כממלא מחדש. ויל"ע, אם בעוד שעה יכול להוסיף עוד חצי על מה שיש שם כבר. וע' חיי"א^ק דהיתר זו ביו"ט אינו רק בלולב אלא בכל פרחים.

^ק י"א ג'.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

טז) ואפ' היה מלא מים כבר, אינו מותר נתינה לכתחילה, רק חזרה, וכגון כשנפל הפרחים מהאגרטה, אבל לא כשהמים נשפכו. ובשעה"צ סקמ"ח^{קיא} התיר אם שכח להניחו במים מבעו"י, אם האגרטה מלא כבר.

יז) וכ"ז היה בענפים שאין בהם צמיחה או פרחים פתוחים לגמרי, אבל פרחים שעדיין יפתחו, דינו כדלהלן.

יח) לא מיבעיא נתינה לכתחילה אסורה, אלא גם חזרתם אסור. וטעמא משום שזה מחזי כזורע, וכמש"כ.

יט) מבואר מסוגיין, פרחים המיוחדים לנוי אינם מוקצה.

כ) חו"ש כ' דהא דיש מחזי כזורע, הנ"מ כשהפרחים סגורים לגמרי עכשיו, ויפתחו, אבל פתוחים קצת לפתוח יותר, אין איסור זו. ודבריו מחודשים, ור' פאלק כ' דלא כזה.

כא) יל"ע, פרחים עומדים במים תוך אגרטה, האם מותר להעביר הכל לכלי אחר, ולשפוך המים מזו לזו. לכאו' לא, כי זה כממלא מחדש, ויש בזה טירחא. ועוד, דאי לא תימא הכי, מדוע אינו מותר 'לשפוך' מים מברז להכלי, אלא ע"כ, נתינת מים בכלי שלא היה בו, אסור. אמנם, ביכורי יעקב תרנ"ד סק"ב מתיר לשפוך מכלי אל כלי.

כב) עוד יל"ע, היה לו כלי אחר מלא מים, האם מותר להעמיד הפרחים במים אלו אע"פ שלא נתמלא עבור הפרחים. כגון, אגרטה שנשפך, להעמיד הפרחים בכד מלא מים. מו"ר היה מפקפק בזה, ולדידי היה נראה להקל, וכן היה משמע לי במ"ב, אך לבסוף לא מלאה לבו של מו"ר להתיר.

כג) פרחים במים שטרם נפתחו כל צרכם, אעפ"כ מותר להזיז האגרטה בשבת, ולא אמרי' שמוסיף וממעט יניקה ע"י ההטיה. ויש שהחמירו בזה. והעיקר כמש"כ.

כד) אסיפת פרחים לעשות Bouquet, ר' משה^{קיב} אסר, עיי"ש מצד מעמר ומצד תיקון מנא, וע"ע זכור ושמור, וע"ע מש"כ בהל' מעמר.

כה) כשיש פרח א' מקולקל, ורוצה להסירו מהשאר, יזהר מבורר. ומה יעשה אם אין כולם פתוחין לגמרי? יגביהה האגרטה, חבירו יאחוז בהמקולקל, והוא יוריד האגרטה עם פרחים הטובים למטה להשולחן, ונמצא ברר אוכל מתוך פסולת. אך יזהר שיהיה לאלתר.

כו) יל"ע, לולב שלא שמו במים בערב יו"ט, ואינו רוצה שתתייבש, האם מותר להזות עליהם מים. האם זה בכלל הלא פלוג, האם יש בזה משום טירחא. ולא מצאנו מי שידבר בזה.

סעי' י"ב – תולש ביבש

א) תולש בדבר שהוא יבש, אין דינו שוה לעקורין לענין טומאה, אלא גדריהם חלוק.

ב) ואילן, אפ' יבש הוא ופירותיו לגמרי, עדיין נחשב כמחובר. איני יודע למה. משא"כ עשבים יבשים לגמרי אינו אסור אלא מדרבנן. אבל איסור דאורייתא שייך בהו לפעמים, אם הוא מייפה הקרקע. איני יודע החילוק בין עשבים לאילן.

^{קיא} הא דכ' שעה"צ 'ולית בזה חשש דאורייתא' כשאין פרחים, אין הכוונה לומר דביש פרחים נפתחים יש דאורייתא, דזה אינו, וכמש"כ, אלא הכוונה דכל איסור נתינת פרחים אין בו צד דאורייתא בכלל.
^{קיב} ד' ע"ג.

מלאכת זורע וקוצר – סימן של"ו

(ג) המ"ב מביא האופן של בצלים בעלייה, ואינו נחשב כעציץ אינו נקוב, אלא כיון שמחובר הוא, דינו כקרקע. וע' בשו"ת הרא"ש שהוא מקור להלכה זו, ויראה שתלוי על הדרך ואינו הדרך, רוצה בהשרשתן ואינו רוצה בהשרתן, וצע"ק.

מלאכות חורש

--- סיי של"ז – דיני חורש וקרקע בשבת ---

סעי' א' – גרירת ספסל, דבר שאינו מתכוון

- (א) הק' מנ"ח, איפוא היה חורש במשכן, הלא לא היה להם שדות, אלא היה בחול.
- (ב) ותי', וכ"ה בפנ"י, שאה"נ לא עשו כן בפועל בהמשכן, אבל מ"מ חזינן מהתם מהו נקרא מלאכה חשובה, דהיינו כל המלאכות שצריכין להגיע לסממנים או פת, חז"ל ידעו שיש לו שם מלאכה. וזה מיישב גם שאר מלאכות, כגון זורע, קוצר, צידה. מהלך אחרת מובא בתוס', שהיה להם עפר בדרך נס.
- (ג) מלאכת חורש הוא יפוי והכשרת והשבחת הקרקע לזריעה, לאפוקי ממלאכת זורע הוא יפוי של זרעים הנמצאים שמה כבר. ומבואר מגמ' משבת ע"ג: שיש ב' חרישות, א' לפני הזריעה, וא' אחרי הריעה, והשנייה עושים רק בא"י. וחרישה השנייה הזו, אינו כסוי של הזרעים, דזה עושים בכל מקום, אלא הוא לרפות את הקרקע כדי שיהיה עפר לכסות בו הזרעים.
- (ד) ענינו של חורש הוא לעשות חריץ לשני סיבות. א', שלא יתפזרו הזרעים ע"י הרוח, וב', שיהיה תוך קרקע רך כדי שישתרש.
- (ה) ואחרי שידועים את זה עצמנו, השו"ע מבאר לנו הגזירות והשבותים שיש מחמת מלאכה זו. כגון כיבוד הקרקע, דיש חשש שישווה גומות, וזה בכלל חורש – והנ"מ בשדה, אבל בבית עובר משום בונה, א"כ איסור זו בבית הוא גזירת בונה, אלא נשנה כאן כי שייך גם לחורש.
- (ו) סעי' שלנו דן אודות גרירת ספסל על עפר בשבת, ומותר אם אינו מכוון ואינו פס"ר, דאנן קיי"ל כר"ש דדבר שאינו מתכוון מותר, ובלבד שלא יהא פס"ר^ב. אגב, המ"ב כאן סק"ד ביאר שהיתיר אינו פס"ר הוא היכא 'דאפשר שפיר' שלא יקרה. משמע, כדי שלא יהא פס"ר, צריך סכוי משמעותי שלא יקרה, ואילו אחוזים בודדים אינו מספיק, וראיה ליסודו שקרוב לפס"ר ג"כ אסורה.
- (ז) בשעה"צ סק"א, מביא דהיתר זו הוא גם על איסורי דאורייתא, וזה דלא כפמ"ג שחושש להב"י שכ' דהוא רק היכא שהוא איסור דרבנן. ומ"ב מיקיל, כי כן הוא מסק' הגמ' שם שהביא הב"י, ומאיזה טעם שיהיה, הב"י חשש לההו"א.
- (ח) מ"ב סק"ד מביא, דספסל גדול שאסור לגררו בקרקע משום שהוי פס"ר, אסורה גם בתוך הבית, שהרי בסי' זו בהמשך, גזרינן מרוצף אטו אינו מרוצף, ושמא יכוון לכך. כגון לגרור ספסל כבד בחצירו, אסור, כיון שאילו היה קרקע היה עושה חריץ. לא כל פס"ר גזרי' אטו היכא שאינו פס"ר, אלא דווקא מרוצף אטו אינו מרוצף חששו טפי, מאיזה טעם שיהיה.

^א אולי על תוס' חולין פח:.

^ב דאז דינו במכוון, או דאז ע"כ הוא מכוון, ע' קו"ש כתובות.

מלאכת חורש – סימן של"ז

ט) ושעה"צ סק"ב מקיל היכא שכל העיר מרוצף¹. ונימוקו אינו שהיכא דכל העיר מרוצף לא חששו חכמים, אלא מסיבה אחרת, והוא: הרי אפ' כשגורר ספסל על קרקע, הוא פס"ר של חורש כלאחר יד², מקלקל, ולא ניחא ליה³, והלא בסי' שט"ז סעי' ג' מקילינן בפס"ר דלניח"ל בתרי דרבנן, ואפ' אי כאן נחמיר, ואפ' אי נגזור מרוצף אטו אינו מרוצף, שזה גופא מח' ראשונים, מ"מ היכא שכל העיר מרוצף, ובזה יש עוד צד להתיר, אפשר להקל.

י) והקושיא מתבקשת, למה באמת כאן שאני מסי' שט"ז שהיתיר תרי דרבנן בפס"ר, ואילו כאן לא, מאי שנא?

יא) ויש הרבה מקומות שהיחמיר מלבד כאן, כגון בביה"ל ש"א סעי' י"ז ד"ה שאני, שדן לגבי הליכה במקל על קרקע, והתם הוא ג"כ מקלקל וכלאחר יד וכו', ומציין למשבצות זהב שמציין למש"כ בסי' של"ז, ואילו בסי' של"ז גופא לא כ"כ כלום. מה הפשט.

יב) וכן כאן בסקי"ט לגבי צידוד חבית, שהוא מקלקל, וכלאחר יד, ומלשאצל"ג, ועדיין אסר מדרבנן.

יג) וכן שם סקי"ד לגבי מכבדות, שהוא פס"ר דלנח"ל מקלקל כלאחר יד על סתירה דרבנן, וכ' דאסור לכתחילה. ובשעה"צ סק"י כ' ש'אינו כדאי', כמו בגרירת ספסל.

יד) וכן בסי' של"ו סקכ"ה, אסר ריצה בעשבים שהוא ג"כ כל הקולות הנ"ל.

טו) וכן בסי' שט"ז סקמ"ב, אסר אפ' כשהוא קלקול וכלאחר יד ופס"ר דלנח"ל.

טז) וכן בסי' ש"מ סקמ"א, לגבי פתיחת אגרות, אסר אפ' אם יש כל הקולות הנ"ל. וכן בסי' ההיא בסקי"ז לגבי עוגה שיש עליו אותיות, אסר. וכהנה רבות.

יז) ולהיתר, אין לנו אלא מ"ב בסי' שט"ז, שעה"צ י"ח, והמ"ב כאן שעה"צ סק"י שכ' 'אינו כדאי' שאינו ברור מהו לשון זו. וכן אינו ברור בסי' שי"ד סקי"א שאסר סכין בחבית מפני שנהגו בו איסור כיון דנראה כסותר, ולא משום פס"ר דלנח"ל, מלשאצל"ג, מקלקל, כלאחר יד. וכן ביה"ל הנ"ל לגבי מקל, דמשמע מסק' לנטות להקל.

יח) ויש ב' יישובים שמיישבים ומחלקים בין הא דהיתיר בסי' שט"ז, ובין שאר המקומות שאסר, אבל כל המקומות שאינו אוסר בהחלט, או שאינו מיקל בהחלט עדיין אינם מיושבים. ודבר א' רואים, שאינו היתר כ"כ פשוט, וא"א לומר כל היכא שרוצה שהוא ב' דרבנן בפס"ר.

יט) וכן כ' החזו"א⁴, שאין זה היתר ברור, ואין לו מקור בש"ס. וכן בשונה הלכות⁵ כ' שהחזו"א מפקפק על היתר זו.

כ) מהלך הראשון שנאמר ליישב הענין, הוא האז נדברו⁶, ומבאר, דבעצם פס"ר דלא ניח"ל מותר היכא שיש ב' דרבנן, אבל כל הני שאסר המ"ב, הב' דרבנן היו מחמת שאינו מלאכת מחשבת, וכל ההיתירים של מלאכת מחשבת אינם נחשבות כל אחת כהיתר בפנ"ע, אלא כולם נכללים בהיתר אחת של מלאכת מחשבת, ואינם מצרפים למנין השתיים שצריכים,

¹ והלכה זו אינו ידוע לרבים. ולכאנ' נוכל להקל בשביל, PATH, כי כל שבילי העיר מרוצפים, אבל לא בחצר, כי לא כל חצרות מרוצפים, וע' לקמיה מהדו"ב.

² אגב, זה המקור לומר שאם משתמש בכלי שאינו רגיל, מיקרי שנוי, דכאן משתמש בספסל במקום מרא וחצינא.

³ אגב, לפי שי' הערוך, צ"ל שכאן מיירי בניח"ל, ומיירי בשדהו, דאילו בביתו לא ניח"ל, ודחוק, וצ"ע.

⁴ נ"ב ט"ו, נ"ו ה', סי' ס"א.

⁵ ש"כ כ"ד.

⁶ ז' ל"ט.

מלאכת חורש – סימן של"ז

וזה כאילו העושה ב' שנויים ולומר שהוא תרי דרבנן, שזה ודאי אינו, דהם שם אחת; וה"ה כאן, כל שהוא היתר מצד מלאכת מחשבת חד קרי להו, וא"כ אין לו הב' דרבנן.

(כא) ולכן, סי' שט"ז מיירי שאינו מינו ניצוד, וכמה שחיות, שהוא ב' טעמים נפרדים למה אינו צידה דאורייתא, משא"כ כל הנ"ל.

(כב) ולפי"ד, היכא שיש היתר א' ממלאכת מחשבת, והשני מטעם אחר, ג"כ מותר. וא"כ קשה, למה המ"ב כאן סקי"ד לגבי מכבדות לא היתיר לגמרי, הא הוי סתירה מדרבנן עם כלאחר יד ומקלקל. ואה"נ מיושב קצת מה שאמר 'אינו כדאי', ולא אסר להדיא, אבל למה לא היתיר לגמרי.

(כג) ומהלך השנייה הוא מהחלקת יעקב^ט, שביאר, כדי להתיר מחמת תרי דרבנן, צריך שיהא הדרבנן בגוף המלאכה והמעשה, אבל היכא שהוא מדרבנן רק מחמת חסרון כוונה, או צורה שונה, ויש אופן לעשות אותו תוצאה ויהיה חייב, אין זה מצרף להחשבון, דרואים שעדיין חמור איסור דרבנן הזה, ולא מצטרפינן אלא מה שכל כולו הוא דרבנן, דאז קיל טפי.

(כד) וא"כ כל תנאי מלאכת מחשבת הם חסרון בכוונה או עשייתה משונה, ויש אפשרות לעשות אותו פעולה ויחייב, ולכן אינו מצרף כלל להתיר, משא"כ כשהוא דרבנן בעצם, וא"א לבא לידי חיוב, כגון מינו ניצוד, שהתורה התירה ורבנן חייבו, או כמה שחיות שג"כ התורה מתיר וחז"ל אסר, זה נקרא דרבנן לענין זו.

(כה) ולכן בסי' שט"ז היתיר, ולא בשאר המקומות. [האז נדברו חשב כל מלאכת מחשבת יחד כחד, והחלקת יעקב חשבו ככלום.] ולפי"ז היכא שיש א' דרבנן בעצם, והשני במלאכת מחשבת, אינו מתיר, כיון שאין כאן ב' דרבנן, אלא אחד. ולכן במכבדות, המ"ב לא היתיר. וצ"ע למה אמר 'אינו כדאי' ולא אסר להדיא^י.

(כו) והשעה"צ כאן סק"ב, ע"כ מכוון לא' ממהלכים האלו יא'.

(כז) והנה, המ"ב שט"ז סק"ה כ' בשם החיי"א שפס"ר על איסור דרבנן מותר במקום צער. ואילו בסי' ש"ח סעי' י"א בביה"ל לגבי מחט להסרת קוץ, כ' שהוא פס"ר דלניח"ל, מקלקל, מלשאצל"ג, מקום צער, ומביא מח' מג"א וחמד משה, וטורח ליישבם. ולכאז', למה לא היקיל בפשיטות מחמת חיי"א הזו.

(כח) והביאר פשוט ע"פ החלקת יעקב, דא"א לדמות היכא שהרבנן הוא מחמת מלאכת מחשבת, להיכא שהוא דרבנן בעצם, והחיי"א הנ"ל רק היקיל היכא שהוא דרבנן בעצם, וא"כ צריך לחפש היתר אחרת במקום צער. משא"כ לאז נדברו באמת קשה, למה לא רק דימה זה לזה, שהרי כאן אי"צ אלא דרבנן אחת, ומלאכת מחשבת הוא ודאי דרבנן אחת עכ"פ^{יב}.

(כט) וע"ע מ"ב בסי' שכ"א נ"ז ושעה"צ שם ס"ח שהיתיר פס"ר בדרבנן במקום צורך.

^ט א' ע"ה.

^י ואם אני הייתי עז פנים, הייתי אומר שהמ"ב גופא מספקא ליה אם כאז נדברו אם כחלקת יעקב, ולכן לא אסר להדיא ולא היתיר להדיא.

^{יא} ע' הערה הנ"ל.

^{יב} יל"ע אם זה פירכא להערה הנ"ל.

מלאכת חורש – סימן של"ז

(ל) השביתת שבת^{יג} מביא מהלך שלישית ליישוב סוגיין, וכן משמע בערוה"ש^{יד}, שבאמת פס"ר בתרי דרבנן מותר בכל אופן, ורק כאן בחורש היחמירו, שבחורש לפעמים יש לו נוחותא בהשוות גומות, או עשיית גומות, ולכן חז"ל גזרו גם על מקום שאין לו נוחותא.

(לא) אולם, ממ"ב לגבי מכבדות שכ' 'אינו כדאי', הוא מיירי באיסור של סותר, ועדיין מדמה לגרירת ספסל – וזה ראייה מוכרחת שהמ"ב לא למד כמהלך הזו.

(לב) ריבוץ מותרת, שאינו מתכוון להשוות גומות, וגם אינו פס"ר. ריבוץ היינו הזאת מים על הרצפה כדי שיעלה האבק, ובזמננו אין לנו את זה. וע' ר' פאלק שיש לו איזה אופן, עיי"ש.

סעי' ב' – כיבוד הבית והחצר

(א) כיבוד רצפה של עפר יש בו ג' שאלות^{טו}. א', עשיית גומא^{טז}, ב', משוה גומות, ג', טיטול עפר המוקצה.

(ב) אם מכבד בקרקע שאינו מרוצף, אסר המחבר. ומ"ב הביא ב' טעמים, או משום שהוא אשווי גומות באינו מתכוון, אך הוא פס"ר, או משום שמא ישכח וישווה גומות במתכוון.

(ג) אך המחבר התיר אם הוא קרקע מרוצפת באבנים או קרשים. מצד מוקצה, ביאר השעה"צ וביה"ל, שהוא טיטול מן הצד לצורך כבוד שבת, ודלא כחזו"א הידוע.

(ד) ומביא המחבר שיטת י"א, שאפ' בקרקע שאינו מרוצפת מותר, דס"ל שאינו פס"ר. וק"ק, איך נחלקו אם הוא פס"ר או לא, וצ"ע.

(ה) ושי' הרמ"א, גוזרין אפ' קרקע מרוצף אטו קרקע שאינו מרוצף, "וכן נוהגין ואין לשנות".

(ו) אולם, המ"ב וכן בערוה"ש היקילו היכא שרוב או כל העיר מרוצפים [בקרשים, אבל באבנים יש חשש בין הרובדים, עיי"ש], דאז לא שייך הגזירה, וכו', ועל זה אנו סומכין בזמננו לכבד תוך הבית, אפ' ברובדים, כיון שבזמננו לא שייך החשש של בין הרובדים, וכ"כ הפוסקים. הביה"ל כ' דכ"ש שיש להתיר אם כיבד מבעו"י, דבזה מרוויח שי' רש"י.

(ז) בשלמי יהודה תשו' מ"ה בשם האז נדברו כ' שכל חרדים לדבר ה' אינם מכבדים בתייהם בשבת. וצ"ע.

(ח) אכן, היכא שלא יהיה היתר כזו, ונמצא במקום מרוצף ולא כל העיר מרוצף, כגון במחנות קיץ, או במתחם צבאי וכדו', יהיה אסור לכבד גם במקומות המרוצפים. ויש לדון איך משערינן 'מקום' או 'עיר'. וע' נשמת שבת של"ז רפ"ו.

(ט) וחצירות, אם היה כל העיר חצירות מרוצפות, היינו מקילים. אבל בירושלים עיה"ק, אין זה המציאות, וכמדומני שגם בשאר מקומות כן הוא, וא"כ אסור.

(י) אך יש לדון, האם חלק המרוצף מותרת, שהרי רוב העיר יש להם חלקים של החצר שהוא מרוצף, ועכ"פ לכאו' יש להקל בהשביל, שבזה ודאי כל העיר מרוצף, או"ד אמרי' קרקע בקרקע מיחלף. ברם, כשמכבד החלק המרוצפת או השביל, הלא מכבד העפר לתוך העפר שלידו, וזה ודאי בעיה, ולא מספקינן רק היכא שאינו עושה כן אלא לתוך ה'יעה' Shovel.

^{יג} חורש י"ח, בשם מאירי דף ק"ג.

^{יד} ד'.

^{טו} וכולם מדרבנן, ע' ביה"ל.

^{טז} שעה"צ ג'.

מלאכת חורש – סימן של"ז

ועוד, אפ' השביל, אם אינו מרוצף טוב, ויש סדקים בין הרובדים, זה ודאי בעיה של משווי גומות^{יז}, ולא יהא מותר אלא אם רוב העיר מרוצף טוב, דאז לא אתי למיחלף קרקע בקרקע, אבל אם יש הרבה שיש להם שבילים כאלו, אסורה.

יא) וא"כ, לפי המציאות שלנו, לא היינו מיקילים לכבד בחצירות ובשבילים כלל, דכיון שיש חששות האלו, ודאי אתי למיחלף. וכן פסק ר' פאלק. [אך הוא התיר בשבילים, וכן מו"ר בפעם השנייה.]

יב) [מהדו"ב: מו"ר היקל בשביל, לדון ע"פ רוב שבילי העיר, ולא חשש להחול שבין הרובדים. ויזהר לא לכבד אל העפר שלידו. וגם היקל בסוכות, לדון ע"פ רוב סוכות העיר, ולא ע"פ רוב חצרות העיר. וס"ל דרוב מקומות חניה הם מרוצפים, ומותר לכבדם, אלא שיתכן שלא יהיה היתר מצד מוקצה, כי אינו לצורך דבר המותר. גם ס"ל, Deck או Patio ג"כ דנים ע"פ רוב העיר, משא"כ בחצר, מתירין רק אם רוב העיר מרוצף כל החצר שלהם, ואי"ז המציאות; כי חצר פירוש דבר גדול שכולל כמה חלקים שונים, משא"כ Deck או Patio הוא שם דבר לעצמו.]

יג) ולגבי עצם הכיבוד על Deck, לא חשש במה שהעפר יורד למטה על העפר, כי אי"ז משווה גומות, אלא סתם מפזר עפר בעלמא. ויל"ע, א"כ ה"ה המכבד השביל, ולא מסתכל לאן מכבד, ג"כ יהיה היתר הנ"ל. ועיין בזה.]

יד) אך בסוכה, לפי המציאות שלנו לכאן' מותרת, דקודם כל רוב סוכות העיר הם על בטון וכדו' או על מרפסות שרוב העיר מרוצפות. ואפ' אם לא, דהיינו שהם על עפר, הלא רוב שעושים כן מניחים מתחת רצפה מפלסטיק וכדו', וא"כ, אותם היחידים שיש להם סוכה על עפר הם מיעוטא דמיעוטא, והשאר הם רוב [או כל] בני העיר. וכן אמר ר' פאלק, דמשערין כפי רוב סוכות העיר, ולא כפי רוב השטח שעליו נבנה, כגון גינה או חצר.

טו) וע' שש"כ^{יח} שאסר כל חצירות וסוכות. ולפי המציאות שלנו, הדינים הם לכאן' כמש"כ. ועיי"ש בהע' י' שהביא סברא מרש"ז, וצע"ג.

טז) וע"ע בחו"ש^{יט} שמבואר שמרפסות מותר לכבד. ומסתפק, מי שיש לו 'מרפסת' בקומת קרקע, האם דנינן ליה כמרפסת ומותרת, או כגינה ואסורה. וגם מסתפק אם יש עליו סוכה!

יז) כיבוד ע"ג שולחן, מותר בכל אופן, כ"כ ב"י.

יח) **כובשת**. המשנה בביצה כ"ג: מבואר שיש היתר של כובשת, דכל שאינו מסיר קרקע בעשיית חריץ, אלא רק כובש, Compress, אין זו חורש.

יט) ועפ"י^{יז} היתיר המשנה, וכ"ה בפוסקים, שמותר להסיע עגלה, וכן לכאן' כסא גלגלים, אפ' אם עושה חריץ דרך הליכתו.

כ) וכשמסתובב, החו"ש^כ דצריך ליזהר, ואילו השש"כ^כ בשם רש"ז היתיר עיי"ש. ולכאן' מגמ' לגבי כובשת שאינו מזהיר דרך ישר ולא להסתובב, משמע קצת כרש"ז.

כא) וביאור היתיר של כובשת, דכל מעלת חרישה הוא שיהיה קל להזרע להשתרש, אבל בכובשת אינו יותר קל, אלא אדרבה, נכבש, Compressed, שאינו טוב לזריעה. ומחדש הר' פאלק, דאם הוא נקב צר ועמוק, בזה יש תועלת לזרעים, ואסור אפ' כובשת. ולכן, לשבת

^{יז} במהדו"ב מו"ר לא חשש לזה.

^{יח} כ"ג ב'.

^{יט} עמ' צ"ו.

^כ כ"ח ק"ג.

מלאכת חורש – סימן של"ז

בכסא על עפר, או לילך עם High Heels, או במקל, הוא בעיה של חורש. ובזה מובן מדוע הביה"ל לגבי מקל לא התיר מטעם כובשת, אלא מטעמים שנתבארו.

(ב) מ"ב סי' תצ"ח ס"ק צ"א, כ' המ"ב ששייך חופר גם בקרקע תלוש, כגון עציץ וכדו', ועפי"ז אוסר לתחוב נר בעפר, שהרי עושה גומא, ואינו מותר בגלל שהיא ממולא, דרואים כאן נקב שיש בתוכו דבר צדדי, ואינו כאילו אין כאן נקב. וגם מתיר הוצאתו, שאינו עושה הנקב, רק מגלהו.

(ג) אולם, המג"א מביא ב' שיטות אם נקב ממולא שם נקב עליו, והמ"ב שלנו החמיר.

(ד) ועפי"ז, לא יהיה היתר לשבת בכסא ע"ג עפר, או לילך עם עקבים ארוכים, כיון שממולא עדיין אסורה, מלבד טעמים של פס"ר וכו' וכו'.

(ה) אבל לכאו', לא מצינו שהמ"ב יאסר בנקב ממולא אלא היכא שיש לו תועלת מהנקב, אבל נקב ממולא שאין לא תועלת, בזה היה מקום לומר שמותר. והביאור, שבעצם זה נקרא כובשת, אך אם יש תועלת, אסורה, משום דעבשיו אהני לה, משא"כ שאין תועלת. ובצירוף דעה האחרת בהמג"א שמתיר בכל אופן, ובצירוף שאולי נקב צר אינו אלא כובשת ודלא כר' פאלק, ובצירוף קלקול וכלאחר יד, ופס"ר דלא ניח"ל ומלשאצל"ג, מותר לשבת על כסא בכל אופן, וכן ללכת עם מקל [ביה"ל סי' ש"א], וכן ללכת עם עקבים ארוכים יהיה מותר. [דהיינו, חוששים לר' פאלק היכא שיש תועלת מהנקב צר.]

(ו) וסיבת ההיתר הוא כמו שביארנו, ודלא כספר הארטסקרול שהיתיר מטעם דאל"כ היה האשה תפוסה בביתה כל השבת [שאפשר ללכת בנעליים שאינו פס"ר של נקיבה, ואין זה מקרי תפוסה], וכן דלא כר' פאלק שהיתיר משום קלקול וכלאחר יד [כביה"ל סי' ש"א]. וכן זה דלא כפסקו של האוה"ש^{כא} שאסר לשבת על הכסא הנ"ל. [מה דינו לענין נעליים?]

(ז) הרמ"א מתיר כיבוד ע"י בגד וכנפי אווז, דאז אינו פס"ר של משווי גומות. וע' מ"ב ושעה"צ שמביא עוד טעם של שנוי גדול. וע' ביה"ל שמביא מח' בזה.

(ח) ואוסר לכבד בגדים ע"י מכבדות מקיסמים, שישתבר קיסמיהם. ובביה"ל דן אם הוא פס"ר או לא, ומסיק שאין כדאי להקל בזה, משום עובדין דחול וזילזול שבת. ויל"ע, למה אין אנו חוששין לזה בזמננו.

(ט) ונראה לומר, דאולי בזמננו היה להם מכבדה אחת, ובה היו מכבדים הבית והחצר, וא"כ הוא זלזול, משא"כ בזמננו, יש אחת מיוחד לבית, וא' מיוחד לחצר, לא מיחלף אהדדי, ואינו זילזול. ועכ"פ למעשה, אין אנו חוששין לזה, ועדיין צע"ק.

(ל) הרמ"א מתיר כיבוד הרצפה אפ' אינו מרוצפת ע"י גוי. וביאר המ"ב, שפס"ר ע"י גוי, מותר. וזה מקור מפורשת להאי דינא, אפ' אם יש סתירות במ"ב.

(לא) רחובות שלנו שהם מ'אספלט' וכדו', לכאו' אסורים לכבד, לכה"פ מחמת גזירה אטו אינו מרוצף, דהיינו רחובות שהם מאבנים נפרדים ממולאים בחול, ובאלו ודאי יש מעלה במליאותם, שהרי מפזרים עליה חול בכוונה. [יל"ע בזה, כי אחרי כמה ימים או שבועות, כבר נתחזקו האבנים כל צרכם, א"כ המוסיף להוסיף חול אינו עושה כלום, וא"כ לכאו' י"ל דאין איסור בכיבודם. אלא שא"כ, כל רחובות יהיה מותר לכבד, דהא כולם מרוצפים, ולא שייך למיגזר 'אטו'.]

^{כא} י"ח מ'.

מלאכת חורש – סימן של"ז

(לב) ויל"ע, האם שייך משווה גומות ברוחובות שלנו בעצמם, שהרי הם מרוצפים עם בטון או 'אספלט', וא"כ אין בו גומות. וכ"ת יש בו סדקים, יל"ע האם יש מעלה אם ממלא אותם בעפר.

(לג) דע, מה שנשנה כאן משווה גומות, לפעמים הכוונה למלאכת חורש שמכשיר הקרקע לזריעה, ולפעמים הוא בונה, שמייפה הבנין.

סעי' ג' – הדחת קרקע

(א) כ' שו"ע, אין סכין את הקרקע ולא מדיחין אותו, אפ' היא מרוצף, עכ"ל.

(ב) וביאר המ"ב דחיישין להשוות גומות. ומק', הא כאן אסר לכו"ע, ואילו בכיבוד היה שיטה שהיקיל, ויישב, דכאן כיון שבא לייפות הקרקע חיישין שישווה במתכוון, ואסור לכו"ע.

(ג) הרי מבואר מכאן, שאין האיסור מחמת שהוא פס"ר של משווה גומות, אלא משום שיש חשש שישווה במכוון. ונמצא, שבכיבוד היה מח' מהו החשש, [והעיקר היתה פס"ר, מהא דהתיר בעכו"ם], ואילו בהדחה כו"ע מודים שהחשש הוא שישווה במתכוון.

(ד) מק' המ"ב, למה כאן אסר המחבר אפ' מרוצף, ואילו בכיבוד התיר מרוצף. ותי', דבהדחה כו"ע אסרו מרוצף אטו אינו מרוצף, והטעם משום דכיבוד הוא דבר נחוץ, משא"כ הדחה. ומקורו הוא מג"א וב"י בשם מגיד משנה.

(ה) וביאור דבריו, דאע"פ שגם הדחת הרצפה הוא לפעמים נחוץ, והא ראייה מדיחים רצפות, מ"מ במשך שבת אינו נחוץ, משא"כ בכיבוד מצוי טפי שבשבת יהיה נחוץ, וא"כ בכיבוד לא גזרו, משא"כ בהדחה גזרו. וע"פ הבנה זו, כ' ר' פאלק שאפ' באופן שנחוץ ההדחה, אין להתיר, שהרי חז"ל גזרו בכל אופן, משא"כ כיבוד מותר בכל אופן.

(ו) וזה דלא כמו שכ' הר"ש איידר בספרו, ודלא כמו שמצדד השש"כ^{כב}. ור' פאלק במחזה אליהו^{כג} מק' עליהם וחולק עליהם בתוקף. ועוד, דלשון השו"ע קשה לשיטתם, ועוד, דלפי"ז כיבוד במקום שאינו נחוץ יהיה אסור, וזה לא מצינו.

(ז) עכ"פ כאן לכו"ע גם מרוצף אסור. ויל"ע, מה הדין אם כל העיר מרוצף, האם מותר. ומ"ב ס"ק י"ז כ' דבזמננו, **מלבד** איסור הדחה יש עוד איסור סחיטת האנלונטית. וזה משמע שיש איסור גם אם כל העיר מרוצף. וכן משמע כן מדלא התיר כן מפורש, כמש"כ לענין כיבוד וצידוד [לקמן]. והביאור הוא פשוט, שלא התיר כיבוד בכל העיר מרוצף משום שחז"ל לא גזרו, אלא משום אריכות וצירופים בביה"ל, ובהדחה אין כאן כל צירופים אלו, שהרי הגמ' אסר להדיא. וכן מבואר מקצוהש"ח^{כד}. ושש"כ מסתפק בזה, וע"פ הנ"ל אין להסתפק.

(ח) ולפי"ז, אם נתלכלך הרצפה לכלוך גמור, כמו קיא או צואה וכדו', לא מצינו היתר להדיח הקרקע.

(ט) ושש"כ^{כה} בשם רש"ז כ', דאם כל העיר מרוצף, אפשר שיש להקל להדיח רק מקום המלוכלך, ולא כל הרצפה. וכ"ת, חצי איסור עדיין אסור, וא"כ מהכ"ת להקל, י"ל שהבנת הענין כן הוא, דביארנו לעיל שאין החשש כאן משום פס"ר של משווה גומות, אלא חשש שישווה במתכוון כיון שעוסק ביפוי הקרקע. וא"כ אם רק מנקה מקום הלכלוך, אין על זה

^{כב} כ"ג כ"ד.

^{כג} ע"א וע"ב.

^{כד} קמ"ו, סוס"ק ס'.

^{כה} כ"ג ל'.

מלאכת חורש – סימן של"ז

שם 'הדחה' ו'יפוי', אלא הסרת לכלוך בעלמא, ולא חיישינן שיבא להשוות במתכוון אלא היכא שמנקה כל הרצפה, דאז הוא הדחה גמורה, וחיישינן שיבא ליפות הקרקע.

(י) וא"כ באופן הנ"ל יש מקום להקל כזה במקום הצורך^כ.

(יא) ועוד היתר כ' ר' פאלק, שמבואר ממ"ב ט"ז דהדחה הוא נתינת מים על הרצפה, והסרתו, אבל אם אינו עושה שתיהם, אין על זה שם הדחה, וזה לא אסרו חז"ל. וכן מוכיח כן משע"ת מובא במ"ב ש"ב ס"ק נ"ו, עיי"ש.

(יב) וא"כ, באופן הנ"ל יהיה מותר לשפוך מים על הכלוך, אבל יהא אסור להסירו משם. וכן מתיר אם יש מים שם כבר, כגון אחר נטילת ידים באולם שמחות, או שיש נזילה וכדו', יהיה מותר להסיר המים מהרצפה. ונראה דכל שהמים היגיעו למטרת נקוי, נקרא נתינת מים ואסור להסירו, אפ' ע"י ב' בנ"א. ורק נסתפקתי, האם הערמה מותרת.

(יג) מביאים בשם ר' אלישיב, דאסור להדיח שיש של מטבח, דכל שמחובר לקרקע כקרקע חשיבי, וקרקע בקרקע מיחלף. ותמוה לומר כן, וודאי לא קאמרו.

(יד) אלא שיש תוספתא, דאי' לא יתן אדם שמן על טבלא של שיש להתעגל עליה – משמע שאסור להדיח שיש של מטבח. אך זה אינו, דהמ"ב ס"ק ט"ו מביא התוספתא הזו ומבארו דקאי על שיש שהוא חלק מהקרקע, וכך הוא מפרש דברי המחבר של 'אין סכין'. ואם לא היינו צודקים, יהיה אסור לflush השירותים בשבת, אלא ע"כ כמש"כ. וכן היקיל מנח"י^כ ושבה"ל.

(טו) הדחת הרצפה ע"י גוי, כ' מחזה אליהו^כ דמבואר מכאן שהוא איסור דרבנן, וע"י גוי הוא עוד שבות, ולכן מותרת היכא שיש כללי היתירי שבות דשבות. [וכ"ז היכא שאין באמירתו משום סחיטה, כגון שיש להגוי ברירא לעשות בלי סחיטה ובלי מטלית, ע"ע מש"כ בהל' אמירה לעכו"ם]. ויש לצרף עוד שיטת רש"י ותוס' ע"פ מהרש"א פסחים ס"ה. שהדחה מותר כשכל העיר מרוצף.

(טז) וקשה, הלא אצל כיבוד היתיר הרמ"א ע"י גוי, משום דפס"ר ע"י גוי מותר, וא"כ מאי שנא הדחה.

(יז) והביאור ברור, שנתבאר למעלה אות ג', ששונה איסור הדחה מאיסור כיבוד, דכיבוד אסור משום פס"ר, ואילו הדחה אסורה משום חשש שמא יתכוון. וא"כ, היכא שכל החשש היה של פס"ר, היתירו ע"י גוי, משא"כ הדחה שהוא חשש שיכוון למלאכה, בזה אין לחלק בין ישראל לעמים, ואינו מותר אא"כ הוא שבות דשבות במקום צורך גדול.

(יח) ואפ' אם חילוק זה מובן, עדיין יל"ע, הלא הוא ביקש מגוי לעשות הדחה, ומה איכפת לן אם הוא היחליט מרצונו ליפות הקרקע, הלא לא ציווה לו. והיה מקום לומר, שאין זו דרך גזירות חז"ל, דא"כ גם בכל גזירה היינו אומרים כן, אלא ע"כ עכשיו חז"ל אמרו שהדחה הוא איסור מדרבנן, ואסור לבקש מגוי לעשות איסור דרבנן, ואין הולכין בתר טעמא דתקנה. אלא לפי"ז קשה, אמאי לא אמרי' כן אצל כיבוד ג"כ – דהיינו אה"נ האיסור כיבוד לישראל הוא משום פס"ר, אבל עכשיו שחז"ל אסרו, הוא איסור בפנ"ע, וא"כ גם לגוי נאסור. וצריך לחלק, וצ"ע.

^כ בסוכה קשה טפי להקל, כי נאבד הצירוף של כל בתי העיר וכו'.

^כ ה"ע"ב. עיי"ש שדיבר רק בשירותים.

^כ ח"א סי' ע"א וע"ב.

מלאכת חורש – סימן של"ז

(יט) נפיחה, ע' ביה"ל, ואינו יודע מה זה.

סעי' ר' – צידוד חבית

(א) כ' שו"ע, חבית שהוא כבדה, אסור לצדד אותו על הארץ, דיבא להשוות גומות בפס"ר. ומ"ב מביא שי"א החשש שיבא להשוות במתכוון.

(ב) וצידוד, כ' מ"ב שהוא עושה עד שיעמוד יפה על הקרקע. ואוסר גם לשפוך ממנו, דעי"ז עושה חריץ בהקרקע. וכ' דזה אסור מדרבנן אע"פ שהוא מקלקל, כלאחר יד, מלשאצל"ג.

(ג) מ"ב מביא מח' אם זה אסור במרוצף. ובשעה"צ כ' להקל אם כל העיר מרוצף.

(ד) והנה, אנו בביהמ"ד חשבו שצידוד הוא להזיז קצת עד שיהיה הקרקע חלק, ויעמוד יפה, Jiggle, וכו', וכן באמת משמע במ"ב. אלא שא"כ קשה, איך שייך לגזור מרוצף אטו אינו מרוצף, הא על מרוצף אין זה צידוד! וע"כ אין אנו יודעין מהו צידוד, ולכן מה שאנו חושבין נאסור באינו מרוצף, אבל במרוצף ניקל, כמו שי' אחת שהביא המ"ב. ואי לא תימא הכי, אין מניחין שום דבר כבד על חצר מרוצפת, הא נגזור אטו אינו מרוצף. אלא ע"כ כמש"כ. וצ"ע.

(ה) וע"ע סי' של"ח סעי' ה', שעוסק במשחקים האסורים מחמת גזירה שמא ישווה גומות.

--- סיי של"ח – דיני השמעת קול ושאר שבותים ---

סעי' א' – השמעת קול

- (א) להשמיע קול דרך שיר בכלי שיר אסור גזירה שמא ישבר הכלי ויבא לתקנו ויעבור על תיקון מנא, כ"כ המחבר.
- (ב) אך לעשות קול בעלמא בלי כלי שיר, כגון להקיש על דלת, מתיר המחבר.
- (ג) ומ"ב מציין לסי' הבאה סעי' ג', שמבואר שדרך שיר האסורה אינו דווקא בכלי שיר, אלא גם לספק ולטפח ולרקוד. יש היתר של כלאחר יד, ובסי' של"ט מבואר שההיתר הוא לספק כלאחר יד, ומ"ב כאן מבואר דגם לטפח כלאחר יד שרי – אלמא, היתר זו קאי אכולהו.
- (ד) אך, כשאינו דרך שיר, ואינו כלי שיר, מתיר המחבר, וכ"פ אורל"צ. משמע שלא דרך שיר אבל בכלי שיר אסור בכל גווני [וכ"ש לפי הרמ"א הסמוך], ולא מצאתי דין זה מפורש.
- (ה) בעיקר דיני השמעת קול וריקוד וסיפוק, עמש"כ בסי' של"ט סעי' ג', ודברי תורה עניינם במקום אחד ועשירים במקום אחר.
- (ו) והרמ"א בשם האגור מחדש לאסור השמעת קול אפ' שלא דרך שיר אם הוא משתמש בכלי המיוחד לעשות קול בעלמא – דהיינו אפ' אינו מיוחד לעשות שיר, אלא רעש בעלמא, אסורה אפ' אם אינו דרך שיר.
- (ז) ועפי"ז אוסר להקיש בדלת בטבעת הקבועה בדלת, וכן השמש לא יקיש בכלי המיוחד, כיון שזה קול בכלי המיוחד לקול, ואסר האגור. [כגון Gavel, רעשן, וכנה רבות].
- (ח) ולדינו של האגור מצינו ג' טעמים: – המ"ב סק"ד מביא בשם ב"י, דכיון שהוא מיוחד לקול חיישינן שמא יכוון לשיר. דהיינו, דיש חשש שמא יבא להשתמש בכלי שיר, ואז יתקלקל, ואז יתקנו.
- (ט) ובשעה"צ מביא בשם הלבוש עוד טעם, שמא יבא לתקנו. דהיינו אין אנו חוששין שישתמש בכלי שיר רגיל, אלא חיישינן בכלי זה גופא שמא יבא לתקנו, והב"י לא חשש לזה, רק בכלי אחר.
- (י) ובביה"ל מביא עוד טעם, שהוא עובדין דחול.
- (יא) לפי הנ"ל, בחור שיש בו מתלה שמקיש בו כדי להעיר חבריו, האם יהיה מותר להשתמש בו בשבת. השאלה הוא, הוא ייחדו לזה, אך אינו מיוצר דווקא לזה, מה דינו. לפי הב"י, יש לדון. ולפי הלבוש, אין חשש שיתקנו, אלא יקח אחרת. מצד עובדין דחל, יש לדון.
- (יב) וע' מ"ב סק"ז, דמשמע קצת להתיר, וכן הורה ר' אלישיב, דאינו אסור אפ"כ מיוצר לזה. [ובעיני זה חידוש, כי עכשיו מיוחד לזה. ואדרבה, בעיני המ"ב משמע כוותי. ומכיר אני את מקומי.]
- (יג) ובבית מדרש הגדול דחסידי בעלז, מכין על הבימה בכלי המיוחד ומיוצר רק לזה. ויל"ע מה ההיתר לזה. ואם יש להם כלי מיוחד לשבת, אפשר לומר שאינו עובדין דחול, וסומכין שזהו טעמא דאגור. וצ"ע למעשה.

סימן של"ח – השמעת קול, ושאר שבותים

יד) רעשן, Baby Rattle, יש לעיין בשימושו בשבת. במ"ב סק"א מתיר לחולה כדי להרדימו.^א ולא פירש באיזה חולה מדובר, א"כ יש לסמוך על זה כל היכא שהתינוק הוא חולה כל גופו, וזה ירגיעו. אולם, אם אינו חולה ממש, אלא סתם בוכה,^ב וגם, אינו עושה כן עבור התינוק אלא עבור ההורים, בזה אין היתר כלל. ועוד, כל היכא שיש צד חולי בהתינוק, קצת רחוק מהמציאות שרעשן ירגיעו. וא"כ ק' על ר' פאלק במחזה אליהו שהתיר סתם כשתינוק בוכה. [ועוד, הלא מוכח מסי' ש"ט סעי' א' דלא אמרינן דכל שתינוק בוכה נקרא חולה.]

טו) ואין לומר שיש להתיר עפ"י הקישו"ע^ג וחיי"א^ד שהיקילו בזה, שהם רק אמרו שאין למחות, ומעיקר הדין אסור, וסמכו על הרמ"א בסי' הבאה שכ' דמוטב שיהיו שוגגין, ואה"נ בודאי אסור לכתחילה. וכ"פ שש"כ.^ה

טז) וע' באר משה' שכ' סברא מחודשת בכדי להתיר רעשן, בטענה שאין כלי וקול זו הדרך לעשות ממנו שיר.

יז) וכן באמת מבואר בספרים אחרים שהביאו מחברי זמננו כדי ללמד זכות על מנהג בעלז, שהואיל והוא מעור, אין זו קול או כלי או חומר שהדרך לעשות ממנו שיר.

יח) וכמובן אין טענה זו מספקת. חדא, הרי סברא זו מהני רק לא' ממהלכים הנ"ל, אבל לפי ב' האחרים, אין מקום לסברא כזו. ועוד במציאות אינו נכון, דאולי כלי זו בפרט אינו הדרך לעשות ממנו שיר, מ"מ כלי דומה לזה כן הדרך לעשות ממנו שיר. לא מביעיא רעשן, בהרבה תזמורות יש להם כלי כזו, אלא אפ' הטענה של העור, אה"נ כלי זו בפרט אינו הדרך לעשות ממנו, אך גם הטבעת על הדלת אינו הדרך לעשות ממנו שיר. ומצד החומר שבו דהיינו עור, הא הרבה כלי שיר עשויים מעור.

יט) וא"כ, כל הדינים וכל התמיהות במקומן עומדות.

כ) עוד כתבו, רעשן אינו עובדא דחול אלא עובדא דתינוק. וגם סברא זו אינו אלא לפי חד מתלת מהלכים. ועל עצם הטענה, קשה מאוד להקשות עליו מסברא הואיל ומדובר בעובדין דחול, דגדרותיו אינם ברורים. ואכן שש"כ נחית לסברא כזו.

כא) וכל זה היה בשימוש, שלא מצאנו היתר מספקת; אבל מהו להזיזו, כגון שנמצא תוך העריסה ורוצה להניח שם התינוק, האם יש שאלה של מוקצה [בין כשהוא צורך גו"מ, ובין כשאינו], והאם יש בעיה שישמיע קול כשמוזיזו. וכן, האם יכול ליתנו לתינוק כדי שהוא ישתמש בו בעצמו.

כב) ועיין ביה"ל ד"ה אסור, שמציין לפמ"ג שמסתפק אם כלי המיוחד לקול הוא כשמל"א או לא. ולכא' יש להקשות, מהו השאלה, הרי אסור להשתמש בו, וא"כ זהו כשמל"א, ומהו הצד היתר. ועוד, הפמ"ג מסתפק מחמת לבוש בסי' ש"ח לגבי מכבדות, שדן אם הוא מוקצה כיון שאינו אסורה בשימוש אלא מחמת חומרא ולא מעיקר הדין, וא"כ מסתפק הפמ"ג כאן

^א למה היתירו איסורי דרבנן עבור חולה שאין בו סכנה, בלי שנוי? כה"ק תהל"ד. והאמת, שביה"ל עצמו מבואר דלמד שאינו כלי מיוחד לזה, אלא הוא עצמו עכשיו משתמש בו. ומקור להאי דינא הוא גמ' עירובין ק"ד. ושם ברש"י אינו משמע כזה, אלא שהוא כלי עשוי לזה. עכ"פ חזינן מביה"ל, דא"א להתיר לחולה סתם לעשות רעש עם כלי מיוחד לכך בלי שנוי, כי לא דיבר אלא כשאינו מיוחד לכך.

^ב דבזה א"א לומר צרכי קטן כצרכי חולה דמי, כי זה רק בצריכים להם הרבה, כדמבואר בסי' רע"ו.

^ג פ' פ"ז.

^ד מ"ד ט'.

^ה ט"ז ג'.

^ו ר' כ"ח.

סימן של"ח – השמעת קול, ושאר שבותים

ג"כ. ולכאו', הלא המ"ב חולק שם סקס"ג על הלבוש, ואוסר מכבדות, דס"ל שאסורים בשימוש מעיקר הדין, וא"כ למה מסתפק הביה"ל מחמת פמ"ג מחמת לבוש, הא הוא חולק על לבוש הזו'.

כג) והביאור, שבלבוש הזו נתחדש ב' דברים. א', שמכבדות אינם אסורים מעיקר הדין אלא מחמת חומרא. וב', דבר שאסורה מחמת חומרא, אינו כשמל"א. ועל דינו הראשון, חולק המ"ב, וס"ל שמכבדות אסורים מעיקר הדין, אבל בדין השני, שדבר שאסור מחמת חומרא לא נעשית כשמל"א, בזה מסכים להלבוש. וא"כ כאן, מסתפק הביה"ל והפמ"ג, כלי המיוחד לקול ולא לשיר, האם אסור מחמת חומרא או מעיקר הדין, ונפק"מ, האם הוא כשמל"א או לא^ה.

כד) ולמה כאן אינו ברור שאסור מדינא? ועיין ביה"ל שלפני זה, שהביא תפא"י בכלכלת השבת, שמתיר להשמיע קול במקום הצורך ע"י משיכת חוט הענבל. ועיי"ש שכ' דאע"פ שהרמ"א אסר כלי המיוחד לקול, מ"מ השו"ע לא אסר, וגם הרמב"ם בפיה"מ היתיר, ועוד, אולי כל האיסור אינו אלא מפני שהוא עובדין דחול, ושבות של עובדין דחול מותר לצורך מצוה, וכן מבואר מתו"ש דהיתיר אם הוא ענבל המיוחד לשבת, אלמא שהוא משום עובדין דחול, וכן מבואר מפמ"ג סק"ג. עכת"ד, בתוספת ביאור.

כה) והפמ"ג סק"ג שציין אליו ביה"ל הוא פמ"ג הזה שמסתפק אם הוא כשמל"א. וא"כ יש לומר, דס"ל להמ"ב, דבר האסור משום עובדין דחול, מותרת במקום מצוה, וא"כ אינו ברור שאסור מדינא, ואולי זה כחומרא. וא"כ כאן בענבל, יש צד שהוא אסור רק משום עובדין דחול, וא"כ מסתפק אם הוא בכלל כשמל"א.

כו) וא"כ בנידו"ד לגבי רעשן, לכאו' הוא ספק אם הוא כשמל"א. ולדינא אין להקל כשאינו לצורך גו"מ, חדא דאינו ברור להתיר, ועוד, הלא לב' טעמים האחרים ודאי הוא כשמל"א.

כז) ועיין ר' משה אות ז"ט שמשמע שאסור, אך עיי"ש אות י' דמשמע להתיר, וצ"ע. וע"ע בספרו של ר' באדנער דמבואר שהוא כשמל"א בעצם, אלא שמיקל משום דהוא מיוחד לתינוק, שביארנו בס"ד בהל' מוקצה, דכשמל"א המיוחד לתינוק ר' משה ס"ל דאינו כשמל"א אלא להיתר. אך כתבנו שם דאין לסמוך ע"ז למעשה.

כח) ע' שש"כ' שכ' דאם בחול משתמש בפעמון חשמלי, ובשבת רוצה להשתמש בטבעת הקבועה בדלת, מוכיח ממ"ב סק"ז דמותר. ולכאו' המעיין בסק"ז מבואר שהתיר רק בדבר שאינו מיוחד לעשיית קול בכלל, ואדרבה, היה ראיה לאסור באופן הנ"ל. והל"ל לשש"כ להביא ראיה להקל מהתו"ש המובא בביה"ל דדבר המיוחד להשמעת קול בשבת מותר, וא"כ ה"ה כאן. ואפ' עם זה, לא ה"ל להקל, שהרי לא קיי"ל כהתו"ש הזו לבד. ואכן, בשו"ש מלמד זכות על המקילין מחמת זה, ואינו מתיר לגמרי.

כט) נמצא, בנידו"ד, היה ספק אם מותר לטלטל, ולצורך גו"מ ודאי מותר, ואל"ה לא. ולענין אם יש שאלה מחמת הקול שעושה כשמנידו, נדון בזה עכשיו.

ל) [אם היה משחק, שיש עליו רעשן וגם שאר צעצועים, אינו כשמל"א, כדמבואר בסי' ש"ח סעי' ד'.]

^י כה"ק שש"כ.

^ח ע"ע ביה"ל ש"ח סעי' ד' ד"ה כלי.

^ט ה' כ"ב ז'.

^י כ"ג מ"ו מהדורא ישנה. וע"ע נ"ה כ"ג.

סימן של"ח – השמעת קול, ושאר שבותים

לא) היכא שאינו פס"ר, שרי, ככל מלאכות שבת. וכשהוא פס"ר, אע"פ דלנח"ל אסור, כדמבואר בס' ש"כ.

לב) הט"ז ביו"ד, מובא כאן במ"ב, מזהיר ומוחה על פתיחת הארוה"ק שיש בו פעמונים קבועים בו, שהרי משמיע קול בדבר המיוחד לקול.

לג) והמג"א בשם ש"ך מיישב המנהג, שהרי אינו כלי שיר אלא כלי המיוחד לקול, ועוד שהוא לצורך מצוה שהעם יעמדו בפתיחת הארון, וזה היתר כמו שמצינו לענין ריקודים שהתירו בשמחת תורה, ועוד, שהפותר אינו מכוון אלא לפתוח, ולא מכוון להשירה שבו. והמ"ב מביא כ"ז, ומביא שער אפרים שכ' דבמקום שנהגו לסמוך על המג"א אין למחות בידם.

לד) והמ"ב מביא גר"א שמבואר לאסור כהט"ז, ולמעשה אינו מיקל אלא אם יש כל הצירופים של המג"א, אבל אם אינו מקום מצוה, יסדר מבעו"י שלא יהא שאלה של השמעת קול, ובמקום הדחק, יש להקל ולסמוך על טעמא של אינו מכוון, כשהוא כבוד וצורך שבת [ועדיף ע"י שנוי, ביה"ל]. וע"ע שעה"צ כאן שמאריכים קצת.

לה) ולענין פעמונים שיש בזמננו על כתר ספר תורה, השש"כ"א מפקפק, כיון שאין שומעים אותו, אינו כבוד התורה, וא"כ איבד צירוף של מצוה. אמנם שבה"ל"י מיקל מהאי טעמא גופא, דהואיל והוא קול כ"כ נמוך, ע"כ לא ע"ז כוונת היוצרים, וא"כ אינו עשוי להשמעת קול, ועוד יש סברת אינו מכוון המבואר בביאור לקמיה.

לו) וא"כ בנידו"ד, הרי יש היתר של אינו כלי שיר אלא כלי קול, אך אינו מצוה. והסברא שאינו מכוון, כאן קיל טפי, שהגר"א מחמיר רק דכשמטלטל, הוא מכוון על דעת מי שייצר אותו, וזה היה צורת עשיית הקול, משא"כ בנידו"ד.

לז) [ביאור: טענת האינינו מכוון של המג"א צ"ב, הלא ביארנו דאינו מתכוון כשהוא פס"ר אסורה. והביאור, הואיך והאיסור כאן הוא שמא יכוון לעשות דרך שיר, או שמא ישתמש בכלי שיר, או עובדין דחול, הלא טעמים הללו שייכים רק היכא כשמכוון לזה, דאז איכא למיחש שיעשה דרך שיר או יקח כלי שיר, הואיל ובזה עוסק עכשיו [ועובדין דחול לחוד, לא נורא, בפרט במקום מצוה]. ולכן, היכא שאינו מכוון לזה, ס"ל למג"א דלא שייך כולא גזירה, ובכה"ג לא גזרו חז"ל.

לח) וחלקו עליו ט"ז ועוד, ואמרו סו"ס משתמש בכלי זו כדרכו, והמשתמש בו עושה על דעת מי שייצר אותו, והואיל ונעשה בצורה ובכוונה שימע קול ע"י אינו מתכוון, א"א להתיר שימוש ע"י שאינו מתכוון. וכלשון שעה"צ סק"ז בשם גר"א 'נעשה כאילו מכוון לזה'.

לט) ועפ"י הסבר זו י"ל, דכל הנידון והדיון הוא רק היכא שמשמיע קול באינו מתכוון וכך היא סדר עשייתו ושימושו. אבל דבר שאינו מיוצר לעשות קול באינו מכוון, אלא במכוון, והוא מטלטלו ומשמיע קול באינו מכוון, בזה כו"ע יודו דשרי, כי לא ע"ז גזרו חז"ל, ויש כל סברות מג"א להקל, ואין טענת המחמירים לאסור. ואכן שעה"צ שם מבואר כדברינו. ע"כ.]

מ) וא"כ למעשה בהזות רעשן דידן, לא מיבעיא היכא שאינו פס"ר של עשיית קול דמותר, אלא אפ' אם הוא פס"ר מותר, כיון שכאן אינו מכוון, וא"א לומר שהוא כמכוון כמו שביארנו, ואפ' אינו מקום מצוה יש להקל.

י"א כ"ח מ"ה הע' צ"ז.

י"ב א' ס"א ד'.

סימן של"ח – השמעת קול, ושאר שבותים

(מא) השתא דאתית להכי, ידיעינן שרעשן אסור להשתמש בו, והוא כשמל"א עכ"פ לחומרא, ומותר לצורך גו"מ אפ' כשעושה רעש בהזנתו. כגון שמסירו ממיטת התינוק כדי שלא יעיר אותו.

(מב) ויל"ע, האם ואיך מותר ליתן רעשן להתינוק. והשאלה הוא מחמת איסור ספינן, דאסור לתת איסור לתינוק, אפ' אינו בר חינוך, כדמבואר בסי' שמ"ג. ומבואר שם, דהאיסור הוא גם באיסורי דרבנן. [מצד טלטול המוקצה, בזה י"ל שנקרא צורך גופו, ועמש"כ בסי' ש"ח סקל"ד, מסברא, ובשם רח"ק. וכאן יש לצרף עוד ביה"ל בשם פמ"ג, וגם ר' משה שאינו כשמל"א. ועוד, הלא לשו"ע שרי, א"כ נתינתו לתינוק לא גריע מנתינתו לספרדי].

(מג) וידוע שי' הרשב"א [בביה"ל שמ"ג, ורעק"א שם] שהקיל בספינן באיסורי דרבנן כשהוא לצורך התינוק; אך מבואר דלאו כל איסור דרבנן בכלל זה, וא"כ אין לצרף זה בכל מקום. ע"ע רשב"א בתשו'. ועוד, בהרבה מקרים אינו צורך התינוק אלא צורך ההורים.

(מד) אך עדיין נוכל להקל ע"פ הגר"ז בסי' שמ"ג סעי' י' כ', דבאיסור ספינן יש ב' שלבים, נתינה בפניו ונתינה בידיו. נתינה בפניו הוא אסור רק היכא שדבר האיסור הוא אסור בעצם כגון נבלה, משא"כ דבר שאינו אסור בעצם אלא משום זמן, בזה אין איסור נתינה בפניו רק איסור נתינה בידו. הסברא בזה צ"ע, ואכ"מ.

(מה) ולפי"ז, רעשן שהוא איסור התלוי בזמן, שהרי בימות החול מותרת, אסור ליתן ליד התינוק, אבל בפניו יהיה מותר ע"פ האי גר"ז.

(מו) וע' בשו"ת באר משה^{יג} שדן לגבי לבישת נעליים על תינוק שיש בהם זוגות המשמיעים קול, ומקיל כיון שהוא מקום מצוה כדי שיהא יכול למצוא אותו, ועוד שאינו רעש גדול [ע"כ כוונתו לומר שממנ"פ בא' מב' טעמים הללו יהיה מותר] [וע"כ למד שטעם האיסור הוא משום עובדין דחול שמותרת במקום מצוה], ועוד שהרמ"א הביא שי' התוס' לגבי סיפוק וריקוד, ואנן סומכין על זה. ועוד סברא להקל הוא אינו מכוון, כמש"כ המג"א. ועפי"ז היה נראה להתיר נתינת הרעשן להתינוק.

(מז) אולם, אפ' אם יש כל הסברות וצירופים האלו, לכאו' הוא סעי' מפורשת לאסור, שהרי בסי' ש"א סעי' כ"ג לגבי תינוקות שיש על בגדיהם זגין, דן האם ואיך מותרת מצד הוצאה, ובסוף הסעי' מזהיר הרמ"א, שדווקא אם אין בהם ענבל שאינם משמיעים קול. אלמא, אם הוא משמיע קול, אסור בכל גווני, אפ' אם הוא צורך מצוה שלא יאבדו, ואפ' הוא קול קטן, ואפ' אם יש שי' התוס'.

(מח) והק' על סעי' זה המג"א, הלא אינו מכוון, ותי', וכ"פ הבית מאיר, דמיירי כשמכוון, ולכן יש איסור ספינן.

(מט) אלמא, כל הטעמים שהיתיר מכוחם הבאר משה נסתרים מסעי' בשו"ע ומסתימת הרמ"א שלא חילק והיתיר בשום אופן. וא"כ נראה לאסור נתינת רעשן ליד התינוק. וכ"כ הגר"ז שם מפורש שאסור ללבוש בגד שיש בו ענבל, שזה כנתינת איסור ליד התינוק, משום איסור השמעת קול.

^{יג} ה' פ"ד.

סימן של"ח – השמעת קול, ושאר שבותים

(נ) וע"ע בבאר משה בתשו' אחרת"י שדן להתיר קישקוש הרעשן ע"י הגדול בעצמו, מסברא שלא אסרו כלי קול שאינו עשוי לשיר. וזה צע"ג מהרמ"א בשם האגור שאסר טבעת הקבועה בדלת. ודן שם גם משום עובדין דחול, עיי"ש.

(נא) וע' שש"כ^{טו} שדן על הצד שטעם האיסור הוא עובדין דחול [מסכים שהעיקר כשאר הטעמים, ודלא כבאר משה דנקט צד הזו כעיקר], אם הוא מיוצר בצורה של משחק, היה מקום לדון להתירו, ודן אפ' נתינה ליד התינוק, אבל מסכים שאסור לעשות רעש בעצמו.

(נב) היוצא להלכה, אין להקל יותר מנתינת הרעשן לפני התינוק, ולא ליתנו בידו, ולא לקשקש בעצמו. ותינוק שאין בו דעת לקחת אותו כשמונח לפניו, ימצא משחק או עצה אחרת, או ישאל ספרדי לעשות כן.

(נג) למסק', לענין טבעת הקבועה בדלת, הרמ"א היחמיר, התפא"י היקל במקום צורך, וכן הביה"ל כשאין לו אפשרות אחרת במקום מצוה, ועדיף עם שינוי. ולכן אין להקל כשיש ברירה, ותמוהה על האוח"ש היקיל בפשיטות. וספרדים מקילין בכל ענין הזו.

סעי' ב' – עכו"ם בחופות

(א) יש מתירין לומר לעכו"ם להגן בכלי שיר בחופות, הואיל ואיסור דרבנן הוא שבות, הרי הוא שבות דשבות במקום מצות חתן וכלה. ומ"ב כ' אין שמחת חתן וכלה אלא בכלי שיר'. וע"ע מג"א שמביא מעשה שהיה וכו'.

(ב) ומביא יש מקומות שמחמירים בהאמירה, ואינם מתירין אא"כ אמרו לו מבעו"י, או שבאו מעצמם.

(ג) הרמ"א מביא שי"א דמותר לומר לא"י לתקן הכלי שיר, אע"פ שהוא איסור דאורייתא של מכה בפטיש. ומסביר המ"ב דזהו שי' בעלל העיטור, ואנן לא קי"ל כן. [תמוה, הלא הרמ"א ברע"ו סעי' ב' ג"כ לית ליה העיטור, ושם איירי ג"כ לענין חופות, א"כ מהכ"ת כאן נחית לזה. וצ"ע.]

(ד) ממשיך הרמ"א, דבשאר מצוה, אין להקל כלל, רק בשמחת חתן וכלה, ומסיים דנהגו להקל לומר לא"י גם בשאר מצוה מחמת שי' תוס' שאנן אין אנו בקיאים בתיקון כלי שיר, וסומכין ע"ז לכה"פ לענין אמירה לעכו"ם

(ה) וע' מ"ב שדן לגבי א"י מנגן בכלי שיר בעת התפילה, ומביא חת"ס שאוסר גם בחול.

(ו) אולם, הערוה"ש כ' שלא שמענו להתיר דבר כזה, ופשט המנהג לאסור שום כלי שיר אפ' ע"י א"י, ואפ' במקום שמחת חתן וכלה, וכן נוהגין בכל המדינות, ואין לשנות. עיי"ש שלמד שהתוס' בביצה מיקל רק טיפוח וריקוד, ולא בכלי שיר, כמו השואל ומשיב שהבאנו בסי' של"ט סעי' ג', אבל הרמ"א והמ"ב מבואר שלמד דתוס' קאי גם על כלי שיר.

יד' ר' כ"ח.
טו' ט"ז י'.

סימן של"ח – השמעת קול, ושאר שבותים

סעי' ג' – זוג המקשקש לשעות

(א) כ' שו"ע: זוג המקשקש לשעות, עשוי ע"י משקלות, מותר לערכו ולהכינו מבעוד יום כדי שילך ויקשקש כל השבת. מבואר, דבשבת גופיה אין היתר לערכו. ויל"ע, באיזה איסור מדובר כאן.

(ב) ויש ב' מהלכים: שי' החיי"א דבשבת גופיה אסור לערכו משום תיקון מנא. וחולק ע"ז הפנים מאירות, שאלת יעב"ץ, תפא"י^{טו}, פמ"ג, וגר"ז, וס"ל שאין בזה משום תיקון מנא, שהרי אין זה מקולקל אלא זהו דרכו, וא"כ אינו אסור אלא משום שהוא גורם השמעת קול בשבת, אבל מבעו"י מותר לגרום השמעת קול. דלא כערוה"ש שאסר השמעת קול הערוכה מבעו"י. לדברי המחבר בסעי' א', מיירי שהוא קול של שיר, ולפי הרמ"א מיירי גם אם הוא קול בעלמא.

(ג) ונפק"מ בין מהלכים אלו, הוא שעון מעורר מכני, שאין בו סוללה או חשמל, והזמן הוא נכון, וערוך הצלצול לזמן הנכון ג"כ, אלא שלא סיבבו הקפיץ להפעיל הצלצול. לכו"ע אין כאן תיקון מנא, כי זהו שימוש, אבל למהלך השנייה הוא בעיה של גרם השמעת קול. ולמהלך הראשונה, מצד גרם השמעת קול היה מקום לצדד להתיר, שגרם איסור דרבנן יש מקילין^י, כגון המחצ"ש שהיקיל כן בביטול כלי מהיכנו, וה"ה כאן עכ"פ במקום מצוה כגון סוזק"ש.

(ד) ולפי מהלך השנייה, למה אסורה, הא הוא גרם דרבנן במקום מצוה, וא"כ ניקל"י.

(ה) וי"ל: שידועים דברי הרא"ש במס' ביצה לגבי המסתפק שמן מן הנר, חייב משום מכבה, ואין אנו אומרים שהוא רק מדרבנן כיון שהוא גרמא.

(ו) ויש ב' מהלכים בביאור דברי הרא"ש האלו. הכתב סופר ביאר, דהיכא שמטפל ומתעסק בעצם החפצא, אין לו התירים של גרמא, רק היכא שהוא 'חיצוני' יש לדונו כגרמא, אבל לא כשהוא בתוכו עצמו.

(ז) והאחיעזר ביאר באופ"א, ע"פ המח' מג"א ואבן העזר^{טז}, לגבי רחיים וטוחן, דכל שהוא חלק מהמערכת אין לו היתר גרמא, ואפ' אינו בעצם החפצא, אם זהו התהליך, אסורה, ואינו גרמא.

(ח) ולפי ב' מהלכים אלו, אין מקום להתיר סיבוב הקפיץ להפעיל הצלצול של השעון, שהרי הוא בהחפצא, וגם הוא חלק מהמערכת.

(ט) ונפק"מ בין מהלכים אלו הוא, בשעונים שלנו, אפ' אם הכל ערוך, והקפיצים פועלים, עדיין יש כפתור שמונע הענבל מלהקיש על הפעמון, ובהסרת הכפתור הזו, הענבל יכול לזוז כשיגיע שעתו, ויעשה צלצול. והשאלה הוא, האם מותר להסיר כפתור זו בשבת עצמו. לפי הכת"ס, הרי זה בעצם החפצא, ואין להתיר רק משום שהוא גרמא, אך לפי האחיעזר, הרי זה אינו חלק מהמערכת, אלא דבר צדדי שלפעמים מכניס ולפעמים מוציא, ויהיה מותר.

^{טו} ל"ח.

^{יז} ע' סי' של"ד סעי' כ"ב, וחזו"א שם.

^{יח} ובמהר"י אסאד השואל עשה חשבון הנ"ל להתיר, והשיב לו לאסור מסעי' הזו.

^{יט} ע' ביה"ל רנ"ב סעי' ה'.

סימן של"ח – השמעת קול, ושאר שבותים

י) ולהלכה היקל בזה האז נדברו^כ. אלמא למד כהאחיעזר. ואולי רק כ"כ בשעה"ד על איסור דרבנן, במקום מצוה, אבל בדאורייתא אולי יחשוש להכת"ס^{כא}.

יא) קומקום המשמיע קול כשמרתיח, Whistle, השש"כ דן בשימושו ביו"ט. וה"ה יש לדון גם בשבת, אבל ביו"ט יותר מצוי מצד איסור בישול וחזרה. אם היניחו מבעו"י, ודאי מותר לכו"ע. אם סוגר החלק המשמיע קול בשבת, ודאי אסור לפי הפנים מאירות וכו', ולפי החי"א יש לדון אם זה נקרא גרמא, ואולי תלוי על כת"ס ואחיעזר, ולכאו' יש להחמיר.

יב) השאלה הוא רק כששמחזירו להאש, האם זה אסור. והטעם שכאן יהיה יותר קל, הוא משום שיש לצרף סברת המג"א שהבאנו בסעי' א', שהשמעת קול באינו מכוון מותר. וא"כ יש מקום להקל בזה, אבל אם אין לו נפקותא, יפתח החלק הזה, ולא יהיה שאלה בכלל.

יג) הבאנו למעלה מח' חיי"א ופנים מאירות אי יש בהערכת ומתיחת שעון משום מכה בפטיש. והמ"ב כאן ס"ק ט"ו חשש להחיי"א שיש איסור דאורייתא של תיקון מנא אם השעון עמד מלכת. וממשיך, דאם עדיין לא הפסיק לעבוד, עדיין יש איסור דרבנן למשכו כדי שלא יפסיק לעבוד. ואח"כ כ', דבעודו הולך לצורך חולה כל גופו יש להקל על ידי ישראל אם יש קושי למצוא אינו יהודי. ואם משתמש בגוי לצורך החולה, אזי יש להתיר בכל אופן, אפ' אם הפסיק.

יד) משעה"צ^{כב} מבואר שאינו סובר מאה אחוז כהחיי"א, אלא חושש כן להלכה, ומסתפק על א"י בעודו הולך לצורך שאר מצוה. וכן יש להוכיח מהמשך מ"ב, שכ' לגבי 'אותן מורי שעות' שרגילים להפסיק, ומנענעו קצת וחוזר ועובד, צריך ליזהר שלא לנענעו – ויש להקשות, דמבואר מכמה מקומות, שלאיסורי דאורייתא המ"ב אינו כותב 'צריך ליזהר', אלא כותב 'יזהר מאוד', וא"כ כאן דאיירי בהפסיק, למה לא כ' 'יזהר מאוד' – אלא ע"כ בזה מסכים שאינו איסור דאורייתא. והטעם, שכאן מיירי בדבר שהוא רגיל לעצור, וא"כ אינו 'שבור' אם זה מעשים בכל יום, משא"כ שעון של החיי"א לא היה עוצר תדיר כ"כ, ועוד, שכאן התיקון הוא ע"י תנועה כ"כ קטנה, ולכן א"א לקרא למעשה זו כתיקון מנא. כנ"ל, ובעז"ה יתלבן בהמשך.

טו) החזו"א^{כג} הסכים עם טענת הפנים מאירות, ולדינא עם החיי"א. דהיינו, מסכים שאין לאסור ולהחשיב שעון שעצר כמקולקל, אך אוסר משום שעומד דבר על תכונתו, ונותן לו כח מאיליו, ועושה אותו ממוות לחיים, וזה מכה בפטיש או בונה. וכ"כ לענין היכא שנפסק לגמרי, אבל אם עודו הולך, אינו אומר כלום. וקרוביו פוסקי ב"ב, רנ"ק ורח"ק, חלקו והסתפקו בזה.

טז) בעיקר דינו של החזו"א, הרחבנו כשלמדנו דיני חשמל בשבת. אך נבאר דבר א' כאן, והוא, הקשו חברי הכולל, איך מותר לפתוח דלת שיש עליו ציר מלמעלה עם קפיץ שסוגר את הדלת, הא מוליד כח וחיות בתוך קפיץ הזו. וקושיא זו ניתן להקשות על כל קפיץ ועל כל גומי וכל בגד שיש בתוכו 'אלסטיק'. והיישוב, שהמעין בחזו"א יראה, שאסר רק היכא שעורך מערכת ותהליך לעבוד מעצמו, אבל על קפיץ או גומי בודד לא אסר בכלל. ועפ"י קושיות הנ"ל ליתא. רק יל"ע, כמה קפיצים וגלגלים נקרא מערכת, וצ"ע.

יז) שעון שעובד, אך הזמן אינו נכון, מה הדין לכוונו לשנות הזמן. אלו שצריך למשוך החוט ומפסיק השעון, ודאי אסור לדעת המ"ב וחיי"א, שזה מתקן מנא במה שמחזירו, ורק יש לדון

^כ ג' כ"ז.

^{כא} מו"ר רש"ק החמיר כשהוא מהמערכת וכו', אבל אם הכל ערוך ומתוקן, רק דכשיגיע הזמן לצלצל לא יצליח כי מונע אותו הקפיץ, מותר לפתוח לכו"ע, כי זה רק כמו שפותח דלת כדי שיכנס אליו מעצמו.

^{כב} ט"ו, וי"ז, וי"ח, וי"ט.

^{כג} נ' ט'.

סימן של"ח – השמעת קול, ושאר שבותים

בשעונים פשוטים כגון שעון קיר, האם מותר להזיז הידים [בין ע"י עצמם, בין ע"י הגלגל מאחורה] כדי שהזמן יהיה נכון.

(יח) ותפא"י ושע"ת היקילו. ומ"ב לא הביא כלום, ויש לדון אם זה סתמא לאיסור או להיתר. והחזו"ש אוסר. וע"כ סברת החזו"ש הוא ששעון שאין הזמן נכון נחשב, לכה"פ לדעת החי"א, כמקולקל, וא"כ מתקנו. וכמובן, דברים אלו מחודשים, ולכאו' יש להקל, וכן היקיל השש"כ.

(יט) ויל"ע לענין Self-Winding Watches, דע"י התנועות של היד, הוא עובד לכמה שעות, עד לתנועה הבאה, האם מותר ללבשו בשבת. ושש"כ כ', שאין על הלבשה שם מלאכה בכלל, ועוד, שהוא בין כך הולך עד סוף השבת, ועוד, שהפנים מאירות מתיר לכתחילה, ועוד, שהוא עדיין פועל, שהמ"ב כ' מקסימום דרבנן, וכו'.

(כ) ולכאו', מהא שכתבנו באות י"ד, משמע שהמ"ב אסר רק מדרבנן אפ' היכא שהפסיק, וא"כ היכא שעדיין עובד, ויעבוד בלי זה עד מוצ"ש, מסתבר שלא היה אוסר. וכן נקטו הפוסקים.

(כא) ולפי דעת החזו"א, יהיה תלוי עמש"כ סוף אות ט"ו, עיי"ש.

(כב) הנה, יש לדון בהחי"א [ומ"ב], למה באמת אסור לערוך שעון משום מכה בפטיש, הא אינו מתקן כלי שבור, אלא זהו שימוש ודרכו בכך, ובשאר כלים שתמיד משנים מצבם אינו מתקן מנא.

(כג) ונאמר בזה ב' מהלכים. א': בשעון, רצונו של הבעלים הוא שימשיך לעולם, אבל במציאות זה לא קרה, משא"כ שאר כלים, פעמים רוצה אותו כך, ולפעמים כך, ולכן כאן כשהפסיק, נחשב מקולקל אפ' אם רגיל לקרות כן.

(כד) וב': שעון, אחר שהפסיק, אינו ראוי כלל כשעון, משא"כ שאר כלים ששימושם פעמים כן ופעמים כן, ראויים לשימוש כל שהיא בכל מצב שיהיה, משא"כ שעון, ולכן נחשב כמקולקל כשהפסיק.

(כה) ועפי"ז, משחקים העובדים עם קפיץ, Wind Up Toys, הרי בזה אין רצונו של הבעלים שימשיכו לעבוד לעולם, וגם ראוי לשימוש כשהפסיק ללכת מעצמו, ולכן לפי ב' צדדים אלו יהיה מותר להשתמש בהם בשבת. דוגמא לזה הוא 'מכונית' כזו, ונדנדת תינוק עם קפיץ, שיהיו מותרים ע"פ הנ"ל.

(כו) משחקים שיש להם 'טיימר', וצריך לגמור המשחק לפני שיסיים ה'טיימר', בזה אין רצונו שימשיך לפעול לעולם, אבל אינו ראוי לכולם אם אין טיימר, ולכן יהיה תלוי על ב' מהלכים אלו.

(כז) ודעת המ"ב בזה צ"ע, דע"כ לא למד כא' ממהלכים הנ"ל, דא"כ איך הקיל יותר בשעון שדרכו בכך, הא רצונו שיפעיל לעולם, ועוד שהוא שבור אם לא עובד. וצ"ל, או שהיה לו מהלך אחר בהחי"א [ולכן נאסר בכל האופנים הנ"ל, כיון שאין אנו יודעים למה החמיר בזה], או שסברות אלו ניתן לאמרם רק כשבאמת הוא טירחא ועבודה לתקנו, ובא ליישב הא דדרכו בכך, אבל דבר ש'רגיל', וצריך רק תנועה קטנה, בזה יסכים החי"א או עכ"פ המ"ב שחושש להחי"א, שאפ' אם רוצה שיעבוד לעולם, ואינו שוה כלום כשלא עובד, עדיין אינו מקולקל. דהיינו, הקושיא מתחילה רק היכא שיש טירחא לתקן דבר שעוצר לפעמים, אבל דבר הרגיל אין שום שאלה בכלל. ועדיין צ"ע.

(כח) ולדעת החזו"א, כל הנ"ל יהיה אסור בכל אופן, דהרי הוא מוליד כח חדש בהחפצים, וזהו האיסור כאן.

סימן של"ח – השמעת קול, ושאר שבותים

כט) ולפי החזו"א, מהו העצה למי שרוצה להשתמש בנדנדה זו בשבת. יכול לערכו מבעו"י, ולעכבו ע"י איזה דבר, ובשבת מותר להסירו, דזה אינו עושה כלום לכו"ע^כ. וקודם שיסתיים כוחו, אם מותחו עוד הפעם, לפי מש"כ לעיל הוא מקסימום דרבנן, ואם עושה בשנוי, לכאו' יש להקל במקום הצורך, כיון שהוא רק חידושו של החזו"א, וחלקו עליו כל הפוסקים שלא למדו כזה [וחוששין לזה מפני כבודו ותורתו של מרן חזו"א], והאסור רק כשמוליד מחדש, ולא כשהוא מחדש בעודו הולך, והפוסקים [בב"ב] שהחמירו בדבריו, היינו רק מדרבנן. ובשנוי, יש להקל במקום הצורך.

סעי' ד' – סיפוק וריקוד להבריה בע"ח

א) למדים מסעי' הזו, דאסור לספק ולרקוד להבעית בע"ח ברשה"ר, כגון שאינו רוצה לצאת לחוץ מפני שיש שמה הרבה עופות, אסור לספק ידיו וכדו'.

ב) וכלאחר יד מותר. משום היכרא [מבואר כאן]. ויזהר מאיסור מחמר, כגון שהם נושאים דבר בפיהם.

סעי' ה' – לשחק באגוזים, ושאר משחקים

סעי' זו שייך בעיקר לס' של"ז.

א) השו"ע אוסר באגוזים ותפוחים וכדו', גזירה שמא ישווה גומות. והרמ"א כ' דאסור רק ע"ג קרקע ולא ע"ג שולחן. וכ' המ"ב, אפ' קרקע מרוצפת אסור, דגזרינן מרוצף אטו שאינו מרוצף. וכ"כ המ"ב בסי' ש"ח ס"ק קנ"ח. וערוה"ש סעי' י"ב היקל במרוצף, עיי"ש טעמו.

ב) ועפי"ז אסרו הפוסקים כל מיני משחקים. ולכאו', משחק שמשחקים רק ע"ג מרוצפת, וא"א לשחקו ע"ג אינו מרוצף, לא שייך הגזירה כלל, ומותר. ולכן, כדורסל יהיה מותר.

ג) אבל כדורגל, אסרו הפוסקים, וכן Baseball, כיון שבשעת המשחק מצוי שמשווים גומות.

ד) ע"ג שולחן שהרמ"א מתיר, כ' מ"ב שה"ה מחצלת בגד או טבלא מותרת. ולפי"ז שטיח Rug מותרת, אבל שטיח מקיר לקיר, רצפה קרי להו.

ה) כמש"כ, כאן גזרו מרוצף אטו אינו מרוצף. וכן היה בהדחת הרצפה, ס' הקודם. משא"כ בכיבוד, היתיר השו"ע מרוצף, ולא גזר אטו אינו מרוצף. והביאור, כמש"כ המ"ב לענין הדחה בשם המג"מ, שהיתירו כיבוד כיון שהוא נחוץ, משא"כ הדחה אינו נחוץ. וא"כ דן לכאן, שג"כ אינו נחוץ, ולכן גזרו.

ו) ויש לדון, לשחק בבית היכא שכל בתי העיר מרוצפים, האם מותר או לא. ומסתימת מ"ב משמע לאסור, וכ"ה בקצוהש"ח^כ ושביתת השבת. וטעמא שכאן חמירא מכיבוד פשיטא, דאפ' בהדחה לא היה היתר בכל העיר מרוצף, דרך בכיבוד שיש יותר צירופים כמו שביאר התם בשעה"צ ב', היקל, אבל כאן לא. ועוד, במשחק יש לחשוש יותר שבאמצע המשחק על מרוצף יחליטו לשחק על אינו מרוצף, משא"כ בכיבוד, אם מכבדים כאן אינו ממשיך אותו כיבוד בחוץ.

ז) ובשש"כ^כ מתיר לשחק בתוך הבית. ולכאו' כוונתו הוא, דאפ' אם נגזור מרוצף אטו אינו מרוצף, כמש"כ לענין הדחה דקרקע בקרקע מיחלף, מ"מ תוך הבית לא אתי לאחלופי עם חוץ לבית. וק', דא"כ הדחה תוך הבית ג"כ ניקל.

^כ כך כתבנו בסוגיית חשמל בשם רנ"ק.

^כ קמ"ו, ס', בסופו.

^כ ט"ד ה' ו'.

סימן של"ח – השמעת קול, ושאר שבותים

(ח) וישנו שו"ת שאלי ציון^כ שהראה תשובתו להגרצ"פ פראנק והסכים עמו, שיש לחלק בין משחקים כמו אגוזים שהיה בזמנם, לבין כדור רגל שיש בזמננו, שהרי אגוזים היו מגלגלים אותם על הרצפה, ולכן בעינין שטח חלק ממש, וכל טל קטן יכול לעכב^{כב}, משא"כ כדור רגל, בעינין קרקע שווה, אבל לא בעינין קרקע חלק. וסברא זו, בצירוף שיטת הערוה"ש שהיקיל במרוצף, בקטנים שהרמ"א אמר אין למחות, ודאי אין למחות בידם.

(ט) וכ"ז הוא מלבד מה שאי' בירושלמי לגבי טור שמעון, מובא בב"י סי' ש"ח סעי' מ"ה, עיי"ש דברים חמורים.

סעי' ו' – גלגל מים

(א) בשו"ע אסרו למלאות בגלגל גדול, משום שיבא להשקות שדהו.

(ב) וי"א, היתירו בחצר, אבל אם אינו בחצר אלא ליד גינתו, אסור בין גלגל גדול בין גלגל קטן. וי"א, שאסרו רק גלגל גדול, אבל קטן היתירו בכל אופן, וכו' וכו', ע' ב"י שהוא מח' רמב"ם ותוס'.

(ג) ויש שרצו ללמוד מכאן, ד Hosed הנמצא בחצר, ויש לידו עשבים ופרחים, אסור להשתמש בו. אך זה אינו, דאסרו גלגל מיוחד מפני חשש מיוחד, ואפ' אם נמצא איזה כלי אחרת שיש אותו חשש, אין עלינו לאסור את זה מעצמנו, שהרי חז"ל לא גזרו על זה.

סעי' ז' – פירות מפני גשמים ודלף

(א) לומדין מסעי' הזו, דאע"פ שיש איסור טירחא בשבת אם אינו לצורך שבת, מ"מ דבר שאין בו טירחא הרבה, כגון לכסות דברים, אפ' מוקצים, מותר לעשות כן, ולא אסרינן משום טירחא והכנה. וכן הוכיח מזה המחזה אליהו.

סעי' ח' – דלף, גרף לכתחילה

(א) השו"ע היתיר להניח כלי תחת דלף בשבת, בתנאי שהמים יהיו ראויים לשימוש, דאל"ה הוא עושה גרף לכתחילה. וכ"ת שיסכים להשאירו כאן, ולא לסמך על ההיתר של טלטול גרף, אז יאסר משום ביטול כלי מהיכנו.

(ב) אם עבר ועשה גרף לכתחילה, עדיין יש לו היתירי גרף.

(ג) [אגב, אם מניח דבר היתר יותר חשוב לתוך הכלי, לכאן' זה מותר בכל אופן, שהרי יש היתר טלטול מצד דבר ההיתר, וא"כ אי"צ לבוא להיתירי גרף, ואינו מבטל כלי מהיכנו].

(ד) דע, דשיטת הטור כאן הוא להקל להניח כלי אפ' אם מי הדלף אינם ראויים כלל. והביה"ל הביא חיי"א, דבמקום צורך גדול יש לסמוך על הטור^{כט}.

(ה) וקשה טובא, הרי אנן קיי"ל שאין עושין גרף לכתחילה, וכן אנו קיי"ל דאסור לבטל כלי מהיכנו, וא"כ איך אנו מתירים כאן. וקושיא זו הק' הב"י על הטור.

^כ סי' י"א. ולא ראיתי.

^{כב} כמו Golf.

^{כט} ע' מגילת ספר שכ' דהטור מתיר רק בדיעבד, וא"כ מתמיהה איך אנו סומכין על הטור לכתחילה. והיישוב, סומכין רק לענין 'נעגל וואסער', שהוא כבר מצב של בדיעבד, הואיל ואין לו ברירה אחרת.

סימן של"ח – השמעת קול, ושאר שבותים

(ו) וע' בט"ז שהאריך ליישב שי' הטור, והביא תוס' שבת' השני כ', שיש לחלק בין כאן לשאר אופנים של עשיית גרף לכתחילה, שהרי כאן, המים דולפים כבר לביתו, ואפ' אם לא יניח כאן כלי, יהיה גרף, רק שלא יהא האפשרות לסלקו, וא"כ אינו בעצם עושה גרף אלא מקבץ גרף, ולכן יש לו היתירי טלטול, ולכן אינו מבטל כלי מהיכנו. משא"כ שאר אופנים של עשיית גרף, הגרף אינו קיים בעולם, והוא עושהו, ובזה יש איסור עשייה לכתחילה.

(ז) ולכן י"ל, שכוונת הביה"ל וחיי"א לסמוך על הטור כדעת הט"ז, אינו סתירה להא דקיי"ל שאין עושין גרף לכתחילה ואין מבטלים כלי מהיכנו, שהרי כאן שאני, דהגרף כבר קיים ואינו עושה לכתחילה.

(ח) לפיכך, הנוטל נעגע"ל וואסע"ר ומים אחרונים, אם לא היה סומך על היתירי גרף וביטול כלי מהכנו, וליטול בלי כלי תחתיו, המים יהיו נשפכים על הארץ, ולכן דומה קצת לאופן הנ"ל שאינו עושה גרף אלא מקבץ גרף. דהיינו, מעשה של נטילה אינו עשיית גרף, אלא ממילא נעשה אחר נטילתו שמים אלו אינם ראויים, וא"כ יכול לקבצו בכלי, ויש היתיר גרף, ואינו ביטול כלי מהיכנו.

(ט) אך, אינו ממש דומה, דבנטילה הוא עושה הגרף ממילא, משא"כ בדלף נעשית מאיליו, ולכן הביה"ל הוצרך להביא תי' נוספת. והוא, שמים אלו, אינם בעצם גרף, שהרי אינם מאוסים בטיט, ואינן אסורים בהנאה מדרבנן, אלא יש עליו רוח רעה, ולכן אינו רוצה להשתמש בו, אבל אינו 'אינו ראוי' בעצם.

(י) ודבריו אלו צ"ע טובא, דמה איכפ"ל למה אינו ראוי, למעשה אינו יכול להשתמש בו לשום שימוש.

(יא) ור' אלישיב, מובא בשלמי יהודה^ל כ', דמים אלו ראויים לשטיפת בית הכסא. וזה תירוץ יפה ליישב מנהגנו, אבל אין זה כוונת הביה"ל. [איני יודע למה הביה"ל לא היתיר מטעם זו], וא"כ הביה"ל עדיין צ"ע.

(יב) וע' בחו"ש^{לא} שטרח ליישב הביה"ל, עיי"ש. ואולי משום שרוח רעה ראוי בעצם, רק אנן 'מפחדים' מזה, ועדיין צ"ע.

(יג) והעצה היעוצה הוא כמש"כ באות ג'.

^ל ר' י"ג.
^{לא} עמ' קמ"ח.

סימן של"ט – דינים פרטיים שונים

--- סיי של"ט – דינים פרטיים שונים ---

סעי' א – רכיבת בע"ח

- (א) אין רוכבין ע"ג בהמה, עכ"ל המחבר.
- (ב) והרמ"א מציין לסי' ש"ה סעי' י"ח, והמ"ב כ' דשם ביאר כל הענין.
- (ג) ושם נתבאר דיש איסור שימוש בבע"ח כמו שיש איסור שימוש באילן, שהארכנו בה בסי' של"ו.
- (ד) אך, יש כמה חילוקים בין אילו לבהמה, ונבארם.
- (ה) באילן, כל האילן היה 'אילן', והיתר היה צדדים. ובבהמה אינו כן, וע"ג נקרא בהמה, וצדי הבהמה עצמו נקרא צדדים, ודבר המונח על הצד נקרא צדי צדדים.
- (ו) קרון, אע"פ שהוא מצדדים, מ"מ אין לו היתירים כיון שהוא שען על גבו.
- (ז) בבהמה ירד אפ' אם עלה במזיד, משום צעב"ח.
- (ח) יש איסור מחמר, ואכמ"ל.

סעי' ב' – אין שטין

- (א) אין שטין – דהיינו בלי ידים ורגליים על הקרקע – על מים, אפ' הוא בריכה בחצר, אלא א"כ יש לה שפה סביב.
- (ב) וטעם האיסור הוא שמא יעשה חבית של שייטין כדי ללמוד לשוט.
- (ג) ויש מח' רש"י ורי"ף מה מועיל אם יש שפה, ולכאוף הנפק"מ ע"פ דבריהם הוא אם צריך השפה נראה מבחוץ או לא, ועדיין צ"ע. ומבואר מערוה"ש שצריך להיות בולט מבחוץ.
- (ד) ולא עסקנו כ"כ בסוגיא, הואיל וכבר נפסק בסי' שכ"ו דמנהג אשכנזים הוא לא לרחוץ בגוף מים אפ' צוננים בשבת. אולי יש נפק"מ לענין אשה הטובלת בליל שבת.
- (ה) וע' אג"מ^א שדן מהו מהו לענין להתלקח במקלחת, האם זה נקרא גוף של מים. ודן שם אם הוא מנהג אמת במה שנהגו לאסור, או מנהג בטעות שאין דינו כמנהג.
- (ו) וגם אוסר שם להשתמש בבגדי ים, משום גזירה שמא יסחוט. [מצד שרייה אינו אסור כיון שהוא דרך לכלוך.]
- (ז) וקשה טובא, הא מבואר בסוגיא דליבון, דאין איסור משום גזירה שמא יסחוט על בגד שאינו מקפיד אם ירטב, ובגדי ים ודאי אינו מקפיד, וא"כ למה אסר ר' משה, וצ"ע.
- (ח) וע' באר משה^ב שכ' דאפ' אי יש כל ההיתירים מצד רחיצה, ושטין, וגזירה שמא יסחוט, מ"מ אסורה משום זילותא דשבת. ולכאוף דבריו קשים מאוד, דהלא מבואר מסוגיות אלו דמעיקר הדין מותר אם נתקיים תנאי ההיתר, ולא היה זילותא דשבת. ואולי כוונתו,

^א אה"ע ב' י"ג.
^ב ג' נ"ו.

סימן של"ט – דינים פרטיים שונים

דבזמנם, שטין במים היה מהלך להגיע ממקום פלוני לפלוני, או לרחוץ כדי לנקות עצמו, אבל בזמננו, הוא Sport בעלמא, ולכן הוא זילותא דשבת.

סעי' ג' – ריקוד, סיפוק, זוגות

סעי' זו קשור מאוד לסי' של"ח סעי' א', עיי"ש.

(א) כ' שו"ע: אין מטפחין להכות כף אל כף, ולא מספקין להכות כף על ירך, ולא מרקדין, ולא מכין באצבע אחת כנגד אחת כדרך המשוררים, וגם לא על קרקע ולוח, גזירה שמא יתקן כלי שיר. וכן לקשקש באגוז לתינוק, או לשחק בו בזוג כדי שישתוק, כן כל כיוצא בו אסור. ומביא היתר של סיפוק כלאחר יד. מקור האיסור הוא משנה מפורשת ביצה ל"ו.

(ב) וכ' הרמ"א, דהא דמספקין ומרקדין בזמננו ואין אנו מוחין בהם, הוא משום דמוטב שיהיו שוגגין וכו'. ומקור לזה הוא גמ' שבת קמ"ח: דמק' מהכ"ת לא' אמרינן להו מיד, ומשני, הנח לישראל, מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. ואח"כ הרמ"א מביא בשם י"א, והוא שי' תוס' בביצה דף ל., דכיון שבזמננו אין אנו בקיאים בעשיית ותיקון כלי שיר, לא שייך למיגזר על דבר שאינו שכיח, ולכן מותר; ואולי על זה נהגו להקל.

(ג) רמ"א בסי' של"ח סעי' א', מביא שאם אינו עושה מעשה, לכו"ע מותרת אפ' דרך שיר, ולכן מתיר אלו שקורין לחבריהם ומצפצפים כמו ציפור, שריקה בלע"ז.

(ד) והק' הערוה"ש¹, דפשוט שזה מותרת דזה כמו שירה, ושירה עצמו מותר, ואין אנו אוסרים משום השמעת קול. ולכן כ' דע"כ מה שהיתיר הרמ"א הוא אפ' אם מכניס אצבעותיו לתוך פיו לעשות הקול מותר, הואיל שהקול עדיין הוא מפיו². והיה מקום לחלק ולומר שאה"נ שירה בקול היתירו, דבזה לא שייך להחליף על כלי שיר, משא"כ שריקה, יש כלי שיר שעושים קולות ממש דומים לזה. ויל"ע לענין Beatboxing, האם גם זה מותר, שעושה כל הרעש בפיו, וידו רק מוסיף Echo. ולכאנ' מותרת. ויל"ע לענין אלו שכופלין ידיהם ונופחים בתוכו ויוצא קול, האם מותר. ולכאנ' אסורה כשהוא דרך שיר, שקול זה יוצא מידיו ולא מפיו. וכן לנפח על בקבוק בירה ריקנית, אסורה דרך שיר.

(ה) מבואר מסי' של"ח א', לדפוק בדלת שלא כדרך שיר, מותר אפ' בכלי, ובלבד שלא יהא מיוחד לקול, כגון מפתח וכדו'. אבל דרך שיר, אסור. כגון Dum Dee Dee Dum Dum אסורה. Applause הוא מותר, ולא סיפוק כפי הקצב.

(ו) הכי קיי"ל, אולם בביה"ל מביא בשם גר"א שמביא בשם ירושלמי, דכל קול אסורה, אם מתכוון לזה, וחשש לזה הסטייפלר, אבל מדינא לא קיי"ל כן.

(ז) מ"ב כאן סק"ח מביא דביום שמחת תורה מותר לרקוד משום כבוד התורה, אבל לא שאר שמחה של מצוה. ואפ' ש"ת הוא רק ריקוד וטיפוח, אבל לא ע"י כלי שיר. מקור היתר זו הוא המהרי"ק.

(ח) כאן כ' מ"ב היקל בטיפוח וריקוד, ובהל' ש"ת בשעה"צ היקל גם סיפוק ידיים.

¹ מבואר שם בגמ' דאמר' כן גן על איסור דאורייתא. אלא שאחרונים כתבו דעל דבר שמפורש בקרא לא אמרינן כן. וכן, אם יש ספק שמא ישמעו לו, חייב למחות, דכל הטענה היא שלמה יקייל במחייתו, ואם יש צד שיתקן, ודאי חיוב מחאה במקומו עומדת. וחת"ס כ' עוד, דאפ' ודאי לא ישמעו לו, אם מהא שאינו מוחה יש צד שילמדו ממנו, כגון באדם חשוב, חייב למחות בכל אופן. ועיי"ש דברים חמורים במי שיכול למחות ואינו מוחה.

² ד'.

³ משנה הלכות ד' נ"ה מק' על זה.

סימן של"ט – דינים פרטיים שונים

ט) יש שדנו בבן חו"ל בא"י בש"ת שאינו ש"ת שלו, האם יש לו היתר. ואינו טענה בכלל, וכ"כ אג"מ ורש"ז, דהואיל והיא לכבודה של תורה, אין לחלק בין מי שהוא בן א"י לבן חו"ל.

י) עוד היתר היה כלאחר יד. ומבואר שאומרים כן בסיפוק ובטיפוח ולהקיש על השולחן, ולא בכלי שיר. [יש לדון בריקוד, בהמשך]. ויל"ע, למה היתירו כלאחר יד בכלל. וע' של"ח סעי' ד' ומ"ב שם, דמבואר שהוא מדין היכר.

יא) הבאנו לעיל, שהרמ"א כ' אין מוחין, ואח"כ מביא תוס', ואח"כ כ' שאפשר על זה סמכו להקל.

יב) פשטות הרמ"א, שהתוס' הוא לרווחא דמילתא, ובעצם אינו מספיק סמוך עליו, אלא העיקר הוא משום מוטב. דהיינו בעצם הרמ"א אינו רוצה להקל. וכן ממה שכ' 'נהגו' ולא 'נוהגין'. אמנם, נוד"ב כ' דהרמ"א 'לא החליט' לדינא. והא דהביא מוטב לפני שהביא תוס' י"ל, דזה גמ' וקודם לתוס'. וע"ע שו"ת רמ"א'.

יג) והמתבאר ממ"ב סק"י, שכלליו כך הוא: אם הוא מקום מצוה, ויש מנהג להקל, מותר, ובעל נפש יחמיר. אם אינו מקום מצוה, יש מנהג להקל, והנח להם לסמוך על תוס', ובפרט היכא שלא ישמעו לנו.

יד) מצינו למדין, באיסור זו מצינו ג' היתירים: שמחת תורה, כלאחר יד, ושי' תוס' ומנהג.

טו) ובעיקר הענין יל"ע, מדוע מדינא שרי, וכי סמכינן על דעה יחידאה של תוס' להקל, והלא תוס' זו קשה טובא, והב"י מק' עליו דלא מבטלינן גזירות חז"ל אפ' אם נתבטל הטעם אלא אם כן הוא גדול ממנו בחכמה ובמנין, וא"כ מ"ש כאן. ועיי"ש שהאריך לחלק בין זה למים מגולים שאנן מקילין משום דבזמננו אין חשש של נחשים, ובין כאן שהגזירה עדיין קיים'. וא"כ יל"ע, וכי סמכינן על תוס' זו לחוד, או"ד יש עוד טעמים להקל.

טז) וע' ערוה"ש סעי' ח' וט' דמק' על תוס' קושיות הנ"ל, ועוד קושיות, ויישב המנהג באופ"א, וז"ל: ולענ"ד נראה טעם פשוט דסיפוק וריקוד שלנו לא נאסרה מעולם דבזמן חז"ל היה זה בעת שמזמרים בכלי שיר והיו מטפחים ומספקים ומרקדין ע"פ סדר השיר וכו' אבל עכשיו אין זה כלל בעת שמזמרים בכלי שיר אלא בעת ששוררים בפה שירי שמחה מטפחים כף אל כף טיפוח בעלמא ולא ע"פ סדרי השיר וכו' וגם הריקוד בעת השמחה אינו כריקוד שלהם בסדר כרקודי נשים אלא מרקדים בלא סדרים ואין כאן גדר שמא יתקן כלי שיר דאין להם שייכות זה לזה כלל ולא על זה גזרו חכמים וכו', עכ"ד. ובזה מסביר למה ריקודים בש"ת מותרת.

יז) הרי, הערוה"ש ס"ל דהרקידה האסורה היינו רק כשיש עמו זמרה מכלי שיר, או שהוא באופן מסודר ומאורגן 'כרקודי נשים', אבל סתם 'רקידות' בעלמא שלא קשורים להכלי שיר בעצם, אינם בכלל גזירות חז"ל. ועפי"ד אין לנו לאסור אלא Hora או 'ברוך הגבר' וכדו', אבל לא מה שעושים ב'טיש' או בש"ת או בש"ב.

^י א' מ"ט.

^י קכ"ה.

^ח ע' אג"מ ב' ק', שמאריך בענין זה, ומסיק דבעל נפש יחמיר, ומדינא חזינן דמקילין. ואיני ברור על איזה אופן מדבר.

^ט כך מבואר מיש"ש שצ"ח לו המ"ב.

^י וע"ע אג"מ ב' ק'. ומלבד שאר הדברים שכ' שם, עיי"ש, כ' דיש 'אנן סהדי', דכשבטל טעם הגזירה, והלא"ה אנשי לא קפדי עליה, שחז"ל הסירו הגזירה לגמרי.

סימן של"ט – דינים פרטיים שונים

יח) אמנם, לכאור' לא יתכן שעל זה סמכו העולם, שהרי ערוה"ש זו הוא נגד כל שאר המפרשים. דהרי, תוס' הק' מהכ"ת העולם מקילין, וע"ז יישב שאנן לא בקיאין. והערוה"ש בא ומיישב קושיית תוס' באופ"א, ואומר שמה שהעולם נוהגין אי"ז מה שאסרו חז"ל. נמצא, הערוה"ש חולק על תוס', ועל כל המפרשים שהביאו תוס', מדלא קאמרו כערוה"ש. וא"כ לדינא רין בידנו לסמוך על טענה זו.

יט) אמנם, אולי יש מקום לומר יישוב אחרת, והוא, דתוס' במקומו עומדת, והמנהג לרקוד הוא רקידה שאסר הגמ'. אלא שמה שאנשים הולכים עם קצב, אין על זה שם רקידה בכלל, ועל זה לא מק' תוס' מידי. [משא"כ ערוה"ש, בא ליישב קושיית תוס', ואילו כאן אמרי' שעל זה לא היה מק' תוס'.]

כ) והיה מקום להביא סמך לזה, שהרי בכל התורה כולה, מצינו 'ריקודים ומחולות', כגון הל' ספירת העומר, ואילו כאן, לא מצינו 'מחולות' בכלל, אלא כולם עסוקים ב'ריקודים'. ונוכל לפרש, דריקודים, היינו ריקוד רציני, ואילו מחול הוא ה'עיגול החיצוני', שאינו נקרא ריקוד, אלא הילוך בקצב. וזה אינו אסורה כאן בכלל.

כא) אך למעשה האמת יורה דרכו, דסמך זו אינו כלום, כי הביה"ל כשצועק נגד הריקודים של בחורים ובחורות, כ' דמלבד האיסור של ריקודים ומחולות שאסרו חז"ל – הרי לפניך, שאמר שחז"ל אסרו ריקודים וגם מחולות. וא"כ הדיוק איננו.

כב) אך, כמה מגדולי אחרונים היקילו בריקוד איטי כזו גם בלי ראיות בדקדוק לשון, ואמרו כן מסברא בעלמא, שודאי אין הילוך בקצב נקרא ריקוד, ואינו נכנס בכלל להסוגיא. וכן אומרים בשם ר' משה.

כג) שו"ת שואל ומשיב^א מק' איך רוקדים הבתולות ביו"כ, הא יש איסור ריקוד. ולפי הנ"ל מובן היטיב, שאינו אלא הילוך בקצב בעלמא.

כד) ועוד, כבר הבאנו למעלה, מרמ"א ובשם יש"ש, דמבואר דמעיקר הדין שרי, וכבר נהגו להקל, וסמכו על דעת תוס', ואין למחות בכלל. וכן מבואר מר' משה^ב דכ' מעיקר הדין שרי, וראוי לבעל נפש להחמיר. וזה היה לענין ריקודים וגם סיפוק ידיים.

כה) וידוע שיש היתר בסוגיות הללו מאת המנחת אלעזר. ושם^ג כ' דשבת מקרי מקום מצוה למי 'שבוער בקרבו רשפי אש שלהבת ה'. א"א בוטשאטש כ' דהואיל ומותר במקום שמחת חתן וכלה, לא יתכן שיהא שולחנך מלא ושולחן רבך ריקן, עיי"ש.

כו) מקום מצוה, כ' שש"כ^ד דהוא שמחת חתן וכלה. ולכאור' אין לחלק בין חתונה לש"ב לאויפרוף.

כז) בקיצור, ריקוד האיטי, מותר [יש שנתנו הגדר, כשתמיד יש רגל א' על הקרקע, אינו ריקוד אלא הילוך]. וריקוד גמור, וסיפוק ידיים, יש תוס', מנהג, הנח להם, ואחרונים הנ"ל.

^א חמישאה ג'.

^ב ב' ק'.

^ג א' כ"ט.

^ד כ"ח צ"ו.

סימן של"ט – דינים פרטיים שונים

כח) אין להקשות, הא א' מהטעמים שאסרו קידוש לבנה בשבת הוא גזירה שירקדו, והלא זה רק רקידה פשוטה בלי שום סדר, די"ל, שמבואר שם דראוי לרקוד יותר מרקידת חתן וכלה שהרי הוא מקבל פני שכינה וכו'.

כט) הבאנו לעיל, שהמ"ב היקל טיפוח סיפוק וריקוד במקום מצוה עם מנהג, אבל לא הקיל עם כלי שיר וזוגות. ויל"ע, מהו להכות על השולחן בידו, ומהו להכות בכף על שולחן או על כלי. וע' ברמב"ם שמשמע דכל שאין הקול בא מגוף האדם, נחשב ככלי שיר, אפ' הכאה על השולחן, מדחילקו לב' הלכות.

ל) בס' שער אפרים, וכן בשו"ת שואל ומשיב^{טו} מבואר, שהיתרו של תוס' היתה רק על טיפוח וריקוד, דאז הוא רחוק שיתקן כלי שיר, אבל כלי שיר עצמם, גם תוס' מסכים לאסור. וע' בהבהרה.

לא) [הבהרה: דהיינו, שם בשער אפרים יש הג"ה מבן המחבר, ושם מבאר דיש לחלק בין עשיית כלי שיר לתיקון כלי שיר. דבעשייתן, אין אנו בקיאים, וע"ז יש תוס' לומר דליכא למיחש שמא יעשה כלי שיר. אבל בתיקונן, ודאי יש חשש גם לדידן, ואין בזה תוס' להקל, כי תוס' דיבר על עשייה ולא על תיקון. ולכן, היכא שמשתמש בכלי שיר, איכא למיחש שמא יתקלקל, ויבא לתקנו. אבל היכא שמרקד ומספק, בזה החשש שיבא לעשות כלי שיר, ועל חשש הזו יש תוס' המורה לנו דליכא למיחש. ובזה מיושב קושיית הערוה"ש דהק מהכ"ת אנן לא בקיאים; ועכשיו י"ל, דאנו בקיאים בתיקון ולא בעשייה.

(לב) נמצא, כל היכא שהחשש הוא שיתקן, אסור, והיכא שהחשש שיעשה כלי שיר, מותר. ולכן, כל כמה דמשתמש בדבר שאינו מיוחד לקול ולשיר, שרי ע"פ חשבון הנ"ל. כגון כף על שולחן, או כף על צלחת וכדו'.

לג) וכן מבואר בשואל ומשיב, שכותב נגד אלו הרוצים לקבוע כלי שירה בבית הכנסת, וטענו כמה טעניות רקות, כגון אין שבות במקדש, ומידכרי אהדדי, וכו' וכו'. ובתוך הבלם טענו שיש גם שיטת תוס'. ודחה דבריהם, וכ' דאין תוס', כי יש לחשוש שיתקן.

לד) וע' פסק"ת דמביא ממנחת אלעזר הנ"ל לאסור. אך המעיין שם היטב שבאמת המנחת אלעזר מיקל כדברינו. וכן בשלמת חיים^{טו} מבואר כדברינו. ע"כ.]

לה) ברם, הרמ"א סי של"ח סעי' ב' לגבי אם מקילים שירה ע"י עכו"ם לצורך שמחת חתן כלה, ע"פ ביאור של המ"ב סקי"ב מבואר שלמד שי' התוס' להקל גם בכלי שיר עצמם, שהרי שם כלל תיקון ועשייה יחד.

(לו) ומ"ב ורמ"א זו צע"ג, כי השער אפרים ושואל ומשיב ועוד היה להם חשבון טוב, וסברא ישרה. ועם כי דבר זה לא ברירא, מ"מ לדינא לא השתנה ההילכתא, דמנהג העולם הוא לסמוך על תוס' לענין סיפוק וריקוד, והקשה עם כלים שונים, אבל לא בשום דבר המיוחד להשמעת קול.

(לז) וע' מ"ב וביה"ל, ומסק' שם הוא כשמ"כ בס"ד.

^{טו}ג"ז חמישאה ג'. ועיי"ש שמשויב לאנשי משכילים שרצו כלי שיר בביהכנ"ס בשבת, והיתירו משום תוס', ושהוא מקדש מעט וא"כ יתירו בו שבותים כמקדש וכו' וכו'.

^{טז}קצ"ה.

סימן של"ט – דינים פרטיים שונים

לח) שנוי, מבואר דמהני בסיפוק וטיפוח. ויש לדון האם שנוי מהני בריקוד, כך דנו הפוסקים. ואיני יודע איך ישנו ברקידה, הלא כל שנוי הוא עושה אותו יותר טוב, ויהא נכלל באיסורו של הערוה"ש. ואם מרקד שלא כפי הקצבה, אין זה ריקוד.

לט) ובכולא סוגיא, יל"ע, מהי גדרו של קול. נפק"מ, להקיש ברגלו על הרצפה כפי הקצב; להקיש על השולחן בעדינות. ומילתא זו לא ברירא. [ואולי הייתי אומר דכל שאינו שומע אותו בעודו שר, אינו נקרא קול. ואין מקור לזה]. איברא, מתבאר מכמה מקומות בסוגיין דקול קטן לא נקרא קול; וע' בהע', כי רובם לא היה ברור לדינא".

מ) לעשות סיפוק אחת או הכאה אחת, האם בכלל האיסור. וביה"ל דן לגבי הכאה אחת, ולכאן זה רק היכא שאינו דרך משוררים כמש"כ שם להדיא, אבל אם הוא כדרך שיר, ומתאים בשיר להכות עכשיו פעם א', לכאן' אסור לכו"ע.

מא) יל"ע, מי שלא נתברך בחכמת הזמרה, וכשהוא מספק, זה אינו כפי השיר, ואינו דרך שיר לכל שומע, האם אסורה או לא. ולכאן' יש לאסור, דלדידיה הוא דרך שיר, אפ' אם באמת אינו, וא"כ שוב שייך החשש שיבא לתקן כלי שיר.

מב) Skipping Rope, בספר מעשה איש"י מביאים בשם החזו"א שאסורה. ויל"ע, הלא בסי' ש"א סעי' ב', היתירו קפיצה וריצה לבחורים [ובחורות] והמתענגים בו, וא"כ ה"ה כאן. וצ"ל דכיון שכאן הוא כפי קצב יותר מסתם ריצה וקפיצה, יותר דמי לריקוד וסי' של"ט מסי' ש"א. וכ"ש אם שרים בעת הקפיצה, כמו שנהגו הבנות חמיר טפי, אלא שיש מוטב וכו', אבל קפיצה סתם אין לאסור כלל. ועיי"ש עוד שחזו"א לא מצא חן אף לקפוץ מעל המטה.

מג) מ"ב סק"ט לגבי אצבעות אחת נגד אחת כדרך המשוררים [Flicking/Snapping Fingers], שאסורה דרך שיר כמש"כ המחבר, דן, וז"ל: אם עושה זה בחזקה כדי להקיץ לחבירו משנתו משמע ממ"א דשרי דלאו דרך שיר הוא אכן לפי מה שביאר בתו"ש שיטת רש"י משמע דלרש"י גם בזה יש להחמיר וכן משמע בפמ"ג, עכ"ל.

מד) ומשמע מזה, דדעתו נוטה להחמיר. וקשה טובא, הרי ביארנו כבר דהכלל הוא דכלי שיר וקול אסור בכל גווני, ושאינו כלי שיר אסור דרך שיר. וזה, אינו כלי שיר או קול, וא"כ אינו אסורה אא"כ הוא דרך שיר, והלא זה אינו דרך שיר, וא"כ מהכ"ת לאסור, ולמה נקט כן להלכה.

מה) ועוד, שהמ"ב עצמו בריש סי' של"ח לגבי כלי שיש בו נקבים ונוטף בו מים, אסור, והוי ככלי שיר^ט, ואעפ"כ מותר אם עושה בחזק כדי להקיץ חבירו, מותר, וא"כ מ"ש כאן!

מו) והנה, התרוה"ד דן לענין עשיית קול נעים ע"י אצבעותיו כדי להרגיע תינוק, אם מותר או לא. ומוכיח להיתר מהא דמס' יומא שהיו עושין כן לכה"ג בליל יו"כ כדי שלא יישן – אלמא מותרת. וממשיך, דאין לומר דשם מותר משום אין שבות במקדש, דא"כ הל"ל הכי. ובב"י מביא רמב"ם שחולק על התרוה"ד ואוסר, ומסביר הב"י שי' הרמב"ם, דשאני כה"ג, שאין

^י כדמבואר מג' מקומות: הערוה"ש שצידד להתיר במזלג העשוי ליישר את הקול, א' מטעמיו היה שהוא קול קטן מאוד, וכן משבה"ל שהיתיר פעמונים על ס"ת כיון שהוא קטן מאוד, ומהבאר משה שהיתיר פעמונים על נעליים כיון שהוא קטן מאוד.

^{יב} ה' צ"ג.

^{יט} אינו ממש כלי שיר, דאל"כ יהא אסור גם שלא כדרך שיר, אלא הוא בכלי שיר.

סימן של"ט – דינים פרטיים שונים

שבות במקדש. וע' מג"א איך שיישב הכל לומר שאין כאן מח' כלל, וזה מיירי דרך שיר, וזה שלא כדרך שיר, עיי"ש.

(מז) עכ"פ ק', למה לא יישבו הגמ' ביומא לומר ששם לא היה דרך שיר, ואין ראייה להרגעת תינוק שהוא רק דרך שיר. וע' מנורה טהורה, וכ"ה בפתח הדביר, וכן מבואר בביה"ל, שע"כ לא עשו שלא כדרך שיר, משום שאינו כבוד לכה"ג, ורק דרך שיר עשו, וא"כ שפיר יש להביא ראייה משם.

(מח) וא"כ נשאלת השאלה על התרה"ד, מה הפשט שמותרת, הא הוי דרך שיר, וכה"ק התו"ש. ויישב ע"פ רש"י שם שמפרש שעשה הקול ותנועות עריבות ע"י אגודל ואצבע ראשונה, והק' עליו תוס', הא זה לא הדרך לעשות קול, ומתרץ התו"ש, דאה"נ, ובא רש"י לומר שעשו בשנוי. וא"כ מפרש התו"ש דברי תרוה"ד לומר שאינו מותר אא"כ עושה שנוי.

(מט) נמצא עפי"ז, שאין שום היתר מהתרוה"ד.

(נ) ונחזור עכשיו לדברי המ"ב שלנו. בתחילה הביא דברי המג"א שהבאנו בסוף אות מ"ו שיש לחלק בין דרך שיר לשלא כדרך שיר. ואח"כ מביא התו"ש בשם רש"י – ועל חלק הזו תמוה, הלא התו"ש אינו מיירי כלל כשאינו דרך שיר, וא"כ איך מביא בשמו בשם רש"י לאסור כשהם דברו על דרך שיר והיחמירו כשאין שנוי, והם יסכימו להתיר כשאינו דרך שיר, והביא דבריו לאסור באופן שהוא יתיר!! וצע"ג.

(נא) המ"ב של"ח סק"ד כ' ש'קאמער טאן' והוא Tuning Fork, דינו ככלי שיר ואסור להשתמש בו. וע' ערוה"ש^כ באריכות שמחפש עליהם זכות, ודבריו נחמדים מאוד. אגב, א' מטעמיו הוא שהוא קול קטן, והוא ראייה למה שהבאנו לעיל, דקול קטן אינו אסור; אך ערוה"ש^כ הזו אינו אלא לימוד זכות. ועיי"ש לגבי הכפלת תיבות בתפילה. משנה הלכות מביא ר' משה שאסר בזה להדיא, ונגד מה שאומרים בשמו להתיר.

(נב) ולענין שימוש בשבת במיקרופון Microphone, ע' אג"מ^{כא} שיש בזה ב' איסורי דאורייתא וב' דרבנן. והב' דרבנן הוא השמעת קול בכלי המיוחד לקול, ואוושא מילתא. ומתיר מכשיר שמיעה כיון שאינו שכיח ועוד טעמים [ולא משום שהוא קול נמוך], עיי"ש.

(נג) מאידך, רש"י^{כב} חולק על ר' משה הזו, ועל הטעם של השמעת קול, יישב רש"י, שכיון שזה ממילא כדרך המדברים, מותר, ומוכיח כן משבות יעקב לגבי קידוש לבנה שקולו נשמע בשמים, עיי"ש.

(נד) ודברי רש"י קשים מאוד, וכי אין זה רק דרך המדברים, אלא קול חדש שעשו מחמת הגלים, ואינו קולו בכלל אלא פנים חדשות באו לכאן, והא ראייה שרש"י עצמו ס"ל שאינו יוצא שומע כעונה דרך מיקרופון. אגב, ר' משה מצדד להקל בזה.

(נה) ואין כ"כ נפק"מ, כיון שבין כך אסורה להשתמש בו בשבת מחמת טעמים אחרים, ואין נפק"מ אלא למי שמדבר בטלפון בעת פיקו"נ, האם צריך לצמצם דבריו. וע"ע שש"כ פל"ב.

^כ של"ח ח'.

^{כא} ד' פ"ד פ"ה.

^{כב} מנח"ש א' ט' ב'.

סימן של"ט – דינים פרטיים שונים

(נו) ע' ערוה"ש אות ה' שדן לגבי אם מותר לערוך מבעו"י כלי להשמעת קול [שהיה לו בזמנו] שיעשה קול מאליו בשבת. ואוסר, משום שאולי לא יעשה קול טוב ויבא לתקנו, והגזירה שייך גם על זה. אגב, לגבי זוג המקשקש לשעות, מבואר מגר"ז שם שאין בזה בעיה.

(נז) ואין להקשות על הערוה"ש, דאם יש איסור השמעת קול גם כשאינו עושה, ה"ה נאסור גם בעכו"ם בסעי' ב', די"ל, שאני שם, דכשהם עושים הקול, הם יתקנו, משא"כ כשהקול מעצמו.

(נח) [עיקר דבריו של ערוה"ש מחודשים, כי אה"נ שייך בזה חשש של חז"ל, מ"מ אינו כלול בהגזירה, כי חז"ל אסרו עשייה בשבת [או גרמא], אבל לא אסרו השמעת קול מעצמו.]

(נט) ולענין אושא מילתא, י"ל שמיירי באופן שלא ישמעו חוץ לחדר, או בדבר שדרכו לערוך מבעו"י.

(ס) שאלה, מה דינו של Bullhorn. יסוד השאלה, הוא כלי המיוחד להשמיע קול, אך מקור הקול הוא מגוף האדם, וזה רק מגביר, או"ד סו"ס עושה קול עם כלי המיוחד לכך. לדידי היה נראה פשוט להתיר. אך מו"ר רש"ק ס"ל דאסור.

(סא) ע' ביה"ל כאן שהאריך במוסר חריפה על הריקודים של תערובות וכו', עיי"ש, החזק במוסר ואל תרף!!

סעי' ד' – אין דנין וכו'

(א) בסעי' הזו יש כמה גזירות, כמה מהם משום גזירה שמא יכתוב, וכמה משום שדומה למקח וממכר, וכמה משום שניהם. וצריך לברר, למה קצתם זה וקצתם זה, ועוד, למה אסורים משום שדומה למקח וממכר, ה"ל משום דהוי מקח וממכר, וצ"ע.

(ב) אין דנין בשבת, בין דיני נפשות, בין דיני ממונות, ואין תופסין בנ"א, ואין נותנין מלקות.

(ג) וטעם הגזירה לאסור דברים אלו הוא משום גזירה שמא יכתוב. והא דאין מלקין ונותנין שאר עונשין, מביא המ"ב הטעם בשם החינוך, וז"ל החינוך במצוה קי"ד: משרשי המצוה, שרצה השם יתברך לכבד היום הזה שימצאו בו מנוחה הכל גם החוטאים והחייבים, משל למלך גדול שקרא בני המדינה יום אחד לסעודה שאינו מונע הפתח מכל אדם, ואחר יום הסעודה יעשה משפט, כן הדבר הזה שהשם ברוך הוא ציונו לקדש ולכבד יום השבת לטובתנו ולזכותנו, כמו שכתבתי למעלה, וזה גם כן מכבודו של יום הוא. עכ"ל.

(ד) ועפי"ז דן בס' שבט הקהתי^כ אם מותר להכות בנו בשבת כדי לחנכו, או"ד הוא אסור משום סעי' הזו. ולהמתין עד מוצ"ש, ע' בכף החיים^כ שמביא שהוא סכנה לילד אם הוא ממתין לעונש, ויודע מזה, עיי"ש. ועיי"ש התיר מחמת קרא במשלי, אולם המעיין במשלי יראה שאין זו טענה.

(ה) ור' נבנצהל כ' שאה"נ כל עונש אסורה.

(ו) ואני בעניי אינני מבין, הרי בזמנים הקדמונים ג"כ היו מכין בניהם, והיו מכין יותר מזמננו, וא"כ למה לא מצינו שיאסרו הקדמונים, והצריכו להמתין עד בני דורנו.

^כ א' קכ"ד.
^כ יו"ד קט"ז קפ"ה.

סימן של"ט – דינים פרטיים שונים

- (ז) וע"כ, דהחינוך מביא הטעם, וחז"ל נתנו הגדרים, ואמרו שהכאה שהוא ביד ב"ד, והוא עונש ב"ד, זה מה שאסור, אבל הכאה מטעם אחר לא גזרו חז"ל. ולא מצינו שאסור להכות חבירו בשבת משום איסור זו. וא"כ, המכה את בנו אינו בכלל איסור הזו, שרק גזרו על עונשי ב"ד.
- (ח) וסברא זו ודאי נכונה לגבי שאר עונשים, כגון למנוע להילד גלידה וכדו', שעונש שאינו של הכאה לא מצינו כלל שאסרו, אלא אפ' הכאה שאינו של ב"ד, נראה לומר שאינו בכלל איסור זו.
- (ט) בעיקר הגזירה דאין דנין יל"ע, על מי מוטל האיסור, הדיינים או הבעלי דינים, כך דן הבצל החכמה^כ. ומוכיח בראיות ברורות שהאיסור הוא על הבי"ד ולא על הבע"ד.
- (י) והנפק"מ הוא לענין יו"ט שני, דעפי"ז מותר לבן חו"ל ללכת לדין תורה בבי"ד ישראלי.
- (יא) והטעם שבזמננו אין עושים כן, מלבד הא דאין הבתי דינים פועלים באסרו חג, הוא משום שיהיה שאלה של 'ודבר דבר'.
- (יב) וזהו הפשט גם בהמו"ק מובא בשע"ת שבמקום הפסד מתיר לשלוח שליח עכו"ם לבית משפט, שהרי בעצם אין איסור, אלא משום ודבר דבר.
- (יג) גירות, מבואר מערול"נ^כ שנכלל באין דנין. [זה לא יהיה שאלה של ודבר דבר, וא"כ יהיה מותר לגר בן חו"ל לגייר בבי"ד בא"י].
- (יד) לענין לנדות מישוהו בחרם, מבואר שנכלל באין דנין.
- (טו) לענין דן איניש דינא דנפשיה, מבואר שמותר, שאפ' אם זה דין, רק גזרו היכא שיש לו צורת ב"ד דאז יש גזירה שמא יכתוב, משא"כ בזה.
- (טז) לענין עד נעשה דין, ע' ב"ח וקצוה"ח.
- (יז) מ"ב ס"ק י"א מבואר דסידור הטענות לפני הדיינים ג"כ אסור. ולענין האם מותר לסדר טענותיו בינו ובין עצמו, ע' שע"ת בשם מו"ק שאוסר משום ודבר דבר.
- (יח) וממשיך, שהדיין או רב ששמע הטענות בשבת, מותר לעיין דינם בספרים, ד'דין היינו תורה', וכן היקיל להבע"ד עצמו 'אם הוא בר הכי'.
- (יט) נמצא, כל שהוא לימוד, מותר, אפ' אם נוגע לו בעצמו ובממונו, אבל סתם לדבר ע"ז ולסדר טענות אסור. ולכן אם בא לשאול רב בשבת, אינו מותר אלא אם שואל שאלה בתורה, אבל סתם לדבר על עסקיו, אסור. והגדר אינו ברור.
- (כ) אין תופסין: תוס' במנחות סד. כ' שהמציל תינוק מהמים הוא 'פטור' על האיסור של הצלת התינוק, ולכן פטור גם אם עלו בו דגים. והק' המפרשים, דאינו 'פטור' על התינוק, דאיזה איסור יש בזה. וי"א כוונת תוס' לאיסור בורר, וי"א שס"ל שיש איסור צד גם על תינוק, וצ"ל שחשבו מינו ניצוד.
- (כא) ומבואר מרמ"א הזו שאין איסור צידה באדם, שהרי כאן הוא גזירה חדשה, ונראה שיש אופנים המותרים, וא"כ ע"כ אין איסור צידה באדם.

^כ א' ס"ה.
^כ יבמות מו:

סימן של"ט – דינים פרטיים שונים

(כב) וע' שש"כ^כ בשם רש"ז שדן אם אדם מינו ניצוד וכו', והאם שייך צידה באדם כלל, ומחלק בין מי שבורח מאנשים מסויימים כגון המשטרה וכו', שאין בו צידה כלל, ובין שוטה שבורח מכל אדם, שאולי בזה יש איסור צידה. וע"ע ציץ אליעזר י"א ל"ג.

(כג) מ"ב סקי"ד מתיר לתפוס מי שרוצה לברוח כדי לעגן אשתו. ויל"ע, למה זה מותר, האם זה משום שאינו בכלל האיסור תפיסה [בהמשך יתבאר מדוע], או משום שזה מקום הצורך ושעה"ד.

(כד) והשבות יעקב ביאר, וכן משמע מהרמ"א והמ"ב, שהתפיסה האסורה היינו למי שנתחייב כבר עונש, ובורח כדי לא לקבל העונש, דבזה יש איסור תפיסה שהרי זה חלק מן העונש, משא"כ כשעדיין לא נתחייב כלום, ותופסו כדי לעכבו, אין זה בכלל עונש. ועפי"ז מבאר איך תפסו איש המקושש עצים.

(כה) ועפי"ז, המ"ב מדויק היטיב כשכ' 'ואין בכלל זה וכו'.

(כו) והיוצא, אם נמצא גנב בביתו בשבת, מותר לתפסו ולאחזו עד מוצ"ש, שעדיין לא נתחייב עונש.

(כז) ברם, המעיין בהמשך המ"ב כ' 'וכן מותר לקבל עדות מאיש מסוכן וכו' – וע"כ זה אינו משום היתר הנ"ל, כיון שאינו תפיסה, אלא הוא משום שהוא שעת הדחק ו'מצוה' עוברת, ולכן מקילין, והמ"ב כ' 'וכן', משמע שאותו טעמא הוא. אך יש לדחות, שה'וכן' קאי ששניהם מותרים, אבל מטעמים שונים.

(כח) וע"ע שע"ת בסופו, שכ' 'מ"מ בצורך כי האי' וכו', משמע שההיתר הוא משום הצורך. ואני העניי הייתי מוסיף שזהו המשך הרמ"א שכ' דאם יברח אין עלינו כלום – דכשהתפיסה הוא לצורך חיוב הב"ד למסור דין שמים להעם, בזה אינם מחוייבים לתפוס, ואין עליהם כלום, אבל כשזה יוצא הפסד ותקלה למישהו, בזה אין מקום לבי"ד שלא לתפוס, וא"א להם לטעון אין עלינו כלום.

(כט) אין מקדשין: 'לחיים', לא מצינו שאסור.

(ל) שי' ר"ת הוא להתיר כשלא קיים פו"ר. והק' הכתב סופר^כ דאח"כ הוא יש לו היתר מחמת מצוה זו, אבל איך היתירו לה להיות נתקדש, הא אין לה מצות פרו ורבו. ויישב, דכיון האיסור הוא משום גזירה שמא יכתוב, היינו חשש שהבעל יכתוב, אבל אצלה לא קיים חשש כלל, ולכן מותר לה לכתחילה.

(לא) והמחנה חיים^{כט} תי' דהיא אינה עושאת כלום, והוא עושה כל המעשה והחלות, והיא רק מפקרת עצמה.

(לב) עכ"פ היוצא מזה, בחורה חוצניק מותר להתחתן ביו"ט שני לבחור ישראלי.

(לג) אין מגרשין: שכיב מרע מותר.

(לד) מעשה שהיה כך היה באיש שלא היה לו בנים שנפל לcoma והולך למות לפני סוף השבת, ואשתו תיפול לייבום לאחיו, אך אחיו לא היה לו רגל ולכן אינו ראוי לחליצה ואינו ראוי גם לייבום, ונמצא אשתו עגונה עד שימות אחיו. ושאלו לר' אלישיב, האם מותר לאח של

^כ כ"ז קי"ט.

^{כח} או"ח מ"ו ד"ה ואשר.

^{כט} ג' כ"ב.

סימן של"ט – דינים פרטיים שונים

החולה לקדש אחותה של אשת החולה, כדי דכשתיפול לייבום יהיה אחות אשתו, ויתפטר מהכל.

לה) והשיב, דמצינו היתר לגרש משום עיגונא, אבל לקדש לא מצינו היתר משום עיגונא. כך הוא בערך המעשה, ועיין.

לו) המ"ב מזהיר שלא לעשות חתונות בערב שבת, וודאי לא סמוך לחשכה, משום הקילקולים היוצאים מזה. וא' מהקילקולים היה שאוחזים הנירות בידם, וכ' דאע"פ שיש היתר של מוקצה בידו, הא עדיין ימסרו לא"י היכא שאפשר.

לז) וקשה, הא דעת המ"ב שאין היתר של מוקצה בידו אלא בכשמל"א, אבל נירות הם ממ"ג וא"כ צ"ע למה יש היתר מוקצה בידו.

לח) ויישב השונה הלכות, דמייירי בנירות כבויים, וא"כ הוא רק כשמל"א, ולכן יש היתר מוקצה בידו. ויוצא מדבריו, דאפ' באופן כזה צריך למסור לגוי כדי שיסלק הכי מהר.

לט) ויש שיישבו, חו"ש וכו', דמעיקר הדין דעת המ"ב הוא כמש"כ, אבל במקום הצורך יודע שיש שי' המג"א המתיר בכל אופן. ודחוק לומר שזה הפשט כאן, שהרי כ' אף דקי"ל מוקצה בידו וכו', הא אנן לא קי"ל כן!

מ) שש"כ^ל מוכיח שהיכא שבעת נטילתו לא היה מוקצה, ורק נעשה מוקצה אחרי שהוא כבר בידו, בזה לכו"ע מסכים שיש היתר של מוקצה בידו. ומוכיח כן ממ"ב תק"ו כ"ט לגבי חלה. ובזה מיישב כאן דעת נטילתו היה מבעו"י, ואז לא היה מוקצה.

מא) אך קשה על זה ממ"ב לגבי שופר בע"ש שס"ל דיש איסור טלטול מוקצה, אפ' אם הוא בידו מבעו"י. וצ"ע למעשה.

מב) הק' שאגת אריה, למה אסרו דברים אלו ביו"ט, הא אין מערבין שמחה בשמחה, וא"כ בין כך אין עושים כן. ויישב, דבר"ה היה נפק"מ, וכן בליל יו"ט, וכו', עיי"ש.

מג) אין מעריכין: בסי' ש"ו הט"ז הק' איך מוכרין העליות בשבת, ויישב, שאינו נותן דבר מסויים, ולכן מותר, משא"כ המעריך חפץ פלוני. מאידך המג"א יישב, דשאני ביהכנ"ס, שאינו נותן לגמרי, דעדיין יש לו חלק בו.

מד) ויש נפק"מ בין מהלכים אלו, כגון לתרום סידור לביהכנ"ס שלו, ט"ז אוסר, מג"א מתיר. [מ"ב כ' יחמיר לכתחילה. לקנות עלייה בביהכנ"ס שאין לו חלק בו, להמג"א אסור.

מה) אין מפרישין: אבנ"ז כ' מחזי כבורר. ולפי שי' האתוון דאורייתא מובן, ועיין.

מו) ויש לדון, האם מותר ל'איבער מעשר' בשבת. ובאור"ר רבינו מובא שהסטייפלר היה עושה כן בשבת לחלות ממאפיית ויז'ניץ. וע' בהל' שבת בשבת שדן אם הוא כמתקן מנא, או משום כמקדיש, או גזירה שמא יכתוב, ומסיק שיעשר במחשבה. וכן ר' אלישיב אסר להפריש.

מז) ולענין הפרשת חלה, מצוי מאוד במצות של חבורה ששכל לפרוש מהם חלה מבעו"י, לכאן' יהיה אסור לפרוש ביו"ט, וע' פמ"ג בסי' תק"ו שדן אם אכילת מצה דוחה את זה, ומסיק השש"כ^ל דמותר לפרוש אם אין מצה אחרת.

^ל י"א פ"ט.
^ל י"א ט"ז.

סימן של"ט – דינים פרטיים שונים

מח) ויש לדון במי שמנהגו לאכות רק מצות יד, האם מכונה מקרי מצוץ אחרת, וכן להיפך, וצ"ע.

מט) אין פודין: מביא המ"ב בשם המג"א בשם התרה"ד, שהטעם שאין נותנים המעות להכהן מבעו"י ע"ד שיחול בשבת, משום דעי"ז מבטל הברכה, דבשעת נתינה אינו 'וציונו', ובשעת החלות, אי אפשר לברך כיון שאינו עושה כלום.

נ) רעק"א^ל דן באיסור מקח וממכר בשבת, האם האיסור הפעולה או החלות. ומביא תרודה"ד שלנו שמבואר שאין איסור בהחלות [רק מצד הברכה], וא"כ האיסור מצד הפעולה. אך מסיק, דכדי להוכיח כן, צריך ראיה מגמ', וכיון שאין ראיה מגמ', צריך להחמיר.

נא) אך החזו"א מוכיח מגמ' יבמות צ"ג שאין איסור בהחלות רק בהפעולה, ולכן להלכה יש להקל כהחזו"א, מ"ב ותרדה"ד, נגד רעק"א. וכ"פ שו"ת הלכות כאן ס"ק י"ב.

נב) ועפי"ז, מי שיש לו Drinks Machine מותר להניחו במקומו בשבת, ואנשים יקנו ממנו, שהרי הוא לא עושה כלום. [יזהר מלפני עור, כגון אן מניחו בעיר חילוני וכו']

נג) אך, לענין קניית דברים אונליין דרך Auction וכדו' או למכור דרך אתר שלו, מצד סוגיא זו אה"נ היה מותרת, וכן מותר מצד שכר שבת, אבל יהיה בעיה מצד אמירה לעכו"ם אם יש לו מוקד טלפוני או שיש חברה שמטפל בהזמנות שלו בשבת ועונה לשאלות וכו', כי עושים ממש עבור הישראל. ועוד, מצוי שיהיה לפני עור.

נד) להפקיר חפצים בשבת, הרש"ש בעירובין מתיר, ויש מתירין רק במקום מצוה. אולם לקנות מהפקר בשבת, כ' הערוה"ש שהוא פשוט דמותר לכו"ע.

סעי' ה' – כונס אלמנה

א) מבואר מהמ"ב, דהעיקר הוא ייחוד הראוי לביאה, וזהו האסורה בשבת, אבל אם עשה כן מבעו"י, מותר לבעול בשבת.

סעי' ו' – השטת חפצים

א) בסעי' זו מבואר, דהא דתני בסעי' ב' שיש איסור לשוט, הוא גם להשיט כלים.

ב) ומ"ב כ' דיש היתר אם יש לו שפה. אגב מבואר שאין כאן שאלה של בורר.

סעי' ז' – ספינה

א) בסעי' זו מבואר, שאם הספינה אינו שטה אלא יושבת על תחתית הנהר או הים, אין בו איסור כלל ליכנס בה, ואפ' אם אינו כן, אלא קשור מראש הספינה ליבשה, ג"כ מותר ליכנס בה.

ב) וע' שערי תשובה הדין לענין גשר הפורחת, שאינו קשור כדרך הספינות, מה דינו. ויתר דינים אלו, ע' סעי' רמ"ח.

^לא קנ"ט.

סִי רַנ"ב סַעִי ה' – אוּשָׁא מִלְתָּא

אוּשָׁא מִלְתָּא שֶׁל הַשְׁמַעַת קוּל

נִסְפַּח לִסִּי שֶׁל"ח וְסִי שֶׁל"ט

(א) הַשְׁתָּא דְּזִכְיֵנוּ לְבָאָר דִּינֵי הַשְׁמַעַת קוּל, בְּסִי שֶׁל"ח סַעִי א' – ג', וּבְסִי שֶׁל"ט סַעִי ג', רַאִינוּ נִכּוֹן לְבָאָר לְבָאָר עוֹד סוּג שֶׁל הַשְׁמַעַת קוּל שְׂאִינוּ קְשׁוּר בְּכֻלָּל לְסוּגִיָּא הַנ"ל מִלְבַּד הַשֵּׁם, וְהוּא אִיסוּר מִשּׁוּם אוּשָׁא מִלְתָּא, וּבַעֲצֵם הֵיא סוּג מִרְאִית הָעֵין. אֲמַנָּם, בְּהִרְבָּה מִקְרִים חַיִּיבִים לְדוֹן מִצַּד הַשְׁמַעַת קוּל הַזֶּה, וְגַם הַשְׁמַעַת קוּל שֶׁל סִי שֶׁל"ח.

(ב) מִקּוּרוֹ הוּא בְּסִי רַנ"ב הָעוֹסֶקֶת בְּעֵנִין הַתַּחֲלַת מִלְאָכוֹת בַּע"ש כְּדִי שִׁיגְמְרוּ בַּשַּׁבָּת, דְּאֵנָן קִי"ל כַּב"ה וְלֹא כַּב"ש, וְלִית לָן שְׁבִיתַת כָּלִים. לְפִיכָךְ אֵין אִיסוּר בַּעֲצֵם שְׁכֻלִּי שֶׁל אָדָם יַעֲשׂוּ מִלְאָכָה בַּשַּׁבָּת. וְע"ז כ' שו"ע בַּסַּעִי ה', וּמוֹתֵר לְתַת חֲטִים לְרַחֲיִים שֶׁל מִים סָמוּךְ לַחֲשִׁיכָה.

(ג) וְכ' רַמ"א, הַג"ה, וְלֹא חַיִּישִׁינָן לְהַשְׁמַעַת קוּל, שִׂיאֲמְרוּ רַחֲיִים שֶׁל פְּלוּנִי טוּחָנוֹת בַּשַּׁבָּת. וַיֵּשׁ אוֹסְרִים בְּרַחֲיִים וּבְכָל מְקוֹם שִׁישׁ לַחוּשׁ לְהַשְׁמַעַת קוּל, וְהִכִּי נִהוּג לְכַתְּחִילָהּ, מִיָּהוּ בְּמִקּוֹם פְּסִידָא יֵשׁ לְהַקְלֵ וְכו', עַכ"ל. וְאֲח"כ מְבִיא הִיתֵר שֶׁל שֶׁל"ח סַעִי ג', שְׁמוֹתֵר בְּדַבָּר שֶׁדִּרְכוּ לַעֲרוֹךְ מִבְּעו"י.

(ד) דְּעוֹת הַלָּלוּ, מִקּוּרָם הוּא גַּם שַׁבַּת י"ח., אֲלֹא שֶׁנִּחְלָקוּ אֵיךְ קִי"ל לְמַסָּק'.

(ה) הַשּׁו"ע לֹא הִזְכִּיר הַלְכָּה זֹאת בְּכֻלָּלָּהּ, וְלִכְּן מְדִינָא, לְסַפְרֵידִים מוֹתֵר, וְכֵן הוֹרָה בִּיחּוּוֹה דַּעַת. וְאִם יֵשׁ לָהֶם מִנְהַג לְהַחֲמִיר, יַחֲמִירוּ. וְאוֹרֵל"צ^ב הַחֲמִיר הוֹאִיל וְדַעָה זֹאת מוֹבָא בְּב"י [לְמִירוֹת שֶׁהַשְּׁמִיטָה בְּשׁו"ע]. וְעוֹד, שֶׁחֲשַׁשׁ לְזִילוֹתָא דַּשַּׁבָּת, וְשִׁיחֲשָׁדוּ בּוּ בִּנ"א. כַּה"ח חֲשַׁשׁ לְהַמְחִירִים.

(ו) וְלֹא שְׁכַנְזִים, לְדִינָא שְׂרִי, אֲלֹא שֶׁנִּהְיָה לְהַחֲמִיר בְּמִקּוֹם שְׂאִין הַפֶּסֶד אוֹ צוּרֵךְ אוֹ מִצְוָה. וְק' עַל שֶׁש"כ דְּכ' דְּמוֹתֵר בְּמִקּוֹם הַפֶּסֶד מְרֻבָּה, הֲלֹא הִרְמ"א הִיקֵּל בְּמִקּוֹם הַפֶּסֶד.

(ז) עֲרוּה"ש כ' דְּרֻב פּוֹסְקִין מִקְּלִינִין. וְהִק' עֲלֵיו בַּה"ל שַׁבַּת בַּשַּׁבָּת הֵיא רֻב פּוֹסְקִים מְבִיאִים דִּין זֶה. וְלִק"מ, כִּי הִבִּיאוּ, כִּי כֵן רַאִיו לְנִהוּג וְאֵין לְהַקְלֵ בִּזְהָ, אֲבָל מַעֲיָקֵר דְּדִינָא אִינוּ אִסוּר. וְכ"כ פִּמ"ג. וְלִכְּן אֵין לְאִסוּר בְּמִקּוֹם צַעַר אוֹ מִצְוָה אוֹ צוּרֵךְ.

(ח) עֲלֵינוּ לְבָאָר, אִיזָה קוּל נִכְלָל בְּאִיסוּר זֶה שֶׁל הַשְׁמַעַת קוּל. וְאִם מְסַבְרָא הֵיינוּ אוֹמְרִים דְּהוֹאִיל וְהָאִיסוּר הוּא מִצַּד מִרְאִית הָעֵין, א"כ כָּל שֶׁנִּשְׁמַע מִחוּץ לְבֵית, דְּהֵיינוּ אֲנָשִׁים שְׂאִינָם גְּרִים שְׁמָה ג"כ יִשְׁמְעוּ אֶת הָרַעַשׁ, נִכְלָל בְּאִיסוּר זֶה, אֲבָל בְּלֹא"ה לֹא. וְכֵן בְּאֵמֶת נִקֵּט הַבָּאָר מִשְׁה"י.

(ט) אֲמַנָּם, אַג"מ^ה וְרַש"י^ז הִסְכִּימוּ אַחֲרָת, וְס"ל דְּכָל שֶׁנִּשְׁמַע הָרַעַשׁ מִחוּץ לְחֹדֶר, נִכְלָל בְּאִיסוּר זֶה שֶׁל הַשְׁמַעַת קוּל. וְטַעַן ר' מִשְׁה שִׁישׁ לוֹ מִקּוּר מִפּוֹרֶשֶׁת דֹּאפ' אִינוּ נִשְׁמַע מִחוּץ לְבֵית

^א קֶשֶׁה, א"כ מְדוּעַ כ' שו"ע הֵיא דְּסִי שֶׁל"ח סַעִי ג'.

^ב ב' ט"ז.

^ג מ"ב קמ"ז.

^ד ז' מ"ו.

^ה ד' ע' ו'.

^ו שו"ש י"ד.

אווּשָׁא מִילְתָּא

אעפ"כ אסור, מהא דשל"ח סעי' ג' זוג המקשקש לשעות, והיינו Grandfather Clock, ואעפ"כ הוא נכלל בהלכה זו; אלמא גם בתוך הבית ה"ל השמעת קול'.

(י) ויל"ע, איך נשער, עם הדלת פתוח או בדלת סגור. ונראה, דאם הרעש יקרה רק כשהדלת סגור, יכול להקל גם אם ישמע אילו היו פותחים הדלת. וכן, לכאן, ניקח בחשבון Background Noise אם יהיה כך בזמן הרעש. דהיינו, יש לחלק בין שעות היום לשעות הלילה.

(יא) ויל"ע, איך מודדין 'חדר', האם בהל' מזוזה תליא מילתא. ומה יגיד כשהרעש היא מבחוץ. ונראה לומר, דהגדרת ר' משה ורש"ז כך היא, דכל שהשומע אינו רואה מקור הרעש, חששו למראית העין. ובאותו חדר, הלא רואה, וא"כ אין למיחש, משא"כ חדר אחר. וה"ה בחוץ, אם הרואה יראה מקור הרעש ויראה שהוא דרך היתר שרי, אבל בלא"ה אסור. ולפי"ז מחדר לחדר אינו תלוי בהל' מזוזה, אלא בראיה תליא מילתא. כנ"ל.

(יב) כ' פסק"ת, דכי היכי שמצינו שיש לחוש לאוּשָׁא מִילְתָּא בקול, ה"ה לגבי שאר דברים, כגון שידלק ויכבה אורות, מזגן, מאוורר, וכו'. ופשוט, דזה גזירה משלו ולא גזירה של חז"ל, ואין בידנו להוסיף מעל מה שגזרו חז"ל; וחז"ל גזרו קול – מאיזה טעם שיהיה – ולא שאר דברים. ואפ' תימא שחז"ל לא היה להם שאר דברים, סוף סוף לא גזרו עליה. ופשוט.

(יג) מדיח כלים, אם אינו משמיע קול מחוץ לחדר, מצד סוגיין לכאן ליכא למיחש, וכ"כ שש"כ". אך למעשה אינו יכול להפעילו בשבת גם ע"י שעון שבת, כי יהיה בעיות מצד עשיית מעגל, אורות, שהייה במים החמים [ע' שעה"צ סו"ס רמ"ד]. ויהיה נפק"מ רק לענין שיסיים מלאכתו לתוך שבת, דאם אינו משמיע רעש מחוץ לחדר שרי. אך למעשה, גם מכשירים חדשים, עושיים רעש שנשמע מחוץ לחדר 'פה ושם', וא"כ אין להתיר, מלבד שנצטרף סברות של שבות ביהש"מ"ש.

(יד) [לכאן, כל היכא שלבו נוקפו אולי נשמע מחוץ לחדר, יזכור שהבאר משה ס"ל כל הבית. בבפרט כשיש צורך וכו', שמעיקר דדינא מותר.]

(טו) Baby Monitor יל"ע בענין שימוש בשבת. ויל"ע מצד השמעת קול דסי' של"ח, דהא עושה קול ע"י כלי המיוחד לקול [תולה על מח' רש"ז ור' משה לגבי רמקול]. אמנם, ההורים עצמם בלא"ה אינם יכולים לעשות קול מצד חשמל וכו', וכל השאלה הוא רק לענין התינוק, א"כ להתינוק שרי, ואין בזה משום איסור ספינן, כמו שביארנו בס"ד במקומו לענין רעשן.

(טז) ולענין האם הוא עצמו יכול ליכנס לתוך החדר, לדבר אל התינוק וכו', תולה על שבה"ל שנביא בס"ד בהל' צידה לגבי הליכה לפני מצלמות אבטחה.

(יז) ויל"ע גם, והיא סוגיין, משום אוּשָׁא מִילְתָּא. והיכא שהקול נמוך שאינו נשמע מחוץ לחדר, שרי. אבל בלא"ה לכאן יש בעיה.

(יח) ומנהג העולם הוא להקל. ואולי משום דחשבו את זה כצורך, והלא התיר הרמ"א במקום הפסד וכדו'. ואם יש להוסיף סברא אחרת להקל, הלא כאן למאי יחששו, כי כשישמעו קול יוצא מחדר ההורים, יחשבו שיש תינוק בחדר! והגם שזה סברא נחמדה, מ"מ מסתברא דלא פלוג חז"ל בתקנתם.

(יט) מכונת כביסה, להשאיר המכונה לסיים מלאכתו לתוך שבת, מלבד בעיות מצד חשמל, ואורות, הלא משמיע קול, וכ"ש בסוף הכביסה, שהיא Spin. [או"ד, היכא שאינו משמיע קול אלא בסוף, א"כ כשישמע השומע, ידע שזה הסוף, וידע שעריכו בע"ש, וא"כ יהיה דומה לזוג המקשקש

¹ איך ידע ר' משה דאיירי בשעון כזו בתוך הבית, ולא בא' העומד באמצע העיר?
² ל"כ"ד.

אוּשָׁא מִלְתָּא

דשרי. ועוד, יש הרבה שיש להם 'תוכנית' שעורכו מבעו"י. [ואה"נ במקום צורך שרי, אבל כמעט ואין ציור שיהיה באמת מקום צורך, כי בלא"ה יש שאלות של מוקצה בשבת.]

(כ) לדינא, הורה מנח"ש^ט לאסור. ויחווה דעת התיר, כדעת שו"ע. ואורל"צ לשיטתו החמיר באשכנזים.

(כא) מערכת השקאה, Sprinklers, יל"ע האם יש בהם משום השמעת קול דאוּשָׁא מִלְתָּא. ואיירי היכא שנשמע חוץ ממקום הפעלתם, דאל"ה ודאי שרי. ורש"ז בשו"ש^י דן אם יועיל לתלות שלט, וכ' דאם מהני בטלת תורת מראית העין לגמרי! ודו"ק מכאן לענין בשר בחלב.

(כב) למעשה, דרכו לערוך מבעו"י שיפעל אוטומטי, ושרי. בחו"ל, ודאי הדין כן, וכן בא"י, בקיץ. ובא"י, בחורף, כשלא ירד גשם, אז אולי עכשיו נעשה כקיץ שדרכו לערוך במעו"י. ואפ' בלא"ה, הלא יש חשש הפסד, דשרי. ולכן לדינא, קשה מאוד למצוא ציור האסורה [כי בציור האסורה, בלא"ה מערכת שלו כבוי!]

(כג) White Noise Machine, דרכם ששומעים מחוץ לחדר. ואינו הדרך לערוך מבעו"י. ולכן נראה שאסור, אם לא שהוא מקום צורך/הפסד/צער/מצוה. ולחולה ותלתינוק כדי שישן מותר. ואולי גם למבוגרים ג"כ, אם מניעתו יפריע לשנתו. וכן מותר אם זה יעזור לו ללמוד בלי הפרעה.

(כד) והא יל"ע, כשצריך אותו לכמה שעות בלבד, ולא לכל השבת [רוב מקרים], מה ההיתר להפעילו לכל השבת, הלא אין צורך בהני שעות. מאידך, הא בלא הא אי אפשר, א"כ כולו נכלל בצורך. אלא שאם כן, ישתדל למעט ככל האפשר, כגון לערוך על שעון שבת.

(כה) ולהפעילו באוזניות, הגם שמדינא אינו אסור, לכאו' הוא זילזול שבת.

(כו) ויל"ע, אם אינו 'רעש לבן' אלא קולות טבעיים, כגון ציפורים, לכאו' י"ל כאן הסברא שאמרנו לגבי תינוק, שאין מראית העין, כי יחשבו שיש חלון פתוח לציפורים.

(כז) בענין לערוך שעון מעורר שיצלצל בבוקר, יל"ע מה דינו. ור' משה^{יא} אסר. ומבואר מר' משה, דאע"פ שדרכו הוא לערוך מבעוד מועד, מ"מ הלא הדרך לעשות כן הוא בלילה לפני שהולך לישון, ואינו הדרך לערוך דווקא מבעו"י, דהיינו יום לפני, מעת לעת. וא"כ, כל שנשמע מחוץ לחדר, אסור משום השמעת קול, ואין לה ההיתר של הדרך לערוך מבעו"י.

(כח) אלא שקשה על ר' משה, הלא להקיץ עבור ק"ש ותפילה, הלא מצוה היא, ואין לך הפסד גדולה מזו. וצ"ע כעת.

(כט) אך לדינא שרי, כי מצוה היא. ועוד, דיש לצרף ג' סברות. חדא, היכא שנשמע כצלצול טלפון, יחשבו השומעים שמישהו מתקשר אליך. ועוד, בשבת, לשומרי תו"מ דרכו לערוך מבעו"י [מנח"י דחה סברא זו, דלא משערין כפי שבת, דא"כ בטלת כל הסוגיא. ויש לפקפק בזה]. ועוד, יש הרבה אנשים שעורכים שעון מעורר שלהם רק פעם א' לשבוע, וזהו, וא"כ אולי אה"נ דרכו לערוך בחול.

^ט א"י ב'.
^י רנ"ב י'.
^{יא} ד' ע' ו'.

אוושא מילתא

(ל) לקבל צלצול בטלפון שלו בשבת, או פקס, לכאן' ליכא למיחש למידי, כי הוא דומה לדבר שרכו לערוך מבעו"י, דאנישם לא חוששים הבעה"ב, אלא השולח או המצלצל. וה"ה לענין מענה קולי.

(לא) 'דרך' לערוך מבעו"י, משמע דאינו מספיק אם יש 'כמה' אלא בעינן דרך מובהק.

(לב) מכונת קפה, בהל' שהייה דננו בזה, ולא מצאנו איסור בזה [כפי הפרטים המפורטים שמה]. אך אם משמיע קול בחדר אחר, אסור. ולהחשיב את זה כמצוה, לכאן' זה הגזמה. [היכא שנשמע כמיחם רגיל, יש לצרף סברת הנ"ל, אבל אי"ז מספקת].

(לג) מכונת לחם, Bread Machine, הדרך לערכו מבעוד מועד, אבל לא מבעו"י. ואם משמיע קול אסור.

(לד) מזגן, הרבה פוסקים מקילים דאי"ז נחשב כשומע מחוץ לחדר. ולכאן', בשלמא חלק הפנימי, אה"נ, אבל החיצוני מאי איכא למימר. וע' במנח"ש.

(לה) ולמעשה, הדרך לערוך מבעו"י. ואפ' בלא"ה, הלא ע"י הטרמוסטט הוא נדלק ונכבה תמיד, ואינו תלוי דווקא על מישוהו מפעיל אותו. ובעיני בנ"א לא חושבים שמישהו דליק או כיבה אותו. ועוד, אם שמו בגג, אינו נשמע מחוץ ל'חדר', כי הוא מקום שאינו במקום הילוך בנ"א [משא"כ רחיים באמצע יער אסורה, כי הוא מקום הליכה בעצם, משא"כ זו הוא דווקא מונח במקום שאינו מקום הליכה]. ועוד, אינו רעש כ"כ גדול.

(לו) גנרטור, שרי. וי"א משום שדרכו לערוך מבעו"י. ובשם חזו"א אומרים שגנרטור צועק 'שבת'.

(לז) ע"פ האמור, מי שאין לו שעון מעורר מלבד לערוך שואב אבק על שעון שבת, לישתרי, כי הוא מקום מצוה.

(לח) ולענין רדיו וטלוויזיה, ע' אג"מ ד' פ"ד, ותשובות והנהגות ב' קפ"ח.

(לט) [הוספה: 'קולות שאינם הדרך לשמוע בשבת, נכלל בדין זו'. אם זה נכון, מכונת כביסה אסור גם לסיים, מזגן שרי, מכונת רעש בקולות של ציפורים שרי. וכן Baby Monitor. ועיין].

מוליד ריחא

מוליד ריחא

(א) סוגיא זו אין לו סימן בפנ"ע, אלא מפוזרת בכמה מקומות, והינם: [1] סי' קכ"ח מ"ב ס"ק כ"ג, לענין ברכת כהנים. [2] שכ"א מ"ב ס"ק כ"ה לענין טוחן. [3] שכ"ב מ"ב ס"ק י"ח ושעה"צ שם, לגבי מלילה. [4] תקי"א סעי' ד', ושערי תשובה שם, בענין מוגמר ביו"ט. [5] תרנ"ח סעי' ב' ומ"ב ס"ק ז', ושעה"צ שם, לענין אתרוג.

(ב) מקור איסור מוליד ריח הוא מגמ' ביצה, והאיסור הוא להוסיף ריח חדשה בכלי. ורש"י כ' הטעם הוא משום דדמי למלאכה. וביאר המ"ב [5] שהכוונה הוא למכה בפטיש. והביאור, שלהוסיף תיקון חדש שלא היה בכלי, דומה לבורא דבר חדש שהוא מכה בפטיש.

(ג) ומצינו דגם אם יש אותו ריח כבר שאינו ריח חדש, אלא מחזק מה שנמצא, אסור [4].

(ד) כ' ערוה"ש שאיסור אינו אלא ביו"ט, אבל בשבת לא. וכל האחרונים והפוסקים חלקו עליו. [הבנת הערוה"ש הוא שדומה למוליד שחמור טפי ביו"ט מבשבת, אבל אנן לא קי"ל כן]. והשו"ע לא הביא אלא בהל' יו"ט, ולכן יש מקום לבני עדות המזרח להקל בזה בשבת, אבל לאשכנזים, אין מי שיקל בעדם חוץ מערוה"ש.

(ה) הבית יצחק ואחיעזר, מובאים במנח"ש כ' שחשמל אסור בשבת משום שזה כבורא דבר חדש, ומקורם הוא מוליד ריח, וסיים רש"ז ד' כבר הורה זקן!

(ו) איסור מוליד ריח הוא רק כשמוליד על משהו, אבל באויר, מבואר מגמ' ביצה כב: דמותרת. ולכן Air Freshener מותר. ונדון בהמשך אם הוא פס"ר שיניח על הקירות או על האסלא.

(ז) וליתן הריח על האסלא גופיה, אסור. וכן ליתן בושם על בגדים אסור.

(ח) בס' תקי"א מבואר דליתן ריח טוב בפירות מותר. אלמא אין איסור מוליד ריח באוכלין. אולם, מ"ב בשעה"צ בס' שכ"ב כ' דאסור ליתן שפינגרא"ד באוכלין בשבת. וקשה משו"ע בהל' יו"ט. ועוד, שמקורו של השעה"צ הוא חכם צבי, והכחם צבי מובא בשע"ת, וכן הח"צ בפנים סי' צ"ב מתיר נתינת ריח במים. ועוד, שהמ"ב גילה לנו שאיסור זה הוא משום דדומה למכה בפטיש, ושי' הביה"ל בשי"ח הוא שאין מכה בפטיש באוכלין. פליאה!

(ט) ואם היינו מחלקים בין יו"ט לשבת, היה מיישב מקצת הקושיות, ולא כולם, וגם דוחק לחלק כן. ואולי י"ל, דהא דאסור ליתן ריח באוכל, היינו כשאינו מוסיף טעם כלל אלא ריח בלבד, משא"כ שם שהיה גם לטעם וגם לריח, מותר. נמצא, שמוליד ריח שהוא מדרבנן חמור יותר מצובע דאורייתא שהיה מותר מעיקר הדין כשעושה לטעם ולצבע, ואכן השע"ת וח"צ [שהיקל בזה] השווים להדדי. ועדיין קשה, וצ"ע. וגם צ"ע למעשה. נפק"מ, קיטרינג, שביארנו בהל' צובע שאין לו התירי אכילה, וכל מה שהוא מוסיף אינו נחשב לטעם אלא למכירה, האם יחשוש לזה.

(י) לקחת בשמים ולמוללם כדי להוציא ריחם, הגמ' ביצה ל"ג מתיר, שאינו בורא ריח חדש, אלא מוציאו מבפנים, וכן נפסק במ"ב שכ"ב י"ז. וצ"ע על הכף החיים שאסר.

מוליד ריחא

יא) איסור מוליד ריח הוא לא רק כשמכוון להוליד ריח, אלא גם אם מכוון לסיבה אחרת, עדיין אסורה, והא ראייה מאתרוג שהנידון שמה הוא להניח אתרוג על בגד לשמרו, ואעפ"כ אסור השו"ע.

יב) אולם, המ"ב שם מביא דבפס"ר יש מקילין היכא דאינו מתכוון^ב, ובשעת הדחק שאין לו אפשרות אחרת, יש לסמוך על המקילין. וע' שעה"צ שמבואר שפס"ר כאן קיל טפי משאר איסור דרבנן. והטעם, שכאן האיסור הוא משום פס"ר, ופס"ר היינו שמתקן החפץ, בכוונה ובדייקנות, אבל אם אינו מכוון לזה, אינו בכלל המלאכה של מכה בפטיש. ומפני זה יש יותר מקום להקל בפס"ר משאר הל' שבת.

יג) היוצא מדברנו, Hair Spray, שיש לו ריח טוב, אסור ליתן בשבת, אם לא שהוא שעה"ד ואין לו ברירה אחרת, אבל כמעט תמיד זה לא המציאות.

יד) ודאודורנט ובושם, אע"פ שנבאר בהמשך שאין איסור מוליד ריח בגוף האדם, היכא שהוא פס"ר שיגיע לבגדו, הרי זה דומה לאופן של האתרוג שפס"ר שיגיע לבגד, ואסור אם אינו שעת הדחק. וא"כ בנידו"ד שיש אפשרות להוריד חולצתו, או להניח לפני הלבשתו, יעשה כן, ולא יסמוך על המקילין של פס"ר.

טו) ואם אינו פס"ר, כגון ששפריץ ממקום קרוב, ושפריצות קטנות ולא ארוכות, מותר. וכן מותר אם הוא דאודורנט שאין לו ריח. אי נמי ישתמש בדאודורנט Roll On. ואם מגיע לבגד רק ע"י Rebound, אולי קיל טפי משום גרמא.

טז) ולכא' פוק חזי מאי עמא דבר, שאין נזהרין בדאודורנט, והאם יש מקום לדון לזכות. הנה, ש' היעב"ץ^ג כ' דמצינו אצל הל' ברכות שבשמים הנתונים ליד המת אין מברכים עליהם, שעיקרם להסיר ריח רע ולא ליתן ריח טוב, וא"כ בנידו"ד אם הוא מוליד ריח רק כדי להסיר ריח רע, אינו נקרא מוליד ריח. וא"כ, היכא שמניח דאודורנט עכשיו להסיר הריח של זיעה, יש מקום להקל, אבל אם מניח עכשיו כדי למנוע ריח זיעה, וגם להריח היפה, בזה לא היתיר היעב"ץ.

יז) וליתן דאודורנט או בושם על גופו, ואח"כ ללבוש בגדים, נראה דיש להתיר, שהרי אין זו מעשה מלאכה, ומלאכה כזו שעיקרו הוא מכה בפטיש אינו אסור אא"כ עושה מעשה מלאכה, אבל אם עושה מעשה לבישה, זה לא אסרו חז"ל.

יח) ובספר של ארטסקרול, היתיר פס"ר, ומקורו הוא מ"ב הזו. תמוהה.

יט) מוליד ריח בגוף האדם, המ"ב לענין ברכת כהנים מיקל מוליד ריח על ידי הכהנים.

כ) ולענין שער האדם, בברכות מ"ג לענין בושם על ת"ח, שאסור בבגדו ומותר בגופו, יש מח' אם שער כגוף או לא, ורמב"ם פסק ששער כבגד ולא כגוף. אולם, הגינת ורדים כ' שפסק לחומרא רק שם שהוא חשד של משכב זכר, משא"כ כאן לענין שבת, שער כגוף דמי. ועפי"ז מותר להניח דאודורנט בבית השחי.

כא) ישנם אנשים ששפריצים בושם בתוך האויר והולכים לתוך האויר הזו כדי לקבל הריח קצת בבגדם, הרי זה אסור משום מוליד ריח.

^ב גר"ז, וע' מ"ב שכ"א שכ' דהט"ז שם היחמיר, אך שמה חזר מזה והיקל.
^ג א' מ"ב.

מוליד ריחא

(ב) היכא שאין הריח נבלע לתוך החפץ, אלא עומד עליו מבחוץ, כגון בושם על תכשיטים, אין זה מוליד ריח, אלא הוא כמונח עליו בעלמא.

(ג) אע"פ שביארנו ששי' המ"ב שיש להקל בפס"ר בשעה"ד, נראה דהסכמת פוסקי זמננו הוא להקל בזה אפ' אינו שעה"ד. וכן שמעתי בשם ר' פאלק. וכן מבואר היה דעת ר' משה – ע' הקדמת העורך לאג"מ חלק ט', והסיפור שהביא שמה, שאם הוא באמת פס"ר דלא ניחא ליה, ר' משה היתיר.

(כד) להוליד ריח במים, מבואר מברכת כהנים שאסור.

(כה) ועפי"ז יש לדון, מי שלמד עמנו הל' צובע, והיקפיד וקנה סבון לאסלה שלו בלי צבע, האם מותר להשתמש בו, הא מוליד ריח בהמים.

(כו) שי' החכם צבי הוא להקל בצוליד ריח במים אפ' אם אינו אוכלו; אך ממ"ב לגבי ברכת כהנים מבואר דלא ס"ל כזה. וצ"ע מ"ב בסי' שכ"ב בשעה"צ, ע"ל אות ח' וט'.

(כז) ספר של ארטסקרול אוסר משום מוליד ריח. סתירה למש"כ לעיל אות י"ח. ואולי יש לחלק בין ניחא ליה ללא ניחא ליה.

(כח) ואוח"ש היתיר. וטעמו משום שאינו באמת מוליד ריח במים, אלא הריח נשאר בכלי שהסבון היה מונח בתוכו, ואפ' תימא שהריח במים, הוא רק מעט. וטעם הראשון אינו נכון להמציאות שלנו, וטעם השני אין לו מקור.

(כט) ולמעשה, לכאנ' יש כאן סברת היעב"ץ הנ"ל, חכם צבי היקיל, פס"ר היו מקילין, אם הוא בניאגרה הוא גרמא. ואם הוא באסלא, אם הוא של חבירו, אז לא ניחא ליה, ובמקום כבוד הבריות היתיר המ"ב, ואם הוא שאר שעה"ד, ג"כ יש להקל, אבל בלי זה, קשה להקל.

(ל) Mouthwash, מותר, כיון שמוליד ריח בגוף האדם מותר, כמו שביארנו. ואם נותן שניים תותבות לתוך המים הזה, ג"כ מותר כיון שאינו נבלע בתוכו אלא מונח עליו מבחוץ.

(לא) לשטוף כלים בשבת עם סבון שיש בו ריח. כל סבון כלים יש בתוכו רכיבים לריח בלבד. ולכאנ' נמצא, שמוליד ריח במים, וזהו מה שאסר המ"ב לגבי ברכת כהנים. ולכאנ', פוק חזי מאי עמא דבר, שכולם עושים כן, ואין מי שיערער על זה. ואולי משום שזה פס"ר דלא ניחא ליה, ומקילינן אפ' אינו שעה"ד, וכו' וכו'.

(לב) להוליד ריח רע, מותר, כיון שכל האיסור הוא משום דדומה למכה בפטיש, ואילו קלקול אינו המלאכה בכלל. אלא יש לדון בריח רע לתועלת, כגון ספריי נגד ייתושים שנותנים ע"ג בגדים, שזה תועלת, האם זה יאסר. אם הוא מהסוג שהריח אינו ניכר לבנ"א רק לייתושים, מותר, אבל אם לא, יש לדון. ובאר משה כ' שמותר, ויש לסמוך עליו כשיש צורך.

(לג) אולם בזמננו, מצוי סוגים שיש להם ריח טוב, וזה ודאי בעיה של מוליד ריח. ואם נותן בגוף האדם, מותר, אבל בבגדים אין להקל. אלא שבתנינוק במקום צער גדול שאי אפשר לשום על הבגדים או מו שיש לו אלרגיה, במקום הצורך יקח כל הקולות שאמרנו.

(לד) מצוי בזמננו, כלי שיש בו מים עם ריח, ונותנים לתוכו מקלות כדי שהריח יתפזר לכל החדר. ואסור ליתן מקלות אלו לתוך המים בשבת, ואפ' אם היו נתונים כבר ורק הופכם אסור, שהמ"ב כ' דלהוסיף ריח ג"כ אסור. ואם הוא בבית הכסא, אולי יש סברת היעב"ץ.

(לה) Olbas Oil, שנותנים על כריות ושמיכות, הוא מוליד ריח ממש, וליתן על גוף האדם מותר.

סו"ס שד"מ – אבות מלאכות שונות

בסוף הסימן הביא המ"ב כמה מלאכות שאין להם מקום [בשעה"צ הביא 'מפתח' לכל המלאכות שביאר במ"ב ח"ג, והוא כלי טוב לשינון ולחזרה], ונשתדל לבארם אחת אחת. ואלו הם; המנפץ, הטווה, העושה שני בתי נירין, המסך, האורג, ומדקדק הוא תולדת אורג, והפוצע.

מנפץ

(א) ניפוץ הוא סריקת הצמר כהכנה לטוייה. וכלול במלאכה זו הוא גם המכה החוטים כדי לרככם. ורש"י כ' הפרדה ביד היינו מנפץ. הרמב"ם הידגיש 'כדי לטוות אותם'. והק' אבני נזר^א, מאי קמ"ל.

(ב) ומזה למד האבני נזר, דמהות מלאכת מנפץ היינו הכשרת טוייה, אבל ניפוץ וסריקה שלא ע"מ לטוות, לאו שמיה מנפץ. ולכן, סריקת שער ופאה, אינו שייך למלאכת מנפץ כלל.

(ג) אבני נזר^ב, אין מנפץ במחבור. אין מנפץ אלא בדבר השייך בו ליבון, אבל בגוף האדם, ושער דלא שייך ליבון מה"ת, אין בו מנפץ. וזו עוד טעם מדוע סריקת פאה אינה מנפץ. ויש לדון אם שער הפאה להרשת נקרא מחובר או לא – נמצא אולי יש טעם שלישי למה אינו מנפץ.

(ד) ע' מ"ב בסי' ח' לגבי עיון ובדיקת ציצית בשבת להפרידם, עיי"ש.

(ה) וע' אגלי טל מלאכת גוזז אות י', דאוסר לסרוק פאה. והגם דהביאו במלאכת גוזז, ע"כ אינו משום מלאכת גוזז, כמובן. ויל"ע, מאיזה מלאכה אסר.

(ו) [כל האיסור הוא רק בפס"ר, אבל אם אינו פס"ר, ודאי אינו אסורה, כדבר שאינו מתכוון – ופס"ר דנינן ככללי פס"ר, בכל הראש. וגם צריך לזהר באיזה מסרק משתמש, ע"ע מש"כ במלאכת גוזז. גם יזהר מצד תיקון מנא, דאם אינו ראוי לשימוש בכלל, שייך ביה מכה בפטיש, כ"כ אורל"צ].

(ז) עכ"פ יל"ע, מדוע אסר האגלי טל. ואולי משום מתיר, אם הקריעה בפס"ר הוא במקום הקשירה [אם הוא בקשירה].

(ח) עכ"פ אינו ברור האיסור ואינו ברור המציאות בזמנו.

(ט) האוח"ש^א אסר משום קורע. ויל"ע אם זה 'שטים' עם פתיקת תלוש. ואולי הוא מקלקל. ותלוי במציאות. ועוד, אינו תיקון בב' צדדים, כמו שביארנו בקורע.

(י) שש"כ אסר כמו שמצינו בסי' של"ז דאסור להשתמש במכבדות, משום שישתברו קיסמיהם דהוא סותר כלי, ומקלקל, וכו' ועובדין דחול, וכו' – וסריקת פאה דומה לכל זה.

(יא) היוצא לדינא, סריקת פאה ביד, או במסרק שמותרת מצד גוזז, היכא שאינו פס"ר מותר, בתנאי שהפאה ראוי ללבישה, מחשש תיקון מנא.

^א סי' ק"ע.
^ב סי' קע"א.
^ג י"א.

סו"ס שד"מ – אבות מלאכות שונות

טווה

- (א) חוטי ציצית שנפרדו השזירה מהם, כשחוזר ומשזירם הרי זה טווה. וכן מי שעושה פתילות לנירות, כגון ביו"ט, ששזור כמה חוטים יחד, הרי זה טווה, כ"כ שעה"צ תקי"ד סקנ"ב.
- (ב) השאלה הגדולה בטווה, למה פותל חבלים אסור משום קושר, כמש"כ הרמב"ם, ה"ל לאסור משום טווה. ויש נפק"מ גדולה ביניהם, כגון אם להתירו מותר או שהוא מלאכת מתיר.
- (ג) ויש שפירשו, דדבר דק הוא טווה, משא"כ דבר עב הוא קושר. והגדר צריך ליבון. והנפק"מ, לשזור Twist Ties, ודאי אסורה, או משום טווה או משום קושר. אבל להתירו, תלוי אם נקרא עב או דק לענין זו.

מיסך

- (א) מיסך הוא סידור חוטי המשי, והשובט הוא התולדה.

האורג והפוצע

- (א) כגון לעשות קליעה בפאה – בשער הוא בונה, משא"כ בתלוש הוא אורג.
- (ב) והפותח הקליעה, היינו פוצע, דפוצע הוא היפוך אורג.
- (ג) וכן, אם יש Pull/Run/Snag בבגד, לפשוט הבגד אסור משום מלאכה זו, וזה מצוי בצעיפים וכדו'.
- (ד) כפתור שנפל, החוטים שנשתיירו להסירם אסור; או משום קורע או משום פוצע.
- (ה) לעשות קושעק"ל הוא אורג.
- (ו) לקרוע צמר גפן מהשאר, מנח"י אסר משום פוצע. וע' שש"כ דמצדד להתיר משום שהוא רק מסובר, ולא חמובר בעצם, ולמסק' אסר משום קורע, ותיקון מנא, ואולי מחתך.
- (ז) יל"ע, Needlepoint ו Crocheting, איזה מלאכה הוא.